

**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İNGİLİZ DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI**

Volkan DÜZGÜN

**ALDOUS HUXLEY'İN ÜTOPYA DÜNYASI: *CESUR YENİDÜNYA*
VE ADA**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TEZ YÖNETİCİSİ
Yrd. Doç. Dr. M. Fikret ARARGÜÇ**

ERZURUM-2011

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yrd. Doç.Dr. M.Fikret Arargüç danışmanlığında, Volkan Düzgün tarafından hazırlanan bu çalışma 24 / 01 / 2011 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından. İngiliz Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Yrd. Doç.Dr. M.Fikret ARARGÜÇ

İmza:

Jüri Üyesi : Doç.Dr. Mukadder ERKAN

İmza:

Jüri Üyesi : Yrd. Doç.Dr. Ahmet SARI

İmza:

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. / /

Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM

Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	III
ABSTRACT.....	IV
ÖNSÖZ.....	V
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ÜTOPYA, DİSTOPYA VE ANTI-ÜTOPYA

1.1. ÜTOPYA KAVRAMI.....	6
1.1.1. Ütopyanın Tanımı	6
1.1.2. Ütopyaların Ortaya Çıkışı ve Tarihsel Gelişimi.....	11
1.1.2.1. Onaltıncı Yüzyıl Öncesi Ütopya.....	11
1.1.2.2. Onaltıncı Yüzyıl.....	13
1.1.2.3. Onyedinci Yüzyıl	14
1.1.2.4. Onsekizinci Yüzyıl.....	14
1.1.2.5. Ondokuzuncu Yüzyıl	15
1.1.2.6. Yirminci Yüzyıl	15
1.1.3. Ütopyada Zaman, Uzam ve Kişiler.....	16
1.1.3.1. Ütopyada Zaman.....	16
1.1.3.2. Ütopyada Uzam	17
1.1.3.3. Ütopyada Kişiler.....	19
1.1.3.4. Ütopik Toplamların Genel Özellikleri	20
1.2. DİSTOPYA KAVRAMI	21
1.2.1. Distopyanın Tanımı ve Genel Özellikleri.....	21
1.3. ANTI-ÜTOPYA KAVRAMI.....	27
1.3.1. Anti-ütopyanın Tanımı ve Genel Özellikleri	27

İKİNCİ BÖLÜM

ALDOUS HUXLEY’NİN <i>CESUR YENİ DÜNYA</i> VE <i>ADA</i> İSİMLİ ESERLERİNİN ÜTOPYA, DİSTOPYA VE ANTI-ÜTOPYA BAĞLAMINDA İNCELENMESİ	
2.1. ALDOUS HUXLEY’NİN HAYATI	31

2.2. CESUR YENİ DÜNYA VE ADA İSİMLİ ESERLERİN DİSTOPYA, ÜTOPYA VE ANTI-ÜTOPYA OLARAK İNCELENMESİ.....	34
SONUÇ.....	69
KAYNAKLAR	71
ÖZGEÇMİŞ.....	73

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ALDOUS HUXLEY'İN ÜTOPYA DÜNYASI: *CESUR YENİ DÜNYA* VE *ADA*

Volkan DÜZGÜN

Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. M. Fikret ARARGÜÇ

2011, 73 sayfa

Jüri: Yrd. Doç. Dr. M. Fikret ARARGÜÇ

Doç. Dr. Mukadder ERKAN

Yrd. Doç. Dr. Ahmet SARI

Yirminci yüzyıl İngiliz edebiyatının önde gelen isimlerinden Aldous Leonard Huxley ailesinden ve çevresinden oldukça fazla deneyim edinmiştir, şüphesiz ki bu deneyimlerin onun eserlerindeki etkisi çok fazladır. Yazar içinde yaşadığı ve geleceği hakkında karamsarlığa düştüğü topluma karşı duyduğu hoşnutsuzluğu eserlerine yansıtır.

Birinci bölümde; ütopya kavramı, tanımı, ütopyanın ortaya çıkışı ve tarihsel gelişimi incelenmeye çalışılmış, ütopyalarda zaman, uzam, kişiler ve ütopyik toplumların genel özellikleri değerlendirilmiştir. Son olarak, distopya ve anti-ütopya kavramları açıklanmaya çalışılmış ve bu kavramların çoğunlukla yapıldığı gibi aynı anlamda kullanılmalarından kaynaklanan sorun incelenmeye çalışılmıştır.

İkinci bölümde; Aldous Leonard Huxley'in yaşamı hakkında bilgi verilmiş ve yazarın yaşamını etkileyen olayların eserlerine olan yansımaları araştırılmıştır. *Cesur Yeni Dünya* ve *Ada* isimli eserleri distopya ve ütopya örnekleri olarak incelenmeye çalışılmıştır. Bunun yanında, özellikle, Huxley'in *Ada* isimli eseri üzerinden anti-ütopyacı bakış hakkında örnekler gösterilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ütopya, Distopya, Anti-Ütopya, Aldous Huxley.

ABSTRACT
MASTER THESIS
ALDOUS HUXLEY'S WORLD OF UTOPIA: *BRAVE NEW WORLD* AND
ISLAND
Volkan DÜZGÜN

Advisor: Asist. Prof. Dr. M. Fikret ARARGÜÇ

2011, Pages 73

Jury: Asist. Prof. Dr. M. Fikret ARARGÜÇ

Assoc. Prof. Dr. Mukadder ERKAN

Asist. Prof. Dr. Ahmet SARI

Aldous Leonard Huxley, one of the significant figures in the twentieth century English literature, had gained a great deal of experience from his family and environment. Undoubtedly the impact of these experiences is great in his works in which he reflects his dissatisfaction and pessimistic view about the future of his society in which he lives.

In the first chapter; the term utopia, its definition, emergence and history has been tried to be examined. Time, space, characters in utopias and general features of utopian societies are assessed. Furthermore, the terms dystopia and anti-utopia have been tried to be examined and the problem caused by the misuse of terms 'dystopia' and 'anti-utopia' has been tried to be examined .

In the second chapter; brief information about Aldous Leonard Huxley's life is provided and the reflections of events that affected his life on his works have been examined. *Brave New Word* and *Island* have been tried to be examined as the examples of dystopian and utopian traditions. In addition; it has been tried to be given examples about anti-utopian tradition through Huxley's *Island*.

Key Words: Utopia, Dystopia, Anti-utopia, Aldous Huxley

ÖNSÖZ

Aldous Huxley'in Ütopya Dünyası: *Cesur Yeni Dünya* ve *Ada* bu çalışmada ütopya, distopya ve anti-ütopya kavramları ve bu kavramların özellikleri açıklanarak, yazarın iki eseri bu kavramlar bağlamında incelenmiştir.

Zorlu bir çalışmanın sonucu olarak ortaya çıkan bu tez çalışması boyunca hem maddi hem manevi açıdan hiçbir desteği esirgemeyen, bu çalışmanın her aşamasında bana yol gösteren ve samimiyetini benden esirgemeyen çok kıymetli hocam Yrd. Doç. Dr. M. Fikret ARARGÜÇ'e sonsuz teşekkürü borç bilirim. Diğer yandan desteklerini hep yanımda hissettiğim Prof. Dr. Mustafa GÜNDÜZ'e, Doç. Dr. Mukadder ERKAN'a, Doç. Dr. Ahmet BEŞE'ye, Yrd. Doç. Dr. Ruhan KARADAĞ'a, Arş. Gör. Dr. Kubilay GECİKLİ'ye, Arş. Gör. Tuncer YILMAZ'a ve bütün bölüm hocalarıma teşekkür ederim. Ayrıca bu çalışmanın ortaya çıkma sürecinde her türlü yardımlarından dolayı değerli dostum Ali İNCE'ye ve aileme teşekkür borçluyum. Son olarak, maddi ve manevi desteğini hep yanımda hissettiğim ve bu süreçte sürekli sabır gösterip, ilgisini esirgemeyen kıymetli eşim Özge DÜZGÜN'e minnettarım.

GİRİŞ

İnsanlığın toplum bilincine vardığı günden itibaren, içinde yaşadığı topluma ve bu toplumun bir bireyi olarak kendisine ait hayalleri ve arzuları bulunmaktadır. Bu hayaller ve arzular düşünme yeteneğinin bir sonucudur. İnsanı dünya üzerindeki diğer canlılardan ayıran en önemli özelliklerinden birisi düşünebilme yeteneğine sahip olmasıdır. İnsan, yaşadığı ortamı gözlemleyen ve bu ortamdaki değişkenlerden etkilenen; bu sırada karşılaştığı durumları ve olayları yargılayan bir canlıdır. Bu yargıların sonucunda ‘neyin iyi neyin kötü’ olduğuna karar verme süreci, hem kendi hem de toplumun çıkarları doğrultusunda gerçekleşen bir süreçtir. İnsan, bu süreç içinde kendi değerleri açısından hoşnutsuzluk yaratan unsurları ortadan kaldırma ya da bu unsurları kendi değerlerine uygun olan bir başkasıyla değiştirme yoluna gider. Bu bağlamda insan; ütopyacı bir tutum sergiler.

Çalışmanın birinci bölümü, ütopya tasarılarının tarih öncesi dönemlerden günümüze değin insan zihnini meşgul eden bir uğraş olması sebebiyle ütopya kavramı, ütopyanın ortaya çıkışı, tarihsel gelişimi ve ütopyalarda zaman, uzam ve kişi özellikleri, distopya kavramı ve anti-ütopya kavramlarının incelenmesinden oluşur. Birçok kuramcı ve eleştirmen tarafından bu uğraşın tanımlanması ve yorumlanması gereği üzerinde durulmuştur. Ancak ütopya tanımlarındaki çeşitlilik sebebiyle, ütopya olgusunu tanımlamak, sınıflandırmak ve yorumlamak için ele alınan birçok çalışma olmasına rağmen, kuramcılar ve eleştirmenlerin ortak bir paydaya sahip oldukları çok fazla nokta bulunmamaktadır. Kuramcılar ve eleştirmenler, ütopya ya da ütopyacılığı incelerken kısıtlayıcı bir girişimden sakınırlar. Bu tür tanımlama ve sınıflandırma çalışmalarının ortak paydada buldukları noktalardan en önemlileri Sir Thomas More ve türe ismini veren eseri *Ütopya*’nın tür üzerindeki etkisi ve türün ana hatlarının belirlenmesinde More ve eserinin önemidir. Ütopya tanımının keskin çizgileri olmamasının sebebi; More’un *Ütopya*’da oluşturduğu ikilemdir. More’un ‘Ütopya’ kelimesini oluştururken başvurduğu kelime oyunu ile outopia ‘olmayan yer’ ve eutopia ‘iyi yer’ anlamlarını taşıyan türe ait bir temel biçimin oluşturulmasını da zorlaştırır. Kelimenin yalnızca ‘iyi bir yer’ olarak algılanması ve kullanılması, birçok iyi topluluk, yaşam ve toplumları anlatan eserlerin ütopya türü bağlamında değerlendirilmesine yol açar. Bu tür değerlendirmeler, ütopya türünün kendine özgü yapısına aykırı bir yol izlemesine sebep olabilir. Diğer taraftan, kelimenin yalnızca ‘olmayan yer’ olarak algılanması ve

kullanılması, ütopyanın hayalden ibaret bir kurgu olarak değerlendirilmesine ve ütopyaların temel unsurlarından biri olan umudun yok olmasına sebep olabilir. Bu çift anlamlılığın yarattığı olumsuzluklara rağmen, ütopyaların ideal toplum örnekleri verdikleri ortak bir görüşür.

Kuramcılar ve eleştirmenler, ütopyayı şekil bakımından da tanımlarlar. Ütopyaların geniş kapsamlı olmaları değerlendirildiğinde ütopyalara şekil bakımından bir sınır çizmek olanaksızdır. Ancak, More'un Ütopya ülkesini anlatış biçimi ile siyasal kuramlar ve toplum düzenini korumaya yönelik kuralların sıralandığı metinler, şekil bakımından ütopyanın dışında kalır.

Ütopyalar amaçları bakımından değerlendirildiğinde ise 'nelerin ütopya olabileceği' ve 'ütopyaların içeriklerinin neler olacağı' konusunda fikir ayrılıkları olsa da; eleştirmenler ve kuramcılar ütopyaların bir amaç doğrultusunda tasarlandıkları konusunda hemfikirdirler. Bu amaç kimi zaman içinde bulunulan toplumu eleştirmek; kimi zaman ders vermek ve kimi zaman da uyarıda bulunmak olabilir. Sonuç olarak, bu bölüm bu üç yaklaşımın kendi içlerinde tutarlı bir neden-sonuç ilişkisi bağlamında değerlendirilmesini içerir.

Ütopyaların ortaya çıkışı ve tarihsel gelişimi ilk olarak on altıncı yüzyıl öncesi ütopyalar başlığı altında ele alınır. Çünkü onaltıncı yüzyılda, ütopya kelimesi ortaya çıkmadan önce de ütopya özellikleri taşıyan eserler yazılmıştır. İlk ütopyik eserler geçmişteki Altın Çağ, Arkadya gibi suretlerdir. Bunun yanında, ütopyaların ortaya çıkmasında son derece önem taşıyan toplumsal ve siyasal dönemlerden biri olan antikçağın aydınlanma döneminde Platon'un *Devlet*'i ütopya geleneğini etkilemiştir. Onaltıncı yüzyıla kadar ütopya yazımı 'Orta Çağ'ın baskıcı ve bağınaz havasıyla sekteye uğramıştır. Onaltıncı yüzyılda ütopya, tarihinin en verimli zamanlarını yaşamıştır. Çünkü karanlık çağdan sıyrılan Avrupa yeniliklere sahne olmuştur ve bu yenilikler yaşam ve düşünce alanına farklı bakış açıları getirmiştir. More'un türe ismini kazandıran *Ütopya* isimli eserini bu dönemde yazması önemlidir. Onyedinci yüzyıl ütopyaları, bilime yaptıkları vurgu ve gelişim fikrinin aşılması bağlamında önem taşımaktadır. Bunun yanında, bir taraftan roman türünün gelişimi ile ütopya metinlerinde zenginleşme görülürken, diğer taraftan yazarlar öykü biçimini terk ederek fikirlerini doğrudan bir "*düşün kitabı*"¹ olarak sunmayı tercih etmişlerdir. Onsekizinci

¹ Mina Urgan, *Edebiyatta Ütopya Kavramı ve Thomas More*, Adam Yay., 1984, s. 9.

yüzyılda sosyal ve siyasal alanlarda yoğunluk yaşanmıştır. Bu sebepten, bu yüzyılda ütopyaların egemenliği görülür. Ondokuzuncu yüzyıl ütopya yazımı açısından kısır bir dönemdir. Bilim ve sanayideki hızlı ilerlemeler sayesinde oluşan tüketim toplumları, ütopyalara etki eder. Yirminci yüzyıl ise ütopya yazımında değişiklikler içerir. Bu yüzyıla, ütopyaların alt türü olan distopyalar hâkimdir.

Ütopyaların tarihsel gelişimi ile beraber ütopyalarda kullanılan zaman, uzam ve kişilere özgü özellikler dikkat çeker. Ütopyalardaki zaman olgusu sayesinde gerçek toplum ile ideal toplum arasındaki benzerlikler ve farklılıklara vurgu yapılarak, ütopyaların gerçekleşme olasılığının kuvvetlenmesine katkıda bulunulur. Ütopyalarda, hedeflenen ideal toplumların istikrarının korunması ve bu toplumların değişimden etkilenmemesi amacıyla zaman durdurulur. Bunun yanında, ütopyalar da bilinmeyen uzamların kullanılması ile gelecek zamana yönelmeler görülür. Ütopyalarda uzam genellikle gözden uzak olan adalardır. Bu bağlamda, okura ütopyaların hem ‘olmayan yer’ hem de ‘iyi bir yer’ oldukları belirtilir. Toplumdaki gelişmelerle beraber, uzaklara ulaşma olasılıklarının artması okurun merakını pekiştirir. Böylelikle, bilinmeyen uzamlar inandırıcılık kazanmış olurlar. Bunun yanında, uzam olarak adaların kullanılması, buralarda yaşayan toplumların düzenlerinin koruma altında olduğunun göstergesidir. Ütopyalarda bireyler toplum kurallarına uyararak, toplumun menfaati doğrultusunda davranırlar. Bireysel farklılıklar ve benzerlikler eşitlik ilkesi ile göz ardı edilir. Ancak, bu ilke yöneten kesim ve yönetilen kesim ayrımı için geçerli değildir. Bireyler özel yaşamları olmadan, toplumun onlara verdiği özgürlük sınırları içerisinde, düzene uyararak yaşarlar.

Ütopik toplumlar genel olarak huzur ve mutluluk üzerine kuruludurlar. Bu toplumların esas kaygısı, düzenin ve istikrarın korunmasına yöneliktir. Bu sebepten toplum eşitlik üzerine kurulur. Genellikle, topluca yemek yenir, topluca eğlenilir ya da topluca çalışılır. Bir başka deyişle, topluluk bilinci ön plandadır. Toplumların istikrarı için bireylerin devamlılığı esastır. Bu bağlamda, eğitim, üreme ve aile yaşamlarında düzenlemeler yapılır. Bireyler inanç konusunda özgürdürler ve kurallara bağlanmazlar. Bu bölümde, ütopyaların genel özellikleri üzerinde durulacaktır.

Ütopyanın tanımı, ortaya çıkışı ve tarihsel gelişimi, ütopyalarda zaman, uzam ve kişiler incelendikten sonra insanlığın özellikle birinci dünya savaşının ardından içine sürüklendiği kötümser bakış açısıyla değişen ütopyaların alt türlerinden biri olan

distopya incelenecektir. Distopya, ütopyadan beslenir. Distopyanın 'kakotopya', 'ters ütopya' ya da 'anti-ütopya' gibi farklı isimlerle anıldığı görülür. Ancak, bu çalışmada distopya ve anti-ütopyanın aynı anlamda kullanmasının doğurduğu sorunlar üzerinde durularak bu kavramların farklılıklarına dikkat çekilecektir. Ütopya insanı mutlu eden bir düş olarak algılanırsa, distopya görülen kâbus olarak algılanmalıdır. Bir başka deyişle, distopyalardaki toplum baskıcı ve olumsuzdur. Böylelikle, distopya toplumun kötü gidişatına eleştirel bir ayna tutar.

Distopyanın tanımı ve genel özellikleri incelendikten sonra, ütopyanın diğer bir alt türü olan anti-ütopya kavramı açıklanarak, anti-ütopyanın distopyadan ayrılan yönleri ele alınacaktır. Yunanca bir önek olan 'anti-' karşıt ve zıt anlamında kullanılırken; Yunanca bir önek olan 'dys-' kötü ve olağan dışı anlamında kullanılır. Distopya yazarın içinde bulunduğu toplumun olumsuzluklarını eleştirirken; anti-ütopya, ütopyacılığın eleştirisidir.

Çalışmanın ikinci bölümü, Aldoux Huxley'in hayatı, yazarın orijinal ismi *Brave New World* olan *Cesur Yeni Dünya* (Bundan sonra CYD olarak anılacaktır) isimli eserinin ve orijinal ismi *Island* olan *Ada* isimli eserinin distopya ve ütopya türleri bağlamında incelenmesini ve bölümün sonunda *Ada*'nın anti-ütöpik bakış açısına göre değerlendirilmesini içerir. Huxley'in 1932'de yayınladığı *CYD* modern toplumların vazgeçilmez unsurları olan makineleşme, sanayileşme, teknolojinin hızla gelişmesi, sınıf ayrımı, kültür yozlaşması, sınırsız tüketim, yalnızlık ve yabancılaşmanın beraberinde getirdiği sorunlara eleştirel bir ayna tutarken distopya türüne katkıda bulunur. Huxley'in *Ada*'sı ise ütöpik ve anti-ütöpik özellikler içerir. *Cesur Yeni Dünya* isimli eseri ile distopya türünün en önemli örneklerinden birini veren Huxley'in geliştirdiği bakış açısı ve üslubun, bazı eleştirmen ve kuramcılar tarafından bir ütopya örneği olarak kabul gören *Ada* adlı eserde bir değişime uğramış görünmesi sebebiyle ütopya ve anti-ütopya incelemesi için yazarın *Ada* isimli eseri seçilmiştir. Yazarın dünya çapında tanınmasına neden olan eseri *CYD*'nin yazımı sırasında dünyayı ve içinde bulunduğu toplumu algılayışı ve değerlendirmesi onun ütopyaların gerçekleşme ihtimali üzerindeki umutsuzluğunu gözler önüne serer. Yazarın yaşadığı dönemde tecrübe ettiği olaylar, karşılaştığı toplumsal ve siyasal sorunlar, insanlığın akılsızlığı sonucu çektiği sıkıntıları kanıtlar durumdadır. Böylesine karamsar bir süreç sonrasında hayatının son yıllarında olabildiğince iyimser bir portre çizen *Ada* isimli eser yazarın

yazım amacı üzerindeki kuşkuları arttırır. Bu bağlamda, eser, yazıldığı dönemin siyasal, toplumsal ve tarihi gelişmelerinden bir bakış açısı oluşturan bir eleştirmen ya da okur tarafından bir ütopya eleştirisi olarak değerlendirilebilir.

Çalışmanın sonuç bölümünde ise ütopya, distopya ve anti-ütopya kavramlarının birbirleri ile olan ilişkisi incelenerek, bu incelemelerden ortaya çıkan sonuçların değerlendirilmesi ve incelenen eserlerin bu türlere olan katkıları değerlendirilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÜTOPYA, DİSTOPYA VE ANTI-ÜTOPYA

1.1. ÜTOPYA KAVRAMI

1.1.1. Ütopyanın Tanımı

İnsanoğlunun doğasında var olan ve yaradılıştan günümüze kadar gelen birtakım temel özellikler vardır. Bu özelliklerden birkaçı; merak etmek, umut etmek, hayal kurmak ve arzulamaktır. Bu gibi insanî özellikler sayesinde, insanlar en umutsuz zamanlarda dahi kendileri ve yaşam ile mücadele etmekten vazgeçmezler ve yaşamlarına mutlu bir biçimde devam etme yoluna giderler. İnsana özgü bu özelliklerin temelinde arzu unsuru yatar. İnsanın temel gereksinimlerinin karşılanması hiçbir zaman arzularını doyuma ulaştırmada yeterli olmaz. İnsanları yalnızca temel gereksinimlerini karşılayarak memnun etmek ve onların bu şekilde yaşamlarına devam etmelerini sağlamak hayalden öteye gitmez. İnsan, elde ettiğinden fazlasını arzu eden bir canlıdır. Bu yüzden, insanlar daima daha iyi ve daha yeni olanı merak ederler. Merak giderildikten sonra hayal etme evresi başlar. Bu evrede insan, daimi olarak umut içindedir ve arzuladığına ulaşmak için elinden geleni yapar. Bu bağlamda, bu türden bir canlı için ütopya kurgulamaktan daha doğal bir davranış olamaz. Çünkü ütopyaların temelinde merak etmek, umut etmek, hayal kurmak ve arzulamak gibi insanî özellikler vardır. Ütopyalar, bu özelliklere bağlı olarak günümüze kadar kurgulanmaya devam etmişlerdir.

Ütopyalar, insanların nasıl daha iyi bir biçimde yaşayabileceklerinin ya da nasıl bir dünyada yaşamak isteyeceklerinin konu edildiği düşsel anlatımlardır. Ne var ki, bu türden bir açıklama ütopya ya da ütopyacılık tanımları için kısıtlayıcı bir girişim olabilir. Bu yüzden, birçok eleştirmen ütopya ya da ütopyacılığın tanımını yapmaktan kaçınır ve bu tür bir girişimin yararsız olduğunu savunur. Örneğin Ruth Levitas, *The Concept of Utopia* isimli eserinde “*tanımların çeşitli olabileceğini*” ve bazı eleştirmenlerin ütopyayı “*edebi bir kurgu*”, bazılarının ise “*politik bir görüş*” olarak ele aldığını ifade eder.² Krishan Kumar, *Ütopyacılık* isimli eserinde, ütopyanın “*karmaşık ve çok yönlü bir konu*”³ olduğu hususunda ütopyanın çeşitliliğine vurgu yapar. Çünkü ütopyacılık farklı açılardan ele alınması gereken bir olgudur. Ütopyacılık, bir idealin

² Ruth Levitas, *The Concept of Utopia*, Syracuse University Press, 1990, s. 11

³ Krishan Kumar, *Ütopyacılık*, İmge Kitabevi Yay., 2005, s. 7.

anlatıldığı hayalden çok daha kapsamlı olan anlam ve içeriğe sahiptir. Bazı eleştirmenler tarafından hayali kurgu olarak tanımlanan ütopyaya, diğer eleştirmenler Rousseau, Saint-Simon ve Marx gibi düşünürleri dahil etmemenin imkânsız olduğunu savunurlar. Bu sorunun temelinde ütopyanın ele alınış biçimi yatar. Levitas eserinde “*tarih, edebiyat, teoloji, kültürel antropoloji, siyasal kuram ve psikoloji*”⁴ gibi disiplinlerin ütopya çalışmaları kapsamına girebileceğinden söz eder. Bu sebepten, Thomas More’un *Ütopya*’sı gibi ideal toplumun betimlemesini yapmak ya da Platon’un *Devlet*’i gibi sosyal düzenin sağlanması ve korunmasına yönelik kuralları sıralamak gibi farklı yaklaşımlar karşımıza çıkar. Bu yaklaşımların bazı kuramcılara göre ütopya çalışmaları içerisinde, bazılarına göre ise dışında olmalarını sağlayan sebep, ütopya tanımlarındaki çeşitliliktir. Bu ikilemin doğurduğu bir sonuç olarak ütopyaya bir sınır çizme gereksinimi ortaya çıkar. Ancak ütopyanın sınırlarının belirlenmesi, hangi eserlerin ütopyacı olduğu konusunda çok net bir tavır olmazken, bu konuda bir varsayımda bulunmak da çok tutarlı bir sonuç ortaya koymaz. Frank E. Manuel ve Fritzie P. Manuel’in *Utopian Thought in The Western World* isimli eserlerinde ütopya çalışmaları olarak örneklendirdikleri eserlerin çeşitliliği, ütopyanın sınırlarından daha çok ütopyacı kuramla benzer ve ütopyanın farklı yönlerinin ifade edilmesinin gerekliliğine işaret eder. Rousseau’nun *The Social Contract*’ı, Turgot’un *Discourses on the Advancement of the Human Race and Mind*’ı, Robert Owen’ın *A New View of Society*’si, Saint-Simon, Comte, Hegel ve Marx’ın eserleri Manuellerin eserinde ütopyacı gelenek içerisinde ele alınır. Kumar’a göre bu eserlerin hiçbiri “*resmen birer ütopya*”⁵ değildir; ancak, “*ütopyacı mizacın ya da ütopyacı eğilimin ürünü oldukları için geleneksel toplumsal teoriden ayrıştırılabilirler.*”⁶ Bu bağlamda, ütopya ve ütopyacı kuramın ortak noktalarından ve farklı yönlerinden söz etmek gerekir.

Kumar, ütopyanın ayırt edici özelliği olarak “*hayali kurguyu*”⁷ öne çıkarır. Bu özelliği sayesinde ütopya, yeryüzünde ya da başka bir uzamda var olsun ya da olmasın, insanların günlük yaşamlarından kesitler sunarak, ideal toplum düzenlerinin olasılığı hakkında örnekler verir. Ütopyacı kuram veya toplumsal kuramda ideal toplum düzeninin sağlanması için belirlenen kuralların uygulanması, ideal toplumun ne derece başarılı olacağını gösterecektir. Bu bağlamda, hayali kurgunun, örneklerini verdiği

⁴ Levitas, s. 2.

⁵ Kumar, *Ütopyacılık*, s. 51.

⁶ Kumar, *Ütopyacılık*, s. 51.

⁷ Kumar, *Ütopyacılık*, s. 49.

toplum düzenini arzulamakla, sosyal düzenin dayattığı kuralları uygulamak arasındaki fark göz önünde bulundurulmalıdır. İleri sürdükleri kurallar ve düzenlemeler bakımından ütopyacı kuram ve toplumsal kuram birbirine yakındırlar. Bu bağlamda, kuramlar ve ütopya arasındaki fark, anlatımlarındaki farklılıktan açıkça anlaşılabilir. Maddî anlamda bolluğun, toplumsal kaynaşmanın, ahlâkî olgunluğun ve düzenin uzak bir ada gibi düşsel bir uzamda ya da zamanda betimlenmesi ütopya anlatımlarının tarzıdır. Ardı ardına sıralanmış kurallardan çok, var olduğuna inanılan bir toplum düzeninden kesitlerin aktarılması daha ilgi çekicidir. Ütopyaların günümüze kadar ulaşmalarının ve halen kurgulanmalarının sebebi budur.

Günümüz sözlükleri incelendiğinde ütopyanın kelime anlamı için iki seçenek ile karşılaşılır. Birincisi, ütopyanın, More tarafından kaleme alınmış hayali ideal bir toplum olduğudur. İkincisi, koşulları, kanunları ve gelenekleri bakımından imkânsız ideal bir yer, durum ya da devlet olduğudur. Sözlüklerdeki bu tanımlar edebi ve toplumsal kuram bağlamında ütopyanın barındırdığı ikilemin yanı sıra, kullanılmaya başlamasından bu yana sözcüğün kendi içinde barındırdığı ikilemi de somutlaştırır. More'un tasarladığı kelime oyunu, yarattığı bu yeni türün ve kelimenin bu ikilemi yaşatmasını sağlar. More'un 1516'da ilk olarak Latince yayınladığı *Utopia* eseri, ona hem ütopya türünün kurucusu hem de kelimenin yaratıcısı unvanını kazandırır. Ütopyanın "iyi yer" anlamına gelen "eutopia" mı yoksa "olmayan yer" anlamındaki "outopia" mı olduğuna dair sorular, kavramın tanımlanmasını zorlaştırır. Kelimenin, yalnızca iyi bir yer anlamında algılanması ve kullanılması birçok iyi yaşam şekillerini, toplulukları ve toplumları anlatan eserleri ütopya türü içinde değerlendirmeye ve ütopya türünün kendine özgü yapısına aykırı bir yol çizmesine sebep olabilir. Aynı şekilde, tek başına olmayan bir yer anlamı da, ütopyanın hayalden ibaret bir kurgu olarak algılanmasına ve böylelikle ütopyaların temel unsurlarından biri olan 'umut'un okurun zihninden silinmesine sebep olabilir. Bu çift anlamlılık sayesinde ütopyalar, canlılıklarını ve inandırıcılıklarını sürdürebilirler. Bu ikilemin yarattığı olumsuzluklara rağmen, ütopyanın iyi bir toplumu örneklediğine dair ortak bir görüş vardır.

Ancak unutulmamalıdır ki her ideal toplum tasarısı ütopya değildir. "Eğer ütopya yalnızca iyi bir toplum olsaydı bu durumda edebi kurguları, eleştirileri, fantastik edebiyatı, bilim kurguyu, politik teorileri, politik programları içerirdi."⁸ Bu bağlamda,

⁸ Levitas, s. 4.

ütopyanın tanımını açıklarken üç farklı açıdan yaklaşmak gereklidir. İlk olarak içerik açısından ele alındığında temel bir varsayım olarak ütopyanın “*iyi bir toplum portresi*”⁹ olduğu görülür. İçeriklerin çeşitli olması ütopyanın tanımlanmasında bazı sıkıntılar yaratır. İyi bir toplum olgusu yer, zaman ve kişilere göre farklılık göstereceğinden bu toplumun nasıl olması gerektiği sıkıntı veren bir konudur. Bu bağlamda içeriğe bağlı bir tanım neticesinde ütopya sayılamayacak birçok eser ütopya olarak ele alınabilir. Bu yüzden içerik bağlamında bir ahlaki seçicilik uygulanırken “*iyi bir toplumun nasıl farklı şekillerde algılanabileceğinden çok nasıl olması gerektiği hususunda örneklerin, kuralların ve değerlendirmelerin*”¹⁰ bulunması gerekir. Ütopyaların kurgulandıkları dönemin sosyal, ekonomik, siyasal ve ahlaki değerleriyle, okuyucuya ulaştığı zaman ve uzamın değer yargıları arasındaki muhtemel farklılıklardan dolayı ütopyaların algılanması noktasında bireysel ve toplumsal farklılıklar ortaya çıkar. Bu sebeple ütopyanın içeriği konusunda bir ön çalışma ve değerlendirmeye gitmek ütopya olarak ele alınacak kurguların doğru seçilmesi hususunda önemli bir sorunu çözmeye yardımcı olur. Bir kurguyu ütopya olarak sınıflandırabilmek için ütopyaların neyi anlattıklarından çok o şeyi nasıl anlattıkları dikkat çeker. Ütopya olarak değerlendirmeye alınacak olan kurguların mevcut düzen üzerine yorumlar ve yargılamalar yapması, bu yorum ve yargılamalar ışığında önerdiği örnek düzenin örneklemelerini göstermesi beklenir.

Ütopyayı tanımlamak için kullanılan bir diğer yol ise ütopyaların şekil bakımından ele alınmasıdır. Şekil bakımından ütopyalar genellikle Thomas More’un *Utopia*’sı gibi edebi bir tür olarak ele alınır. Kumar, *Ütopyacılık* adlı eserinde ütopyaların çok geniş kapsamlı olabilmesine rağmen, “*reform yapmayı amaçlayan toplumsal ya da siyasal bir el kitabını aşan bir metin*”¹¹ olduğunu söyler. Bu açıdan düşünüldüğünde ütopyaya şekil bakımından bir sınır çizmenin zor ya da olanaksız olduğu gözlemlenir. Ancak, Levitas’ın eserinde anlattığı gibi ütopyayı şekil açısından tanımlama yoluna giden kuramcı ve eleştirmenler genellikle edebiyatçı bir geçmişe sahip ve edebi eleştiri alanında çalışma yapan kişilerdir. Bu kişilerin ütopyayı edebi bir tür olarak algılaması ve tanımlaması bu anlamda olağan bir durumdur. More’un Ütopya ülkesini anlatış biçiminin doğurduğu bir sonuç olarak siyasal kuramlar ve toplum düzenini korumaya yönelik kuralların sıralandığı metinler ütopya tanımını yaparken

⁹ Levitas, s. 4.

¹⁰ Levitas, s. 4.

¹¹ Kumar, *Ütopyacılık*, s. 12.

şekil bakımından bu tür metinlerin potanın dışında tutulmasına neden olur. Thomas More'dan önce kurgulanan toplum düzenlemeleri bir edebi tür olarak değerlendirilmeye alınmaz. Bunun sebebi 16. yüzyılın başlarından itibaren nazım biçimindeki öykü yazımının nesir biçiminde görülmeye başlaması sonucunda ortaya çıkan roman türünde bir anlatımın More tarafından kullanılmış olmasıdır. Bu noktadan hareketle ütopyaların edebi bir tür olarak tanımlanması kaçınılmazdır. Bireyi olunan topluma alternatif oluşturan ve detaylar ile tasvir edilen ideal toplum örnekleri dışında kalan kurguların ütopya kavramı dışında kalması ütopyayı bir düşünce biçimi olarak soluklaştırır. Bunun anlamı da toplumda ütopya tasarlamayı gerekli kılacak herhangi bir durumun söz konusu olmadığı zamanlarda yeni ütopyaların da kurgulanmayacakları tehlikesinin olmasıdır.

Üçüncü yaklaşım olarak ütopyaların amaçları bakımından ele alındığı görülür. Bazı eleştirmenler ütopyaların bir amacı olduğu konusunda hemfikirdir. Bu yaklaşım nelerin ütopya olabileceği ve bu ütopyaların içeriklerinden söz etmenin faydasız olduğunu savunur. Ancak bu eleştirmenler ütopyaların bir amaç doğrultusunda tasarlandıkları noktasında birleşir. Bu amaç kimi zaman, içinde bulunulan toplumun olumsuzluklarını eleştirmek, kimi zaman ders vermek ve kimi zaman da geleceğe yönelik bir uyarıda bulunmak olabilir. Bu bağlamda düşünüldüğünde ütopyalar ideolojik yazım türünde düşünülmelidir. More'un *Utopia*'yı yazarken kendi toplumunun içinde bulunduğu durumu göz önüne sermek için kaleme aldığı bilinmektedir. Bacon eseri *Yeni Atlantis*'in önsözünde yazma amacının bir bilim yuvasının propagandasını yapmak olduğunu belirtir. Bu örneklerden hareketle ütopyaların bir ideolojiyi savunmak ya da dayatmak için yazıldığını söylemek yanlış olmaz. Dolayısıyla bu yaklaşıma göre Saint Simon ve Marx'ı ütopyacı olarak ele almamak haksızlık olur.

Sonuç olarak bu üç yaklaşımın kendi içerisinde tutarlı bir neden-sonuç ilişkisi içinde değerlendirildiği görülür. Ütopyaların içerik açısından ele alınması sonucunda sorunun temeli olan 'ideal toplum nasıl olmalı' sorusu irdelenirken, şekil açısından irdeleme sonucunda ütopya olarak kabul edilmeyen Marxist ütopya potanın dışına itilir. Bu durumda insan doğasını ve potansiyelini birçok açıdan diğer ideal toplum tasarılarına göre daha somut şekilde irdeleyen Marxist ütopyanın potanın dışında kalması ne kadar doğru olur sorusu akılları kurcalar. Ütopyaların bir amaç taşıması gerekliliğine olan inanç hiçbir zaman tek başına yeterli değildir. Bu sebeple bu üç

yaklaşımın içinden doğacak ve bu yaklaşımları kapsayacak yeni bir tanım için çalışmalar yapılmaktadır. Bu çalışmalarda bazı tanımları tamamen reddetmekten, iki tanımı ortak paydada buluşturmaya kadar birçok yeni yaklaşım öne sürülmektedir.

Levitas'a göre "içerik, şekil ve amaçlar farklı olabileceği için bu yaklaşımların yerini kalıcı bir şekilde tutacak yeni bir yaklaşım sunulmalıdır."¹² Levitas, bu "yaklaşımların yerini alabilecek unsurun arzu"¹³ olduğunu savunur. Bu bağlamda ütopya için yeni bir tanım ortaya koyar. Bütünleyici ve birleştirici bu yeni tanım "ütopyanın, daha iyi olma arzusunun ifadesi"¹⁴ olarak algılanmasını gerektirir. Kumar, ütopyanın tanımını yaparken ütopyanın "mümkün olmayan, ancak insanın bulunmak için heves ettiği bir dünyada yaşamak"¹⁵ olduğunu söyler. İnsanın böyle bir dünyada yaşama arzusu ve umudu ütopyaları besleyen ana unsurlardır. Bu yüzden umudun ve arzunun yerini alan başka unsurlar olması durumunda ütopya kan kaybetmeye başlar. Ütopyanın birbirinden farklı birçok tanımı olmasına rağmen bütün eleştirmenlerin hem fikir olduğu bir nokta vardır. Herkesin ortak bir görüşe vardığı nokta Sir Thomas More'un *Utopia*'sının, ütopya türünün ortaya çıkmasına sebep olan ve bu yeni türün bir edebi tür olarak anılmasını sağlayan eser olduğudur.

1.1.2. Ütopyaların Ortaya Çıkışı ve Tarihsel Gelişimi

1.1.2.1. Onaltıncı Yüzyıl Öncesi Ütopya

Sir Thomas More ütopya türünün isim hakkını elinde tutan kişi olmasına rağmen ütopya yazan ilk kişi değildir. Aslında, daha iyi uzamlar en azından yazının ilk bulunduğu zamanlardan beri tasvir edilmektedir ve birçok tasvir açıkça daha önceki sözlü geleneğin sonucudur. İlk ütopik eserler geçmişteki " 'Altın Çağ' ya da 'ırk' efsaneleri ve 'Eden' gibi dünyevi cennetlerdi."¹⁶ Çoğu eleştirmen Platon'un *Devlet*'ini ütopya tarihi açısından milat kabul eder. Buna rağmen ütopya özellikleri taşıyan eserler Platon'dan oldukça önce yazılmıştır. M.Ö. yedinci yüzyıla ait Hesiod'un *İşler ve Günler*'inde, insanların kalpleri bütün kederlerden uzak, zor iş ya da acı olmadan, Tanrı'yımsı gibi yaşadıkları; bereketli toprağın bol ürünü kendiliğinden onlara verdiği ve onların da ülkelerinde birçok iyi şeyle birlikte rahat ve huzur içinde yaşadığı bir altın

¹² Levitas, s. 7.

¹³ Levitas, s. 7.

¹⁴ Levitas, s. 8.

¹⁵ Kumar, *Ütopyacılık*, s. 9.

¹⁶ Gregory Claeys and Lyman Tower Sargent, *The Utopia Reader*, New York University Press, New York, 1999, s. 6.

çağdan söz edilir. Altın Çağ, insanların geçmişte mutlu bir biçimde yaşamış oldukları dönemleri yâd etmek olarak düşünülür. Artık bozulmuş olan bu düzeni ve ona kavuşma arzusunu dile getirmekten başka yapacak bir şey kalmaz.

İnsanların isteklerinin ve gereksinimlerinin aşırılığa kaçmadan ve fazla bir çaba göstermeden karşılandığı ‘Arkadya’lar ütopya olarak kabul görmese bile ütopyalara Altın Çağ özlemi ile birlikte en fazla katkısı bulunan biçim olarak karşımıza çıkar. Arkadya Güney Yunanistan’da Peloponez Yarımadasının ortasındaki dağlık bir bölgedir. Arkadya insanları doğa ile iç içe zahmetsiz ve mutlu bir yaşam sürer. Bu türden tasvirler Virgil’in *Dördüncü Eclogue* ve Ovid’in *Metamorfoz* adlı eserlerinde görülür.

Hesiod’un *Altın Çağ*’ı, Jambulos’un *Güneş Adaları*, Aristophanes’in *Kadınlar Halk Meclisi*, Likurgos’un *Yasalar*’ı, Kadıköylü Phales’in *Eşit Toplum*’u, Miletli Hippodamus’un *Komünal Kenti*, Plutarch’ın *Yaşamlar*’ı ütopya olarak adlandırılmamalarına rağmen ‘klasik ütopya’ olarak adlandırılan More’unkine benzer ütopyalara yol gösteren suretler olarak bilinen kaynaklardan bazılarıdır.

“M.Ö 5. ve 4. yüzyıl, hem antikçağın Rönesans çağıdır, hem de Antik Yunanistan’ın aydınlanma dönemidir. Felsefede, bilimde, edebiyatta sanatta ve siyasette gelişme ve sıçrama dönemidir bu iki yüzyıl. Ama aynı zamanda toplumsal ve siyasal bunalım dönemidir de.”¹⁷

Bilindiği üzere ütopyaların ortaya çıkmasında ve gelişmesinde toplumsal ve siyasi olayların seyrinin önemi son derece büyüktür. Sıkıntı ve güçlüklerin ardından bir umut ışığı olarak önümüze sunulurlar.

“Geçmiş dönemin ütöpik devletlerini, Herakles, Prometheus, Dionysos, Helios, Mithra, Zerdüş ve Tao kurardı; ancak bunlar dinsel-kutsal motiflerle süslü efsanelerdi. Ama antikçağ onları, iki açıdan dünyalaştırdı. Hem onları laikleştirerek gökten yere indirdi, hem de evrenselleştirerek insanlığın ortak mirası haline getirdi.”¹⁸

Antikçağın ütopya geleneğine katkısı düşünüldüğünde Platon’nun *Devlet*’ine ayrı bir yer verilmelidir. Bu eser ütopya geleneğini doğrudan etkilemiştir. Diyaloglar halinde ilerleyen eserde ideal devlet yapısı maddeler halinde sıralanır. İdeal devlet yapısının kurulması ve korunmasında bütünlük ve istikrarı temel alan eserin genelinde bütünlüğün korunmasına ve üst tabakanın tek vücut halinde hareket etmesine dair

¹⁷ Sadık Usta, *Platon’dan Jambulos’a Antikçağ Ütopyaları*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2005, s. 8.

¹⁸ Usta, s. 8.

betimlemeler yer alır. *Devlet*, kendinden sonra yazılacak olan ütopyalara tema bakımından birçok malzeme sağlar. Özel mülkün ortadan kalkması, üreme, ırkların ıslahı, eğitim, altın ve gümüşün değersiz kabul edilmesi gibi temalar daha sonraları kurgulanacak olan ideal toplumlarda tartışılacaktır. Buna rağmen Kumar'a göre *Devlet* tam bir ütopya değildir, ona göre “*en fazla ideal bir devletin ilkelerinin bir betimlemesi olabilir; bu ilkelerin eylemde, somut kurumlarda ve yaşam biçimlerinde örneklendirilmesi değil.*”¹⁹

Antikçağdan sonra, More'a kadar ütopya yazımı sekteye uğrar. Bunun nedeni olarak 'Karanlık Çağ' olarak adlandırılan, insanların kilisenin yoğun baskısı altında yaşamaya devam ettiği Ortaçağ görülür. Kilisenin sanat ve klasik edebiyata karşı olan katı tutumu ve yasaklamaları sonucunda insanlar din adamları, krallar ve soylular tarafından ezilmeye mahkûm olmuş köleler olarak hayatlarını sürdürdüler.

1.1.2.2. Onaltıncı Yüzyıl

Ütopya tarihinin en verimli ve en parlak olduğu zamanlar olarak kabul edilen Onaltıncı yüzyıl, 1516 yılında Latince olarak yayınlanan ve orijinal adı *Libellus vere aureus nec minus salutaris quam festivius de optimo reip[ublicate] statu, deq[ue] noua insula Vtopia* olan More'un *Utopia*'sı ile özdeştir. Bu yüzyılın ütopya tarihi açısından altın dönem olmasının başlıca nedeni Orta Çağ karanlığından sıyrılan Avrupa kıtasının yeniliklere sahne olması ve bu yeniliklerin yaşam ve düşünce alanına farklı bir bakış açısı getirmesidir. “*Onaltıncı yüzyılda tüm Avrupa'yı etkileyen Rönesans, Hümanizm ve Reformasyon, Batı dünyasının ilk sosyalisti olan Sir Thomas More'un kişiliğini de yoğurdu.*”²⁰ Bu çağda More gibi kişiler için aydınlanmanın önünü açan olaylar Katolik Kilisesinin Hristiyanlık üzerindeki baskısını yitirmesi, matbaanın yaygınlaşması sonucu bilgiye herkesin ulaşabilmesi ve coğrafi keşiflerin yol açtığı merak olarak bilinir. Özellikle; kilisenin öğretileri ile dar kalıplara sığdırılmış Skolastik düşüncenin yıkılması insanları özgürleştirmiş ve bunun sonucunda insanlar, etrafında olan biteni incelemeye ve sorgulamaya başlamıştır.

Bu gelişmeler ışığında Sir Thomas More, ülkesi İngiltere'nin içinde bulunduğu durumdan hoşnutsuzdur. Bu hoşnutsuzluk, eserinde dönemin İngiltere'sine yaptığı ağır eleştiriler aracılığıyla hissedilmektedir. More'un *Utopia*'sı iki bölümden oluşur. More,

¹⁹ Kumar, *Ütopyacılık*, s. 66.

²⁰ Urgan, s. 9.

ilk bölümü, ikinci bölümden sonra kaleme almıştır. İkinci bölüm, Utopia adasındaki yaşamı betimlerken, daha sonra eserin başına eklediği birinci bölümde ise ülkesine ağır suçlamalarda bulunur. Onaltıncı yüzyılın diğer önemli eserleri ise François Rabelais'in *The Abbey of Theleme*'si ve Michel de Montaigne'nin *Of The Cannibals*'ıdır.

1.1.2.3. Onyedinci Yüzyıl

Onyedinci Yüzyıl ütopyaları arasında bahsedilmesi gereken ütopyalar Thomasso Campanella'nın *Güneş Ülkesi*, Francis Bacon'un *Yeni Atlantis*'i ve Johann Valentin Andrea'nın *Christianopolis*'idir. Bu eserler birbirinden farklı olsalar dahi ortak oldukları birkaç önemli nokta bulunur. Bu ortak noktalardan en önemlileri Platon ve More'un takipçileri olan yazarların ideal toplum düzeni içerisinde bilimin önemine vurgu yapmaları ve gelişme fikrinin aşılması hususunda çaba göstermeleridir. Bilimde önemli gelişmelerin yaşandığı bu dönemde ütopyacı gelenekte yalnızca temalar çeşitlenmekle kalmaz; aynı zamanda roman türünün gelişimi ile ütopya metinlerinde de bir zenginleşme görülür. Buna rağmen, Mina Urgan, *Edebiyatta Ütopya Kavramı ve Thomas More* adlı eserinde ideal toplum düzenlerine artan özlemin aksine, “gerçek anlamda More'unkine benzeyen ütopyaların yok olmaya başladığını”²¹ ifade eder. Bunun nedeni, yazarların öykü biçimini terk ederek “görüşlerini doğrudan doğruya ya deneme türünde ya da bir düşün kitabı olarak sunmayı tercih etmeleridir.”²²

1.1.2.4. Onsekizinci Yüzyıl

1776'da Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi'nin açıklanması ve 1789'da Fransız Devrimi bu yüzyıla damgasını vuran olaylar olarak dikkat çeker. Sosyal ve siyasal anlamda böylesine bir yoğunluğun yaşandığı bir yüzyılda ütopyalarla karşılaşmamak mümkün değildir. Onaltıncı ve Onyedinci yüzyıllarda yaşanan baş döndürücü gelişmelerin ardından Onsekizinci yüzyılın da ütopyaların egemenliğinde geçtiği görülür. Bu dönemde yazılmış olan Jonathan Swift'in *Gulliver's Travels*'ı, Lois-Sébastien Mercier'in *The Year 2440*'ı, dönemin öne çıkan eserlerindedir. Bu eserler arasında Mercier'in *The Year 2440* adlı eseri uzakta, bilinmedik bir ada ya da

²¹ Urgan, s. 91.

²² Urgan, s.91.

bilinmedik bir yerde değil de gelecek zamanda geçiyor olması nedeniyle dikkate değerdir.

Bu yüzyıla ait ütopyalar ile devrimler arasında doğrudan bir sebep-sonuç ilişkisinin akıllarda yer etmesi ütopyanın sosyal düzenle olan ilgisini kanıtlamaktadır. Ütopyalar devrimlerin ister sebebi isterse de sonucu olsun, içine doğdukları toplumlarda imkânsız olarak görünen sosyal değişimlere yol açarlar.

1.1.2.5. Ondokuzuncu Yüzyıl

Ondokuzuncu yüzyıl klasik ütopya yazımı açısından kısır geçen bir dönem olarak bilinir. William Morris'in *News From Nowhere*'i hariç More'un kurduğu geleneği gerçek anlamda yaşatan bir esere rastlanmaz. 1803 yılında yayınlanan Thomas Spence'in *The Constitution of Spensonia* ve Etienne Cabet'in 1840 yılında yayınladığı *Un Voyage En Icarie* adlı eserleri bu dönem içinde kendinden söz ettirebilen nadir eserlerdir. Mina Urgan, *News From Nowhere* dışındaki eserlerin gerçek anlamda ütopya geleneğinden uzaklaştığını söyler.

Bilim ve sanayideki hızlı ilerleme sonucunda tüketim toplumlarının oluşmaya başlaması ütopya geleneğine de etki eder. Klasik ütopyaların anlatımlarında sıklıkla karşılaşılan ve mutluluğun kaynağı olarak gösterilen maddi kaygılardan kurtulma çabası artık tamamen maddi anlamda hazların doyurulması yönünde değişir.

1.1.2.6. Yirminci Yüzyıl

Kumar, "*More'un Utopia'sından beri ütopyaların yazılmadığı tek bir yüzyıl, hatta bir on yıl bile olmamıştır*"²³ diyerek ütopya yazımının yaygınlığına vurgu yapar. Ancak yirminci yüzyıl, ütopya yazımı açısından birçok şeyin değiştiği bir yüzyıl olarak dikkat çeker. Yüzyılın başlangıcında H. G. Wells'in *A Modern Utopia*'sı ile başlayıp 1960'ların ortalarına kadar devam eden olumlu ütopya örneklerine rağmen, yüzyıla damgasını vuran ütopyanın alt türü ya da Kumar'ın kullandığı tabirle "*diğer benliği (alter ego)*"²⁴ olarak kabul edilen distopyalardır. Bu türe ait başlıca eserler Yevgeny Zamiatin'in *We*, Aldous Huxley'in *Brave New World*'ü ve George Orwell'in *Nineteen Eighty-four* adlı eserleridir.

²³ Kumar, *Ütopyacılık*, s. 76.

²⁴ Kumar, *Ütopyacılık*, s. 79.

Olumlu olarak nitelendirilen ütopya örneklerinde insanlık, içinde bulunduğu toplumun hoşnutsuzluklarından uzaklaştırılır ve ideal bir toplum düzeni içerisindeki mutlu yaşam biçimi ile tasvir edilir. Distopyaların temelinde yatan düşünce biçimi ise insanları içinde bulunduğu durumdan daha kötüsünü tecrübe edecekleri kâbuslara davet etmektir. Toplum düzenine eleştirel bir yaklaşım sergilemesi ütopya ile izdüşümsel bir yaklaşımı olduğunu gösterir. Buna rağmen distopyalar, ütopyaların tersine bir etki göstererek ütopyacı gelenekte var olan umudu çürütür ve bunun yerine karamsarlığı okurun zihnine sokar. Sergilediği bu tutum sayesinde Yirminci Yüzyıl tasarıları geleneksel ütopya yazımındaki eleştiri unsuruna ek olarak uyarıda bulunma gerekliliğini de savunur.

1.1.3. Ütopyada Zaman, Uzam ve Kişiler

1.1.3.1. Ütopyada Zaman

Gerçek dünya ile tasarlanan ideal toplum arasında var olan bazı benzerlikler sayesinde ütopyaların gerçek olduğuna ya da gerçekleşme imkânı olduğuna inanılır. Ütopyaların gerçekte var olduğu hissini vermek ya da gerçekleşme ihtimalini kuvvetlendirmek için betimlenen toplumların değişime kapalı olması gerekir. Bir toplumun değişimden etkilenmemesi için zamanı durdurmak ya da kendi dünyası dışındaki dünyadan soyutlamak çözüm olabilir. Ütopya yazımında bu iki yol da etkili bir biçimde kullanılır. Bu bakımdan ütopyalarda zaman konusu oldukça önemlidir. Zamanın akması sürekli gelişim içinde olan bir dünyada değişimin de habercisidir. Bu nedenle ütopyaların anlatımı esnasında genellikle duran-zaman biçimi kullanılır. Akşit Göktürk, duran-zaman biçiminin “ütopyaya tarihsel akış dışında bir kalıcılık”²⁵ kazandırdığına vurgu yapar. Tarihsel akışın dışında kurgulanan ideal toplum düzeni bütün gelişmelere kapalı olacak bir biçimde bütünlüğünü ve istikrarını korumaya devam eder.

More ve takipçileri tarafından kurgulanan ideal toplum düzenlerinde dışarıdan müdahaleye mümkün olduğunca izin verilmez; ancak Chris Ferns “*zamanda ya da uzayda, ne kadar ulaşılmaz olursa olsun, ütopyayı en azından bir ziyaretçi ya da gezgin gözlemleyip harikalarını tecrübe etme fırsatını bulacaktır*”²⁶ der. Bu bağlamda ütopyaların anlatımında farklı zaman biçimleri kullanıldığı da dikkat çeker. Toplumun

²⁵ Akşit Göktürk, *Ada-İngiliz Yazımında Ada Kavramı*, Yapı Kredi Yay., 2004, s. 61.

²⁶ Chris Ferns, *Narrating Utopia*, Liverpool Uni. Press, Liverpool, 1999, s. 2.

içinde bulunduğu zaman dilimi ve bu toplumu gözlemleme şansı bulmuş olan dış dünyanın bireyine ait bir zaman biçimi söz konusudur. Gözlemi yapan kişi elbette edindiği tecrübeyi dış dünyaya aktaran kişi olacağı için kendi zaman biçiminde düşünür ve hareket eder. Akıp giden zaman içerisinde sürekli değişen bir dünyadan, değişime kapalı olan bir dünyaya uyum sağlamakta zorlanan yabancı için şaşırtıcı olan, değişimin dışında kalmış olmak ve bu sürekli değişmezliğin sağladığı bütünlük olacaktır.

Coğrafi keşifler sonucunda dünya üzerinde bilinmeyen noktaların azalması ütopya yazarlarının uzam olarak bilinmeyen uzak adalardan uzayın derinliklerine ya da geleceğe yönelmelerine neden olmuştur. Ütopyaların gelecek zaman içinde kurgulanmaları daha sonraları ütopya türüne farklı bir görünüm kazandıracaktır. Özellikle ondokuzuncu ve yirminci yüzyıllarda bilim alanında gerçekleşen hızlı ilerlemeler sonucunda bilim-kurgu olarak adlandırılan yeni bir tür ortaya çıkar. Bunun bir sonucu olarak bazı zamanlarda ütopya ve bilim-kurgu birbirine karışır. Kumar, gelecekçi düşüncenin ütopya türü üzerine etkisini “*dünya ötesi diyarlar ütopyanın coğrafi sınırlarını nasıl deliyor idiyse, gelecekçi düşünce de ütopyanın zamansal sınırlarını aştı. ‘Eutopia’, yani en iyi yer; ‘euchronia’, yani en iyi zaman haline geliyor*”²⁷ biçiminde ifade eder. Bu durumda önemli olan anlatıcının yaşadığı zaman dilimi değil ütopya sakinlerinin içinde bulunduğu zaman dilimidir.

1.1.3.2. Ütopyada Uzam

Klasik ütopyalarda anlatımın geçeceği uzam More’un *Utopia*’sından sonra bir gelenek oluşturmuştur. Bu gelenek, Thomas More’un hikâyesini anlatacağı toplumu ‘Utopia’ adını verdiği adaya yerleştirmesi ile başlar. Iambulus, More’dan çok daha önce ada motifini kullanmıştır; ancak, More’un *Utopia*’sı gözden uzak bu adada daha fazla hayran kitlesine sahip olmuştur. Gözden uzak olan adalar ütopyalara ev sahipliği yaparlar çünkü adalar birçok açıdan ütopyaların amacına hizmet eder. Bu amaçların en başında, ütopyanın kelime anlamında barındırdığı ikilemi yaşatmak gelir.

Daha önce de bahsedildiği üzere ütopya hem iyi bir yerdir, hem de olmayan bir yerdir. Olmayan iyi bir yeri gerçekçi bir biçim de okurun zihnine yerleştirmek için okurun bu yerin varlığına inanması gerekir. Zaten bu amaçla More, *Utopia*’sını bir denizci olan Hythloday’e anlattırır. 1516’da dünya üzerinde bilinmeyen birçok nokta

²⁷ Kumar, *Ütopyacılık*, s. 94.

vardı. Gün geçtikçe coğrafi keşiflerle yeni yerler, yeni toplumlar ve yeni yaşam biçimleri keşfediliyor ve insanlığın bilgisine sunuluyordu. Her geçen gün bir yerin dünya haritasına eklenmesi insanların aklına ‘acaba’ sorusunu düşürmekteydi. Bu açıdan bilinmeyen bir ada üzerinde kurulmuş olan ütopyanın hikâyesine inanmak hiç de saçma olmaz. Çünkü bu bilinmeyen uzam belki de hemen gördüğümüz ufkun arkasındadır. Bu yer gerçekte olmasa da artık okuyucu için en azından hayallerinde mevcuttur. Okur, olmayan bu yerin özlemini duyacak ve o yerde yaşamayı arzulayacaktır. Göktürk, ütopya yazarının amacını şöyle ifade eder;

“Uzak bir adanın duygusal renkliliğini ya da eşine rastlanmadık tehlikelerini anlatmak değil, sunacağı örnek toplum düzeniyle hem kendi toplumunun işleyişindeki aksaklıkları dolaylı olarak gözler önüne sermek, hem de bu aksaklıklara bir çözüm yolu önermektir. Ütopya yazarı bu işi yaparken, önerdiği örnek yaşama düzenini, tepkiyle karşıladığı gerçek düzenden elinden geldiğince apayrı, uzak, soyut düşünmek, örnek-toplumunu okurun kafasına çok kesin, kalıcı çizgilerle yerleştirmek ister.”²⁸

Uzam olarak adanın kullanılması sadece gerçeklik hissini vermekle kalmaz, aynı zamanda ideal toplum düzeninin devamını da garanti altına alır. Günümüze kadar ulaşan ve uzam olarak adayı kullanan ütopyalarda, bir yabancıya adaya girişinin çok zor olduğu görülür. Bu adalar üzerindeki ideal toplumları gözlemleyebilecek olan yabancı, genellikle bir deniz kazası sonucu kendisini adada bulur. Ancak, ideal toplumun gizlendiği bu adaya giriş, yabancılar için bir şekilde önlenir. Kimi zaman adanın etrafında yalçın kayalar sur gibi dikilir, kimi zaman da yerli halktan başka kimsenin girmeye cesaret edemeyeceği doğal bir limandan giriş verilir. Bu dışa kapalılık özelliği, içinde barındırdığı ideal toplumları dış dünyanın bozulmuşluğundan ve yabancıların getireceği felaketlerden korur.

Thomas More’un Utopia adasını diğerlerinden ayıran özellik daha önceden ada olmayışıdır. Mina Urgan bu farkı şu şekilde anlatır; *“Eskiden Utopia bir ada değilmiş; ama bu kusursuz düzeni vaktiyle kuran ve adaya kendi adını veren akıllı ve erdemli Kral Utopus, ele geçirdiği toprakları karaya bağlayan 15 millik kıstağı yardırıp, Utopia’yı bir ada yapmayı, savunma açısından daha doğru bulmuş.”²⁹* Kral Utopus’un adayı anakaradan ayırması sadece bir güvenlik önlemi değildir; aynı zamanda More’un kendi

²⁸ Göktürk, s. 17.

²⁹ Urgan, s.57.

ülkesinin eleştirisini yapmasına da olanak sağlar. Bilindiği üzere More'un ülkesi İngiltere bir ada ülkesidir ve o devirde içinde bulunduğu durum itibariyle bütün Avrupa ülkeleri gibi bozulmuşluklarla doludur. More, ülkesinin tıpkı Utopia gibi yaşlı dünyadan sıyrılıp bir ada olarak kendi içinde huzuru yakalamasını umut eder.

Adaların sınırlı uzamlar olmaları ütopyacının tasarladığı ideal toplum düzeninin dikkatlerden kaçmasına olanak sağladığı gibi nüfus artışını da zorunlu bir şekilde kontrol altında tutar. Birçok 20. yüzyıl distopya yazarı nüfus artışını toplumlar için bir tehlike olarak görür. Özellikle de kontrolsüz büyüyen Hindistan ve Çin gibi ülkelerin nüfuslarının karşılaştığı sorunlar göz önüne alındığında adalar üzerindeki sınırlı alanda barınacak olan nüfusu kontrol altında tutmak ve toplumun istikrarını ve düzenini korumak için en uygun yoldur. Japonya gibi sınırlı bir alan üzerinde yaşayan toplumlar için planlama yapmak zaruri bir ihtiyaçtır ve ideal toplumlar da bu planlamalar gibi önlemler sayesinde devamlılıklarını sağlarlar.

İdeal toplumları üzerinde barındıracak adaların varlığı coğrafi keşifler sonrasında yok olma tehlikesi ile karşılaşmıştır. Dünya üzerinde keşfedilmemiş noktaların hızla azalması sonucunda ideal toplumların varlığını sürdürebilmesi için yeni arayışlar başlar. Bu arayışlardan birisi olan ütopyaların bilinmeyen bir zaman diliminde hayat bulması konusuna bir önceki başlık altında değinildi. Akşit Göktürk, diğer bir arayışı “*çağımız insanı için tıpkı yeniçağ başlarında insanoğlunun gözündeki okyanuslar gibi, büyük kesimiyle bilinmeyen bir alana, uzaya*”³⁰ taşır. H.G. Wells'in *A Modern Utopia*'sı dünya dışı bir uzamda geçen ütopyalara örnektir.

1.1.3.3. Ütopyada Kişiler

Platon'un *Devlet*'inden günümüz ütopyalarına kadar süregelen bir gelenek olarak bireylerin varlıkları düzenin korunmasına ve sürdürülmesine adanır. Ütopyalarda, birey, içinde yaşadığı toplumun kurallarına uymak ve toplumun yararını gözetmekle sorumludur. Platon'un ideal devlet anlayışında, insanların kастlara ayrılması ve bu sisteme göre görevlerini ve sorumluluklarını yerine getirmesi esastır. Eleştirmenlerin More'un *Utopia*'sının Platoncu gelenekten oldukça etkilenmiş olduğunu savunmasına rağmen, More, Platon'un uyguladığı kast sistemini inkâr eder ve Ütopya ülkesi insanların eşitlik ilkesine göre sürdürdükleri yaşamlarını betimler. Bireysel

³⁰ Göktürk, s. 116.

farklılıklar ya da benzerlikler toplum içinde hiçbir ayrımın gözetilmesine olanak sunmaz. Her birey eşit hak ve özgürlüklere sahiptir. Bu özgürlük ve eşitliğin sağlanması için belirli sürelerle iş kollarının değiştirilmesi ve özel mülkiyetin yasaklanması gibi önlemler alınmıştır.

İlk bakışta ideal toplum düşüncesi bireylerin mutlu bir yaşam sürmelerini amaçlayan bir sistem olarak görülür. Buna rağmen bireylerin özgürlükleri toplumun belirlediği sınırların dışına çıkamaz. Düşüncelere ve duygulara yer olmadığı gibi bireylerin özel hayatları da yoktur. Komünal bir anlayışın hüküm sürdüğü ütopyalarda her şey ortak kullanıma açıktır. Ortak kullanım alanına bazen kadınlar ve çocuklar dahi girer. Çoğunlukla bireyler toplum içinde kendilerine düşen görevleri yerine getirmekle sorumludurlar. Toplum tarafından biçilen görevler genellikle bir kast sistemi oluşturmayacak biçimdedir. Ancak bireylerin kastlara ayrıldığı bazı durumlar da söz konusu olur. Bazen en eşitlikçi yapıda olarak görülen ütopya da bile yöneten bir kesim vardır ve bu yöneten kesimin sahip olduğu ayrıcalıklar fazla üzerinde durulmadan geçirilir.

1.1.3.4. Ütopik Toplumların Genel Özellikleri

Ütopik toplumlar huzurun ve mutluluğun hüküm sürdüğü topraklar üzerine kurulurlar. Bu toplumlar için esas kaygı, düzenin ve birliğin bozulmasıdır. Bu sebeple karmaşadan uzak durabilmek için toplumun her üyesi eşit sosyal haklara sahiptir. Toplum eşitlik temeli üzerine inşa edilir. Bazen bu eşitlik o kadar ileriye gider ki, giysiler bile tek tip olur. Her bireyin yaşam standardı bir diğeriyle aynıdır, aynı büyüklükte ev, aynı iş ve aynı aşı paylaşmak durumundadırlar. Genellikle toplu halde hareket edilir, yemek topluca yenir, topluca eğlenilir ve topluca çalışılır.

Özel mülkiyet genel olarak ütopyalarda bulunmayan bir olgudur. More'un ütopyasında evler kura sonucunda her on yılda bir değiştirilir; çünkü bir şeyi uzun süre kullanıp alışmak, ona sahip olma hissini körükler. Özel mülkiyetin olmaması hırsızlık gibi suçların da engellenmesini sağlar. Yaşam alanı içinde bulunan her şey ortak kullanıma açıktır; bu sebepten insanların birbirlerini kıskanmaları mümkün değildir.

Toplumlarda belirgin bir sınıf sisteminin olmayışı, toplumsal hayatın düzenlenmesinde önemli bir rol alır. Üretim ve tüketim aynı kişiler tarafından sağlandığı için gelir dağılımı ve bu dağılımın açacağı sorunlar ortadan kaldırılmıştır. Bu

sebepten insanlar ne doğdukları zaman ne de daha sonra farklı bir statüye sahip olur. Her birey aynı işi yapmasa da aynı yoğunlukta ve sürede çalışır ve *Utopia*'da olduğu gibi belirli zamanlarda iş değişimi yapılır.

İdeal toplumların sürekliliği için sağlıklı bireylerin devamlılığı sağlanır. Bu konuda eğitim, üreme ve aile yaşamında düzenlemelere gidilir. Ütopya insanları için önemli olan bedenlerin çalışması değil, akıllarının işlemesidir. Bu sebepten bireylerin fiziksel gelişimi kadar zihinsel gelişimine de önem verilir. Cahillik kökten terk edilen bir olgudur. Ailelerin bedenen ve zihnen sağlıklı nesiller yetiştirmesi için önlemler alınır. Örneğin, *Utopia*'da kadınlar ve erkekler belirli bir yaşa ve olgunluğa ulaşmadan evlenemezler. Huxley'in *Ada*'sında ise çocukların ruh gelişimini desteklemek için 'karşılıklı evlat edinme kulüpleri' olarak adlandırılan on beş ile yirmi beş aileden oluşan örgütler vardır.

Platon'un *Devlet*'inden beri süregelen ırkları saflaştırma çalışmaları, ideal toplumlarda görülen diğer bir önlem türüdür. Sağlıksız nesillerin yetişmesini önlemek için özellikle üstün özelliklere sahip olan kişilerin yumurta ya da tohumları kullanılarak üreme kontrol altında tutulur.

İnanç konusu ideal toplumlarda genellikle serbest bırakılan bir düzenleme ya da kurala bağlanmadan bırakılan tek olgudur. More gibi koyu bir Katolik bile tasarladığı ideal topluma kendi inancından apayrı bir seçenek sunar. Bireyler inançları konusunda özgür olmalarına rağmen, genel anlamda ateistlik gibi eğilimlerde bulunmazlar.

1.2. DİSTOPYA KAVRAMI

1.2.1. Distopyanın Tanımı ve Genel Özellikleri

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından insanlığın içine sürüklendiği kötümser gelecek duygusu daha da gerçekçi bir şekilde insanların hayatına nüfuz eder. Kumar, 1920'leri, 1930'ları ve 1940'ları 'olumsuz anlamda ütopya', karşı ütopya ya da distopyanın klasik dönemi olarak nitelendirir. Bacon'dan itibaren bilimin ve aklın kurtarıcılığına ve ütopyaların gerçekleşmesine olanak sağlayacaklarına olan inanç bu dönemde neredeyse terk edilir. Özellikle bilimin hızlı gelişiminin ve sonucunda sanayi ve kentleşmenin insan hayatına yön vereceği bir dönemin insanlığa vaat ettiği mutluluktan çok yaşattığı acılar ön plana çıkar. İnsanların bir ada üzerinde bolluk ve mutluluk içinde yaşayacakları günlerin yerini "akıl ve bilimin saptırılmış

*kullanımlarının getirdiği kâbus*³¹ dolu günler alır. Bu kâbus dolu günleri anlatan Yevgeny Zamyatin'in *We*'si, Aldous Huxley'in *Brave New World*'ü, Arthur Koestler'in *Darkness at Noon*'u ve George Orwell'in *1984*'ü bu türe ait önemli eserlerden birkaçıdır. Kumar, bu eserleri, gelecekte tüm umudun yok olduğu ve tüm çıkışların kapatıldığı totaliter bir cehennem olarak niteler. Swift'in *Gulliver's Travels*'ı, Jack London'un *Iron Heel*'i ve Owen Gregory'nin *Meccania: The Super State*'i bu türün ilk örnekleri olarak gösterilir.

Distopya bazen farklı isimlerle de anılarak 'kakotopya', 'ters ütopya', 'karşı-ütopya' ya da 'anti-ütopya' olarak karşımıza çıkabilir. Bu çalışmada Kumar gibi kuramcılar tarafından anti-ütopya teriminin distopya yerine kullanılmasından kaynaklanan sorun ileriki bölümlerde tartışılacaktır. Bu durumda ütopyanın olumsuz yönlerini korkutarak bir uyarı niteliğinde hissettirmeye çalışan distopya ele alınırken farklı terimlerin kullanımı konusuna dikkat çekilmesi gerekir. Kakotopya (kötü yer) kelimesini literatüre kazandıran kişi Jeremy Bentham'dır, daha sonra John Stuart Mill tarafından türetilen distopya kelimesi daha yaygın bir kullanıma sahiptir. 1868 yılında John Stuart Mill Avam Kamarası'ndaki bir konuşması sırasında muhaliflerine hitap ederken onları distopyacı³² olmakla suçlamıştır ve kelime ilk kez burada kullanılmıştır. Mill, yaptığı konuşma sırasında distopya kelimesini kullanarak kastettiği şeyi şu şekilde açıklamıştır:

*“Genelde ütopyacı denilen şey, gerçekleşmesi için fazla iyi olan şeydir; ama onların hoşlanır gördükleri şey gerçekleşmesi için fazla kötüdür.”*³³

Distopya kelimesi *“Yunanca'da 'zor' ya da 'kötü' anlamına gelen bir önek olan 'dys-' ve 'yer' anlamına gelen Yunanca 'topos' kelimesinin”*³⁴ birlikte kullanımından meydana gelir.

Ütopya insanı mutlu eden bir düş olarak algılanırsa, görülen kâbus da distopya olarak adlandırılmalıdır. Nail Bezel, ütopyaları *“düşte ve düşüncede kurulmuş eşitlikçi, doğru, mutlu ve güzel toplum düzeni”*³⁵ olarak tanımlamaktadır. Distopya tanımını yaparken bu durumun tam tersini düşünmek gerekmektedir. Bu açıdan bakıldığında ise

³¹ Kumar, *Modern Zamanlarda Ütopya ve Karşıütopya*, çev. Ali Galip, Kalkedon Yay. 2006, s.172.

³²Wikipedia The Free Encyclopedia,(2010), Erişim Tarihi: 04 Mayıs 2010, <http://en.wikipedia.org/wiki/Dystopia#Etymology>

³³Kumar, *Modern Zamanlarda Ütopya ve Karşıütopya*, s.172.

³⁴Julie de Molade, *Building Bridges Between Brave New Worlds*,(Yüksek Lisans Tezi), Roskilde University, 2008, s. 11.

³⁵Nail Bezel, *Yeryüzü Cennetlerinin Sonu (Ters Ütopyalar)*, Güldikeni Yay., 2001, s. 7.

Bezel, distopyaların “*ütopyacı bir eğilim ve amaçlarla yola çıkıldığında ortaya çıkabilecek olumsuz ve baskıcı bir toplum düzeni*”³⁶ olacağını söylemektedir. Platon’un *Devlet*’i ile başladığına inanılan ütopyacı geleneğe ütopyacının asıl amacı, bireyin mutluluğundan ya da özgürlüğünden ziyade devletin ya da toplumun mutluluğu, düzeni ve birliği için uğraş vermektir. Toplumun bireyden üstün tutulması ütopyalardaki yaşamı seçeneksiz kılmaktadır. Ütopya geleneğinden bahsedildiğinde akla gelen iki isim olan Platon ve More’un tasarıları toplumun birliği ve düzeni için bireylerin yaşamlarını kurallar ve düzenlemeler ile denetim altına alır. Her ne kadar More’un ütopyası hümanist bir yaklaşım ile yurttaşlarına eğlenmek ve dinlenmek için çalışma saatleri dışında önemli bir boşluk sağlasa da işleyen düzen bir makinenin çarkları gibidir. Aksamaya meydan vermemek için bireylerin yapacakları her şey önceden belirlenir ve bu düzen özgür iradede yoksun bir biçimde devam ettirilir. Bezel, ütopya türünün ana hatlarını belirleyen bu tür bir kurguda bile yer alan “*eşitlik ve toplum mutluluğu adına bireysel eğilimlerin ve değerlerin geriye itilmesi, bunlara hiç yer tanınmaması*”³⁷ gibi sorunları “*ütopya anlayışını ters ütopyaya dönüştüren kritik adım*”³⁸ olarak niteler.

Ütopya ve distopya birbirinden ayrılamayan iki olgudur. Ütopya ve distopyanın tarihi birbirine paralel bir biçimde gelişmektedir; çünkü distopya, ütopyadan beslenmektedir. Kumar, ütopya ile distopyanın ilişkisini anlatırken “*karşı ütopya malzemesini ütopyadan alır ve onu ütopyanın olumlanmasını reddeden bir tavırla yeniden kurar*”³⁹ demektedir. Ancak Baccolini ve Moylan distopyanın, türdeşi olan eutopia ve ezeli düşmanı anti-ütopyanın farklı olgular olduklarını hatırlamanın gerekli olduğunu savunmaktadır. Bu bağlamda distopya ve eutopianın aynı patikada yol aldıkları ve sosyal düş kurma işini üstlendikleri görülmektedir. Distopya düş kurarken takındığı tavır nedeniyle ütopyanın iyimser havasını yok eder ve kendi karamsarlığını paylaşarak okurun içinde bulunduğu toplumun kötü gidişatını anlatmaktadır. Ütopya gibi distopya da toplumdan duyulan hoşnutsuzluğu dile getirirken eleştirel bir yaklaşım sergilemektedir. Distopya ya da ütopya, her ikisi için de eleştiri topluma tutulan aynadır. Ütopyanın toplumun aksayan yönlerini görüp, önerdikleri ile umutlu bir gelecek vaat etmesi ve distopyanın toplumun aksayan yönlerini tüm gerçekliğiyle gözler önüne

³⁶Bezel, *Yeryüzü Cennetlerinin Sonu (Ters Ütopyalar)*, s. 7.

³⁷Bezel, *Yeryüzü Cennetlerinin Sonu (Ters Ütopyalar)*,s. 7.

³⁸Bezel, *Yeryüzü Cennetlerinin Sonu (Ters Ütopyalar)*, s. 7.

³⁹Kumar, *Modern Zamanlarda Ütopya ve Karşıütopya*, s.172.

sererek karamsar bir tutumla uyarı yapması, aralarındaki en önemli ayrımdır. Distopya, ütopyanın en önemli unsurlarından olan umudu öldürür ve karakterleri için bir kurtuluş ya da aydınlanma sunmaz. Özgür iradeyi ve bireyselliği sosyal düzen uğruna kurban eder. İçinden doğdukları toplumları bir felaket senaryosu biçiminde yansıtır. “*Umudun yok olması olarak ifade edilen kâbus geleceği, modern çağda iki dünya savaşını tecrübe etmiş olan batı toplumunun en baskın kuruntularından birisi olur.*”⁴⁰ Yirminci yüzyılı yani felaketler dönemini kendisine filizlenmeye en uygun zaman olarak seçmektedir.

İnsanın hayallerini oluşturan arzuların yerine kâbuslarını oluşturan korkular, yirminci yüzyılda daha önceki dönemlere göre daha baskın bir karaktere bürünür. On dokuzuncu yüzyılın sosyalist karakteri yerine yirminci yüzyılda yeni yeni insanlığın aklını başından alan kapitalist düzen, daha iyi olma arzusunu daha fazlasına sahip olma arzusu ile bastırmıştır. Bu sebeple yirminci yüzyıl, insanların arzuladıkları iyi bir dünyanın denge ve eşitlik gibi unsurlar üzerine kurulması gereğini gözler önüne seren yüzyıl olarak ütopya yazımına katkıda bulunur. Daha fazlasını elde etmek için güdülen arzular insanlığın temel değerlerine saldırıda bulunup bu değerlerin zayıflamasına ve hatta çökmesine sebep olur. Arzuların doyuma ulaşması için gerekli görülen her yolun hoş görülebilir olması artık kaçınılmazdır. Makine devrimi insanlığın sonunu hazırlamaktadır. Üretim ve tüketim odaklı toplumun karşılamakta en çok zorlanacağı talep, bireyin özgürlüğü ve mutluluğudur. Bu bağlamda distopyanın “*hayal kurma eksikliğinden değil; geç kapitalizmin politik ve entelektüel sonucu*”⁴¹ olarak ortaya çıktığı anlaşılır. “*Distopyacı eğilimin bilim-kurgu ile gelişmesi*”⁴² distopya’nın yirminci yüzyılda ortaya çıktığını netleştirir. Bu noktadan hareketle, yirminci yüzyılda ütopyaların öldüğü düşünülebilir; ancak, ütopyalar yok olmak yerine değişen zaman ve toplumlarla beraber değişime uğrayıp alt dallara ayrılır. Yani, ütopyalar ve en önemli unsurlarından olan “*arzu hala vardır; ancak, umut çok açık değildir.*”⁴³ Distopya ile beraber de umudun karanlık yanı görülür.

Ütopyalar da insanlığın sosyal yaşam ve doğa üzerinde üstünlük sağlamanın Zamyatin, Huxley ve Orwell gibi yazarlar tarafından okura aktarılmasıyla bu ileri kontrol durumunun sonuçlarının neler doğurabileceği gösterilir. Örneğin Huxley,

⁴⁰M.Fikret Arargüç, “A Dystopic Vision of the Future: Julian Barnes’ England England”, [Geleceğin Distopik Bir Görüntüsü: Julian Barnes’in England England], *Interactions*, 14/2, (2005), s. 11.

⁴¹ Raffaella Baccolini, Tom Moylan, *Dark Horizons Science Fiction and the Dystopian Imagination*, Routledge, 2003, s.15.

⁴² Baccolini, Moylan, s. 1.

⁴³ Baccolini, Moylan, s. 16.

tüketimin, toplumu ele geçirmesini anlatırken aslında döneminin korkularını yansıtır. Bu durumda distopyalar ütopyaların sınırları ve sorunlarını bir bakıma farklı bir açıdan üretirler. Ütopya ve distopya arasındaki benzerlikler de bu bağlamda ortaya çıkar. Örneğin her ikisi de hiyerarşik toplumu, toplumda değişmezliğin korunmasını, özel hayatın olmamasını konu edinir. Distopyalarda ütopyalarda olduğu gibi kontrol edici güç olarak devlet vardır ve devlet kişilerin doğumlarından itibaren hayatlarındaki her konuyu kendi yararına kontrol altında tutar.

Cinsel yaşamların bile kontrol altında tutulduğu bir toplumda cinsiyet kavramına değinilmelidir. Distopya toplumlarında elit kesim çoğunlukla erkeklerden oluşmaktadır. Hamileliğin ve doğumların mekanikleşmesi ile annelik kavramı önemsizleşir ve genellikle kadın karakterler yenilgiye uğrarlar. Bunun yanında babalık kavramı da pek çok argo şakalaşmaya malzeme olmaktadır. Sonuç olarak cinsiyetlerin önemsizliğinden dolayı aileye verilen önem de yok denecek kadar azalır.

Distopyalarda okurun eleştirileri aktiftir. Distopyalar gerçek olan ve hayali olan arasındaki benzerlik ve farklılıkları gösterirken okuru, içinde bulunulan durumu görmesi ve eleştirmesi açısından aktif tutar. Bu bağlamda distopya, okurun içinde bulunduğu gerçek zaman ve gelecek zaman arasındaki muhtemel benzerliğe dikkat çekerek okura eleştiri yapma fırsatı vermektedir.

Distopyalarda tekdüzelik dikkati çeken diğer bir noktadır. Distopya vatandaşları üniformalar giyerler ve bu benzer olma durumu bireyselliği saf dışı bırakarak kişileri toplumun parçası olmaya iter. Devletin ve toplumun çıkarı ve bütünlüğü açısından bireysellik ön planda değildir ve bazı karakterlerde görülen bireysel çıkışlar felaketlerle son bulur. Bireyselliği en aza indirirken devleti insanın üzerinde tutar; kişilerin refahları zaten devlet tarafından düşünüldüğünden, insanların akıllarını kullanarak içlerinde buldukları toplumu ve düzeni sorgulamasının ya da eleştirmesinin önüne geçilir. Kişilerin farkındalıklarının köreltilmesi oldukça önem taşır. Devlete karşı herhangi bir ayaklanma söz konusu olmamalıdır ve bu yüzden sanatla ilgilenmek, kitap okumak gibi bireyi düşünmeye iten pek çok davranış devlet tarafından yasaklanır. Kişilerin sürekli uyuşturucu kullanmaları ve bu uyuşturucuların devlet tarafından desteklenmesi de sürekli bir uyuşukluk hali yaratıp farkındalığı azaltmaya yöneliktir. Distopyalarda bu durumun gözler önüne serilmesi okura içinde

bulunduğu dönemi ve düzene ait fikirlerini eleştirmesine olanak sağlayarak gerçek ve hayali olan arasındaki benzerlik ve farklılıkları ortaya çıkarır.

Ütopya kurgularının sorunsuz bir şekilde devam eden toplum düzenini korumaları için baskıcı ve katı bir tutum sergilemeleri gerekir. Sanayi Devrimi sonrasında hızla değişen ve gelişen toplumlarda farklı gereksinimler ve farklı eğilimler ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu yeni gereksinimler ve eğilimlerin doyurulabilmesi için teknolojik gelişmelerden faydalanılmıştır. Teknolojinin amacı dışında kullanılması, insanları rahatlatacak boş vakitler yaratmaktan çok onları köleleştirecek bir düzenin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Distopyalarda toplum düzeninin korunması istikrara bağlıdır ve “*bir kez mükemmelliğe ulaştıktan sonra ‘değişiklik’ bir tehdit*”⁴⁴ olarak görülür. Bu noktada geçmiş önem kazanır. Distopyalarda geçmiş önemli değildir ve sorgulanmasına izin verilmez; çünkü geçmiş ve içinde bulunulan zaman arasında farklılıklar vardır ve kişilerin bu değişikliği görmesi yapılan uygulamaları eleştirmesine yol açabileceğinden tehdit olarak görülür. Bunun yanında eski olan bir şey güzel de olabileceğinden ve bunun sonucu şimdi ve geçmiş arasındaki fark gözler önüne serilebileceğinden geçmiş, devletler tarafından yasaklanır.

Distopyalarda devletin ve kontrol edicilerin tüm tutumlarına karşın, bazı karakterler tarafından başkaldırılar görülebilir. “*Başkaldırılar kırsalda görülür; çünkü, pastoral yaşam bireye özgürlük verir.*”⁴⁵ Ancak başkaldırılar felaketlerle sonuçlanır. Bir başka deyişle, düzenin değişmesi ya da bu durumdan etkilenmesi söz konusu olmaz. Bu tür direnişler boşunadır. Zaten yapılan başkaldırılar da kendisini ortaya çıkaran toplumun ve devletin izin verdiği kadardır.

Anlaşıldığı üzere distopya yirminci yüzyılda değişen toplumun korkunç yüzü olarak ortaya çıkmıştır ve ütopya ile halen iç içedir. Kumar, distopya için “*içeriğiyle olmasa bile biçimiyle elbette ki ütopya borçludur*”⁴⁶ der. İçerik olarak olmasa da ütopyacılık gelenek biçim itibarıyla yirminci yüzyılda da varlığını devam ettirir. Ütopyanın sonunun geldiğine inananlar için distopya en azından şimdilik ütopyacılık geleneği canlı tutmaya ve farklı görünümde de olsa işlevini sürdürmesine yardımcı olmaktadır.

⁴⁴Baccolini, Moylan, s.119.

⁴⁵Baccolini, Moylan, s.120.

⁴⁶Kumar, *Ütopyacılık*, s. 157.

1.3. ANTI-ÜTOPYA KAVRAMI

1.3.1. Anti-ütopyanın Tanımı ve Genel Özellikleri

Çalışmanın bir önceki bölümünde anti-ütopya kelimesinin distopya kelimesi yerine kullanılmasından kaynaklanan sorunsallık ifade edilmiştir. Kumar ve Ferns gibi eleştirmen ve kuramcılar tarafından distopya ile aynı anlamda kullanılan anti-ütopya, ütopyanın farklı bir alt türüdür. Çeşitli kuramcılar ve eleştirmenler, kelimelerin birbirine yakın anlamlar taşıdıklarını savunur. Ancak kelimelerin yakın anlamlı olmaları köken bilimsel açıdan mümkün görünmez ve kelimelerin birbirleri yerine kullanımları söz konusu olamaz. Çünkü Yunanca bir önek olan ‘dys-’ “*hasta, kötü ve olağandışı*”⁴⁷ anlamlarına gelirken, Yunanca bir önek olan ‘anti’ “*karşıt, muhalif ve zıt*”⁴⁸ gibi anlamlara gelir. ‘Yer’ anlamına gelen ‘topos’ kelimesinin önüne eklenen önekler sayesinde farklı anlamlar ve yaklaşımlar sunulur. Bu bağlamda Lyman Tower Sargent, Raffaella Baccolini, Tom Moylan, John Huntington ve Irving Howe gibi kuramcılar, anti-ütopyanın, distopyadan farklı bir tür olduğunu savunurlar. Sargent, ütopyanın tanımını yaparken anti-ütopya ve distopyayı ayrı tutar ve farklı şekilde tanımlar. Sargent’ın tanımına göre distopya “*yazarın çağdaşı bir okurun kendi yaşadığı toplumdan daha kötü bir toplumu gözlemleyeceği bir ütopya*”⁴⁹dır. Sargent, anti-ütopyayı “*yazarın çağdaşı bir okurun ütopyacılığı ya da okurun yaşadığı toplumdan daha iyi bir toplumun eleştirisini gözlemleyeceği bir ütopya*”⁵⁰ olarak tanımlar.

John Huntington *The Logic of Fantasy: H.G. Wells and Science Fiction* isimli eserinde anti-ütopyayı, “*ütopya ve distopyanın tutarlılığına karşı kuşkucu bir tür*”⁵¹ olarak tanımlar. Huntington “*eğer ütopyacı veya distopyacı form sosyal açmazları basit, hatasız yapılar üreterek çözmeye eğilimli ise anti-ütopyacı form da hatalar arar, sorular sorar ve şüpheler uyandırır*”⁵² der. Bu bağlamda anti-ütopya, ütopyaların kurgulanma sebebi, kurgulanmalarına sebep olan insan arzuları ve ütopyaların gerçekleştirilebilirliği ve sürdürülebilirliği üzerine sorular sorar. Kumar’a göre ütopya geleneği, Hristiyan inancına sahip Batı toplumlarına özgü ve olgunlaşma evresinde Hristiyanlığın Bin Yıl inancından görünüm taşıyan bir olgudur. Hristiyan inancında

⁴⁷The New World Encyclopedia, (2010), Erişim Tarihi: 08 Ağustos 2009,

http://www.newworldencyclopedia.org/entry/Dystopia#Origin_of_the_word.org/entry/Dystopia#Origin_of_the_word

⁴⁸ Sally Wehmeier, *Oxford Advanced Learner’s Dictionary of Current English*, Oxford University Press, 2000.

⁴⁹ Claeys, Sargent, s. 2.

⁵⁰ Claeys, Sargent, s. 2.

⁵¹ John Huntington, *The Logic of Fantasy: H. G. Wells and Science Fiction*, Columbia Uni. Press, 1982, s. 142.

⁵² Huntington, s. 143.

insanın doğuştan kusurlu olduğuna inanılır. Doğuştan kusurlu bireyler tarafından kurulmuş olan toplumun, ister ideal toplumun isterse içinde yaşadığımız kâbus toplumunun, ideal bir toplum düzenine dönüşme olasılığı anti-ütopyanın sorgulama sürecindeki dayanak noktalarından birisidir. Tarihin kaydedilmeye başlandığı zamanlardan itibaren aktarılan bilgilere göre, insanlık çeşitli dönemlerde kendi varlığını tehlikeye sokabilecek hatalar yapmıştır. İnsanlık, kendi akılsızlıkları ve dikkatsizlikleri sonucu savaş ve kitlesel katliamlar gibi felaketleri tecrübe etmiştir. Anti-ütopya, insanlık tarihindeki bu gibi hatalar ve bozulmuşlukların varlığından yola çıkarak, ütopyaları gerçekleşme ihtimali olmayan hayali kurgular olarak değerlendirir.

Irving Howe, *The Fiction of Anti-utopia* isimli eserinde anti-ütopya metinlerinin eleştirmenler tarafından nasıl okunması gerektiğini maddeler halinde sıralar. Anti-ütopyanın “*kendi önermelerinin ve sınırlarının*”⁵³ olduğunu göz önüne alarak değerlendirilmesi gerekliliğine de vurgu yapar. Howe, anti-ütopya türüne ait olan özellikleri şu şekilde sıralar:

1. *Mükemmelin mükemmelleştirilmesinde ‘bir aksaklık’ ortaya koyar...*
2. *Önemli ölçüde basit ve tarihsel olarak karmaşık bir fikrin kontrolünde olmalıdır: etkili bir tutkuya dönüşecek olan bir fikir.*
3. *Somutlaştırıcı detaylarının düzenlenmesinde akılcı olmalıdır.*
4. *İnanılır olanla bağımızı ihlal etmeden olasılık duygumuzu çarpıtmalıdır.*
5. *Henüz tamamlanmamış olan tarihin kâbusunu sunarken, okuyucusunun tarihsel anımsamalara kalkışma yeteneğine güvenmelidir.*⁵⁴

Gary Saul Morson, *The Boundaries of Genre* isimli kitabında anti-ütopyayı tanımlarken, türün bir anti-tür olduğunu ifade eder ve ilk olarak bir anti-türün doğasının anlaşılması gerekliliğine işaret eder. Anti-türlerin özelliklerinden bahsederken “*anti-türün, karşıtı olduğu türde önceden yazılmış olan eserlerin geleneğinde yazılmasının gerekli olduğunu*”⁵⁵ belirtir. Diğer taraftan, “*anti-tür özelliğindeki bir eserin hedef türün parodisini yapması gerekliliğine*”⁵⁶ işaret eder. Bu bağlamda türün parodisini yapan anti-tür; karşı türe ait sadece bir eseri değil, türün tamamının itibarını düşürmelidir. Her iki türün geleneği üzerine kurulu olması itibariyle, anti-tür olarak

⁵³Tom Moylan, *Scraps of the Untained Sky: Science Fiction, Utopia, Dystopia*, Westview Press, 2000, s. 125.

⁵⁴Moylan, s. 125.

⁵⁵Gary Saul Morson, *The Boundries of Genre: Dostoevsky’s Diary of a Writer and the Traditions of Literary Utopia*, Northwestern University Press, 1981, s. 115.

⁵⁶Morson, s. 115.

kurgulanmış bir metin, hem hedef türün motiflerini hem de anti-türün karşı-motiflerini gösterebilecek bir özellikte kurgulanabilir. Morson, burada anti-ütopya söz konusu olduğunda parodi için ayrı bir parantez açmanın gerekli olduğunu savunur ve bu anlamda parodiyi tanımlarken parodinin bazı kıstaslarının göz ardı edildiğine işaret eder. Örneğin parodi sıklıkla başka bir edebi eseri abartma yöntemi kullanarak taklit eden güldürü edebiyatı eseri olarak tanımlanır; ancak Morson, her zaman parodinin güldürü olarak düşünülmemesi gerektiğini belirtir. Buna ek olarak, parodide abartı yöntemini kullanmakta şart değildir, bu yalnızca yazarın eserin bir parodi olduğunu göstermek için kullandığı yöntemlerden birisidir. Yerme işlemi çok çeşitli şekillerde yapılabileceği için, parodinin de sayısız tonları vardır. Parodinin yönü ve tonu, parodi yapanın orijinal esere karşıtlık ya da hoşnutsuzluk bağlamındaki mizacına ve karşı olduğu ya da hoşnutsuz olduğu bakış açısına bağlıdır. Bu bağlamda, Tynyanov'un saptaması parodinin mizacının ve bakış açısının önemli olduğuna vurgu yapar. Tynyanov, “eğer bir trajedinin parodisi komedi olarak ortaya çıkarsa bir komedinin parodisi de trajedi olarak oluşmalıdır”⁵⁷ der.

Tanımlardan anlaşılacağı üzere anti-ütopya ve distopya terimleri arasında belirgin bir fark söz konusudur. Bu bağlamda, iki terimi birbiri yerine kullanmak mümkün olamaz. Sargent, *Dark Horizons* isimli eserde, “anti-ütopya savının insanlığın yaradılışında kaçınılmaz bir kusurun, bir çaba başarısızlığının olduğu[na]”⁵⁸ dikkat çeker. Bu sav üzerine, ütopyacıların ilk olarak gelecek için bir plan ya da taslak geliştirdiklerini, daha sonra planı uygulamaya koyduklarını ve işe yaramadığını gördüklerini ifade eder; çünkü diğer insanlar açısından planları akla yatkın değildir. Bu durumda ütopyacılar haklı olduklarını savunarak planı insanlara uyarlamaktansa, insanların plana uymalarını sağlamaya çalışırlar. Dördüncü evre olarak tanımlanabilecek olan insanları plana uydurma evresi şiddete başvurulmasına yol açacaktır. Son evrede ise plan ya da diğer deyişle ütopya başarısızlıkla sonuçlanır. Böylece ütopya, insan mevcudiyetinin ulaştığı en yüksek başarısızlıktır ve sürekli olarak iyi bir yaşam umudunu ve başarısızlıklarını devam ettirir. Anti-ütopyanın eleştiren yanını kuvvetlendiren, bu başarısızlıklardır; çünkü Kumar’ın deyişiyle “ütopya olanaksız mükemmellik âlemidir.”⁵⁹

⁵⁷Moylan, s. 111.

⁵⁸Baccolini, Moylan, s. 226.

⁵⁹Kumar, *Ütopyacılık*, s. 123.

Anti-ütopya söz konusu olduğunda, distopyanın ve ütopyanın içinde barındırdığı eleştirel kimlik farklı bir yol izler. Distopya ya da ütopya, yazarın içinde bulunduğu topluma hoşnutsuzluğunu eleştirirken; anti-ütopya tam anlamıyla ütopyacılığın veya eutopianın (iyi yer) eleştirisidir. Bir başka deyişle, anti-ütopya, ütopyaların gerçekleşme ihtimalini ya da yazılmalarında ki sebepleri eleştirir. Anti-ütopyayı, distopyadan ayıran en önemli özellik, anti-ütopyanın bir toplum düzeni önermemesi ya da içinde bulunulan topluma karşı bir eleştiride bulunmayışıdır. Anti-ütopyanın ilgi alanına giren olgular ütopyacılık ve bir eutopia örnekleyen eser olabilir.

Son olarak bahsedilmesi gereken nokta ise bir eserin ütopya, distopya ya da anti-ütopya olarak tanımlanması sırasında okurun önemi ve yeridir. Moylan, “*ütopyacı ya da distopyacı niteliğın yargısı hiç kuşkusuz belirli bir duruşu (belirli bağları ve prensipleri) olan okur ya da eleştirmene bağlıdır*”⁶⁰ der. Böylelikle, kurmaca toplumun, okurun ve eleştirmenin ya da yazarın toplumundan daha iyi ya da daha kötü olduğu kanaatine varmak okuyucuya ya da eleştirmene kalır. Julie de Molade, kurmaca bir eserin tanımlanması için okurun değerlendirme yapması gerekliliğine vurgu yapar ve işte bu noktada okurun ve yazarın sosyal gerçeklikleri işin içine girer.⁶¹ Yazarın yaşamı ve içine doğduğu toplumun koşulları göz önüne alınmadan yapılacak olan değerlendirmeler, tanımları sıkıntıya sokabilir. Aynı durum okurun ya da eleştirmenin algısı ve özgeçmişini için de geçerlidir. Okuyucu ve eleştirmenin geliştirdiği bakış açısı ve taşıdığı geçmiş deneyimler, tanımı gerçek anlamda doğrulayan öğelerdir.

⁶⁰ Moylan, s. 155.

⁶¹ Julie de Molade, s. 11.

İKİNCİ BÖLÜM

ALDOUS HUXLEY’NİN *CESUR YENİ DÜNYA* VE *ADA* İSİMLİ ESERLERİNİN ÜTOPYA, DİSTOPYA VE ANTI-ÜTOPYA BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

2.1. ALDOUS HUXLEY’NİN HAYATI

20. yüzyıl önemli İngiliz düşünür ve yazarlarından olan Aldous Leonard Huxley, 1894 yılında, İngiltere’nin edebiyat ve bilim açısından en zengin ailelerinden birinde dünyaya gelmiştir. Huxley, Darwin’in ateşli savunucularından ünlü biyolog Thomas Henry Huxley’in torunu, yine ünlü biyolog Sir Juilan Huxley’in kardeşidir. Annesi, şair ve edebiyat eleştirmeni Matthew Arnold’ın yeğenidir ve o yıllarda bayanların pek okula gidememelerine rağmen Oxford’dan iyi bir derece ile mezun olmuştur. Bunun yanında, halası Viktorya Dönemi roman yazarlarından olan Humphrey Ward’dır. Babası Leonard Huxley ise Thackeray tarafından kurulmuş olan *Cornhill Magazine* dergisinin sahibi ve yöneticisidir. Ailenin bir tarafının bilim, diğer tarafının ise edebiyat dünyasından olması Huxley’in bilim ve edebiyatın harmanlandığı eserleri üzerinde etkili olmuştur.

Yazarın ailesi İngiltere’nin entelektüel ve aristokrat ailelerinden biri olarak görülürdü. Böylesine ünlü bir aileden olmanın yarattığı beklentiler onun ve kardeşinin üzerinde büyük bir baskı yaratmıştır. Bu baskının yarattığı sıkıntılar yüzünden depresyona girip kronik vicdan azabı sonucunda intihar eden kardeşi Trev’in tersine, yazar insanın kendisini gerçekleştirmesine vurgu yapan eserler yazmayı tercih etmiştir.

*“Kronik vicdan azabı, tüm ahlakçıların hemfikir olduğu gibi, hiç de istenmeyen bir duygudur. Eğer kötü bir davranışta bulduysanız, pişmanlık duyun, elinizden geldiği kadar durumu düzeltin ve bir daha ki sefere daha iyi davranmaya bakın. Ne sebeple olursa olsun hatanızın üzerinde kara kara düşünmeyin. Temizlenmenin yolu çamurda yuvarlanmak değildir.”*⁶²

Ütopya gibi gelişmesine rağmen son anda distopyaya dönüşen *Ada* isimli eserindeki gibi Huxley *CYD*’ye yazmış olduğu bu önsözdeki olumlu tavrın tersine bir kurgu oluşturarak sıkça başvurduğu ironiyi kullanmıştır. Böylelikle, aile içerisinde ilk eğitimini alan Huxley daha sonra İngiltere’nin köklü okullarından Eton’da eğitimini sürdürmüştür. Burada İngiliz dili üzerindeki hâkimiyetini geliştirmesinin yanında bilimde yaşanan en son gelişmeleri de yakından takip etmiştir. Ancak, bu yıllarda yaşadığı birkaç talihsiz olay, sonraları da birçok kez belirttiği gibi, hayatı üzerinde

⁶² Aldous Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, çev. Ümit Tosun, İthaki Yayınları, İstanbul, 2007, s. 5.

silinmez izler bırakarak genel karamsar Weltanschauung'unun oluşmasına etki etmiştir. Bunlar; annesinin ölümü, babasının Londra'ya taşınarak tekrar evlenmesiyle ömrünün sonuna kadar maddi ve manevi anlamda yok denecek kadar zayıflayan baba-oğul ilişkisi, göz rahatsızlığı neticesinde neredeyse kör olup insanlara bağımlı kalması ve yukarıda da değinilen kardeşi Trev'in intiharıdır.

Özellikle, geçirmiş olduğu göz rahatsızlığı Huxley'i çok istediği tıp eğitiminden alıkoymuştur. Ancak yine bu hastalık sebebiyle Birinci Dünya Savaşı'na katılmak zorunda kalmamıştır, zaten ileriki yıllarda Huxley savaş karşıtı organizasyonlarda aktif olarak rol almıştır. Birkaç yıl boyunca neredeyse hiç görememesine neden olan rahatsızlığı kısmi şekilde düzeldiğinde Oxford'da İngiliz Edebiyatı okumuştur. Her ne kadar büyütece bağı kalmış olsa da bilgisi ve okumuşluğuyla herkesi büyüleyerek burada çok başarılı olmuştur. Diğer tüm arkadaşları dünya savaşından dolayı silahlı hale alınırken, o kendisini çalışmalarına verip ilk şiir kitaplarını üniversite yıllarında yayınlamıştır.

Oxford'dan dereceyle mezun olduktan sonra birçok işte çalışmaya başlayan yazar geçim sıkıntısı çekiyor olmasına karşın, ancak maddi olarak batmak üzereyken babasından borç almıştır ve hemen geri ödemiştir. Daha öncede bahsedildiği üzere bu olaydan sonra babasıyla arasındaki bağlar ömrünün sonuna kadar kopmuştur. Belki de eserlerindeki aile bağlarını sorgulayan yaklaşımın sebebi babasıyla olan bu ilişkisidir.

Zamanla İngiliz burjuvazisini eleştiren yazılar yazmaya başlayan Huxley, kendisine bir edebi kimlik oluşturmaya başlamıştır. Bir ara kendisi gibi bir ütopya yazarı olan George Orwell'ında hocalığını yapan Huxley yine bu yıllarda D. H. Lawrence, T. S. Eliot, Virginia Woolf, E. M. Forster gibi entelektüellerle de tanışmıştır. Edebiyat ve bilim alanlarındaki bilgisini eleştirel bakış açısı ile birleştiren yazar ilk olarak *Crome Yellow* isimli romanını yayınlamıştır. F. Scott Fitzgerald tarafından büyük bir övgüyle karşılanan bu romanda yukarıda bahsedilen entelektüellerin bazıları karikatürize edilmiştir. Bu arada evlenen ve bir çocuğu olan Huxley ailesinin geçimini sağlamak için *Crome Yellow* ile başlayan sekiz yıllık bir süreçte aralarında *Point Counter Point* ve *Do What You Will*'in de olduğu yaklaşık bir düzine kitap yazmıştır.

Yazar 1920'li yıllarda konu bağlamında birbirleriyle ilintili olan birçok başarılı eser yazmıştır, ancak kendisini dünya çapında asıl üne kavuşturan eseri 1932 yılında yayınlanan, orijinal adı *Brave New World* olan *Cesur Yeni Dünya* olmuştur. Amerika

gezisi sırasında okumuş olduğu Henry Ford'un *My Life and Work* isimli kitabından etkilenerak California'da yaşadıkları ve bu kitapta okudukları arasında bir bağ kurmuştur. Öyle ki, burada her şey Ford'un seri üretim, taşıyıcı bantlı montaj hattı ve sınırlı iş dağılım ilkeleriyle muhteşem bir uyum içerisinde. Bu sebepten *Cesur Yeni Dünya*'nın Amerikan yaşama biçiminin küresel yayılışına bir yergi olarak düşünöldüğü açıktır. Zaten Huxley de bu eserin F.S. 632 den ziyade 20. yüzyılın ikinci yarısına yönelik endişeli bir bakışı temsil ettiğini ve hatta bu tehlikenin bizi “*hemen köşeyi döner dönmez*”⁶³ beklediğini ifade etmiştir. Yaşadığı dönemde toplumun içinde bulunduğu duruma ağır eleştirilerde bulunan yazar, bilimin kötüye kullanımının insan hayatına getireceğı ağır yükü açıkça gözler önüne sermiştir. Kumar'a göre H. G. Wells'in *Men Like Gods* isimli ütopyacı eserinden etkilenen Huxley, Wells'in gelecek hakkında umut dolu anlatımı karşısında kendi umutsuzluğunu yansıtan bu eseri kaleme almıştır. Seri üretimin ve Pavlovcu koşullandırmanın yönetimi şekillendirmesini, kapitalizm ve bunun neticesinde tüketimin ve böylelikle materyalist bir yaşantının insan üzerindeki yıkıcı etkisini, kısacası yabancılaşmayı konu alan uyarı niteliğindeki bu eser distopya türünün en önemli örneklerindedir. Zaten Aldous Huxley gerek kendi yaşamı gerekse fikir ve edebiyatında çoğunlukla önemli modernist bir kaygı olan kimlik arayışıyla alakadar olmuştur.

1937'de California ikliminin kendisine iyi geleceğini düşünerek ailesiyle oraya yerleşir. Bu sırada Amerikan vatandaşlığına başvurusu Amerika'yı savunacağına yönelik dinsel yemini agnostik olduğundan yapmadığı için reddedilmiştir. Kapitalizm etkisiyle oluştuğunu düşündüğü manevi boşluğu özellikle 1938 yılında tanıştığı J. Khrisnamurti'nin öğretileriyle gidermeye çalışmıştır. Mistik dünyanın öğretilerine değindiğı *The Perennial Philosophy* isimli eseri bu etkileşimin neticesinde yazılmıştır. Kitabında mutlak gerçeğin beş duyu ile algılanan dünyanın ötesinde gizli olduğunu ve ona ancak içsel mutluluğun elde edilmesiyle ulaşılacağını dile getirmiştir. ‘Mutluluğu bulma’ yolunda halüsinasyon yaratan uyuşturucu ilaçlara olan ilgisini *Cesur Yeni Dünya*'ya da konu eden yazar, 1955 yılında ilk LSD dozunu almıştır ve aldığı ilaçların etkilerini *The Doors Of Perception* isimli makalesinde anlatmıştır. Bu makale 1960'lı yılların sonuna doğru bütün dünyayı saran Hippiler tarafından “kutsal kitap” olarak algılanmıştır.

⁶³ Aldous Huxley, *Brave New World Revisited* [Elektronik Sürüm] ,Rosetta Books, New York, 2000, s. 7.

1958 yılında yayınlanan ve makalelerden oluşan *Brave New World Revisited*'de Huxley *Cesur Yeni Dünya*'daki karamsarlığından az da olsa uzaklaşmış gibi görünür ve özellikle bu eserin son bölümünde insanın kendisini gerçekleştirme ve dolayısıyla da toplumun düzelmesi için kimi önerilerde bulunur. Bu fikirler temelinde yazar 1962 yılında son önemli romanı olan ve bütün diğer distopik eserlerin tersine birçok eleştirmence klasik ütopya geleneğine uygun görünen *Ada* isimli eserini kurgular.

Özellikle bilim ve teknolojideki hızlı gelişmeler karşısında insanlığın içine düşeceği sıkıntıları önceden sezinleyen yazar, kendi hayatında yakalamaya çalıştığı ancak bir türlü yakalayamadığı bireysel mutluluğun ve içsel huzurun peşindeki serüvenini az tanınan *Ada*'ya yansıtmış gibidir. *Cesur Yeni Dünya*'daki sorunlar *Ada*'da çözülmüş gibi görüldüğü için birçok eleştirmen tarafından ütopya olarak değerlendirilen bu eserin kanımızca bilim ve ilimin harmanlandığı ütopya izlenimi kazandırılmış bir ütopya eleştirisi olarak değerlendirilmesi gerekmektedir.

Aldous Huxley 22 Kasım 1963'te, Los Angeles'de kanserden ölmüştür; ancak, onun ölüm haberi Amerikan Başkanı John F. Kennedy'nin aynı gün suikast sonucunda öldürülmesi yüzünden basında gerekli yankıyı bulamamıştır.

2.2. CESUR YENİ DÜNYA VE ADA İSİMLİ ESERLERİN DİSTOPYA, ÜTOPYA VE ANTI-ÜTOPYA OLARAK İNCELENMESİ

On sekiz bölümden oluşan *Cesur Yeni Dünya*'da olay örgüsü F.S. 632 yılında Londra'da geçer. Burada yaşayan toplumun genel özellikleri zaman zaman her şeyi bilen anlatıcı tarafından, zaman zaman ise karakterler arasında geçen konuşmalarla ifade edilir. Totaliter bir yönetim yapısı olan bu toplumda, bireyler toplumun istikrarı için çalışırlar. Görünüşte, insanlar bir dizi mekanik evreden geçerek, yöneticilerin istediği gibi üretilip yetiştirildiklerinden oldukça mutludurlar. Ancak, bu toplumda üretilmeyen ve topluma Amerika'da Kızılderililerin yaşadığı Vahşi Ayrı Bölgesi'nden gelen ana karakter John Savage için durum farklıdır. Huxley, Savage'in her iki uzamı da tecrübe etmesinden dolayı bu karakter aracılığıyla uygar olarak betimlenen Londra ve uygarlıktan uzak olarak betimlenen Vahşi Ayrı Bölgesi arasında karşılaştırma yaparak, okura dünyanın içinde bulunduğu durum ve insanlığın geleceği hakkındaki karamsar bakış açısını ironik bir anlatımla sunar. Eser, bu toplumda kendine bir yer bulamayan John'un intihar etmesi ile son bulur.

On beş bölümden oluşan *Ada*'nın olay örgüsü bilinmeyen bir zamanda Pala isimli bir adada geçer. Burada yaşayan toplum hem karakterler arasında geçen konuşmalarla, hem de tanrısal bakış açısından betimlenir. Anayasal monarşi ile yönetilen Pala'da bireyler huzur, bolluk ve zenginlik içinde yaşarlar. Olaylar bir gazeteci olan Will Farnby'nin bakış açısıyla anlatılır. Çünkü dış dünyadan bir kaza sonucu bu adaya gelen ana karakter Will hem dış dünyayı hem Pala'yı tecrübe eder. Eser Will'in bu topluma uyum sağlaması ve Albay Dipa'nın Pala'yı işgali ile son bulur. Bunun yanında, Doğu ve Batı sentezinin yapıldığı eserde Huxley eserin sonunu yorumla açık bırakarak okurun kendi sonucunu oluşturmasını sağlar.

Cesur Yeni Dünya'nın ilk bölümü, üzerinde “*Londra Merkez Kuluçka ve Şartlandırma Merkezi*”⁶⁴ yazan ve “*Cemaat, Özdeşlik, İstikrar*”⁶⁵ sloganını taşıyan binanın betimlenmesi ile başlar. Daha birinci bölümde, uzamın modern dünyayı temsilen Londra olarak belirtilmesi bir distopya örneği olan eser için rastlantı değildir. Çünkü Londra sanayi devriminin ana yurdu olan İngiltere'nin başkentidir ve böylece sanayileşmenin, teknolojinin, tüketimin ve bunların beraberlerinde getirdikleri modern sorunların merkezidir. Ayrıca, İngiltere'nin seçilmesi onun ada oluşundan kaynaklanır, çünkü ada dünyadan soyutlanmış ama yine onun kıyısında varlığını sürdüren küçük bir yeryüzü parçasıdır ve bu yapısıyla insanlara sanki yeryüzü üzerinde herhangi bir yerde olduğu hissini verir. Dolayısıyla amacı Amerika'yı ve dönemin Amerikan yaşantısını eleştirmek olan Huxley⁶⁶ bu eleştirisini Amerika'yı doğrudan kullanıp tepki çekmek yerine (ki buna rağmen tepki görmüştür) benzerlikleriyle bu yer ve yaşantıyı anımsatan ve gerçek bir uzam olan Londra'yı tercih eder. Yazar ada seçimiyle, gelecek hakkındaki karamsar bakış açısını gerçek bir yer seçerek somutlaştırmaya çalışır; öte yandan, ideal bir toplum tasarımını gerçek olmayan hayali bir yerde kurgulayarak böyle bir yerin fazla ideal olduğu için ancak tasarı olarak kalabileceğini ve hayalden ibaret olduğunu ifade eder. Bu bakış açısı Huxley'in ütopyalara olan kuşkulu yaklaşımını yansıtır.

Eserin başındaki bina betimlenirken anlatıcının binanın “sadece otuz dört katlı” olmasına vurgu yapması, okurun ne denli gelişmiş bir toplulukla karşı karşıya olduğunu göstermeye yöneliktir ve onu karşılaşacağı akıl almaz teknolojilere hazırlar. Gerçekten

⁶⁴Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 23.

⁶⁵Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 23.

⁶⁶Kumar, *Modern Zamanlarda Ütopya ve Karşıütopya*, s. 391-392.

de ilk karşılaşılan inanılması güç olay, bu binada tıpkı bir fabrikada bir malın üretildiği gibi insanların üretilmesidir.

“Zemin kattaki devasa oda kuzeye bakıyordu. Odanın kendisinin bütün tropik ısısına karşın pervazların ötesinde tüm yaz boyunca soğuk kalan ince sert bir ışık; pencerelerden süzülüp aç gözlerle, üzerine kumaş örtülü bir figür, soğuktan titreyen soluk silüetli bir akademisyen arıyor, ancak yalnızca bir laboratuvarın cam, nikel ve solukça parıldayan porselenini buluyordu. Kış donukluğuna yine kış donukluğu karşılık veriyordu. Ellerine soluk ceset rengi lastik eldivenler giymiş işçilerin tulumları beyazdı. Işık bir hayaletti, donuk ve ölü. Sadece mikroskopların sarı gövdelerinden belli bir parlak ve canlı töz ödünç alıyordu, çalışma masaları boyunca cilalı tüplerin arasında uzun bir silsile halinde birbirini izleyen enfes çizgiler tereyağı gibi duruyordu. “ Burası da”, dedi müdür kapıyı açarak, “Dölleme Odası.”⁶⁷

Özellikle bu betimlemedeki laboratuvar, mikroskop, nikel, lastik eldiven, tüp gibi teknolojik uzamlara ait terimlerin soğuk, soluk, donuk ve ölü gibi sıfatlarla nitelenmesi ve hayalet, ceset, silüet gibi cansızlığı ifade eden olguların çokluğu Huxley’in bu konudaki ironik tutumunu açığa vurur. Çünkü soğuk ve cansız ortamıyla bu fabrika aslında yeni canların dünyaya geldiği doğumhaneden başka bir şey değildir. Bu eserde insan yaşamında doğal bir süreç olan üremenin bile insanlıktan uzak yapay ve mekanik bir hale geldiğinin vurgulanması Huxley’in insanoğlunun gittikçe robotlaşıp makineleştiği kaygısının abartılı bir ifadesidir. Sonraki bölümlerde görüleceği üzere yazarın *Ada* isimli eserinde her ne kadar bazı yapay dölleme teknikleri kullanılsa da insanlar yapay olarak fabrikalarda üretilmezler.

Ütopya geleneğinde uzamın ada olarak seçilmesinin bir başka sebebi adanın yapısı gereği tehditlere karşı korunaklı olmasıdır. Akşit Göktürk bu durumu şöyle ifade eder:

“Bütün düşsel adalar bir denizle ya da suyla çevrilidir, hepsi dışarıya kapalıdır. Dışarıdan içeriye, içeriden dışarıya bir giriş çıkış güçtür. Dışarıdan bu ayrılmışlık, Atlantis’te adanın çevresindeki kanallarla, dev duvarlarla, St. Brendan’ın adasında adayı bir örtü gibi saran sis bulutuyla pekiştirilirken, More’un Utopia’sında yarım ay biçimindeki adaya giriş çıkışın sıkı bir denetim altında bulunan tek limana bağlanmasıyla dile gelir. Böylece dışarıya kapalılık her çağın

⁶⁷ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 23.

özlenen adasında, hem adanın içindeki örnek düzenin korunmasına, hem de dışarıdan içeriye sızacak bozucu etkilerin önlenmesini sağlar.”⁶⁸

Hem *Cesur Yeni Dünya*'da hem de *Ada*'da bu dışa kapalılık mevcut düzenin korunması ve 'kötülüğün' içeriye sızmasını engellemek içindir. İronik bir biçimde *CYD*'de korunmaya çalışılan düzen aslında 'kötü' olandır, ama o bile kimileri için ütopyadır. Buradan da anlaşıldığı gibi ütopyalar yoruma açıktır ve birinin ütopyası başkası için distopya olabilir.⁶⁹ İster ütopya isterse distopya olsun, ada her türlü ütopya için hem özgürlük ve umut hem de tutsaklık ve korku anlamına gelir. Çünkü kurtuluş ve sürgün işlevi bakış açısına göre değişir. Öyle ki, *CYD*'deki mevcut düzene başkaldıran birkaç kişi düzene karşı çıkararak yeni bir düzen, yani kendileri açısından yeni bir ideal toplum tasarısı peşinde oldukları için başka adalara gönderilerek zararsız hale getirilirler. Böylece, mevcut düzen için 'yıkıcı" olabilecek fikirler, gönderildikleri adalara hapsedilir. Ancak ironik olan, bu fikirlerin sürgüne gönderildikleri adaların kendilerinin birer ütopyaya dönüşmeleridir. Huxley bu ironiyi bir adım daha öteye taşır ve bunu *CYD*' de ki düzenin liderine bu düzene tehdit oluşturduğu için başka bir adaya sürgüne gönderilecek olan bir kişiye gideceği yerin aslında bir ütopya olduğunu imgeleyen sözler söyleyerek vurgular.

“Duyan da boğazı kesilecek sanır, oysa birazcık akli olsa, cezasının aslında bir ödül olduğunu anlardı. Bir adaya gönderiliyor. Anlamı şu, dünyanın her tarafından gelen en ilginç erkek ve kadınlarla tanışacağı bir yere gönderiliyor. Şu ya da bu nedenle cemaat hayatına aykırı düşecek kadar bireyselliğin farkına varmış bir sürü insan. Düzensizden memnun olmayan, kendi bağımsız düşünceleri olan insanlar. Kısacası, biri olmayı başaran herkes. Size neredeyse imreniyorum.”⁷⁰

Demek ki ada, dışındaki dünyanın karşıtıdır, böylelikle de aykırı bir kimliktir, bir fikir damıtma uzamıdır. Kendi dışındaki bir kimliği kabul edemeyecek kadar dışlayıcı bir sistemdir aslında. Bu yüzden dışarıdan gelenlere tehdit olabilecekleri sebebiyle kapalıdır ve dışarıdan sızıntılara mümkün olduğunca izin verilmez. Ancak ütopyanın yol gösterici olma kaygısından dolayı bu korunaklı uzamları ve buradaki 'ideal' toplumları gözlemleyip dış dünyaya aktarabilecek kişiler gerekir ve bu kişiler de ancak olağanüstü bir durum sonucunda bu adalara ulaşabilirler.

⁶⁸ Göktürk, s. 171.

⁶⁹ Levitas, s. 21.

⁷⁰ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 293.

Genelde bu kişiler gemi batması gibi bir kaza sonucu daha önceden varlığından haberdar olmadıkları bir adaya ulaşırlar. “*Farnaby’nin mutlu adaya fırtına sonucunda bir deniz kazasıyla düşmesi, eski ada yazını geleneğini andırır.*”⁷¹

Ada isimli eserde düşsel adanın ismi Pala’dır ve Sanskritçede ‘koruyucu’ anlamına gelir. Eserden anlaşıldığı üzere, burada dış dünyanın zıttı bir dünyanın korunması söz konusudur. Dışarıdan gelebilecek tehditlere karşı son derece korunaklı bir coğrafyaya sahip olan Pala’ya Will’in ulaşması ilginçtir. Diğer ütopyalarda olduğu gibi Will, varlığından haberdar olmadığı bir adaya rastlantısal bir biçimde ulaşmaz. Will, daha önce Pala’ya gidip petrol çıkarma hakları konusunda patronu adına görüşme yapması için görevlendirilmiştir. Bu sebeple sürekli olarak adaya girebilmenin yollarını aramaktadır. Anlatıcı bu durumu şu cümlelerle ifade eder:

“...Yine de rezil herifin aşağılık gazetesinde çalışıyor ve bir avuç para uğruna aşağılık herifin pis işlerini üstleniyordu. Şimdiyse, inanılır gibi değil ama Pala topraklarındaydı. Şansa bakın ki, Tanrı onunlaydı hem de yazgıya özgü o uğursuz oyunlardan birini sergilemek amacıyla.”⁷²

Will isminin gelecek zaman anlamına gelmesi bu bakımdan da Will Farnaby’nin, Pala’nın geleceği ile ilişkili olması ilgi çekicidir. Will’in girmeye çalışmadığı bir anda bir deniz kazası sonucu Pala’ya çıkmış olmasına rağmen, amacı önceden belli olduğundan o ada için bir tehdit olduğu açıktır. Pala, Will için geldiği dünyadaki acılarının son bulması anlamını taşısa da ve Will bu adadaki düzeni benimseyip buradaki insanlar gibi yaşamayı öğrense de büyü artık bozulmuştur. Huxley’e göre ütopya bir kurtuluşu simgeliyorsa yalnızca Pala’daki insanların mutlu olmaları, diğerlerinin ise mutsuzluğa terk edilmeleri bir haksızlık olacaktır. Her ne kadar agnostik biri olarak yaşamış olsa da Huxley’in bütün yaşamı, eserlerinden de anlaşılacağı üzere, kendisini gerçekleştirme için bir çabadan ibarettir. Bu kendini gerçekleştirme olgusu inanç ile ilintili olsa da Huxley’in bu eserde anlatıcısı aracılığıyla Pala gibi bir cennetin olmaması gerektiğini ya da olacaksa en azından bu dünyada olmaması gerektiğini vurgulamasının nedeni bir inanca mı, yoksa ütopyalara karşı bir inançsızlığa mı şekillenmiş açık değildir.

⁷¹ Göktürk, s. 162.

⁷² Aldous Huxley, *Ada*, Çev: Seniha Akar, Ayrıntı Yayınları, 1999, s.30.

“[...] Kesinlikle yanlış yoldalar çünkü ülkeyi çok iyi yönetiyorlar. Çünkü seçtikleri yol bu güzel adada yaşayan tüm erkek, kadın ve çocuklara olabildiğince kusursuz bir özgürlük ve mutluluk ortamı sağlamaya yeterli. Ama Pala çevresini saran mutsuz dünyada ayrıcalıklı olmayı sürdüremez ve ayrıcalıklı olması doğru da değil. Bunca acı karşısında ayrıcalıklı gösteriş yapmaları- bu açıkça kibir, insanlığı hiçe saymak, Tanrıyı reddetmektir.”⁷³

Ütopyalarda toplum düzeninin korunması amaçlanır. Düzenin korunması için toplumu oluşturan insanların mutluluğu önemlidir. *“Ütopyacı nasıl düşünürse düşünsün mükemmellik vardır, herhangi bir ütopyada insan ırkının mükemmelleştirilmesinin beklenen sonucu mutluluktur.”⁷⁴* Esas olan insanın mutluluğu değilse de insanlar toplum düzeninin korunmasına yönelik bir tutum sergilemek zorunda olduklarından, onların mutlu ve özgür oldukları savunulur. *CYD*'de insanlar oldukça mutludurlar, ancak mutlulukları farkındalıklarının azlığından kaynaklanır. Yöneticiler insanların farkındalıklarının ne kadar az olursa o kadar mutlu olabileceklerini savunurlar. Aksi takdirde, insanlar karşılaştıkları bir sorunda düzeni sorgulama ve başkaldırma eğiliminde bulunabilirler. Örneğin Bernard Marx isimli kişi üretim aşamasında kullanılan kimyasalların azlığı veya çokluğu sebebiyle diğer toplum üyelerinin dışında bir takım davranışlarda bulunur. Tam bir farkındalık olmasa da düzene karşı bir tehdit oluşturabileceğinden Kuluçka Merkezi müdürü onun öldürülmesi gerektiğini düşünür.

“...Hiçbir suç, davranış bozukluğu kadar bağışlanamaz değildir. Cinayet sadece insanı öldürür- sonuçta insan nedir ki?” Elinin tersiyle, sıra sıra mikroskobu, deney tüpünü ve kuluçka makinesini işaret etti. “Kolayca yeni bir insan üretebiliriz- hem de istediğimiz kadar. Uyumsuzluk, bir tek insanın hayatından çok daha fazlasını tehdit etmektedir; doğrudan, Toplum'un kendisi için tehlike oluşturur”⁷⁵

Bu eserde toplumu oluşturanların insan olduğu tamamen bir yana bırakılarak toplum bir çeşit makine gibi görülmektedir. Toplum burada çarklarıyla, dişlileriyle hata kabul etmeyen bir makine gibidir. İnsanın kutsal ve özsel olandan uzaklaştırılarak insanlığını kaybetmesi ve teknolojinin kölesi haline gelmesi bu eserin günümüz modern

⁷³ Huxley, *Ada*, s.65.

⁷⁴ Sharona Ben-Tov, *The Artificial Paradise: Science Fiction and American Reality*, University of Michigan Press, 1995, s. 74.

⁷⁵ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s.197.

insanın durumunu anımsatması yanında modern kapitalist dünyanın bir taşlaması ve alegorisi olduğunu gösterir. Ayrıca yazıldığı dönemde arı bir ırk yaratma girişimi sonucunda bütün sakat veya farklı olan toplum bireylerini elimine ederek bir düzen kuran Nazizm ve bunun gibi tek tip model insan üretmeye çalışan politik açılımları da eleştirir. *CYD*'deki toplumda farkındalığa yer olmadığı açıktır. Totaliter rejimlerdeki gibi insanlar düzen hakkında ne kadar az bilirler ve düzeni ne kadar az sorgularlarsa kendileri için kurulduğuna inandıkları düzende o kadar mutlu olurlar. Kuluçka Merkezi müdürünün toplum üyeleri için “*toplumun iyi ve mutlu üyeleri olacaklarsa ne kadar az bilirlerse o kadar iyi olurdu*”⁷⁶ ifadesi bu duruma bir örnektir.

Ada'da diğer ütopyalardan farklı olarak insanlara önceden belirlenmiş görevler ve sıfatlar yüklenmez. *CYD*'dekinin tam tersi olarak Pala'daki toplum üyelerinin insan olmaları ve bireyselliklerinin farkında olmaları istenir. Burada toplumsal mutluluktansa bireysel mutluluk ön plandadır. Aslına bakılırsa *CYD*'de ve onun gibi totaliter rejimlerin hâkim olduğu dünyalarda da toplum refahı için eşitlik öne sürülürken, bazılarının ötekilerden daha eşit olduğu gözlemlenir. Yani bu gibi toplumlarda belli bir oligarşi söz konusudur. Pala gibi bir uzamın mümkün olması, herkesin kendisini gerçekleştirmesiyle mümkündür. Ancak insanı insan yapan onun ihtiraslarıdır ve ihtiraslar her zaman çatır. Huxley insanın bencilliğini göz önünde tutarak Pala'daki gibi bir toplumun ancak Pala gibi bir düşsel adada, yani kurguda var olabileceğini dile getirir gibidir. Maddi fetişizme odaklanmış bir dünyanın temsilcileri olarak askeri birliklerin romanın sonunda adaya çıkması, hem buradaki düzenin sonuna hem de *Ada*'nın temsil ettiği ütopyanın geçersizliğine işaret eder.

CYD'de yöneticiler insanların farkındalıklarını belirli bir sınırdan tutmak için birtakım öğretilere yer verirler. Bu öğretiler sayesinde insanlara mutlu oldukları ve mutlu olmaları için gereken her şeyin yöneticiler tarafından kendilerine verildiği ve başka bir şeye ihtiyaç duymamaları gerektiği öğretilir. Kuluçka Merkezi müdürü bu durumu şöyle açıklar:

“...Sonunda çocuğun zihni bu öğretilerle dönüşene dek ve bu öğretilerin toplamı çocuğun zihnini oluşturana dek. Yalnızca çocuğun zihnini değil. Yetişkinin zihnini de-tüm yaşamı süresince. Yargılayan, arzulayan ve karar veren zihin- bu öğretilerden oluşacak. Ama bütün öğretiler bizim öğretilerimizdir!”⁷⁷

⁷⁶ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 24.

⁷⁷ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, ss. 53-54.

Yöneticiler bu öğretileri günümüz kapitalistlerinin ellerindeki televizyon gibi propaganda araçları olarak kullanırlar. *CYD*'de sistem ancak Propaganda Binası'nda üretilen güçlü propagandalarla işleyebilir. Büyük reklam panoları, ses kaydından sürekli olarak dinletilenler, radyolar, gazeteler hep propaganda araçları olarak yöneticilere hizmet ederler. Bu araçlarla insanlara bilmeleri gerektiği kadar bilgi verilir. Bu öğretiler insanların bilinçaltlarına birtakım şartlandırma yöntemleriyle yüklenirler. İnsanlar üretim aşamalarından başlayarak yaşamları boyunca bu öğretiler sayesinde mutlu olduklarına inanırlar ve daha fazla bir şey öğrenme ihtiyacı hissetmezler. Kuluçka Merkezi müdürü şartlandırmaların amacını şu şekilde açıklar: "*Yapmak zorunda olduğun şeyi sevmek mutluluk ve erdemdir. Tüm şartlandırmaların amacı budur: İnsanlara, kaçınılmaz toplumsal yazgılarını sevdirmek.*"⁷⁸ Bu öğretinin amacına ulaştığı Lenina isimindeki bir kişinin ona öğretildiği gibi sürekli "*artık herkes mutlu*"⁷⁹ ifadesini kullanmasıyla açıklanır. Yine çıkan bir isyanda topluma dinletilen bir ses kaydında: "*Hepinizin mutlu olmanızı isterim, lütfen iyi olun*"⁸⁰ ifadesi, yöneticilerin toplumdaki insanların mutluluklarına verdikleri sözde önemi gösterir. Yöneticilerin insanların bilinçaltlarını bu öğretilerle doldurup onları mutlu olduklarına inandırarak düzeni sağlamaya çalıştıkları açıktır. Beyin yıkama bu tür şartlandırmalarla gerçekleşir. Bebeklere elektrik vererek onların kitaplardan nefret etmelerini sağlamak, şartlandırma yöntemlerine verilecek örneklerden biridir. Yine, hipnopedya denilen uykuda öğrenme yöntemi ile uyurken bebeklerin yastıklarının altında öğrenmeleri istenilenler saatlerce tekrarlanır. Böylece yöneticiler insanlara kendi istediklerini öğretirler. *Ada*'da ise öğretiler *CYD*'deki gibi değildir ve öğretileri kazandırmak için insanlara şartlandırma yöntemleri uygulanmaz. Sadece Büyük Raca'nın "*Gerçeklerin Gerçekliği ve Gerçekler Konusunda Akılcılıkla Neler Yapılabileceği Üzerine Notlar*"⁸¹ isimli eseri düzenin korunması adına birtakım ilkelerden oluşur, ancak bu ilkeler insanlara zorla kazandırılması gereken öğretiler niteliğinde değildirler. Bunun yanında, *CYD*'deki insanların bastırılması gerekliliğinin tersine, *Pala*'daki insanların öz varlık bilincine vararak kendilerini geliştirmeleri istenmektedir. Örneğin eski Raca'nın eserindeki bir madde şu cümleleri içerir: "*Eğer öz varlığımın bilincine varabilseydim, kendime yakıştırdığım kişiliğin gereklerine göre davranmayı bir yana bırakır ve böylece öz*

⁷⁸Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 39.

⁷⁹Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 110.

⁸⁰Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 279.

⁸¹Huxley, *Ada*, s. 43.

varlığını bulurdum.”⁸² Yine, *Ada*’daki Myna kuşları zaman zaman “*dikkat*”⁸³ “*burada ve bu anda, çocuklar*”⁸⁴ diye haykırarak insanların zihinlerini açık tutmak amaçlı bir çeşit propaganda yapar.

CYD’de insanların eğitimi öğretilerle sınırlı tutulur. İnsanların böylesine az bilmeleri ve farkında olmadan yaşamaları üzerine kurulu bir toplumda eğitim tabii ki sınırlıdır. Yüksekokullar ve üniversiteler vardır, ancak buralarda zaten belirli bir kapasitede üretilen insanlara, sadece gerekli görüldüğü kadar eğitim verilir ve nasıl eğitim verildiği üzerinde durulmaz. İnsanlar düzenin farkında olmadıklarından kendilerine öğretilenlerle yetinirler ve daha fazlasını isteme ihtiyacı duymazlar. Bu bağlamda, eğitim ancak yöneticilerin isteği ile sınırlıdır. Örneğin, John’a Eton’da bir yüksekokulu gezdirirlerken, müdürün “*Penitente Yerlileri*”⁸⁵ ile ilgili izlettiği bir belgesele herkes kahkahalarla güler ve sorgulama ihtiyacı hissetmezler. Çünkü onlara sadece uygarlıktan uzak olan toplumların komik olduğu öğretilmiştir. Bunun yanında, bu toplumda kitaplar da yasaktır. Yasak olmasının bir sebebi insanların istenilenler dışında bir şey öğrenmelerini engellemektir ve yöneticiler bunun toplum yararına olduğunu savunurlar. Tarihin de yine kitaplardan öğrenilebileceği göz önünde bulundurulursa, bu toplumda insanların özellikle tarih konusunda bilgi sahibi olmamaları gerekir. Dünya Denetçisi tarihin gereksizliği üzerinde durur ve tarihin saçmalık olduğunu ileri sürer. Çünkü insanlar tarihteki örnekleri göz önünde bulundurarak içlerinde buldukları düzeni sorgulamamalıdır, insanlara mevcut düzende tecrübe ettikleri yetmelidir. Bu toplumun dışında yetişerek Shakespeare’in eserlerini okuyan John öğrendikleri ve tecrübe ettikleri arasında ikilemde kalır ve çıkmaza girer. Örneğin John, Lenina’yı gördüğünde aklına Shakespeare’nin *Romeo ve Juliet* isimli eserinden bir dörtlük gelir:

*“Konabilir sevgili Juliet’in mucizevi beyaz eline
Ölümsüz saadeti çalabilirler dudaklarından
O dudaklar ki saf ve bakir iffetlerinde bile
Kızarırlar hala, kendi öpüşlerini günah sayar gibi.”*⁸⁶

⁸²Huxley, *Ada*, s. 44.

⁸³Huxley, *Ada*, s. 9.

⁸⁴Huxley, *Ada*, s. 15.

⁸⁵Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 214.

⁸⁶Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 193.

John bu eserde sevgilisine duyduğu iffetli arzuyu öğrenir, ancak Lenina'dan beklediği iffetli davranışları bulamaz. Çünkü Lenina bu toplumun kurallarına göre yetişmiştir. Öte yandan Lenina aklına John geldiğinde ona öğretildiği gibi şunları söyler:

“Sımsıkı sar, tatlım, uçur beni;
 Öp beni komalara gireyim:
 Sarıl bana tatlım sar beni;
 Aşkın alır somanın yerini.”⁸⁷

Öğretilenler ve tecrübe edilenler arasındaki fark oldukça açıktır. Yöneticiler, bu örnekteki gibi bireysel mutluluğu bozabileceğinden kitapları yasaklarlar ve daha önce de bahsedildiği üzere insanların kitaplardan nefret etmelerini şartlandırma yöntemleriyle sağlarlar. Aldous Huxley'in Amerika gezisi sırasında Henry Ford'un hayatı ile ilgili bir kitap okuduğu ve *CYD*'yi bu kitaptan esinlenerek yazmış olabileceğinden daha önce bahsedilmişti. Bu eserde de Dünya Denetçisi'nin odasında Ford'un hayatını anlatan “*üstü yumuşak, siyah taklit deriyle kaplanmış, iri, altın rengi T harfiyle damgalanmış büyük bir cilt duruyordu. HAYATIM VE ESERLERİM, YAZAN FORDUMUZ*”⁸⁸ bir kitap bulunması, Huxley'in tecrübesini esere yansıtması olarak yorumlanabilir.

Ada'da ise eğitime verilen önem *CYD*'den farklıdır. *Pala*'da insanların gelişimleri ön planda tutulduğundan eğitim önemlidir. Burada eğitimin amacı “*kızlar ve oğlanlar neye yararlar?*”⁸⁹ sorusunun cevaplanmasıyla belirlenir. *Pala*'da kızlar ve oğlanlar toplu tüketime ya da devleti güçlendirip ayakta tutmaya değil “*olabilirlik durumundan olmuştuk durumuna geçirilmeye, tam anlamıyla insana dönüştürülmeye yararlar.*”⁹⁰ *Pala*'daki eğitim sistemi, Will'in Eğitim Bakan Yardımcısı olan Bay Chandra Menon'a buradaki eğitim sisteminin nasıl olduğu ile ilgili bir soru sorması üzerine açığa kavuşur.

“Gençlere iki türlü eğitim aynı zamanda verilir. Bütün duyarlı varlıklara olan deneyüstü bütünlüklerinin yaşam deneyleriyle bilincine varmalarını sağlarız; aynı zamanda da ruhbilim ve fizyoloji derslerinde her insanın özgün bir yapısı olduğunu, kimsenin kimseye benzemediğini öğretiriz onlara.”⁹¹

⁸⁷ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 220.

⁸⁸ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 281.

⁸⁹ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 223.

⁹⁰ Huxley, *Ada*, s. 224.

⁹¹ Huxley, *Ada*, s. 224.

Bu bağlamda, Pala'daki eğitim sistemi toplum düzeninin korunmasını amaçlayan insanlar yetiştirmekten farklı olarak bireyselliğin ve insani değerlerin ön planda tutulduğu bir sistemdir. Bireyselliğin ve insani değerlerin böylesine ön planda tutulduğu bir toplumda sınıf ayrımının önüne eğitim ile geçildiği açıktır. Pala'da sınıf ayrımı yoktur. Her toplumda olduğu gibi burada da insanlar birbirinden farklı zihinsel ve fiziksel özelliklere sahiptir. Ancak bu farklılıklar bir sorun oluşturmayacak biçimde eğitim ile yok edilmeye çalışılır ve insanlar arasındaki farklılıklardan çok benzerlikler ön plana çıkarılarak düzenin korunması amaçlanır. Pala'daki eğitim bakanı yardımcısı, Will'e Pala'da sınıf ayrımı olmadığını şu sözlerle anlatır:

“Her çocuğun bedensel ve ruhsal yapısını ayrıntılı olarak araştırırız demiştim. Araştırma sonuçlarına göre en çekingen, en gergin, en kolay etkilenebilir ve en içine kapanık çocukları ayırarak bir tek grupta toplarız. Sonra yavaş yavaş bu grup genişletilir. Önce arkadaş canlısı birkaç çocuk katılır aralarına. Daha sonradan bir iki iri kıyım erkek ya da kız; yani saldırganlık ve güç tutkunluğu eğilimi olan çocuklar. Üç karşıt uçtan küçük kız ve oğlanların birbirlerini tanımalarını ve birbirlerine hoşgörü göstermelerini sağlamanın en iyi yolu budur. Birkaç ay süreyle özenli bir denetim altında kaynaştırılan karşıt uçlar, bambaşka kalıtsal yaradılıştaki insanların da kendileri kadar yaşama hakkına sahip olduğunu kabul ederler.”⁹²

CYD'de ise sınıf ayrımı düzenin korunmasına yönelik alınan bir tedbirdir. Çünkü istikrarın ve düzenin korunması için insanların mutlu olması gerekir. İnsanlar kendi özelliklerinin farkında olup, o özelliklerle mutlu olurlarsa istikrar korunur. CYD'de sınıf ayrımı daha insanlar üretilirken belirlenir ve yöneticiler onların yazgılarını ve toplum içindeki yerlerini önceden belirlerler. Alfa, Beta, Delta, Gama ve Epsilon üretilen insan türleridir ve her birinin görevleri diğerlerinden farklıdır. Böylelikle insanlar kendilerine yüklenen özellikler ile mutlu bir yaşantı sürerler. Dünya Denetçisi'nin sınıf ayrımının gerekliliği hakkındaki fikirleri şöyledir:

“Mutluluğa ve istikrara inanıyoruz. Alfalardan oluşan bir toplum, eninde sonunda istikrarsız ve sefil olmaya mahkûmdur. Çalışanlarını yalnızca Alfaların oluşturduğu bir fabrika düşünün- yani ayrı olan ve akrabalık

⁹² Huxley, *Ada*, s. 228.

bağları olmayan, iyi bir mirasa sahip, özgür (sınırlar dâhilinde) iradesiyle seçim yapabilecek ve sorumluluk alabilecek bireylerden oluşsun. Bir düşünün!”⁹³

Bunun yanında, birbirlerinden farklı olan bu insan türleri kendi görevlerini yerine getirerek yaşamaktan memnundurlar ve hiçbir tür birbirine özenmeden yaşar. Hatta hipnopedya yöntemiyle birbirlerini sevmeleri bile engellenir, böylelikle herkes kendi bulunduğu konumdan mutlu olacaktır. Ayrıca sınıf ayrımı şu ifadelerle daha da açık hale gelir: “*Alt sınıflara ait dev barakalar ve bir ayırma duvarının diğer tarafında Alfa ve Beta üyelerine tahsis edilmiş daha küçük evler. Alt sınıflar siyah karınca sürüleri gibi kıvrılarak tek raylı istasyonuna yaklaşmaktaydılar.*”⁹⁴ Alt sınıflar sürü gibi karmaşık olarak betimlenirken, üst sınıfların daha düzenli oluşları ve alt sınıfları yadırgamaları bu toplumdaki eşitliğin birileri için daha fazla eşitlik olduğunu gözler önüne serer. Bu manzarayı gören ve bir Alfa olan Lenina’nın “*bir Epsilon olmadığımı memnunum*”⁹⁵ demesi ve bir Gama gördüğünde “*iyi ki Gama değilim*”⁹⁶ demesi sınıf ayrımının şartlandırmalarla kişilerin bilinçaltlarına başarılı bir biçimde yüklenmesinin bir örneğidir. Yine, Beta bebeklerine hipnopedya yöntemiyle şunlar öğretilir:

“ [...]ve Delta çocukları haki giyerler. Yo, hayır, ben Delta çocuklarıyla oyun oynamak istemiyorum. Epsilonlar daha da kötüler. Okuyup, yazamayacak kadar aptallar. Üstelik siyah giyerler ki siyah canavarca bir renktir. Beta olduğum için öyle mutluyum ki. Alfa çocukları gri giyerler. Bizden çok daha sıkı çalışırlar, çünkü korkulacak kadar zekidirler. Gerçekten de Beta olduğum için öyle mutluyum ki. Çünkü o kadar çok çalışmıyorum. Üstelik biz Gamalar ve Deltalardan çok daha iyiyiz. Gamalar aptaldırlar. Hepsi yeşil giyerler. Delta çocukları da haki giyerler. Yo, hayır, Delta çocuklarıyla oyun oynamak istemiyorum. Epsilonlar daha da kötüler. Okuyup yazamayacak kadar...”⁹⁷

CYD’de tüketimi desteklemek için de insanlara şartlandırma teknikleri kullanılarak birtakım öğretiler sunulur. Örneğin kitaplar hem yukarıda değinildiği gibi insanlara istenilen dışında bir şey öğretmemek içindir; hem de yöneticilerin kitap okuyarak vaktini geçiren bir insanın tüketimden uzak duracağından korktukları içindir. Tüketim, üretimin istikrarı için gereklidir ve bu davranış insanlara şartlandırmalarla

⁹³Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 287.

⁹⁴Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 107.

⁹⁵Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 109.

⁹⁶Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 95.

⁹⁷Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 52.

kazandırılır. Örneğin, Lenina sürekli hipnopedya yöntemiyle öğretildiği gibi “*Atıp kurtulmak onarmaktan iyidir. Yama artarsa refah düşer*”⁹⁸ cümlesini tekrarlayarak tüketim hakkındaki öğretilerin ne denli işe yaradığını doğrular. Hayatının bir kısmını Vahşi Ayrı Bölgesi’nde geçiren Linda da, orada yaşayan insanların eskiyen kıyafetlere yama yapmasını şaşkınlıkla karşılar. Çünkü ona bu toplumda yamanın refahı bozan bir şey olduğu öğretilmiştir. Linda, Lenina’ya şunları söyler:

“*Şu giysilere bak. Bu hayvan yünü asetata hiç benzemez. Yıllar geçse de bir şey olmuyor. Yırtılırsa yamaman gerekiyor. Fakat ben bir Beta’yım; Dölleme Odası’nda çalışıyordum; hiç kimse bana böyle bir şey öğretmedi. Benim işim bu değildi. Üstelik elbise yamamaya hiçbir zaman iyi gözle bakılmazdı. Delinince at ve yenisini al. Yama artarsa refah düşer. Doğru değil mi? Onarmak anti sosyaldir.*”⁹⁹

Tüketim, makinelerin çalışıp fabrikaların üretmesi için vazgeçilemeyecek bir şarttır. Yöneticiler ürün tüketimini ne pahasına olursa olsun desteklerler. Bunun yanında, çocukların tüketime katkı sağlamayacak oyunlar oynamasına dahi izin verilmez. Müdür’ün “*insanların, tüketimi arttırmaya hiçbir katkısı olmayan oyunları oynamasına izin vermenin ne kadar ahmakça olduğunu bir düşünsenize. Delilikten başka bir şey değil*”¹⁰⁰ ifadesi tüketimin toplumun her alanında yer aldığı ve vazgeçilmez olduğunun diğer bir göstergesidir. *Ada*’da ise tüketim konusu desteklenmez. Çünkü üretim ihtiyaç duyulan kadar yapılır. Böylelikle insanlar aşırı tüketime ihtiyaç duymazlar. Üretim ve tüketim arasında düzenli bir denge olduğundan tüketimi arttırmak için herhangi bir yöntem kullanılmaz. Toplumdaki insanlar ihtiyaçları kadar tüketirler ve bu biçimde mutlu yaşarlar. *Pala*’da Dr. MacPhail “*nüfusumuz çok olmadığı için bolluk içinde yaşıyoruz. Ancak, bolluk içinde olmamıza karşın, bugün Batıya boyun eğdiren kışkırtmaya -aşırı tüketime- karşı durabildik*”¹⁰¹ ifadesiyle tüketimi destekleme gereği duymadıklarını belirtir. Ancak *Ada*’da tüketimin desteklenmesi gerektiğini düşünen, *Pala* dışında yetişen Murugan vardır. Murugan, komşu ülke Rendang Lobo’da gördüğü yaşam biçimini *Pala*’da uygulamak ister. Örneğin Rendang’da gördüğü motosiklet ve otomobil gibi teknolojik oyuncakların hayaliyle yaşar. Bu türden hayallerinin karşılanabilmesi içinde *Pala*’nın petrol satışı

⁹⁸Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s.79.

⁹⁹Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 165.

¹⁰⁰Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, ss. 55-56.

¹⁰¹Huxley, *Ada*, s. 163.

yapmasının, ağır sanayiye ve teknolojik yenilikleri kabul etmesinin gerekli olduğunu savunur. Aşırı sanayileşme ve bunun sonucu aşırı tüketim, istikrarı sağladığı için distopik toplumlarda insanları refaha ulaştırırken, ütopyik toplumlarda köleliğin sebebi olarak görülen bu olgular mutsuzluğu ve yitikliği temsil eder. Mutlu olmayan insanlar ideal toplum düzenine ve birliğine karşı bir tehdit oluşturur. Bu da ütopyalarda ki kaçınılması gereken en büyük sorun olarak görülür.

Tüketim toplumlarını eleştiren distopyalarda tüketim, düzenin bir parçası olarak yaşamın her alanına nüfuz eder. Tüketimin böylesine önem taşıdığı bu distopyalarda boş zamanı doldurmak için bile çok ciddi bir planlama ve yatırım göze çarpar. Bu toplumlarda insanların boş zamanlarını eğlenerek geçirmeleri kapitalist sistemin kusursuz çalışabilmesi ve bu insanların sistem için daha ‘verimli’ olmaları açısından çok önemlidir. Bu yolla insanlar hoş vakit geçirerek tüketime katkı sağlarlar. Böylelikle de çalışmaları karşılığında sistemin onlara verdiği parayı yine sistem eğlenmeleri karşılığında onlardan geri toplar. Bu toplumlarda iş hayatı ve boş zaman arasında öylesine mükemmel bir denge oluşturulur ki insan, kendisini bu boş zamanı değerlendirme etkinliklerinden ‘zevk almak’ zorundaymış gibi hisseder. Özellikle daha çok tüketimin daha çok mutluluk getireceği fikri üzerine dayanan reklam kampanyaları bir çeşit propaganda gibi tüketim toplumu ideolojisinin sorunsuzca yayılmasını sağlar. Aslında bu toplumlarda insan tüketmez, insan içinde bulunduğu sistem tarafından tüketilir, ancak bunun farkında değildir. Bu sözde eğlenceler insanların çalışma saatleri dışında istediklerini yapabilecekleri, iş sorumluluğu taşımadıkları vakitlerini eğlenerek geçirmeleri üzerine kurulur dolayısıyla bu zamanlarda insanlar sistem açısından tehlike olan düşünmeden uzaktırlar ve düzen hakkında düşünmeyecek ya da onu sorgulamayacaktırlar.

CYD’de de birçok boş zaman etkinliği vardır ve insanlar çalışmadıkları zamanlarda bu etkinliklerle vakit geçirirler. Örneğin; Lenina çalışma zamanları dışındaki vaktini “*Engelli Golf*”¹⁰² ya da “*Hareketli Zemin-Roketli Duvar Tenisi*”¹⁰³ oynayarak, “*Calvin Stopes ve On altı Seksofoncusu*”¹⁰⁴na giderek dans edip şarkı söyleyerek geçirir. Oysa Lenina bir defasında Kuzey Kutbu’na gitmiştir ve

¹⁰² Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 95.

¹⁰³ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 140.

¹⁰⁴ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 110.

“[...] orayı sıkıcı bulmuştu. Yapabilecekleri hiçbir şey yoktu ve otel umutsuz denecek kadar eski tarzdı- yatak odalarında televizyon yoktu, kokulu org da yoktu, sadece en iğrencinden sentetik müzik ve iki yüzün üzerindeki konuk için yalnızca yirmi beş tane Hareketli Zemin-Duvar Tenisi Kortu vardı. Hayır, kesinlikle tekrar Kuzey Kutbu’nu görmek istemiyordu.”¹⁰⁵

Tüketim toplumlarında kişiler yalnızca teknolojiye değil, o toplumun düzenine artık o kadar bağımlı bir hale gelmişlerdir ki, ne zaman ne yapacaklarını sistemin kendileri için belirlemesini isterler. Lenina da sistemin dışına çıktığında çaresizdir. Yine, Bernard Marx’la buluştuğu bir gün bütün gününü onunla baş başa yürüyüş yaparak geçirmek zorunda kalır ve boş zamanını bu şekilde geçirmek ona oldukça anlamsız gelir, sonunda Bernard’ı “*Kadınlar Ağırıklet Güreş Şampiyonasının Yarı-Yarı Finallerini*”¹⁰⁶ izlemeye ikna eder. *CYD*’de kişilerin vakitlerini bu tür etkinliklerle geçirdikleri, bu yolla tüketime de katkı sağladıkları ve bu etkinlikleri vazgeçilemeyecek bir eğlence aracı olarak gördükleri açıktır. *Ada*’da ise ne tüketmek ne de insanları sıkıntılardan uzak tutmak amaçlı etkinlikler yoktur. *Pala*’daki insanlar düzenden ve yaşamlarından zaten memnun olduklarından böyle etkinliklere ihtiyaç duymazlar.

Distopyalarda zaman zaman çalışma hayatından ve düzenden bunalan insanlar, boş vakit geçirmenin dışında uyuşturucu kullanırlar. Böylelikle, hem bunalan insanın farkındalığının önüne bir set çekilmiş olur hem de insan tekrar mutluluğa sürüklenir. *CYD*’de yönetim tarafından “*soma*”¹⁰⁷ adı verilen uyuşturucu iş çıkışlarında yorgunluklarını atıp ertesi gün tekrar çalışabilmeleri için işçilere, cinsel ilişkiden önce zevk almak ve sorunlardan bunaldıklarında kaçış için insanlara dağıtılır. Soma ile insanların duygu ve düşünceleri bastırılarak sadece düzenden zevk almaları sağlanır. Dünya Denetçisi, soma için “*gevşeticiydi, uyuşturuyordu ve keyifli halüsinasyonlar sağlıyordu*”¹⁰⁸ diyerek insanları uyuşturucu kullanımı hakkında cesaretlendirir. Yine şartlandırma yöntemiyle insanlara öğretilen “*bir santimetre küpü bin musibet savuşturur*”¹⁰⁹ ifadesi insanların birbirlerine sık sık tavsiye ettikleri soma için kullanılır. Soma artık öylesine sıradan bir tüketim maddesi olmuştur ki ona sakız tabletleri ya da başka gıda türleri olarak rastlamak mümkündür. Böylelikle, kişiler bu uyuşturucu maddeye sistemin teşviki yüzünden kolaylıkla ulaşabilirler.

¹⁰⁵ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 124.

¹⁰⁶ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 126.

¹⁰⁷ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 84.

¹⁰⁸ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 84.

¹⁰⁹ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 85.

John'un geldiği Vahşi Ayrı Bölgesi'nde de sorunlardan kaçmak için "*meskal*"¹¹⁰ isminde bir uyuşturucu çeşidi kullanılır. Soma, uygarlığın uyuşturucusuyken, meskal, uygarlıktan uzak bir toplumun uyuşturucusudur ve sanki amaçları aynı değilmiş gibi bu farklılık vurgulanır. Sorunlarından uzaklaşmak için yüksek dozda soma alarak ölen John'un annesi Linda, Vahşi Ayrı Bölgesi'nde yaşarken soma bulamadığından meskal kullanır ve meskal'i şöyle betimler:

*"Sanırım John size anlatmıştır. Neler çektiğimi- tek bir gram soma yoktu ki alayım. Arada bir Pope getirdiği zaman içilen bir başka meskal. Pope tanıdığım çocuktuktu. Ama sonrasında o kadar kötü oluyorsun ki, meskalden sonra, peyotl alınca da hasta oluyorsun; üstelik o berbat utanç duygusu, içtiğinin ertesi günü daha da kötü oluyor."*¹¹¹

Vahşi Ayrı Bölgesi'nde de uyuşturucu bulunmasına rağmen, Linda'nın bunu kullandıktan sonra utanç duyması, o toplumda uyuşturucunun olmasına rağmen ayıp olabileceği izlenimini verir. Bu bağlamda, Londra ve Vahşi Ayrı Bölgesi'nde yaşayan insanlar kendi ütopyalarının sürekliliği için uyuşturucu kullanırlar. Bunun aksine, toplum düzenine karşı farkındalığı diğer insanlara göre biraz daha yüksek olan Bernard Marx, Lenina ile buluşmaya ilk başladığı zamanlarda ve bu zamanlardan önce somaya karşıdır. Somanın insanı kendisi dışında biri yaptığını savunarak soma kullanmayı "*Suratsız da olsam kendim olayım. Ne kadar neşeliyse de başka biri olmak istemem*"¹¹² diyerek reddeder. Örneğin Lenina'nın Henry'nin yanına gitmesinden dolayı üzüldüğü bir anda Benito Hoover'ın onun bu sıkıntılı haline karşılık "*Ama bence sen çok somurtkansın! Sana bir gram soma lazım*"¹¹³ diyerek soma kullanmasını önerdiğinde oldukça sinirlenerek oradan uzaklaşır. Ancak Lenina'yla buluşmaları arttıkça kendisi de sorunlardan kaçma yolu olarak görerek soma kullanmaya başlar.

Ada'da da uyuşturucu kullanımı yaygındır, ancak kullanım amacı farklıdır. Zehirli mantarlardan elde edilen ve "*Mokşa*"¹¹⁴ adı verilen bu uyuşturucu CYD'dekinin aksine insanları uyuşturmaktan çok onların gerçeklerin farkına vararak aydınlanmalarını sağlamak için kullanılır. Dr. Robert mokşa için:

"Avrupa'da yetiştirilme talihsizliğine uğradığından Murugan bunu uyuşturucu diye adlandırıyor [...] Oysa biz, tam tersine, bu nesneye güzel adlar takmışız:

¹¹⁰ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 163.

¹¹¹ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, ss. 163-164.

¹¹² Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 127.

¹¹³ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 92.

¹¹⁴ Huxley, *Ada*, s. 153.

mokşa, gerçeklerin açıklayıcısı, hakikat ve güzellik ilacı. Ve bu adların uygunluğunu kişisel deneylerimiz bize kanıtlamıştır”¹¹⁵

ifadesini kullanarak onun kullanım amacını ve gerekliliğini açıklar. Dr. Robert mokşa'nın gerçeklikle ilgisi olmadığını savunan Murugan'a da şunları tavsiye eder:

“Sana bizi yanılısamalar ve düzmece uyanışlar içinde yüzen bir sürü keyfine düşkün uyuşturucu tutkunu olarak tanıtmışlar. Dinle, Murugan- kafana sokuşturulan bu yalanları unut. Dört yüz miligram bağımsızlaşma ilacı al, etkilerini kendi gözlerinle gör. Kendi kişiliğin hakkında, içinde yaşadığın, öğrendiğin, acı çektiğin ve sonunda da öleceğin bu anlaşılmasız dünya hakkında sana neler öğretebileceğini gör. Öyle ya, sen de bir gün öleceksin- belki elli yıl sonra, belki yarın. Kim bilir? Ama ölüm bir gerçek, hazırlıklı olmamak ise aptallık.”¹¹⁶

Soma, CYD'de dini ayinlerde de kullanılır. Bernard Marx *“Fordson Cemaat İlahievi”*¹¹⁷ ne gider. Burada toplantılar düzenli olarak yapılır ve Bernard geç kalmaktan korktuğundan telaş içerisinde. Bu bağlamda, dinin de kontrol ve baskı altında yapıldığı açıktır. Ayin, on iki kişinin yuvarlak bir masa etrafında oturması ile başlar. *“İçinde çilek dondurmalı soma bulunan kupa elden ele dolaştırılır ve benliğimin silinişine içiyorum duasıyla on iki kez büyük yudumlarla içilir.”*¹¹⁸ Ayinde soma kullanılması yüce varlık olan Ford'u hissedebilmek için insanların kendilerinden geçmelerini kolaylaştırmaktır. Müzik sürekli olarak çalarken ellerinde dolaştırdıkları kupayı içerler ve içerken ilk ilahiyi okurlar:

*“Fordum, on ikiyiz biz; bizi bir eyle,
Sosyal Nehir'deki damlalar misali;
Ah, güç ver bize koşalım birlikte
Parlak Dört-tekerin gibi çevikçe.”*¹¹⁹

Bu ilahi ile Hristiyanlık'taki İsa peygamberin on iki havarisine vurgu yapılmış olabilir. Böylelikle, din teknoloji, peygamber Ford, on iki havari ise bu insanlardır. İkinci ilahi ise kupanın *“Yüce Varlık'a içiyorum”*¹²⁰ denilerek içilmesi ile okunur:

“Gel, Yüce Varlık, Sosyal Dost,

¹¹⁵ Huxley, *Ada*, s. 153.

¹¹⁶ Huxley, *Ada*, s. 157

¹¹⁷ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 114.

¹¹⁸ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 117.

¹¹⁹ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 117.

¹²⁰ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 117.

*On ikiyi silip bir eyleyen!
Ölmeye can atarız, çünkü sonunda,
Daha yüce hayattır bizi bekleyen.”¹²¹*

Bu ilahi ile soma etkisini daha da göstermeye başlar ve üçüncü ilahi “*Yüce Varlık’ın gelmek üzere oluşuna içiyorum*”¹²² diyerek okunur:

*“Hisset Yüce Varlık’ın gelişini!
Neşelen ve neşe içinde öl!
Davulların müziğinde eri!
Bende seni, sende beni gör.”¹²³*

Bu son ilahi ile birlikte kendilerinden iyice geçen insanlar, Ford’u hissettiklerini düşünerek “*Toplu seks-poplu seks*”¹²⁴ haykırıları içerisinde dans ederler. Tanrının ve aşkın askıya alındığı bu dünyada din dahi cinsellikle bağdaştırılmıştır. Bu sanayi toplumunda Ford’un tanrılaştırılması gözler önüne serilir. Zaten eserin zamanı Ford’dan Sonra 632’dir. Yani, Ford milat olarak kabul edilir. Bunun yanında, Kuluçka Merkezi müdürü, Dünya Denetçisi’nin odasında kitaplar bulunmasından duyduğu korkuyu “*Ford bilir daha neler vardı*”¹²⁵ ifadesiyle belirterek Ford’un tanrısallığına vurgu yapar. John, Dünya Denetçisi’ne Tanrı’yı bu toplumdaki insanlara neden anlatmadıklarını sorduğunda, Dünya Denetçisi dinlerin de tıpkı tarih gibi eski olduğunu ve Tanrı’nın eskide kaldığını ileri sürer. Ayrıca, insanların yaşlandıkça Tanrı’ya ilgi duyduklarını ve bu toplumda yaşlılık olmadığından buna gerek olmadığını belirtir. Aslında insanlar üretim, tüketim, cinsellik ve uyuşturucu karmaşasında din, aşk ve ölüm gerçeklerini yadsıyacak kadar mekanikleşip özünden uzaklaşmış, yani insan olmaktan çıkmıştır.

Bunun yanında, Dünya Denetçisi Tanrı’ya inandığını ancak Tanrı’nın farklı zamanlarda kendini farklı biçimlerde gösterdiğini düşünür. Örneğin modern zamanda Tanrı “*kendini yokluk şeklinde gösteriyor, sanki hiç yokmuş gibi*”¹²⁶ diyerek Tanrı sorununun modern dönemle ilgili olduğunu savunur. Dünya Denetçisi’nin bu cevaplarına karşılık John “*fakat Tanrı, yüce, güzel ve kahramanca olan her şeyin*

¹²¹ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 117.

¹²² Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 118.

¹²³ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 118.

¹²⁴ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 121.

¹²⁵ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 61.

¹²⁶ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 302.

gerekçesidir"¹²⁷ der. Ancak Dünya Denetçisi, düzenli uygarlıklarda kimsenin toplum içinde bunlara ihtiyacı olmadığını savunur. Yani, modern dönemde Tanrı'ya gerek yoktur, onun yerine Tanrı gibi her şeye kadir olan teknoloji vardır.

Genelde ütopyalarda din biraz daha farklı ele alınır. Farklı dinsel grupların çizdiği ütopyaların yanı sıra, bazen farklı inançtan insanların uyumu da söz konusu olur.

*"Ütopya toplumlarında din konusunda, geneli itibariyle bir özgürlük anlayışı vardır. Yani yazarlar, ütöpik sistemin ne kadar hoş görülmesi ve halkı mutlu etme gayreti içinde olduğunu anlatmak için, insanların din konusunda kendi hür iradeleriyle hareket ettiklerini göstermek istemektedirler. Din konusunda serbestlik olduğunu belirten yazarların yine de bağlı oldukları inanç doğrultusunda tasarladıkları toplumların dinlerini belirledikleri söylenebilir. Din seçme konusunda gösterilen bu hoşgörü dinsizlik tercihi ise asla gösterilmeyip cezalandırılma yoluna gidilmiştir."*¹²⁸

Bir ütopya olarak ele alındığında *Ada*'daki toplumda da insanların dinlerini seçmeleri hoşgörü ile karşılanır. Bu toplum genel itibariyle Budizm'in bir kolu olan ve kuzey Budizm'inin farklılaşmış ve geliştirilmiş bir biçimi olan Mahayana'ya inanır. Bununla birlikte, *Pala*'daki Budizm'e ilaveten Hinduizm'in bir kolu olan Tantra'ya da inanılır. *Pala*'da Ranga isiminde bir kişi, Will'e kendi dinlerini şu şekilde açıklar:

*"Budizm aşağı yukarı bin iki yüzyıl önce Pala'ya gelmiş. Hem de bize daha yakın olan Seylan'dan değil de, Bengal'den ve Bengal kanalıyla Tibet'ten. Sonuç: Bizler Mahayana kolundayız ve bizim Budizmimiz Tantra ile iç içedir."*¹²⁹

Seçtikleri bu din ile kendi benliklerine ulaşma yolunda daha da özgürleştiklerini düşünürler. İsteklerine karşı koymaktan çok isteklerini doyuma ulaştırırlar. *CYD*'dekine benzer olarak *Ada*'da da dini ayinlerde, mokşa kullanılır. Ancak, mokşa, somanın benliğin silinişinde kullanılmasından çok, benliğin farkına varma ve öz benliğe ulaşma adına kullanılır. Dr. Robert, dinlerini nasıl uyguladıklarını Will'e şöyle anlatır:

"Bizim ayinimiz dinsel laf kalabalığı düzeyini aşar. Mokşa ilacının yardımıyla sözlerin ötesindeki somut gerçek yaşanır. Somut gerçek bir önerme değildir; bir var olma duyarlılığıdır. Biz çocuklarımıza dualar ezberletip, duygusal simgelere tapınmayı öğretmeyiz. Dinin en derin gerçeklerini öğrenme zamanı geldiğinde

¹²⁷ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 305.

¹²⁸ Erol Hekim, *Yeni Atlantis, Güneş Ülkesi, Ütopya, Yalnızız, Balık İzlerinin Sesi ve Ankara Adlı Eserlerdeki Hayali Dünyaların Karşılaştırılmaları*, (Yüksek Lisans Tezi) Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya, 2004, s. 15.

¹²⁹ Huxley, *Ada*, s. 85.

onları bir uçuruma salar, ardından her birine dört yüz miligram gerçek açıklayıcısı veririz. Kafası çalışan herhangi bir oğlan ya da kıza gerçeğin özü konusunda bir fikir veren bir çift dolaysız somut gerçek yaşantısı.”¹³⁰

Pala’da dinin özgürce yaşandığı açıktır. Bununla birlikte, Tantrik inançta var olan isteklerin doyuma ulaştırılması cinsellikle de ilgilidir. Aşk Yogası adı verilen “Maithuna” kutsal ve bedensel bir yogadır. Ranga’ya göre “*Maithuna yaptığınızda bedensel aşk kutsal aşkla özdeşleşir.*”¹³¹ Bunun yanında maithuna, Freud’un çocuk cinselliği hakkındaki görüşleriyle de ilgilidir.

“Hepimizde doğuştan var olan ve tüm bebeklik ve çocukluk döneminde yaşadığımız cinsellik, cinsel organlar üzerine yoğunlaşmamıştır; tüm ergenliğimize yayılmış bir cinselliktir. Kalıtsal cennetimiz. Ama çocuk büyüdükçe cennet yitilir. Maithuna bu yitik cenneti yeniden bulmak, yaratmak için geliştirilmiş bir yöntemdir.”¹³²

Böylelikle, Pala’da cinsellik öz benliğin aranışı yani bir tür aydınlanmadır. Murugan ismindeki kişi Pala da yetişmemiş olması sebebiyle maithuna’nın anlamsız olduğunu düşünür ve Palalıların sürekli olarak bu anlamsızlık doğrultusunda yaşadıklarına inanır. Ona göre bu bir tür mutluluk değil, “*olsa olsa aptallık, pislik. Kalkınma dururken seks, seks, seks.*”¹³³ Avrupa’da yetişen Murugan, mutluluğun yollarından birinin seks olduğuna karşı çıkar, ona göre asıl mutluluk kalkınma ile sağlanır. Zaten, petrol zenginliği olan Pala petrolden para kazanmalıdır. Yani, onun bakış açısına göre mutluluk paradır.

CYD’de cinsellik ne bir benlik arayışdır ne de mutluluk aracıdır. Orada cinsellik hayatın sıradan bir parçasıdır ve çocuklara erotik oyunlar oynatmanın gerekliliği üzerinde durulur. Özellikle kadınlar cinsel birer obje olarak görülürler ve kadınların fiziksel görünümleri oldukça önemlidir. Yaşamlarında onları ilgilendiren tek şey, cinsellik adına güzel ve temiz görünmek ve güzel kıyafetler giymektir. Örneğin Lenina ve Fanny bir araya geldiklerinde sadece erkeklerden ve kıyafetlerden bahsederler. Hatta Lenina’nın tek bir kişi ile uzun süre beraber olması toplum tarafından yadırganır. Çünkü bu toplumda “*herkes herkese aittir*”¹³⁴ ve kadınlar diğer erkekleri cezp etmek için kendilerine özen göstermelidir. Bunun yanında, erkekler de kadınlara sadece fiziksel yönden ihtiyaç duyarlar ve rahatlıkla kendi kız arkadaşlarını birbirlerine tavsiye ederler.

¹³⁰ Huxley, *Ada*, s. 178.

¹³¹ Huxley, *Ada*, s. 86.

¹³² Huxley, *Ada*, s. 87.

¹³³ Huxley, *Ada*, s. 152.

¹³⁴ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 67.

Bu durum toplum için oldukça olağandır. Cinsellik hayatın vazgeçilmeyen bir parçasıdır ve soma sayesinde bir rahatlama aracı olarak görülür. Örneğin Henry Foster kendi kız arkadaşı olan Lenina hakkında bir başka arkadaşına şunları söyler: “*Ah, muhteşem bir kız. Harika, etine dolgun. Daha önce onunla birlikte olmadığına şaşırırım*”¹³⁵ Bu konuşmadan sonra ise Lenina’yla mutlaka birlikte olması gerektiğini, nasılsa herkesin herkese ait olduğunu vurgular. Farkındalığı diğerlerinden biraz daha fazla olan Bernard Marx ise iki erkeğin arasında geçen bu konuşma karşısında şunları düşünür: “*Lenina’dan bir et parçasıymış gibi bahsediyorlar. Burada onunla birlikte ol, orada onunla birlikte ol. Koyun eti misali. İyice koyun etine indiriyorlar onu.*”¹³⁶

Gerçekten de bu toplumda kadınlar birer et parçasıdır ve kendileri bu durumdan rahatsız değildir. Hatta Lenina, her fırsatta Bernard’a kendisini güzel bulup bulmadığını, etine dolgun olup olmadığını sorar. Modern toplumlarda, medya aracılığıyla kadınlara güzel görünmenin önemini sık sık hatırlatan propagandalar sebebiyle kadınlar yaşamlarının merkezine dış görünümü koyarak, kendi içsel değerlerinden vazgeçerler. Farkında olmadan ya da sonraları farkında olsalar da umursamayarak kendilerini cinsel obje olarak görmekten memnundurlar. Cinsellik oldukça olağandır ve daha önce de değinildiği gibi toplu seks yapılır. Bu toplumda cinselliği cesaretlendirici duygusal filmler gösterilir ve bu filmlere gösterilen rağbet oldukça fazladır. İnsanlar iş çıkışlarında boş zamanlarını geçirmek için bu erotik filmlere giderler. John için ise durum farklıdır. Shakespeare’den öğrendiklerine göre eğer iki insan arasında duygusal bir bağ varsa bu kişiler evlenmelidirler ve birbirleri adına asilce şeyler yapmalıdırlar. Bu sebepten, Lenina’dan çok hoşlanmasına rağmen Lenina’nın ona seks teklif etmesine kızar ve onu fahişelikle suçlar, oysa Lenina buna bir anlam veremez. Çünkü onun toplumunda bu oldukça olağandır. Diğer bir kadın karakter olan Linda, Vahşi Ayrı Bölgesi’nde yaşarken erkeklerle beraber olur ve oradaki kadınlar onu erkeklerini ellerinden almakla suçlayarak döverler. Bu duruma anlam veremeyen Linda, o toplum için kötü kadın ilan edilir. Eserin sonunda da John kendini kırbaçlarken iffetsiz olduğunu düşündüğünden Lenina’yı da kırbaçlayarak öldürür. Onun çektiği acıdan zevk alan bir grup insan ise büyük bir toplu seks gerçekleştirirler.

Kadınların metalaştırıldığı ve cinselliğin anlamsız olup sadece doğal bir ihtiyaç olduğu bu toplumda evlilik kavramı da tabii ki anlamsızdır. İnsanlar herkesin herkese

¹³⁵ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 72.

¹³⁶ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 74.

ait olduğu görüşünden öyle memnundurlar ki evliliğe gerek olmadığını ve evliliğin uygar olmayan toplumlara ait olduğu görüşünü savunurlar. Örneğin Lenina, John'un evlenme teklifini “*korkunç bir fikir!*”¹³⁷ olarak değerlendirir. Bunun yanında, evlilik beraberinde tek eşliliği getireceğinden bu toplum için sakıncalıdır da. Tek eşlilik duyguları harekete geçirir, aile olmayı arzulayan insan çocuk yapar, akrabalar edinir ve böylelikle de toplumun refahından çok kendinin ve kendine ait olanın refahını düşünür. Yani tek eşlilik bireyselliği tetikler, ki bu distopya da kaçınılması gereken bir şeydir. Bu bağlamda, toplum refahının her şeyin üzerinde tutulduğu bu toplumda evlilik, akraba ilişkileri ve doğal yollardan üreme yasaktır. Hatta bu kavramların görüldüğü toplumlar uygarlıktan yoksun toplumlar olarak betimlenir. Örneğin bir zamanlar Vahşi Ayrı Bölgesi'nde yaşayan Linda, Pope adında biriyle evlenir ve buna bir anlam veremez. Oraya geziye giden Lenina da bu türden akraba ilişkilerini anlamsız bulur.

Ada'da ise evlilik vardır. İnsanlar evlenirler, çocuk yaparlar ve bu biçimde yaşamaktan mutludurlar. *Pala*'da insanların eşlerinden biri öldüğünde bir başkasıyla evlenmesi de söz konusu olabilir. Örneğin Susila'nın kocası Dugalt ölmüştür ve herkes Susila'nın tekrar evlenmesi gerektiğine inanır. Yine Dr. Robert ve Lakshmi, Shanta ve Vijaya evlidirler. Bunun dışında, evlilik konusuna ayrıca değinilmez.

Evliliğin doğal olduğu *Pala*'da aile, ebeveyn ve çocuk konuları *CYD*'de olduğundan farklıdır. *Pala*'da insanların evlenmesi, aile ve çocuk kavramları önem taşır. İnsanlar kendi ailelerini kurarlar ve çocuk yaparlar. Çocuklarını zaman zaman doğal yollarla doğurup, doğal yollarla yetiştirirken, zaman zaman çocuklarını çeşitli sebeplerden yapay döllene teknikleriyle yaparlar. Huxley'in bu konudaki gelecek öngörüsü, günümüz dünyasına bakıldığında gerçekleşmiş gibi gözükür. Klonlama, sperm bankaları ve laboratuvar ortamında yapay döllene artık günümüz gerçekleri arasındadır. Will, Shanta'yla çocuğunu emzirirken tanıştığında Shanta, Will'e “*umarım Bay Farnaby doğallığa karşı değildir*”¹³⁸ der ve “*bebek annesinin sözlerini haklı çıkarmak istercesine ağzını kahverengi meme başından çekerek geçirdi*”¹³⁹ cümlesi ile de annelik, aile ve doğallık vurgusu yapılır.

¹³⁷ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 250.

¹³⁸ Huxley, *Ada*, s. 208.

¹³⁹ Huxley, *Ada*, s. 208.

Ebeveynler çocuklarını kendi kurdukları aileler dışında KEEK adı verilen “*Karşılıklı Evlat Edinme Kulüpleri*”¹⁴⁰ içerisinde yetiştirirler. Pala’da aile kavramı ve çocuk yetiştirme işi çok önemli kavramlardır. Çünkü burada, bu mutluluk adasında mutluluğun sürdürülebilmesi için temel olarak insanın sağlığının ve mutluluğunun gerekli olduğu düşünülür. Bu bakımdan, doğal bir aile yapısı içinde yetiştirilen çocukların ailelerin karşılaştığı sıkıntılar sonucunda yanlış edinimler kazanmamaları için kurulan KEEK’lerde yetiştirilmeleri çözüm olarak görülür. Çünkü aile içinde oluşan sorunlardan çocukların ve ebeveynlerin kaçabilecekleri farklı bir aile ortamı aranır. Bu kulüpler aracılığıyla “*Yirmi çift ana- baba, sekiz dokuz tane eski anne ve baba, kırk elli tane her yaştan çocuk*” daha mutlu ve daha geniş bir aile oluşturur. Huxley’in kendi aile yaşantısında annesinin ölümü ile başlayıp, kardeşinin intiharı ve babasının aileden koparak başka biriyle evlenmesi ile devam eden çalkantılardan dolayı yazar mutlu ailenin önemini vurgulamak ister gibidir. Will’in KEEK’leri Yeni Çin komünlerine benzetmesine karşılık olarak Susila şunları söyler:

*“KEEK ile komün arasında dağlar kadar fark var. KEEK devlet eliyle değil, kendi üyelerince yönetilir. Üstelik biz askeri düzenden yana değiliz. Amacımız iyi parti üyeleri değil, iyi insanlar yetiştirmek. Biz dogmalar aşamayız. Ve son olarak, çocukları ailelerinden kopartmayız- tam tersi, çocuklara fazladan ana babalar, ana babalara da fazladan çocuklar veririz. Böylece, bebekliğimizden başlayarak daha geniş bir özgürlük ortamında yaşarız; yaşamımız büyüdükçe özgürlüklerimiz genişler ve yaşam deneyimlerimizi çeşitlendirme olanağımız olur, daha çok sorumluluk yüklenebiliriz”*¹⁴¹

Ada’da evlilik, aile ve çocuk kavramları önem taşır ve bireysel mutluluğu arttırma amacıyla düzen bu şekilde işler. CYD’de ise evliliğin olmayışı sebebiyle aile ve çocuk kavramlarına da farklı bir bakış açısı getirilir. Birbirine akrabalık bağları olan aile üyeleri, onların yaşadıkları evler ve çocuk kavramları Dünya Denetçisi tarafından şu şekilde açıklanır:

*“Ev, ev- boğucu bir yaşam; bir erkek, düzenli olarak çocuk doğuran bir kadın, her yaştaki erkek ve kız çocuklarından oluşan bir güruhun balık istifi yaşadığı birkaç küçük oda, hava alamazsın, boş yer bulamazsın; mikroptan arındırılmamış bir hapisane; karanlık, salgın hastalıklar ve kötü kokular.”*¹⁴²

¹⁴⁰ Huxley, *Ada*, s. 102.

¹⁴¹ Huxley, *Ada*, s. 103.

¹⁴² Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 63.

Evin karamsar bir biçimde betimlenmesi evi önemsizleştirmek, bir başka deyişle aile hayatını yıkmak içindir. Çünkü insanlar kendilerini bir aileye ve akrabalara ait hissedilerse, toplum zararına da olsa kendi aile ve akrabalarının menfaatleri doğrultusunda hareket ederler. Distopyalarda insanların içinde var olan aidiyet arzusu aileye karşı değil topluma karşı olmalıdır ki düzen bozulmasın. Bunun yanında, çocuklar, yani insanlar bir seri üretim fabrikasında yapay yollarla elde edildiğinden hiçbir çocuğun anne ya da babası yoktur. Hatta bu kavramlar toplum içinde argo ve komik sözcükler olarak algılanırlar. Örneğin bir gün Lenina asansörde, herkesin yanında Bernard'a buluşma teklif eder ve bunun üzerine Bernard'ın yüzü kızararak utanır. Lenina ise Bernard'ın bu tepkisi üzerine şunları düşünür: *“açık açık şaka yapmış olsam annesinin adını ya da benzer bir şeyi sormuş olsam bu kadar rahatsız olmazdı.”*¹⁴³

Anneliği böyle komik ve müstehcen gören bir toplum üyesi olan Lenina, Vahşi Ayrı Bölgesi'nde bebeğini emziren bir anne gördüğünde de bu durumu uygarlıktan yoksun ve iğrenç bulur. Bu toplumda anne sözcüğünün yanı sıra baba sözcüğü de oldukça komik ve müstehcendir. Kız arkadaşı olan Linda'nın Vahşi Ayrı Bölgesi'nde kalması ve bir daha ondan haber alamaması üzerine bir çocuğu olduğunu öğrenen Kuluçka Merkezi müdürü Thomas, John'un ona *“babam benim!”*¹⁴⁴ diyerek haykırması üzerine utanarak oradan ayrılır ve tatile çıkar. Ancak bu toplumun dışında yetişen ve doğal yollarla dünyaya gelen John için annesi Linda oldukça önemlidir. Linda'da bu toplumda yetiştiğinden John'a karşı bazen nefret bazen de tanımlayamadığı bir sevgi duyar. Ancak John onu çok sever, Londra'ya geldikten sonra sadece soma alarak odadan dışarı çıkmamasına rağmen sürekli Linda'yı ziyaret eder ve öldüğünü gördüğünde ise çok büyük bir acı duyar. John'un Linda'ya karşı gösterdiği bu tutum bu toplum tarafından oldukça tuhaf karşılanır ve anlaşılamaz. Böylelikle, bu toplumda düzen, insanları aile, ebeveyn gibi güçlü duygular içeren kavramlardan uzak tutularak sağlanır.

Çocukların bile teknoloji ile seri üretim sonucu üretildikleri bu toplumda bilim oldukça gelişmiştir. Ancak, bilim de yönetimin elindedir ve sınırlıdır. Dünya Denetçisi değişimin zarar getireceğine inanmaları ve savaşlardan sonra bilimin kötüye kullanılması sebebiyle bilimin kontrol altına alınmasını şu sözlerle ifade eder: *“[...]/Salt*

¹⁴³ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 89.

¹⁴⁴ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 201.

bilim konusunda yapılan her buluş, yıkıcılık potansiyeli taşır. Bazen de her bilim dalına olası bir düşman muamelesi yapmak gerekir. Evet, bilime bile."¹⁴⁵

Bilim gelişirse insanlar da bilimin geliştirilmesi gerektiğine inanabilirler ve böyle bir durumda istikrar ve düzen tehlikeye gireceğinden bilim sınırlı tutularak sadece amaca hizmet ettiği müddetçe desteklenir. Örneğin nüfusun kontrol altında tutulması düzenin korunmasına hizmet ettiğinden önemli bir konudur ve bilim ve teknoloji sayesinde üst düzey doğum kontrol yöntemleri geliştirilerek nüfus kontrol altına alınır. Nüfus gerektiği kadar ve yeterli sayıda olmalıdır ki, insanlar kontrol altında tutularak düzen korunabilsin. Bir başka deyişle, bilimsel ve teknolojik gelişmelerle kontrol altında üretilen insanların yaşamlarını kontrol altında tutulabilmek için nüfus sabitlenir. Doğum kontrol yöntemleri yöneticiler tarafından sağlanarak, her insanın bu yöntemlere uyması beklenir. Örneğin Lenina cinsel ilişkiden önce soma almasına rağmen, doğum kontrol yöntemlerinin hepsini uygular. Doğum kontrol yöntemleri, nüfusun sabit tutulması, düzenin korunması için hayati önem taşır.

Ada'da bilim ve teknoloji insanlığın yararına kullanılmak üzere geliştirilir. Yani insanların hayatını kolaylaştırmak için bilim ve teknoloji sınırlı tutulur. Çünkü gelişen bilim ve teknoloji halkın mutluluğunu tehlikeye atabileceğinden denetim altına alınır. İnsanların yararına olan gelişmeler ise desteklenir. Örneğin ütopya toplumlarında da bilim ve teknoloji nüfusun sabit ve kontrol altında tutulması için kullanılır. Prezervatif ve maithuna ile korunan insanlar, nüfus kontrolünü önemser. Doğum kontrol araçları devlet tarafından dağıtılır. Ranga, Will'e "*Postacı her aybaşı otuz gecelik gereksinimimizi kapımıza bırakır*"¹⁴⁶ der. Bunun yanında, Dr. Robert nüfus ile ilgili Will'e "*aşırı üreme denetim altına alınmadıkça ekonomik sorunların çözümlenmesi için en ufak bir umut, en küçük bir olasılık yoktur. Nüfus artışı tırmadıkça refah azalır*"¹⁴⁷ der.

CYD'nin son bölümlerinde Dünya Denetçisi'nin John'a oradaki düzeni anlatmasına karşılık "*ben keyif aramıyorum. Tanrı'yı istiyorum, şiiir istiyorum, gerçek tehlike istiyorum, özgürlük istiyorum, iyilik istiyorum, günah istiyorum*"¹⁴⁸ diyerek öğrendikleri ve tecrübe ettikleri arasında kalan John, kendini hiçbir yere ait hissedemez ve teknolojiden uzak kalabileceği ıssız bir fenere gider. Uygarlıktan arınmak için geldiği

¹⁴⁵ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 290.

¹⁴⁶ Huxley, *Ada*, s. 90.

¹⁴⁷ Huxley, *Ada*, s. 163.

¹⁴⁸ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 309.

bu yerde uygarlıktan uzak kalmaya çalışsa da duyduğu suçluluk duygusu yüzünden kendini ziyarete gelen Lenina'yı kırbaçlayarak öldürür ve ertesi gün kendisine gelince yaptıklarından pişman olarak kendini asar. Böylelikle, modern topluma ayak uyduramayan insan toplum tarafından cezasını bulur ve ölüme terk edilir. Modern topluma ayak uydurmayı başarabilen insanlar ise sahte de olsa mutlu olarak, değerlerden uzak, onlar için yeterli olanla yaşamlarına devam ederler. Sonuç olarak, kurgulanan distopik düzen bozulmaz, çarklar dönmeye, makineler çalışmaya, teknoloji üretmeye devam eder. Huxley, yirminci yüzyılda yayınladığı bu eseriyle içinde bulunduğu topluma gelecek ile ilgili uyarıda bulunur.

Ada'nın sonunda ise Pala, Albay Dipa ve Murugan tarafından ele geçirilir. Bu mutluluk adası istilacıların gelmesiyle dünya üzerinde tek olan varlığını yitirir. Böylelikle dünya üzerinde iyi bir yaşamın tecrübe edilebileceği bir uzam kalmaz. Eserin son cümlesinde Myna isimli kuşların dikkat çağrılarını okura algısını açık tutması için yapılan bir uyarı niteliğindedir. Bunun yanında, Huxley'in eserin sonunu yorumla açık bırakması okurun eserin sonunu kendi algısına göre şekillendirmesine olanak tanır.

Ada'nın ütopya geleneğine uymayan bu bitiş sahnesi ve *Ada*'da bulunan ve aşağıda anlatılan birçok örnek sebebiyle eserin anti-ütöpik bakış açısına göre değerlendirilmesi üzerinde durulmalıdır. Anti-ütopya, birinci bölümde de belirtildiği gibi ütopyaların kurgulanma sebebi, kurgulanmalarına sebep olan insan arzuları ve ütopyaların gerçekleştirilebilirliği ve sürdürülebilirliği üzerine sorular sorar. Distopya ya da ütopya yazarın içinde bulunduğu topluma olan hoşnutsuzluğunu eleştirirken; anti-ütopya tam anlamıyla ütopyacılığın veya eutopianın (iyi yer) eleştirisidir. John Huntington *The Logic of Fantasy: H.G. Wells and Science Fiction* isimli eserinde anti-ütopyayı, “*ütopya ve distopyanın tutarlılığına karşı kuşkucu bir tür*”¹⁴⁹ olarak tanımlar. Huntington “*eğer ütopyacı veya distopyacı form sosyal açmazları basit, hatasız yapılar üretmek çözmeye eğilimli ise anti-ütopyacı form da hatalar arar, sorular sorar ve şüpheler uyandırır*”¹⁵⁰ der. Bir başka deyişle, anti-ütopya, ütopyaların gerçekleşme ihtimalini ya da yazılmalarında ki sebepleri eleştirir.

Ada ütopya geleneğine uygun bir yapı içinde kurgulansa dahi, Huxley'in edebi hayatı boyunca sergilediği tutum ve insanlığın kendi sonunu hazırlamaktaki becerisine olan sabit inancı sebebiyle, kuşkulara neden olur. 20. yüzyılın sıkıntı dolu tarihinden

¹⁴⁹ Huntington, s. 142.

¹⁵⁰ Huntington, s. 143.

haberdar olan ve 21. yüzyılda insanlığın daha da kötü bir durumun içine sürüklendiğini gözlemleyen okurun gözünde ütopyalar hala gerçekleşmesi olanaksız hayali kurgular olarak yer eder. Bunun yanında, Huxley'in eserin sonunu açık bırakarak, yorumu okuyucuya bırakması ise eserin ütopyacı niteliğinin sorgulanmasına yol açar. *Ada'yı* ütopya olarak nitelendiren eleştirmenler eserin açılış ve kapanış sahnelerindeki detaylara değinmez ve sonu ile ilgili bir çıkarımda bulunmazlar.¹⁵¹ Bu bağlamda, eserin incelenmesi sürecinde anti-ütopya özelliği taşıyan unsurların göz ardı edildiği ya da buradaki incelemeden farklı bir bakış açısı ve üslubun kullanıldığı netleşir.

Eser, Aristoteles'den aktarılan bir ifade ile başlar: "*İdeal olanı tasarlarlarken istediklerimizi üstlenmeliyiz; fakat imkânsızlıklardan kaçınmalıyız*"¹⁵² ifadesi eseri ütopya olarak nitelendiren bir bakış açısıyla olumlu bir giriş olarak algılanır. Amacı ideal bir toplum düzenini örneklemek olan bir yazarın kullanacağı bu alıntı, okuyucuya yol gösterici olabilir. Eserin geneli değerlendirildiğinde Doğu ve Batı medeniyetlerinin bir ahenk oluşturacak biçimde harmanlandığı toplum yapısı anlatılır. Bu tür toplum yapısı yüzyıllardan beri insanlığın hayali olmaktan öteye gitmemiştir ve özellikle eserin yazıldığı dönem içerisinde bu seçenek olasılık dâhilinde görünmez. İkinci Dünya Savaşı'nın yıkıcı sonuçlarından hemen sonra, 1950'li yılların başından itibaren dünya üzerindeki genel kanı devletlerin ve milletlerin bir araya gelmesi mümkün olmayan kutuplara ayrıldığı yönündedir. 1956 yılındaki Süveyş Kanalı Krizi İngiltere ve Fransa gibi batılı devletlerin doğudaki sömürgecilik faaliyetlerine devam etmek istediklerinin açık göstergesidir. Batıların aşağılayıp ötekileştirdiği ve 'öteki kimliğini' doğu toplumlarına kabul ettirdiği bir dönemin sonrasında Batı Medeniyeti ile Doğu Medeniyetinin ortak bir paydada yer alabileceği fikri inandırıcı ya da olası görünmez. Bu sebepten Aristoteles'in ifadesindeki 'imkânsızlıklardan kaçınmalıyız' uyarısı bu türden bir ortak Doğu ve Batı Medeniyetinin olanaksızlığına gönderme yaparak ütopyaları eleştiren anti-ütopya bakış açısı ile de değerlendirilebilir. Ayrıca eserin ikinci bölümünde Will'in Mary Sarojini MacPhail isimli bir kız çocuğu ile tanışmasının şu şekilde anlatılması bu eleştirilere bir örnek niteliğindedir:

"Ekvatora beş derece yakınlıkta MacPhail adını taşıyan bu görülmedik çocuk vardı. Will Farnaby gülmeye başladı. Küçük kız da ellerini çırparak gülüyordu.

¹⁵¹ Bknz. Akşit Göktürk, *Ada*, Bknz. William Ward Matter, Aldous Huxley and The Utopian Tradition

¹⁵² Huxley, *Ada*, s. 1.

Bir süre sonra omzunda duran kuş da ormandaki açıklığı dolduran ve ağaçlar arasında yankılanan şeytani kahkahalarla onlara katıldı; sanki tüm evren, kasıklarını tuta tuta bu müthiş varoluş şakasına gülmekteydi.”¹⁵³

Will'in MacPhail ismini duyduğunda alaylıca gülerken verdiği tepki Doğu ve Batı'nın bir araya gelmesinin güç olduğuna inanmasından kaynaklanır. Huxley eserinde Will'i kullanarak okuyucuya bu fikri aktarır.

Eserin birinci bölümü ütopya geleneğiyle örtüşmeyen, hatta distopya geleneğine uygun bir biçimde modern dünyanın bozulmuş, ürkütücü ve karamsar bir açılış sahnesiyle başlar:

“Ölü yaprakların üstünde bir ceset gibi yatan, saçları keçeleşmiş, yüzü kir pas içinde ve bereli, giysileri partal, çamurlu adam, Will Farnaby, irkilerek uyandı. Molly onu çağırıyordu. Kalkmalı. Giyinmeli. Daireye geç kalmamalı.”¹⁵⁴

Böyle bir başlangıç cümlesinden sonra modern insanın bozulmuşluğu, kirlenmişliği ve köleliğinin anlatıldığı bir eser beklentisi oluşur. Will, modern dünyanın çarkları arasında ezilen ve kapitalist patronların kârlarını arttırmak için çabalayan bir köle izlenimi verir. Bu ilk cümlelerde başlayan karamsarlık, ütopyaları kurgulamak için bir sebep kalmadığını, iyi bir yaşam elde etme ve bireysel mutluluğa ulaşma hayalinin beyhude olduğunu gösterir. Bu bağlamda, eserin ütopyacılığa karşı eleştirel bir tutum içinde olduğu görülür.

Bu bölümde, ilerleyen olay örgüsünde, eserin kahramanı Will'in iç dünyası açığa vurulur. Will'in hayatına yön veren ve içerisinde bulunduğu zor durumu anlatan ifadeler yer alır. Eşi Molly ile olan hoşnutsuz ilişkisi ve eşinin ölümüne neden olduğunu düşünmesinden kaynaklanan vicdan azabı okuyucuya aktarılır. Bu vicdan azabının çok daha çekilmez hale gelmesine sebep olan durum, yani Will'in Babs adında bir metresinin olduğu gerçeği paylaşılır. Will, eserin yazıldığı dönemde toplumda sıkça karşılaşılabilecek bir karakter örneğidir. Will, içinde yaşadığı toplumun gereklerini yaptığı sürece mutluluğu yakalayabileceğini düşünen, insanların iyiliğine güvenmeyen, maddi kazanımlar peşinde koşan ve ahlaki değerleri yozlaşmış modern bir insan görüntüsünü yansıtır. Ütopyalarda bu türden karakterler toplumun birliği ve düzeni

¹⁵³ Huxley, *Ada*, s. 21.

¹⁵⁴ Huxley, *Ada*, s. 9.

açısından tehlike yaratacağı için ideal toplumlara girişlerine izin verilmez. Huxley'in Will'in niteliklerinde bir karakteri ideal toplumu gözlemleyecek kişi olarak düşünmesi ideal topluma dışarıdan yapılacak bir müdahale olarak görülür. Huxley, Amerika'da bulunduğu süreçte 'Jazz Age' akımını gözleme şansına sahip olmuş ve bu dönemdeki yaşantı biçiminden etkilenmiştir. Huxley'in gözlemlediği çarpık ilişkiler bu eserde Will karakterinde hayat bulur. Huxley'in bir makalesinde dile getirdiği görüşü Will'in içinde bulunduğu toplumun dayatmalarının ne şekilde sonuçlar verdiğini örnekler:

*“Sefaletlerimizin üçte ikisi insan aptallığı ve kötülüğünden kaynaklanmaktadır. Kötülük, aptallık, ideoloji, dogmacılık ve din propagandacılığı çabaları dini ve siyasi idollerin yararınadır.”*¹⁵⁵

Will'in yaşadığı sefaletin sebebi, içinde bulunduğu toplumun koşullarına ayak uydurması ve bunu kişisel mutluluğuna giden yol olarak görmesidir. Politikacıların toplumları baskılamak ve kontrol etmek için kullandıkları propagandaların sonucu olarak Will, hedonist bir yaşamın ve çarpık ilişkilerin desteklediği bir dönemin insanıdır. Will'in metresi Babs ile olan ilişkisinin anlatıldığı bölümlerde modern insanların çarpık ilişkileri, hedonist tutumları ve cinselliğin gerçeklerden kaçış ve eğlence aracı olarak görüldüğü açıkça sergilenir. Will karakterinin iç dünyasının tam olarak açıklanması anti-ütopya bağlamında incelenen eserin detaylarını vermek açısından önemlidir.

Üçüncü bölümde, Will'in patronu Joe Adelhyde okuyucuya tanıtılır. Medya patronluğunun yanı sıra petrol çıkarma ve bakır madeni işletmeciliği ile ilgilenen Joe küresel bir ekonomik güçtür. Otomobil devriminin yaşandığı dönemlerde yazılan eserde petrol savaşları üzerine kurulan bir olay örgüsü ve bu petrol savaşlarının emperyal kuklaları olan Will gibi karakterlerin nadir yeşeren ideal toplumlara karşı oluşturdukları tehlike büyüktür. Bunun yanında, bölümün sonunda Rani Fatima'nın (Pala Kraliçesi) petrol gelirlerinden faydalanmaya yönelik bakış açısı ideal toplumun sonunu getirecek tohumların atılmasını sağlar. Anti-ütopyacı bağlamda, dış dünyadan gelip ideal toplumu gözlemleyecek olan Will ve dış dünyadan etkilenen Rani ütopyaların gerçekleşebilirliğine ve inandırıcılığına karşı yapılan eleştirinin somut örnekleridir.

¹⁵⁵ Aldous Huxley, *Collected Essays*, Harper and Brothers Publishers, 1959, s. 380.

Beşinci bölümde, Rani'nin oğlu, veliaht Murugan okuyucuya tanıtılır. Murugan, Pala dışında yetişmiş ve Pala kültürünü kabullenmeyen bir karakter olarak adanın karşılaşacağı tehlikelere sebep olacak etkenlerden birisidir. Tüketim toplumunun baş döndüren havası içinde yetişmiş olan Murugan, yönetimini devralacağı toplumu sanayileşme, silahlanma ve çağdaşlaşma hamleleri ile dönüştürme yoluna gidecektir. Örneğin Will ile yaptığı bir konuşmada “*Bin tane kuruluş öneriler getirdi – Güneydoğu Asya Petrolleri, Shell, Hollanda Kraliyet, Kaliforniya Standart... Ama uğursuz ahmaklar onları dinlemeye bile yanaşmadılar*”¹⁵⁶ diyerek onları kendisinin idare edebileceğini ifade eder. Bunun yanında, Murugan Will'e “*Beş yıla kalmaz, gereksindikleri tüm tüfek, top ve cephaneyi üretirler. Tank üretmeleri daha uzun bir süre alır. Ama nasılsa petrol girdileriyle diledikleri kadar tankı Skoda'dan satın alabilirler*”¹⁵⁷ der. Böylece, Murugan attığı sanayileşme adımları ile küresel ekonomilerle rekabete girip daha çok üretim, tüketim ve para arzusuyla toplum üyelerinin bireysel mutluluklarını ve gelişimlerini hiçe sayarak onların modern toplumun kölelerine dönüşmelerine sebep olacaktır. İdeal toplumlarda bireyler düzeni değiştirmeye ya da bozmaya yönelik davranışlarda bulunmazlar. Topluca devletin birliği ve istikrarı için çalışırlar. Murugan'ın Pala toplumunun içinde bulunmasına rağmen, toplumdaki bireyler tarafından kabul gören düzeni değiştirmeyi amaçlaması anti-ütopyacı amaca hizmet eder.

Murugan üretim, tüketim ve parayı desteklediği gibi ideal toplumlarda uzak durulan savaş, ordu gibi kavramlara da farklı bir bakış açısı getirir. Will'in ordu hakkındaki sorusuna “*Güçlendirmek ne demek, oluşturacağım. Pala'nın ordusu yok*”¹⁵⁸ der. Ütopyalarda ideal toplumlar ordu ve savaşın üzüntü, keder ve düzensizliğe sebep oldukları için bunlardan uzak dururlar. Oysa Murugan'ın ordu kurma düşüncesi ideal toplum olarak görülen Pala'ya eleştirel bir bakış açısı getirir.

Bölümün ilerleyen kısımlarında, ideal toplumun varlığını tehlikeye atacak bir diğer karakter, Bahu tanıtılır. Bahu, Pala'nın komşusu olan Rendang'ın büyükelçisi olarak Pala'nın içişlerine müdahalede bulunur. Rendang'ın diktatör yöneticisi Albay Dipa tarafından Pala'nın petrol haklarını alması için görevlendirilir. Rani'nin Bahu'ya iç işlerine karışma hakkını vermesi, dışarıya karşı korunaklı olan ütopya uzamına karşı

¹⁵⁶ Huxley, *Ada*, ss. 50–51.

¹⁵⁷ Huxley, *Ada*, s. 52.

¹⁵⁸ Huxley, *Ada*, s. 53.

bir eleştiri olabilir. Çünkü Pala, içinde ideal toplumu barındıran bir uzamdır. Ancak dışarıdan olan Bahu, bu topluma müdahale eder. Bunun yanında, Rani, Bahu'nun lüks yaşam biçiminden etkilenerek onun maddi özgürlüğüne hayranlık duyar. Will'e Bahu'nun yazlık evini şöyle betimler:

“Bahu soylularının sonuncularındandır. Yazlık evini bir görseniz! Binbir Gece Masalları'ndan çıkmış gibi! Elinizi bir çırpıyorsunuz, o anda altı hizmetçi emirlerinizi yerine getirmek için yarışıyor. Doğum gününüz olsa gece bahçede bir balo düzenleniyor. Müzik, içki, dansözler; meşaleler taşıyan iki yüz uşak. Harun El-Reşit yaşantısı, ama tabii, çağın gerektirdiği tüm teknik kolaylıklarla.”¹⁵⁹

Kısıtlı bir saray yaşamı süren Rani ve Murugan için Bahu ve Albay Dipa gıpta edilecek örneklerdir. Oysa ideal toplum örneklerinde maddi değerler ve özel mülkiyet, kabul gören olgular değildir. Rani ve Murugan'ın maddi arzuları ideal toplum düzenlerine ters düşer ve bu bağlamda, ütopyalara karşı eleştirel bir bakış açısı oluşturur. Bunun yanında, Bahu'nun Pala'ya oradaki toplum mutlu olduğu için hayranlık duyduğunu ifade etmesi üzerine, Rani'nin bunun “sahte bir mutluluk” olduğunu belirtmesi bir paradokstur. Çünkü Rani'nin bir Palalı olarak adadaki mutluluğun sahte olduğunu düşünmesi, kendi içinde bir paradoks içerir. Bu bağlamda, ütopyaların mutlu yaşam kurguları olma özellikleri anti-ütopyacı bakış açısına göre eleştirilir. Bahu, Will'e Pala'nın ‘neden değişmesi gerektiğini’ şu şekilde ifade eder:

“O günlerde Pala daha haritalarda bile gösterilmiyordu. Onu bir özgürlük ve mutluluk adasına dönüştürme ereği akla uygundu. Dış dünyayla bağlantısı olmadığı sürece ideal bir toplum, geçerli bir toplum olabilirdi. Pala'da kurulan sistem aşağı yukarı 1905 yılına kadar geçerli ve gerçekçi sayılabilir. Ama sonra, bir kuşak bile değişmeden dünyanın çehresi değişti. Sinema, arabalar, uçaklar, radyo, kitle üretimi, kitle ölümleri, kitle iletişimi ve hepsinin ötesinde, halk kitlesi – giderek büyüyen gecekondu semtlerinde, varoşlarda giderek çoğalan nüfus. 1930'larda ileri görüşlü her gözlemci insanlığın dörtte üçü için mutluluk ve özgürlüğün erişilmez olduğunu görebilirdi. Bugün, otuz yıl sonra, bunlar tüm insanlık için erişilmez olmuştur. Bu arada, dış dünya durmaksızın, karşı konulmaz biçimde, bu küçük mutluluk ve özgürlük adasının üzerine yürümektedir. Bir zamanlar geçerli, olası olan, artık olası değildir.”¹⁶⁰

¹⁵⁹ Huxley, Ada, s. 55.

¹⁶⁰ Huxley, Ada, s. 65.

Bu paragrafta ilk kez mutluluk adasının var olduğu zaman hakkında bilgi verilir. Zaman 1960'lı yıllardır. Bir başka deyişle, Pala halkının ve Huxley'in aynı zaman diliminde olduğu anlaşılır. Bahu'ya ait olan bu görüşler ışığında dünyanın o yıllarda içinde bulunduğu durumun gerçekte ve kurguda benzer özellikler taşıdığı görülür. Bu bağlamda, Huxley'in aynı görüşleri paylaştığı düşünülebilir. Böylece modern çağda ütopyaların kurgulanmasının ya da gerçekleştirilebilirliğinin eleştirisi yapıldığı ifade edilerek anti-ütopyacı bakış açısı desteklenir.

Altıncı bölümde, Will'in gözlemlediği 'mutluluk adası' Pala'ya olan hayranlığı ilk kez belirtilir; *"İkimizde 20. yüzyılın belalı hastalığının kurbanlarıyız. Kara Veba yerine Gri Yaşam."*¹⁶¹ Modern dünyanın soğuk ve gri havasından kaçışı sonrasında ulaştığı adada iç huzuru ve mutluluğu bulan Will, kendisinin ve dünyanın değişebileceğine inanmaya başlar. İnsanların iyi olabileceğine inancı olmayan Will'in bir ütopya adasında yaşamaya başlamasıyla insanların ve dünyanın ortak bir mutluluğu paylaşabileceğine olan umudu yeşerir. Ancak aynı zamanda, Pala dışında kalan dünyanın bozulmuşlukları ve insanlığın önlenemez hataları, Will'i tüm dünyanın bir ütopya dönuşmesine olan inancını kuşkuyla sürükler. Bu kuşkusu şu ifadeler ile belirtilir:

*"Will genç çiftin ardından bakarken vicdanında bir sızı duydu. Ne de sevimliydiler. Oysa o, Bahu ve tarih güçleriyle iş birliği yaparak onların dünyasını alt üst etmeyi kuruyordu. Adam sen de, o yapmasa nasılsa başkası yapacaktı bu işi. Üstelik Joe Adalhyde petrol işletme hakkını elde etse bile, alıştıkları yöntemle sevişmeyi sürdürebilirlerdi. Ya sürdüremezlerse?"*¹⁶²

Bu umut ve kuşku ikilemi eserin sonuna kadar sürer. Will'in ütopyaların devam edebileceğine karşı olan kuşkusu modern dünyada ütopya umudunun eleştirilmesine yol açar. Bölümün devamında, sarp yamaçtan adaya çıkarken yaralanan Will'e iyileşme sürecinde yardımcı olan Ranga *"İşte dünyamızı yönetenler. Üç milyar insanın yazgısı bu bir avuç politikacının, birkaç bin milyonerin, generalin ve tefecinin eline kalmış. Sizler, bu dünyanın siyanürleri –ve siyanür asla, ama asla ağız sulandıran tadını yitirmeyecek"*¹⁶³ ifadesi ile Rani ve Murugan'ın hayalini kurduğu yönetim sistemi ve yaşam biçimine örnek vermiş olur. Böylece dünya üzerinde ütopyanın hayat bulduğu

¹⁶¹ Huxley, *Ada*, s. 75.

¹⁶² Huxley, *Ada*, s. 96.

¹⁶³ Huxley, *Ada*, s. 91.

son kara parçasının akıbeti anlatılır ve dünya üzerindeki son mutluluk adasının yok olmasıyla ütopyaların gerçekleşme umudu son bulacaktır.

On birinci bölümde, Dr. MacPhail'in asistanı olan Vijaya, Will'e Pala toplumunun yaşayışını ve geleneklerini anlatır. Bu sohbetlerden birinde Will ve Vijaya şunları ifade ederler:

“Albay Dipa her şeyi yoluna koyacak. Pala işgal edilip savaş, petrol ve ağır sanayi yerleşince, hiç kuşkusuz edebiyat ve Tanrıbilimde altın çağımızı yaşayacaksınız. ‘Buna gülmek isterdim’ dedi Vijaya. Ama ne yazık ki haklı olabilirsin. İçimden bir ses çocuklarımın senin dediklerinin gerçekleştiğini göreceklarını söylüyor.”¹⁶⁴

Albay Dipa, modern çağın baskıcı yönetimini ve yöneticiliğini simgeleyen bir karakter olarak Pala'nın diğer dış ülkeler gibi baskıcı, sömürülen ve köleleştirilen bir toplum modeli örneği olmasını sağlayacaktır. Böylece ütopyaların eşitlikçi, istikrarlı ve mutlu toplum yapıları Pala ile birlikte sarsılacak ve bu temel unsurlar modern dünya şartlarında geçersiz olacaktır.

On ikinci bölümde, Pala'da evli çiftlerin kendilerine ait tohumlardan olma çocukları haricinde soylarını arıtmak amacıyla başvurdukları yapay dölllenme teknikleri anlatılır. Bu tekniklerle daha önceden fiziksel ve zihinsel açıdan üstünlüğü kanıtlanmış kişilerin tohumları kullanılarak gelecek soyların daha da üstün yeteneklere ve fiziğe sahip olmaları amaçlanır. Örneğin Shanta, Will'in yapay dölllenme teknikleriyle ilgili sorusuna şöyle cevap verir:

“Üçüncü bir çocuk isteyen ailelerin hemen hemen tümü Y.D.'ye başvurur. Hatta iki çocukta kalmak isteyenlerin bile bir bölümünü sayabiliriz. Ailemi ele alalım. Babamın soyunda şeker varmış. Bunun için annemle babam her iki çocuklarını da yapay dölllenme yoluyla yapmayı yeğlemişler. Ağabeyim üç kuşaktır dansçı bir soydan gelir; bense, kalıtsal olarak Dr. Robert'ın birinci dereceden kardeş çocuğu Malcolm Chacravarti MacPlain'in, yani Büyük Raca'mızın özel yazmanının kızıyım.”¹⁶⁵

Bu şekilde yapay döllenmelerin bir soy arıtım tekniği gibi kullanılması anti-ütöpik bakış açısına göre toplumun tek tip topluma doğru sürüklendiğinin bir eleştirisi olabilir.

¹⁶⁴ Huxley, *Ada*, ss. 196-197.

¹⁶⁵ Huxley, *Ada*, s. 209.

Sonuç olarak değerlendirmenin başında da belirtildiği üzere bazı eleştirmenler tarafından bir ütopya örneği olarak görülen *Ada* yukarıda değinilen özellikler sayesinde bir ütopya eleştirisi olarak da değerlendirilebilir. Anti-ütopyalar tamamen ütopya geleneğini ya da iyi bir ütopyayı eleştirirler. Bu bağlamda, *Ada* ütopya geleneğini ve ütopyayı eleştirmesi açısından anti-ütöpic özellikler de içerir. Eserin başlangıcından sonuna kadar devam eden karamsar hava en son bölümde çözüme ulaşır. Sürekli olarak Pala adasının geleceğine dair betimlenen kaygılar ve şüphelerin yerinde olduğu eserin sonunda açığa kavuşur. Eserin sonunun okuyucu yorumuna açık olması da ütopyacı niteliğin sorgulanmasına olanak sağlar ve ütopyacılığa karşı bir eleştiri yapıldığı görüşünü kuvvetlendirir. 20. yüzyıl insanının içinde bulunduğu umutsuz durum ütopyacılığa olan inancı ve umudu da tüketir. Böyle bir düzen içinde yaşayan Huxley'in hayatı boyunca karşılaştığı sıkıntılar ve tecrübe ettiği olumsuzluklar, yazarın karamsar bir bakış açısı ve üslup geliştirmesine sebep olmuştur. Yazarın edebi hayatı boyunca takındığı tavır da göz önüne alındığında ütopya kurgulamanın beyhude bir hayal peşinde koşma uğraşı olduğu düşünülebilir.

Nitekim bu çalışmada ütopya, distopya ve anti ütopya kavramları açıklanmıştır. Bu kavramlar arasındaki benzerlik ve farklılıklar Aldous Huxley'in eserleri olan *Cesur Yeni Dünya* ve *Ada*'da kullanılan söylemler ve imgeler ışığında gösterilmiştir. Sonuçta, *Cesur Yeni Dünya* ve *Ada*'nın, yazarın ironik tutum ve anlatımından, özellikle *Cesur Yeni Dünya* hakkında bu eserin 1946 baskısında yazmış olduğu önsözden, yine yazmış olduğu ve yazacağı eserler ve yaşadığı toplum hakkında yorum yaptığı *Cesur Yeni Dünya'yı Ziyaret*'ten ve *Ada*'da sunduğu ipuçlardan anti-ütopya yazımına örnek oluşturdukları kanısındayız. Aslında Huxley, yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde o ana dek bilimsel yenilik ve gelişmeleri çöşkuyla karşılayıp bu olumlu bakış açısıyla yoğrulmuş eserlerinde umutlu gelecek öngörülerinde bulunan yazarların düşüncelerini yermektedir. Özellikle, bu tip yazarların en önemlisi olarak kabul edilen ve kendisini 'ütopyaracı' (utopiagrapher) olarak tanımlayarak bir bakıma geleceğin mutluluk fotoğrafını sunma çabasında olan, H. G. Wells ve diğer ütopya yazarlarını hicveder. Zaten *CYD*'yi H. G. Wells'in *Tanrı Gibi İnsanlar* isimli eserinin parodisi olarak yazmış olması bunun bir göstergesidir. Yani Huxley eserleri aracılığıyla aslında bir ütopya eleştirisi yapmaktadır. Huxley'in anti-ütopyacı fikri yalnızca modern topluma, yenilikler ve ilerlemelere olan kuşkusundan beslenmez, o bireysel mutluluğun peşindedir. Oysa o dönemlerde yazılan

ütopyalar ideal toplum tasarılarıdır. Huxley'e göre bireysel mutluluğun yakalanması imkansız değilse de zordur, ama herkesin bu mutluluğu yakaladığı bir toplumdan bahsetmek ona göre anlamsızdır. Belki de kendi sözü ideal toplum öngörülerini olan ütopyaların boşa harcanan bir çabadan ibaret olduğunu en iyi biçimde ifade eder: *“Dünyayı değiştirmek istedim, ama sonunda farkettim ki değiştirmeye gücümün yettiği tek şey kendimdim.”*¹⁶⁶

¹⁶⁶Quotes.net, (2010) Erişim Tarihi: 22 Aralık 2010, <http://www.quotes.net/quote/42707>

SONUÇ

Bu çalışmada ütopya, distopya ve anti-ütopya kavramları ile ilgili veriler incelenmiş ve tezin ilk bölümünde incelenen veriler değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, birinci bölümde ütopyanın tanımı, tarihsel gelişimi ve genel özellikleri üzerinde durularak ütopya türünün edebi bir tür olduğu ve bir tür olarak içerdiği özellikler değerlendirilmiştir. Ütopyanın tanımlanmasında karşılaşılan sorunlar ve bu sorunların sebepleri tartışılmıştır. Bunun sonucu olarak ütopyanın, siyaset bilimi, toplum bilimi ve felsefe bilimi gibi farklı alanlarda farklı bakış açılarıyla değerlendirilmesi sonucu tanımların birbirlerine paralellik göstermekten ziyade, karşıt özellikler barındırdıkları görülmüştür. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde ise ütopyanın yirminci yüzyılda değişen toplumla beraber ortaya çıkan ve bir alt türü olan distopya kavramının tanımı ve distopya türünün genel özellikleri üzerinde durulmuştur. Birinci bölümün sonunda ise yine ütopyanın bir alt türü olan anti-ütopya kavramının tanımı üzerinde durulmuştur. Ayrıca, bu bölümde distopya ve anti-ütopya türleri arasındaki farklılıklar değerlendirilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde, ilk bölümde yapılan değerlendirmeler doğrultusunda İngiliz Edebiyatının önde gelen yazarlarından Aldous Huxley'in hayatı ve eserlerin yazımı sırasında yazarın içinde bulunduğu dönem ve toplum özelliklerinin eserlere olan etkileri araştırılmıştır. Bu bağlamda, yazarın içine doğduğu aileden başlayarak ölümüne kadar tecrübe ettiği olay ve durumlar, yazarın yazımına etki etmiştir. Yazarın ailesinden edindiği edebi ve kültürel mirasın yanında, ilgi duyduğu bilim ve içinde yaşadığı toplumun geliştirmesine yardımcı olduğu eleştirel bakış açısı, eserlerinin dünya çapında üne kavuşmasında ve edebi değerinin belirlenmesinde temel rolü oynamaktadır. Dönemin toplumsal ve politik gelişmelerine paralel olarak bulunduğu toplumdan duyduğu hoşnutsuzluğu eserlerinde eleştirel bir yaklaşımla anlatmıştır.

Yine bu bölümde, yazarın *Cesur Yeni Dünya* ve *Ada* isimli eserleri distopik ve ütopik bağlamda incelenmiş ve incelemenin sonunda *Ada* içinde barındırdığı anti-ütopik özellikler bağlamında değerlendirilmiştir. Huxley'in, kaynağını toplum eleştirisinden alan edebi ütopyanın önde gelen isimlerinden birisi olmasını sağlayan eseri *Cesur Yeni Dünya* bilimdeki ve teknolojiadaki hızlı gelişmelerin, insanlığın geleceğine dair bir kâbusu okura aktarması ile distopya türünde önemli bir örnek

olmuştur. Huxley, bu eser ile yirminci yüzyıl sorunlarını okura aktararak ileri ki bir zamanda yaşanması muhtemel olan sorunlar hakkında okura uyarıda bulunmuştur. Hızla gelişen teknoloji ve bilimin insanlığın yararından çok zararına kullanılmaya başlanması ve Huxley'in gelecek ile ilgili korkuları, bu eseri yazmasına neden olmuştur. Hayata ve bilime bakış açısını değiştiren iki dünya savaşı sonrasında seri üretimin ve kontrolsüz teknolojik gelişmelerin insanlığa korku ve acıdan başka bir şey katmadığını gözlemleyen Huxley, mutluluğa ve huzura ulaşmak için insanların maddi kazanımlardan çok ruhani yatırımlara yönelmesini arzulamaktadır.

Kendi yaşamında manevi değerleri yüceltmek için bulunduğu girişimleri özellikle *Ada* adlı romanında okura sunmaktadır. Birçok eleştirmen tarafından modern zamanlarda yazılmış geleneksel ütopya örneklerinin sonuncularından kabul edilen *Ada*, bu çalışmada iki dünya savaşı sonrasında insanlığın mutlu bir geleceğe uzanacağı hususunda endişeye düşen yazarın ütopyaların gerçekleşme ihtimali üzerindeki umutsuzluğunu kanıtlar nitelikte bir ütopya eleştirisi olan anti-ütopya bağlamında incelenmiştir. Örneklerle daha iyi anlaşılması için *Ada*'yı hem eutopia olarak ele alan eleştirmenlerin ışığında, hem de arada ki farkların netleşmesi için anti-ütopya bağlamında incelenmiştir.

KAYNAKLAR

- Arargüç, M. Fikret., "A Dystopic Vision of the Future: Julian Barnes' *England England*" *Interactions*, 14/2, (2005)
- Baccolini, Raffaella, Moylan, Tom, *Dark Horizons Science Fiction and the Dystopian Imagination*, Routledge, Great Britain 2003.
- Ben-Tov, Shorona, *The Artificial Paradise: Science Fiction and American Reality*, University of Michigan Press, 1995
- Bezel, Nail, *Yeryüzü Cennetlerinin Sonu (Ters Ütopyalar)*, Güldikenî Yayınları, Ankara 2001.
- Claeys, Gregory, Sargent Lyman Tower, *The Utopia Reader*, New York University Press, New York 1999.
- Ferns, Chris, *Narrating Utopia Ideology, Gender, Form in Utopian Literature*, Liverpool University Press Liverpool 1999.
- Göktürk, Akşit, *Ada İngiliz Yazınında Ada Kavramı*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2004.
- Hekim, Erol, *Yeni Atlantis, Güneş Ülkesi, Utopia, Yalnızız, Balık İzlerinin Sesi ve Ankara Adlı Eserlerdeki Hayali Dünyaların Karşılaştırılması*, (Yüksek Lisans Tezi), Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya 2006.
- Huntington, John, *The Logic of Fantasy: H.G. Wells and Science Fiction*, Columbia University Press, 1982.
- Huxley, Aldous, *Ada*, (Çev.) Seniha Akar, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1999.
- Huxley, Aldous, *Brave New World Revisited*, Rosetta Books, New York 2000.
- Huxley, Aldous, *Cesur Yeni Dünya*, (Çev.) Ümit Tosun, İthaki Yayınları, İstanbul 2007.
- Huxley, Aldous, *Collected Essays*, Harper and Brothers Publishers, New York 1959.
- Kumar, Krishan, *Modern Zamanlarda Ütopya ve Karşıütopya*, (Çev.) Ali Galip, Kalkedon Yayıncılık, İstanbul 2006.
- Kumar, Krishan, *Ütopyacılık*, (Çev.) Ali Somel, İmge Kitabevi, Ankara 2005.
- Levitas, Ruth, *The Concept of Utopia*, Syracuse University Press, Great Britain 1990.
- Molade, Julie de, *Building Bridges Between Brave New Worlds* (Yüksek Lisans Tezi), Roskilde University, Roskilde 2008.

Morson, Gary Saul, *The Boundaries of Genre Dostoevsky's Diary of Writer and The Traditions of Literary Utopia*, Northwestern University Press, Evanston 1981.

Moylan, Tom, *Scraps of the Untainted Sky*, Westview Press, U.S.A. 2000.

Quotes.net. Erişim: 22 Aralık 2010, <http://www.quotes.net/quote/42707>

The New World Encyclopedia. Erişim: 08 Ağustos 2009, http://www.newworldencyclopedia.org/entry/Dystopia#Origin_of_the_word
[.org/entry/Dystopia#Origin_of_the_word](http://www.newworldencyclopedia.org/entry/Dystopia#Origin_of_the_word)

Urgan, Mina, *Edebiyatta Ütopya Kavramı ve Thomas More*, Adam Yayıncılık, İstanbul 1984.

Usta, Sadık, *Platon'dan Jambulos'a Antikçağ Ütopyaları*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2005.

Wehmeier, Sally, (Ed), *Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English*, Oxford University Press, New York 2000.

Wikipedia. Erişim: 04 Mayıs 2010, <http://en.wikipedia.org/2/dystopia#Etymology>

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Volkan DÜZGÜN
Doğum Yeri ve Tarihi	İzmir -1983
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü
Y. Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri	
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	Adıyaman Üniversitesi Rektörlük Birimi'nde okutman
İletişim	
E-Posta Adresi	
Tarih	

**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İNGİLİZ DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI**

Volkan DÜZGÜN

**ALDOUS HUXLEY'İN ÜTOPYA DÜNYASI: *CESUR YENİDÜNYA*
VE ADA**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TEZ YÖNETİCİSİ
Yrd. Doç. Dr. M. Fikret ARARGÜÇ**

ERZURUM-2011

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yrd. Doç.Dr. M.Fikret Arargüç danışmanlığında, Volkan Düzgün tarafından hazırlanan bu çalışma 24 / 01 / 2011 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından. İngiliz Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Yrd. Doç.Dr. M.Fikret ARARGÜÇ

İmza:

Jüri Üyesi : Doç.Dr. Mukadder ERKAN

İmza:

Jüri Üyesi : Yrd. Doç.Dr. Ahmet SARI

İmza:

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. / /

Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM

Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	III
ABSTRACT.....	IV
ÖNSÖZ.....	V
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ÜTOPYA, DİSTOPYA VE ANTI-ÜTOPYA

1.1. ÜTOPYA KAVRAMI.....	6
1.1.1. Ütopyanın Tanımı	6
1.1.2. Ütopyaların Ortaya Çıkışı ve Tarihsel Gelişimi.....	11
1.1.2.1. Onaltıncı Yüzyıl Öncesi Ütopya.....	11
1.1.2.2. Onaltıncı Yüzyıl.....	13
1.1.2.3. Onyedinci Yüzyıl	14
1.1.2.4. Onsekizinci Yüzyıl.....	14
1.1.2.5. Ondokuzuncu Yüzyıl	15
1.1.2.6. Yirminci Yüzyıl	15
1.1.3. Ütopyada Zaman, Uzam ve Kişiler.....	16
1.1.3.1. Ütopyada Zaman.....	16
1.1.3.2. Ütopyada Uzam	17
1.1.3.3. Ütopyada Kişiler.....	19
1.1.3.4. Ütopik Toplamların Genel Özellikleri	20
1.2. DİSTOPYA KAVRAMI	21
1.2.1. Distopyanın Tanımı ve Genel Özellikleri.....	21
1.3. ANTI-ÜTOPYA KAVRAMI.....	27
1.3.1. Anti-ütopyanın Tanımı ve Genel Özellikleri	27

İKİNCİ BÖLÜM

ALDOUS HUXLEY’NİN <i>CESUR YENİ DÜNYA</i> VE <i>ADA</i> İSİMLİ ESERLERİNİN ÜTOPYA, DİSTOPYA VE ANTI-ÜTOPYA BAĞLAMINDA İNCELENMESİ	
2.1. ALDOUS HUXLEY’NİN HAYATI	31

2.2. CESUR YENİ DÜNYA VE ADA İSİMLİ ESERLERİN DİSTOPYA, ÜTOPYA VE ANTI-ÜTOPYA OLARAK İNCELENMESİ.....	34
SONUÇ.....	69
KAYNAKLAR	71
ÖZGEÇMİŞ.....	73

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ALDOUS HUXLEY'İN ÜTOPYA DÜNYASI: *CESUR YENİ DÜNYA* VE *ADA*

Volkan DÜZGÜN

Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. M. Fikret ARARGÜÇ

2011, 73 sayfa

Jüri: Yrd. Doç. Dr. M. Fikret ARARGÜÇ

Doç. Dr. Mukadder ERKAN

Yrd. Doç. Dr. Ahmet SARI

Yirminci yüzyıl İngiliz edebiyatının önde gelen isimlerinden Aldous Leonard Huxley ailesinden ve çevresinden oldukça fazla deneyim edinmiştir, şüphesiz ki bu deneyimlerin onun eserlerindeki etkisi çok fazladır. Yazar içinde yaşadığı ve geleceği hakkında karamsarlığa düştüğü topluma karşı duyduğu hoşnutsuzluğu eserlerine yansıtır.

Birinci bölümde; ütopya kavramı, tanımı, ütopyanın ortaya çıkışı ve tarihsel gelişimi incelenmeye çalışılmış, ütopyalarda zaman, uzam, kişiler ve ütopyik toplumların genel özellikleri değerlendirilmiştir. Son olarak, distopya ve anti-ütopya kavramları açıklanmaya çalışılmış ve bu kavramların çoğunlukla yapıldığı gibi aynı anlamda kullanılmalarından kaynaklanan sorun incelenmeye çalışılmıştır.

İkinci bölümde; Aldous Leonard Huxley'in yaşamı hakkında bilgi verilmiş ve yazarın yaşamını etkileyen olayların eserlerine olan yansımaları araştırılmıştır. *Cesur Yeni Dünya* ve *Ada* isimli eserleri distopya ve ütopya örnekleri olarak incelenmeye çalışılmıştır. Bunun yanında, özellikle, Huxley'in *Ada* isimli eseri üzerinden anti-ütopyacı bakış hakkında örnekler gösterilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ütopya, Distopya, Anti-Ütopya, Aldous Huxley.

ABSTRACT
MASTER THESIS
ALDOUS HUXLEY'S WORLD OF UTOPIA: *BRAVE NEW WORLD* AND
ISLAND
Volkan DÜZGÜN

Advisor: Asist. Prof. Dr. M. Fikret ARARGÜÇ

2011, Pages 73

Jury: Asist. Prof. Dr. M. Fikret ARARGÜÇ

Assoc. Prof. Dr. Mukadder ERKAN

Asist. Prof. Dr. Ahmet SARI

Aldous Leonard Huxley, one of the significant figures in the twentieth century English literature, had gained a great deal of experience from his family and environment. Undoubtedly the impact of these experiences is great in his works in which he reflects his dissatisfaction and pessimistic view about the future of his society in which he lives.

In the first chapter; the term utopia, its definition, emergence and history has been tried to be examined. Time, space, characters in utopias and general features of utopian societies are assessed. Furthermore, the terms dystopia and anti-utopia have been tried to be examined and the problem caused by the misuse of terms 'dystopia' and 'anti-utopia' has been tried to be examined .

In the second chapter; brief information about Aldous Leonard Huxley's life is provided and the reflections of events that affected his life on his works have been examined. *Brave New World* and *Island* have been tried to be examined as the examples of dystopian and utopian traditions. In addition; it has been tried to be given examples about anti-utopian tradition through Huxley's *Island*.

Key Words: Utopia, Dystopia, Anti-utopia, Aldous Huxley

ÖNSÖZ

Aldous Huxley'in Ütopya Dünyası: *Cesur Yeni Dünya* ve *Ada* bu çalışmada ütopya, distopya ve anti-ütopya kavramları ve bu kavramların özellikleri açıklanarak, yazarın iki eseri bu kavramlar bağlamında incelenmiştir.

Zorlu bir çalışmanın sonucu olarak ortaya çıkan bu tez çalışması boyunca hem maddi hem manevi açıdan hiçbir desteği esirgemeyen, bu çalışmanın her aşamasında bana yol gösteren ve samimiyetini benden esirgemeyen çok kıymetli hocam Yrd. Doç. Dr. M. Fikret ARARGÜÇ'e sonsuz teşekkürü borç bilirim. Diğer yandan desteklerini hep yanımda hissettiğim Prof. Dr. Mustafa GÜNDÜZ'e, Doç. Dr. Mukadder ERKAN'a, Doç. Dr. Ahmet BEŞE'ye, Yrd. Doç. Dr. Ruhan KARADAĞ'a, Arş. Gör. Dr. Kubilay GECİKLİ'ye, Arş. Gör. Tuncer YILMAZ'a ve bütün bölüm hocalarıma teşekkür ederim. Ayrıca bu çalışmanın ortaya çıkma sürecinde her türlü yardımlarından dolayı değerli dostum Ali İNCE'ye ve aileme teşekkür borçluyum. Son olarak, maddi ve manevi desteğini hep yanımda hissettiğim ve bu süreçte sürekli sabır gösterip, ilgisini esirgemeyen kıymetli eşim Özge DÜZGÜN'e minnettarım.

GİRİŞ

İnsanlığın toplum bilincine vardığı günden itibaren, içinde yaşadığı topluma ve bu toplumun bir bireyi olarak kendisine ait hayalleri ve arzuları bulunmaktadır. Bu hayaller ve arzular düşünme yeteneğinin bir sonucudur. İnsanı dünya üzerindeki diğer canlılardan ayıran en önemli özelliklerinden birisi düşünebilme yeteneğine sahip olmasıdır. İnsan, yaşadığı ortamı gözlemleyen ve bu ortamdaki değişkenlerden etkilenen; bu sırada karşılaştığı durumları ve olayları yargılayan bir canlıdır. Bu yargıların sonucunda ‘neyin iyi neyin kötü’ olduğuna karar verme süreci, hem kendi hem de toplumun çıkarları doğrultusunda gerçekleşen bir süreçtir. İnsan, bu süreç içinde kendi değerleri açısından hoşnutsuzluk yaratan unsurları ortadan kaldırma ya da bu unsurları kendi değerlerine uygun olan bir başkasıyla değiştirme yoluna gider. Bu bağlamda insan; ütopyacı bir tutum sergiler.

Çalışmanın birinci bölümü, ütopya tasarılarının tarih öncesi dönemlerden günümüze değin insan zihnini meşgul eden bir uğraş olması sebebiyle ütopya kavramı, ütopyanın ortaya çıkışı, tarihsel gelişimi ve ütopyalarda zaman, uzam ve kişi özellikleri, distopya kavramı ve anti-ütopya kavramlarının incelenmesinden oluşur. Birçok kuramcı ve eleştirmen tarafından bu uğraşın tanımlanması ve yorumlanması gereği üzerinde durulmuştur. Ancak ütopya tanımlarındaki çeşitlilik sebebiyle, ütopya olgusunu tanımlamak, sınıflandırmak ve yorumlamak için ele alınan birçok çalışma olmasına rağmen, kuramcılar ve eleştirmenlerin ortak bir paydaya sahip oldukları çok fazla nokta bulunmamaktadır. Kuramcılar ve eleştirmenler, ütopya ya da ütopyacılığı incelerken kısıtlayıcı bir girişimden sakınırlar. Bu tür tanımlama ve sınıflandırma çalışmalarının ortak paydada buldukları noktalardan en önemlileri Sir Thomas More ve türe ismini veren eseri *Ütopya*’nın tür üzerindeki etkisi ve türün ana hatlarının belirlenmesinde More ve eserinin önemidir. Ütopya tanımının keskin çizgileri olmamasının sebebi; More’un *Ütopya*’da oluşturduğu ikilemdir. More’un ‘Ütopya’ kelimesini oluştururken başvurduğu kelime oyunu ile outopia ‘olmayan yer’ ve eutopia ‘iyi yer’ anlamlarını taşıyan türe ait bir temel biçimin oluşturulmasını da zorlaştırır. Kelimenin yalnızca ‘iyi bir yer’ olarak algılanması ve kullanılması, birçok iyi topluluk, yaşam ve toplumları anlatan eserlerin ütopya türü bağlamında değerlendirilmesine yol açar. Bu tür değerlendirmeler, ütopya türünün kendine özgü yapısına aykırı bir yol izlemesine sebep olabilir. Diğer taraftan, kelimenin yalnızca ‘olmayan yer’ olarak algılanması ve

kullanılması, ütopyanın hayalden ibaret bir kurgu olarak değerlendirilmesine ve ütopyaların temel unsurlarından biri olan umudun yok olmasına sebep olabilir. Bu çift anlamlılığın yarattığı olumsuzluklara rağmen, ütopyaların ideal toplum örnekleri verdikleri ortak bir görüşür.

Kuramcılar ve eleştirmenler, ütopyayı şekil bakımından da tanımlarlar. Ütopyaların geniş kapsamlı olmaları değerlendirildiğinde ütopyalara şekil bakımından bir sınır çizmek olanaksızdır. Ancak, More'un Ütopya ülkesini anlatış biçimi ile siyasal kuramlar ve toplum düzenini korumaya yönelik kuralların sıralandığı metinler, şekil bakımından ütopyanın dışında kalır.

Ütopyalar amaçları bakımından değerlendirildiğinde ise 'nelerin ütopya olabileceği' ve 'ütopyaların içeriklerinin neler olacağı' konusunda fikir ayrılıkları olsa da; eleştirmenler ve kuramcılar ütopyaların bir amaç doğrultusunda tasarlandıkları konusunda hemfikirdirler. Bu amaç kimi zaman içinde bulunulan toplumu eleştirmek; kimi zaman ders vermek ve kimi zaman da uyarıda bulunmak olabilir. Sonuç olarak, bu bölüm bu üç yaklaşımın kendi içlerinde tutarlı bir neden-sonuç ilişkisi bağlamında değerlendirilmesini içerir.

Ütopyaların ortaya çıkışı ve tarihsel gelişimi ilk olarak on altıncı yüzyıl öncesi ütopyalar başlığı altında ele alınır. Çünkü onaltıncı yüzyılda, ütopya kelimesi ortaya çıkmadan önce de ütopya özellikleri taşıyan eserler yazılmıştır. İlk ütopyik eserler geçmişteki Altın Çağ, Arkadya gibi suretlerdir. Bunun yanında, ütopyaların ortaya çıkmasında son derece önem taşıyan toplumsal ve siyasal dönemlerden biri olan antikçağın aydınlanma döneminde Platon'un *Devlet*'i ütopya geleneğini etkilemiştir. Onaltıncı yüzyıla kadar ütopya yazımı 'Orta Çağ'ın baskıcı ve bağınaz havasıyla sekteye uğramıştır. Onaltıncı yüzyılda ütopya, tarihinin en verimli zamanlarını yaşamıştır. Çünkü karanlık çağdan sıyrılan Avrupa yeniliklere sahne olmuştur ve bu yenilikler yaşam ve düşünce alanına farklı bakış açıları getirmiştir. More'un türe ismini kazandıran *Ütopya* isimli eserini bu dönemde yazması önemlidir. Onyedinci yüzyıl ütopyaları, bilime yaptıkları vurgu ve gelişim fikrinin aşılması bağlamında önem taşımaktadır. Bunun yanında, bir taraftan roman türünün gelişimi ile ütopya metinlerinde zenginleşme görülürken, diğer taraftan yazarlar öykü biçimini terk ederek fikirlerini doğrudan bir "*düşün kitabı*"¹ olarak sunmayı tercih etmişlerdir. Onsekizinci

¹ Mina Urgan, *Edebiyatta Ütopya Kavramı ve Thomas More*, Adam Yay., 1984, s. 9.

yüzyılda sosyal ve siyasal alanlarda yoğunluk yaşanmıştır. Bu sebepten, bu yüzyılda ütopyaların egemenliği görülür. Ondokuzuncu yüzyıl ütopya yazımı açısından kısır bir dönemdir. Bilim ve sanayideki hızlı ilerlemeler sayesinde oluşan tüketim toplumları, ütopyalara etki eder. Yirminci yüzyıl ise ütopya yazımında değişiklikler içerir. Bu yüzyıla, ütopyaların alt türü olan distopyalar hâkimdir.

Ütopyaların tarihsel gelişimi ile beraber ütopyalarda kullanılan zaman, uzam ve kişilere özgü özellikler dikkat çeker. Ütopyalardaki zaman olgusu sayesinde gerçek toplum ile ideal toplum arasındaki benzerlikler ve farklılıklara vurgu yapılarak, ütopyaların gerçekleşme olasılığının kuvvetlenmesine katkıda bulunulur. Ütopyalarda, hedeflenen ideal toplumların istikrarının korunması ve bu toplumların değişimden etkilenmemesi amacıyla zaman durdurulur. Bunun yanında, ütopyalar da bilinmeyen uzamların kullanılması ile gelecek zamana yönelmeler görülür. Ütopyalarda uzam genellikle gözden uzak olan adalardır. Bu bağlamda, okura ütopyaların hem ‘olmayan yer’ hem de ‘iyi bir yer’ oldukları belirtilir. Toplumdaki gelişmelerle beraber, uzaklara ulaşma olasılıklarının artması okurun merakını pekiştirir. Böylelikle, bilinmeyen uzamlar inandırıcılık kazanmış olurlar. Bunun yanında, uzam olarak adaların kullanılması, buralarda yaşayan toplumların düzenlerinin koruma altında olduğunun göstergesidir. Ütopyalarda bireyler toplum kurallarına uyararak, toplumun menfaati doğrultusunda davranırlar. Bireysel farklılıklar ve benzerlikler eşitlik ilkesi ile göz ardı edilir. Ancak, bu ilke yöneten kesim ve yönetilen kesim ayrımı için geçerli değildir. Bireyler özel yaşamları olmadan, toplumun onlara verdiği özgürlük sınırları içerisinde, düzene uyararak yaşarlar.

Ütopik toplumlar genel olarak huzur ve mutluluk üzerine kuruludurlar. Bu toplumların esas kaygısı, düzenin ve istikrarın korunmasına yöneliktir. Bu sebepten toplum eşitlik üzerine kurulur. Genellikle, topluca yemek yenir, topluca eğlenilir ya da topluca çalışılır. Bir başka deyişle, topluluk bilinci ön plandadır. Toplumların istikrarı için bireylerin devamlılığı esastır. Bu bağlamda, eğitim, üreme ve aile yaşamlarında düzenlemeler yapılır. Bireyler inanç konusunda özgürdürler ve kurallara bağlanmazlar. Bu bölümde, ütopyaların genel özellikleri üzerinde durulacaktır.

Ütopyanın tanımı, ortaya çıkışı ve tarihsel gelişimi, ütopyalarda zaman, uzam ve kişiler incelendikten sonra insanlığın özellikle birinci dünya savaşının ardından içine sürüklendiği kötümser bakış açısıyla değişen ütopyaların alt türlerinden biri olan

distopya incelenecektir. Distopya, ütopyadan beslenir. Distopyanın ‘kakotopya’, ‘ters ütopya’ ya da ‘anti-ütopya’ gibi farklı isimlerle anıldığı görülür. Ancak, bu çalışmada distopya ve anti-ütopyanın aynı anlamda kullanmasının doğurduğu sorunlar üzerinde durularak bu kavramların farklılıklarına dikkat çekilecektir. Ütopya insanı mutlu eden bir düş olarak algılanırsa, distopya görülen kâbus olarak algılanmalıdır. Bir başka deyişle, distopyalardaki toplum baskıcı ve olumsuzdur. Böylelikle, distopya toplumun kötü gidişatına eleştirel bir ayna tutar.

Distopyanın tanımı ve genel özellikleri incelendikten sonra, ütopyanın diğer bir alt türü olan anti-ütopya kavramı açıklanarak, anti-ütopyanın distopyadan ayrılan yönleri ele alınacaktır. Yunanca bir önek olan ‘anti-’ karşıt ve zıt anlamında kullanılırken; Yunanca bir önek olan ‘dys-’ kötü ve olağan dışı anlamında kullanılır. Distopya yazarın içinde bulunduğu toplumun olumsuzluklarını eleştirirken; anti-ütopya, ütopyacılığın eleştirisidir.

Çalışmanın ikinci bölümü, Aldoux Huxley’in hayatı, yazarın orijinal ismi *Brave New World* olan *Cesur Yeni Dünya* (Bundan sonra CYD olarak anılacaktır) isimli eserinin ve orijinal ismi *Island* olan *Ada* isimli eserinin distopya ve ütopya türleri bağlamında incelenmesini ve bölümün sonunda *Ada*’nın anti-ütöpik bakış açısına göre değerlendirilmesini içerir. Huxley’in 1932’de yayınladığı *CYD* modern toplumların vazgeçilmez unsurları olan makineleşme, sanayileşme, teknolojinin hızla gelişmesi, sınıf ayrımı, kültür yozlaşması, sınırsız tüketim, yalnızlık ve yabancılaşmanın beraberinde getirdiği sorunlara eleştirel bir ayna tutarken distopya türüne katkıda bulunur. Huxley’in *Ada*’sı ise ütöpik ve anti-ütöpik özellikler içerir. *Cesur Yeni Dünya* isimli eseri ile distopya türünün en önemli örneklerinden birini veren Huxley’in geliştirdiği bakış açısı ve üslubun, bazı eleştirmen ve kuramcılar tarafından bir ütopya örneği olarak kabul gören *Ada* adlı eserde bir değişime uğramış görünmesi sebebiyle ütopya ve anti-ütopya incelemesi için yazarın *Ada* isimli eseri seçilmiştir. Yazarın dünya çapında tanınmasına neden olan eseri *CYD*’nin yazımı sırasında dünyayı ve içinde bulunduğu toplumu algılayışı ve değerlendirmesi onun ütopyaların gerçekleşme ihtimali üzerindeki umutsuzluğunu gözler önüne serer. Yazarın yaşadığı dönemde tecrübe ettiği olaylar, karşılaştığı toplumsal ve siyasal sorunlar, insanlığın akılsızlığı sonucu çektiği sıkıntıları kanıtlar durumdadır. Böylesine karamsar bir süreç sonrasında hayatının son yıllarında olabildiğince iyimser bir portre çizen *Ada* isimli eser yazarın

yazım amacı üzerindeki kuşkuları arttırır. Bu bağlamda, eser, yazıldığı dönemin siyasal, toplumsal ve tarihi gelişmelerinden bir bakış açısı oluşturan bir eleştirmen ya da okur tarafından bir ütopya eleştirisi olarak değerlendirilebilir.

Çalışmanın sonuç bölümünde ise ütopya, distopya ve anti-ütopya kavramlarının birbirleri ile olan ilişkisi incelenerek, bu incelemelerden ortaya çıkan sonuçların değerlendirilmesi ve incelenen eserlerin bu türlere olan katkıları değerlendirilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÜTOPYA, DİSTOPYA VE ANTI-ÜTOPYA

1.1. ÜTOPYA KAVRAMI

1.1.1. Ütopyanın Tanımı

İnsanoğlunun doğasında var olan ve yaradılıştan günümüze kadar gelen birtakım temel özellikler vardır. Bu özelliklerden birkaçı; merak etmek, umut etmek, hayal kurmak ve arzulamaktır. Bu gibi insanî özellikler sayesinde, insanlar en umutsuz zamanlarda dahi kendileri ve yaşam ile mücadele etmekten vazgeçmezler ve yaşamlarına mutlu bir biçimde devam etme yoluna giderler. İnsana özgü bu özelliklerin temelinde arzu unsuru yatar. İnsanın temel gereksinimlerinin karşılanması hiçbir zaman arzularını doyuma ulaştırmada yeterli olmaz. İnsanları yalnızca temel gereksinimlerini karşılayarak memnun etmek ve onların bu şekilde yaşamlarına devam etmelerini sağlamak hayalden öteye gitmez. İnsan, elde ettiğinden fazlasını arzu eden bir canlıdır. Bu yüzden, insanlar daima daha iyi ve daha yeni olanı merak ederler. Merak giderildikten sonra hayal etme evresi başlar. Bu evrede insan, daimi olarak umut içindedir ve arzuladığına ulaşmak için elinden geleni yapar. Bu bağlamda, bu türden bir canlı için ütopya kurgulamaktan daha doğal bir davranış olamaz. Çünkü ütopyaların temelinde merak etmek, umut etmek, hayal kurmak ve arzulamak gibi insanî özellikler vardır. Ütopyalar, bu özelliklere bağlı olarak günümüze kadar kurgulanmaya devam etmişlerdir.

Ütopyalar, insanların nasıl daha iyi bir biçimde yaşayabileceklerinin ya da nasıl bir dünyada yaşamak isteyeceklerinin konu edildiği düşsel anlatımlardır. Ne var ki, bu türden bir açıklama ütopya ya da ütopyacılık tanımları için kısıtlayıcı bir girişim olabilir. Bu yüzden, birçok eleştirmen ütopya ya da ütopyacılığın tanımını yapmaktan kaçınır ve bu tür bir girişimin yararsız olduğunu savunur. Örneğin Ruth Levitas, *The Concept of Utopia* isimli eserinde “tanımların çeşitli olabileceğini” ve bazı eleştirmenlerin ütopyayı “*edebi bir kurgu*”, bazılarının ise “politik bir görüş” olarak ele aldığını ifade eder.² Krishan Kumar, *Ütopyacılık* isimli eserinde, ütopyanın “*karmaşık ve çok yönlü bir konu*”³ olduğu hususunda ütopyanın çeşitliliğine vurgu yapar. Çünkü ütopyacılık farklı açılardan ele alınması gereken bir olgudur. Ütopyacılık, bir idealin

² Ruth Levitas, *The Concept of Utopia*, Syracuse University Press, 1990, s. 11

³ Krishan Kumar, *Ütopyacılık*, İmge Kitabevi Yay., 2005, s. 7.

anlatıldığı hayalden çok daha kapsamlı olan anlam ve içeriğe sahiptir. Bazı eleştirmenler tarafından hayali kurgu olarak tanımlanan ütopyaya, diğer eleştirmenler Rousseau, Saint-Simon ve Marx gibi düşünürleri dahil etmemenin imkânsız olduğunu savunurlar. Bu sorunun temelinde ütopyanın ele alınış biçimi yatar. Levitas eserinde “*tarih, edebiyat, teoloji, kültürel antropoloji, siyasal kuram ve psikoloji*”⁴ gibi disiplinlerin ütopya çalışmaları kapsamına girebileceğinden söz eder. Bu sebepten, Thomas More’un *Ütopya*’sı gibi ideal toplumun betimlemesini yapmak ya da Platon’un *Devlet*’i gibi sosyal düzenin sağlanması ve korunmasına yönelik kuralları sıralamak gibi farklı yaklaşımlar karşımıza çıkar. Bu yaklaşımların bazı kuramcılara göre ütopya çalışmaları içerisinde, bazılarına göre ise dışında olmalarını sağlayan sebep, ütopya tanımlarındaki çeşitliliktir. Bu ikilemin doğurduğu bir sonuç olarak ütopyaya bir sınır çizme gereksinimi ortaya çıkar. Ancak ütopyanın sınırlarının belirlenmesi, hangi eserlerin ütopyacı olduğu konusunda çok net bir tavır olmazken, bu konuda bir varsayımda bulunmak da çok tutarlı bir sonuç ortaya koymaz. Frank E. Manuel ve Fritzie P. Manuel’in *Utopian Thought in The Western World* isimli eserlerinde ütopya çalışmaları olarak örneklendirdikleri eserlerin çeşitliliği, ütopyanın sınırlarından daha çok ütopyacı kuramla benzer ve ütopyanın farklı yönlerinin ifade edilmesinin gerekliliğine işaret eder. Rousseau’nun *The Social Contract*’ı, Turgot’un *Discourses on the Advancement of the Human Race and Mind*’ı, Robert Owen’ın *A New View of Society*’si, Saint-Simon, Comte, Hegel ve Marx’ın eserleri Manuellerin eserinde ütopyacı gelenek içerisinde ele alınır. Kumar’a göre bu eserlerin hiçbiri “*resmen birer ütopya*”⁵ değildir; ancak, “*ütopyacı mizacın ya da ütopyacı eğilimin ürünü oldukları için geleneksel toplumsal teoriden ayrıştırılabilirler.*”⁶ Bu bağlamda, ütopya ve ütopyacı kuramın ortak noktalarından ve farklı yönlerinden söz etmek gerekir.

Kumar, ütopyanın ayırt edici özelliği olarak “*hayali kurguyu*”⁷ öne çıkarır. Bu özelliği sayesinde ütopya, yeryüzünde ya da başka bir uzamda var olsun ya da olmasın, insanların günlük yaşamlarından kesitler sunarak, ideal toplum düzenlerinin olasılığı hakkında örnekler verir. Ütopyacı kuram veya toplumsal kuramda ideal toplum düzeninin sağlanması için belirlenen kuralların uygulanması, ideal toplumun ne derece başarılı olacağını gösterecektir. Bu bağlamda, hayali kurgunun, örneklerini verdiği

⁴ Levitas, s. 2.

⁵ Kumar, *Ütopyacılık*, s. 51.

⁶ Kumar, *Ütopyacılık*, s. 51.

⁷ Kumar, *Ütopyacılık*, s. 49.

toplum düzenini arzulamakla, sosyal düzenin dayattığı kuralları uygulamak arasındaki fark göz önünde bulundurulmalıdır. İleri sürdükleri kurallar ve düzenlemeler bakımından ütopyacı kuram ve toplumsal kuram birbirine yakındırlar. Bu bağlamda, kuramlar ve ütopya arasındaki fark, anlatımlarındaki farklılıktan açıkça anlaşılabilir. Maddî anlamda bolluğun, toplumsal kaynaşmanın, ahlâkî olgunluğun ve düzenin uzak bir ada gibi düşsel bir uzamda ya da zamanda betimlenmesi ütopya anlatımlarının tarzıdır. Ardı ardına sıralanmış kurallardan çok, var olduğuna inanılan bir toplum düzeninden kesitlerin aktarılması daha ilgi çekicidir. Ütopyaların günümüze kadar ulaşmalarının ve halen kurgulanmalarının sebebi budur.

Günümüz sözlükleri incelendiğinde ütopyanın kelime anlamı için iki seçenek ile karşılaşılır. Birincisi, ütopyanın, More tarafından kaleme alınmış hayali ideal bir toplum olduğudur. İkincisi, koşulları, kanunları ve gelenekleri bakımından imkânsız ideal bir yer, durum ya da devlet olduğudur. Sözlüklerdeki bu tanımlar edebi ve toplumsal kuram bağlamında ütopyanın barındırdığı ikilemin yanı sıra, kullanılmaya başlamasından bu yana sözcüğün kendi içinde barındırdığı ikilemi de somutlaştırır. More'un tasarladığı kelime oyunu, yarattığı bu yeni türün ve kelimenin bu ikilemi yaşatmasını sağlar. More'un 1516'da ilk olarak Latince yayınladığı *Utopia* eseri, ona hem ütopya türünün kurucusu hem de kelimenin yaratıcısı unvanını kazandırır. Ütopyanın "iyi yer" anlamına gelen "eutopia" mı yoksa "olmayan yer" anlamındaki "outopia" mı olduğuna dair sorular, kavramın tanımlanmasını zorlaştırır. Kelimenin, yalnızca iyi bir yer anlamında algılanması ve kullanılması birçok iyi yaşam şekillerini, toplulukları ve toplumları anlatan eserleri ütopya türü içinde değerlendirmeye ve ütopya türünün kendine özgü yapısına aykırı bir yol çizmesine sebep olabilir. Aynı şekilde, tek başına olmayan bir yer anlamı da, ütopyanın hayalden ibaret bir kurgu olarak algılanmasına ve böylelikle ütopyaların temel unsurlarından biri olan 'umut'un okurun zihninden silinmesine sebep olabilir. Bu çift anlamlılık sayesinde ütopyalar, canlılıklarını ve inandırıcılıklarını sürdürebilirler. Bu ikilemin yarattığı olumsuzluklara rağmen, ütopyanın iyi bir toplumu örneklediğine dair ortak bir görüş vardır.

Ancak unutulmamalıdır ki her ideal toplum tasarısı ütopya değildir. "Eğer ütopya yalnızca iyi bir toplum olsaydı bu durumda edebi kurguları, eleştirileri, fantastik edebiyatı, bilim kurguyu, politik teorileri, politik programları içerirdi."⁸ Bu bağlamda,

⁸ Levitas, s. 4.

ütopyanın tanımını açıklarken üç farklı açıdan yaklaşmak gereklidir. İlk olarak içerik açısından ele alındığında temel bir varsayım olarak ütopyanın “*iyi bir toplum portresi*”⁹ olduğu görülür. İçeriklerin çeşitli olması ütopyanın tanımlanmasında bazı sıkıntılar yaratır. İyi bir toplum olgusu yer, zaman ve kişilere göre farklılık göstereceğinden bu toplumun nasıl olması gerektiği sıkıntı veren bir konudur. Bu bağlamda içeriğe bağlı bir tanım neticesinde ütopya sayılamayacak birçok eser ütopya olarak ele alınabilir. Bu yüzden içerik bağlamında bir ahlaki seçicilik uygulanırken “*iyi bir toplumun nasıl farklı şekillerde algılanabileceğinden çok nasıl olması gerektiği hususunda örneklerin, kuralların ve değerlendirmelerin*”¹⁰ bulunması gerekir. Ütopyaların kurgulandıkları dönemin sosyal, ekonomik, siyasal ve ahlaki değerleriyle, okuyucuya ulaştığı zaman ve uzamın değer yargıları arasındaki muhtemel farklılıklardan dolayı ütopyaların algılanması noktasında bireysel ve toplumsal farklılıklar ortaya çıkar. Bu sebeple ütopyanın içeriği konusunda bir ön çalışma ve değerlendirmeye gitmek ütopya olarak ele alınacak kurguların doğru seçilmesi hususunda önemli bir sorunu çözmede yardımcı olur. Bir kurguyu ütopya olarak sınıflandırabilmek için ütopyaların neyi anlattıklarından çok o şeyi nasıl anlattıkları dikkat çeker. Ütopya olarak değerlendirmeye alınacak olan kurguların mevcut düzen üzerine yorumlar ve yargılamalar yapması, bu yorum ve yargılamalar ışığında önerdiği örnek düzenin örneklemelerini göstermesi beklenir.

Ütopyayı tanımlamak için kullanılan bir diğer yol ise ütopyaların şekil bakımından ele alınmasıdır. Şekil bakımından ütopyalar genellikle Thomas More’un *Utopia*’sı gibi edebi bir tür olarak ele alınır. Kumar, *Ütopyacılık* adlı eserinde ütopyaların çok geniş kapsamlı olabilmesine rağmen, “*reform yapmayı amaçlayan toplumsal ya da siyasal bir el kitabını aşan bir metin*”¹¹ olduğunu söyler. Bu açıdan düşünüldüğünde ütopyaya şekil bakımından bir sınır çizmenin zor ya da olanaksız olduğu gözlemlenir. Ancak, Levitas’ın eserinde anlattığı gibi ütopyayı şekil açısından tanımlama yoluna giden kuramcı ve eleştirmenler genellikle edebiyatçı bir geçmişe sahip ve edebi eleştiri alanında çalışma yapan kişilerdir. Bu kişilerin ütopyayı edebi bir tür olarak algılaması ve tanımlaması bu anlamda olağan bir durumdur. More’un Ütopya ülkesini anlatış biçiminin doğurduğu bir sonuç olarak siyasal kuramlar ve toplum düzenini korumaya yönelik kuralların sıralandığı metinler ütopya tanımını yaparken

⁹ Levitas, s. 4.

¹⁰ Levitas, s. 4.

¹¹ Kumar, *Ütopyacılık*, s. 12.

şekil bakımından bu tür metinlerin potanın dışında tutulmasına neden olur. Thomas More'dan önce kurgulanan toplum düzenlemeleri bir edebi tür olarak değerlendirilmeye alınmaz. Bunun sebebi 16. yüzyılın başlarından itibaren nazım biçimindeki öykü yazımının nesir biçiminde görülmeye başlaması sonucunda ortaya çıkan roman türünde bir anlatımın More tarafından kullanılmış olmasıdır. Bu noktadan hareketle ütopyaların edebi bir tür olarak tanımlanması kaçınılmazdır. Bireyi olunan topluma alternatif oluşturan ve detaylar ile tasvir edilen ideal toplum örnekleri dışında kalan kurguların ütopya kavramı dışında kalması ütopyayı bir düşünce biçimi olarak soluklaştırır. Bunun anlamı da toplumda ütopya tasarlamayı gerekli kılacak herhangi bir durumun söz konusu olmadığı zamanlarda yeni ütopyaların da kurgulanmayacakları tehlikesinin olmasıdır.

Üçüncü yaklaşım olarak ütopyaların amaçları bakımından ele alındığı görülür. Bazı eleştirmenler ütopyaların bir amacı olduğu konusunda hemfikirdir. Bu yaklaşım nelerin ütopya olabileceği ve bu ütopyaların içeriklerinden söz etmenin faydasız olduğunu savunur. Ancak bu eleştirmenler ütopyaların bir amaç doğrultusunda tasarlandıkları noktasında birleşir. Bu amaç kimi zaman, içinde bulunulan toplumun olumsuzluklarını eleştirmek, kimi zaman ders vermek ve kimi zaman da geleceğe yönelik bir uyarıda bulunmak olabilir. Bu bağlamda düşünüldüğünde ütopyalar ideolojik yazım türünde düşünülmelidir. More'un *Utopia*'yı yazarken kendi toplumunun içinde bulunduğu durumu göz önüne sermek için kaleme aldığı bilinmektedir. Bacon eseri *Yeni Atlantis*'in önsözünde yazma amacının bir bilim yuvasının propagandasını yapmak olduğunu belirtir. Bu örneklerden hareketle ütopyaların bir ideolojiyi savunmak ya da dayatmak için yazıldığını söylemek yanlış olmaz. Dolayısıyla bu yaklaşıma göre Saint Simon ve Marx'ı ütopyacı olarak ele almamak haksızlık olur.

Sonuç olarak bu üç yaklaşımın kendi içerisinde tutarlı bir neden-sonuç ilişkisi içinde değerlendirildiği görülür. Ütopyaların içerik açısından ele alınması sonucunda sorunun temeli olan 'ideal toplum nasıl olmalı' sorusu irdelenirken, şekil açısından irdeleme sonucunda ütopya olarak kabul edilmeyen Marxist ütopya potanın dışına itilir. Bu durumda insan doğasını ve potansiyelini birçok açıdan diğer ideal toplum tasarılarına göre daha somut şekilde irdeleyen Marxist ütopyanın potanın dışında kalması ne kadar doğru olur sorusu akılları kurcalar. Ütopyaların bir amaç taşıması gerekliliğine olan inanç hiçbir zaman tek başına yeterli değildir. Bu sebeple bu üç

yaklaşımın içinden doğacak ve bu yaklaşımları kapsayacak yeni bir tanım için çalışmalar yapılmaktadır. Bu çalışmalarda bazı tanımları tamamen reddetmekten, iki tanımı ortak paydada buluşturmaya kadar birçok yeni yaklaşım öne sürülmektedir.

Levitas'a göre "içerik, şekil ve amaçlar farklı olabileceği için bu yaklaşımların yerini kalıcı bir şekilde tutacak yeni bir yaklaşım sunulmalıdır."¹² Levitas, bu "yaklaşımların yerini alabilecek unsurun arzu"¹³ olduğunu savunur. Bu bağlamda ütopya için yeni bir tanım ortaya koyar. Bütünleyici ve birleştirici bu yeni tanım "ütopyanın, daha iyi olma arzusunun ifadesi"¹⁴ olarak algılanmasını gerektirir. Kumar, ütopyanın tanımını yaparken ütopyanın "mümkün olmayan, ancak insanın bulunmak için heves ettiği bir dünyada yaşamak"¹⁵ olduğunu söyler. İnsanın böyle bir dünyada yaşama arzusu ve umudu ütopyaları besleyen ana unsurlardır. Bu yüzden umudun ve arzunun yerini alan başka unsurlar olması durumunda ütopya kan kaybetmeye başlar. Ütopyanın birbirinden farklı birçok tanımı olmasına rağmen bütün eleştirmenlerin hem fikir olduğu bir nokta vardır. Herkesin ortak bir görüşe vardığı nokta Sir Thomas More'un *Utopia*'sının, ütopya türünün ortaya çıkmasına sebep olan ve bu yeni türün bir edebi tür olarak anılmasını sağlayan eser olduğudur.

1.1.2. Ütopyaların Ortaya Çıkışı ve Tarihsel Gelişimi

1.1.2.1. Onaltıncı Yüzyıl Öncesi Ütopya

Sir Thomas More ütopya türünün isim hakkını elinde tutan kişi olmasına rağmen ütopya yazan ilk kişi değildir. Aslında, daha iyi uzamlar en azından yazının ilk bulunduğu zamanlardan beri tasvir edilmektedir ve birçok tasvir açıkça daha önceki sözlü geleneğin sonucudur. İlk ütopik eserler geçmişteki " 'Altın Çağ' ya da 'ırk' efsaneleri ve 'Eden' gibi dünyevi cennetlerdi."¹⁶ Çoğu eleştirmen Platon'un *Devlet*'ini ütopya tarihi açısından milat kabul eder. Buna rağmen ütopya özellikleri taşıyan eserler Platon'dan oldukça önce yazılmıştır. M.Ö. yedinci yüzyıla ait Hesiod'un *İşler ve Günler*'inde, insanların kalpleri bütün kederlerden uzak, zor iş ya da acı olmadan, Tanrı'yımsı gibi yaşadıkları; bereketli toprağın bol ürünü kendiliğinden onlara verdiği ve onların da ülkelerinde birçok iyi şeyle birlikte rahat ve huzur içinde yaşadığı bir altın

¹² Levitas, s. 7.

¹³ Levitas, s. 7.

¹⁴ Levitas, s. 8.

¹⁵ Kumar, *Ütopyacılık*, s. 9.

¹⁶ Gregory Claeys and Lyman Tower Sargent, *The Utopia Reader*, New York University Press, New York, 1999, s. 6.

çağdan söz edilir. Altın Çağ, insanların geçmişte mutlu bir biçimde yaşamış oldukları dönemleri yâd etmek olarak düşünülür. Artık bozulmuş olan bu düzeni ve ona kavuşma arzusunu dile getirmekten başka yapacak bir şey kalmaz.

İnsanların isteklerinin ve gereksinimlerinin aşırılığa kaçmadan ve fazla bir çaba göstermeden karşılandığı ‘Arkadya’lar ütopya olarak kabul görmese bile ütopyalara Altın Çağ özlemi ile birlikte en fazla katkısı bulunan biçim olarak karşımıza çıkar. Arkadya Güney Yunanistan’da Peloponez Yarımadasının ortasındaki dağlık bir bölgedir. Arkadya insanları doğa ile iç içe zahmetsiz ve mutlu bir yaşam sürer. Bu türden tasvirler Virgil’in *Dördüncü Eclogue* ve Ovid’in *Metamorfoz* adlı eserlerinde görülür.

Hesiod’un *Altın Çağ*’ı, Jambulos’un *Güneş Adaları*, Aristophanes’in *Kadınlar Halk Meclisi*, Likurgos’un *Yasalar*’ı, Kadıköylü Phales’in *Eşit Toplum*’u, Miletli Hippodamus’un *Komünal Kenti*, Plutarch’ın *Yaşamlar*’ı ütopya olarak adlandırılmamalarına rağmen ‘klasik ütopya’ olarak adlandırılan More’unkine benzer ütopyalara yol gösteren suretler olarak bilinen kaynaklardan bazılarıdır.

“M.Ö 5. ve 4. yüzyıl, hem antikçağın Rönesans çağıdır, hem de Antik Yunanistan’ın aydınlanma dönemidir. Felsefede, bilimde, edebiyatta sanatta ve siyasette gelişme ve sıçrama dönemidir bu iki yüzyıl. Ama aynı zamanda toplumsal ve siyasal bunalım dönemidir de.”¹⁷

Bilindiği üzere ütopyaların ortaya çıkmasında ve gelişmesinde toplumsal ve siyasi olayların seyrinin önemi son derece büyüktür. Sıkıntı ve güçlüklerin ardından bir umut ışığı olarak önümüze sunulurlar.

“Geçmiş dönemin ütöpik devletlerini, Herakles, Prometheus, Dionysos, Helios, Mithra, Zerdüş ve Tao kurardı; ancak bunlar dinsel-kutsal motiflerle süslü efsanelerdi. Ama antikçağ onları, iki açıdan dünyalaştırdı. Hem onları laikleştirerek gökten yere indirdi, hem de evrenselleştirerek insanlığın ortak mirası haline getirdi.”¹⁸

Antikçağın ütopya geleneğine katkısı düşünüldüğünde Platon’nun *Devlet*’ine ayrı bir yer verilmelidir. Bu eser ütopya geleneğini doğrudan etkilemiştir. Diyaloglar halinde ilerleyen eserde ideal devlet yapısı maddeler halinde sıralanır. İdeal devlet yapısının kurulması ve korunmasında bütünlük ve istikrarı temel alan eserin genelinde bütünlüğün korunmasına ve üst tabakanın tek vücut halinde hareket etmesine dair

¹⁷ Sadık Usta, *Platon’dan Jambulos’a Antikçağ Ütopyaları*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2005, s. 8.

¹⁸ Usta, s. 8.

betimlemeler yer alır. *Devlet*, kendinden sonra yazılacak olan ütopyalara tema bakımından birçok malzeme sağlar. Özel mülkün ortadan kalkması, üreme, ırkların ıslahı, eğitim, altın ve gümüşün değersiz kabul edilmesi gibi temalar daha sonraları kurgulanacak olan ideal toplumlarda tartışılacaktır. Buna rağmen Kumar'a göre *Devlet* tam bir ütopya değildir, ona göre “*en fazla ideal bir devletin ilkelerinin bir betimlemesi olabilir; bu ilkelerin eylemde, somut kurumlarda ve yaşam biçimlerinde örneklendirilmesi değil.*”¹⁹

Antikçağdan sonra, More'a kadar ütopya yazımı sekteye uğrar. Bunun nedeni olarak 'Karanlık Çağ' olarak adlandırılan, insanların kilisenin yoğun baskısı altında yaşamaya devam ettiği Ortaçağ görülür. Kilisenin sanat ve klasik edebiyata karşı olan katı tutumu ve yasaklamaları sonucunda insanlar din adamları, krallar ve soylular tarafından ezilmeye mahkûm olmuş köleler olarak hayatlarını sürdürdüler.

1.1.2.2. Onaltıncı Yüzyıl

Ütopya tarihinin en verimli ve en parlak olduğu zamanlar olarak kabul edilen Onaltıncı yüzyıl, 1516 yılında Latince olarak yayınlanan ve orijinal adı *Libellus vere aureus nec minus salutaris quam festivius de optimo reip[ublicate] statu, deq[ue] noua insula Vtopia* olan More'un *Utopia*'sı ile özdeştir. Bu yüzyılın ütopya tarihi açısından altın dönem olmasının başlıca nedeni Orta Çağ karanlığından sıyrılan Avrupa kıtasının yeniliklere sahne olması ve bu yeniliklerin yaşam ve düşünce alanına farklı bir bakış açısı getirmesidir. “*Onaltıncı yüzyılda tüm Avrupa'yı etkileyen Rönesans, Hümanizm ve Reformasyon, Batı dünyasının ilk sosyalisti olan Sir Thomas More'un kişiliğini de yoğurdu.*”²⁰ Bu çağda More gibi kişiler için aydınlanmanın önünü açan olaylar Katolik Kilisesinin Hristiyanlık üzerindeki baskısını yitirmesi, matbaanın yaygınlaşması sonucu bilgiye herkesin ulaşabilmesi ve coğrafi keşiflerin yol açtığı merak olarak bilinir. Özellikle; kilisenin öğretileri ile dar kalıplara sığdırılmış Skolastik düşüncenin yıkılması insanları özgürleştirmiş ve bunun sonucunda insanlar, etrafında olan biteni incelemeye ve sorgulamaya başlamıştır.

Bu gelişmeler ışığında Sir Thomas More, ülkesi İngiltere'nin içinde bulunduğu durumdan hoşnutsuzdur. Bu hoşnutsuzluk, eserinde dönemin İngiltere'sine yaptığı ağır eleştiriler aracılığıyla hissedilmektedir. More'un *Utopia*'sı iki bölümden oluşur. More,

¹⁹ Kumar, *Ütopyacılık*, s. 66.

²⁰ Urgan, s. 9.

ilk bölümü, ikinci bölümden sonra kaleme almıştır. İkinci bölüm, Utopia adasındaki yaşamı betimlerken, daha sonra eserin başına eklediği birinci bölümde ise ülkesine ağır suçlamalarda bulunur. Onaltıncı yüzyılın diğer önemli eserleri ise François Rabelais'in *The Abbey of Theleme*'si ve Michel de Montaigne'nin *Of The Cannibals*'ıdır.

1.1.2.3. Onyedinci Yüzyıl

Onyedinci Yüzyıl ütopyaları arasında bahsedilmesi gereken ütopyalar Thomasso Campanella'nın *Güneş Ülkesi*, Francis Bacon'un *Yeni Atlantis*'i ve Johann Valentin Andrea'nın *Christianopolis*'idir. Bu eserler birbirinden farklı olsalar dahi ortak oldukları birkaç önemli nokta bulunur. Bu ortak noktalardan en önemlileri Platon ve More'un takipçileri olan yazarların ideal toplum düzeni içerisinde bilimin önemine vurgu yapmaları ve gelişme fikrinin aşılması hususunda çaba göstermeleridir. Bilimde önemli gelişmelerin yaşandığı bu dönemde ütopyacı gelenekte yalnızca temalar çeşitlenmekle kalmaz; aynı zamanda roman türünün gelişimi ile ütopya metinlerinde de bir zenginleşme görülür. Buna rağmen, Mina Urgan, *Edebiyatta Ütopya Kavramı ve Thomas More* adlı eserinde ideal toplum düzenlerine artan özlemin aksine, “gerçek anlamda More'unkine benzeyen ütopyaların yok olmaya başladığını”²¹ ifade eder. Bunun nedeni, yazarların öykü biçimini terk ederek “görüşlerini doğrudan doğruya ya deneme türünde ya da bir düşün kitabı olarak sunmayı tercih etmeleridir.”²²

1.1.2.4. Onsekizinci Yüzyıl

1776'da Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi'nin açıklanması ve 1789'da Fransız Devrimi bu yüzyıla damgasını vuran olaylar olarak dikkat çeker. Sosyal ve siyasal anlamda böylesine bir yoğunluğun yaşandığı bir yüzyılda ütopyalarla karşılaşmamak mümkün değildir. Onaltıncı ve Onyedinci yüzyıllarda yaşanan baş döndürücü gelişmelerin ardından Onsekizinci yüzyılın da ütopyaların egemenliğinde geçtiği görülür. Bu dönemde yazılmış olan Jonathan Swift'in *Gulliver's Travels*'ı, Lois-Sébastien Mercier'in *The Year 2440*'ı, dönemin öne çıkan eserlerindedir. Bu eserler arasında Mercier'in *The Year 2440* adlı eseri uzakta, bilinmedik bir ada ya da

²¹ Urgan, s. 91.

²² Urgan, s.91.

bilinmedik bir yerde değil de gelecek zamanda geçiyor olması nedeniyle dikkate değerdir.

Bu yüzyıla ait ütopyalar ile devrimler arasında doğrudan bir sebep-sonuç ilişkisinin akıllarda yer etmesi ütopyanın sosyal düzenle olan ilgisini kanıtlamaktadır. Ütopyalar devrimlerin ister sebebi isterse de sonucu olsun, içine doğdukları toplumlarda imkânsız olarak görünen sosyal değişimlere yol açarlar.

1.1.2.5. Ondokuzuncu Yüzyıl

Ondokuzuncu yüzyıl klasik ütopya yazımı açısından kısır geçen bir dönem olarak bilinir. William Morris'in *News From Nowhere*'i hariç More'un kurduğu geleneği gerçek anlamda yaşatan bir esere rastlanmaz. 1803 yılında yayınlanan Thomas Spence'in *The Constitution of Spensonia* ve Etienne Cabet'in 1840 yılında yayınladığı *Un Voyage En Icarie* adlı eserleri bu dönem içinde kendinden söz ettirebilen nadir eserlerdir. Mina Urgan, *News From Nowhere* dışındaki eserlerin gerçek anlamda ütopya geleneğinden uzaklaştığını söyler.

Bilim ve sanayideki hızlı ilerleme sonucunda tüketim toplumlarının oluşmaya başlaması ütopya geleneğine de etki eder. Klasik ütopyaların anlatımlarında sıklıkla karşılaşılan ve mutluluğun kaynağı olarak gösterilen maddi kaygılardan kurtulma çabası artık tamamen maddi anlamda hazların doyurulması yönünde değişir.

1.1.2.6. Yirminci Yüzyıl

Kumar, "*More'un Utopia'sından beri ütopyaların yazılmadığı tek bir yüzyıl, hatta bir on yıl bile olmamıştır*"²³ diyerek ütopya yazımının yaygınlığına vurgu yapar. Ancak yirminci yüzyıl, ütopya yazımı açısından birçok şeyin değiştiği bir yüzyıl olarak dikkat çeker. Yüzyılın başlangıcında H. G. Wells'in *A Modern Utopia*'sı ile başlayıp 1960'ların ortalarına kadar devam eden olumlu ütopya örneklerine rağmen, yüzyıla damgasını vuran ütopyanın alt türü ya da Kumar'ın kullandığı tabirle "*diğer benliği (alter ego)*"²⁴ olarak kabul edilen distopyalardır. Bu türe ait başlıca eserler Yevgeny Zamiatin'in *We*, Aldous Huxley'in *Brave New World*'ü ve George Orwell'in *Nineteen Eighty-four* adlı eserleridir.

²³ Kumar, *Ütopyacılık*, s. 76.

²⁴ Kumar, *Ütopyacılık*, s. 79.

Olumlu olarak nitelendirilen ütopya örneklerinde insanlık, içinde bulunduğu toplumun hoşnutsuzluklarından uzaklaştırılır ve ideal bir toplum düzeni içerisindeki mutlu yaşam biçimi ile tasvir edilir. Distopyaların temelinde yatan düşünce biçimi ise insanları içinde bulunduğu durumdan daha kötüsünü tecrübe edecekleri kâbuslara davet etmektir. Toplum düzenine eleştirel bir yaklaşım sergilemesi ütopya ile izdüşümsel bir yaklaşımı olduğunu gösterir. Buna rağmen distopyalar, ütopyaların tersine bir etki göstererek ütopyacı gelenekte var olan umudu çürütür ve bunun yerine karamsarlığı okurun zihnine sokar. Sergilediği bu tutum sayesinde Yirminci Yüzyıl tasarıları geleneksel ütopya yazımındaki eleştiri unsuruna ek olarak uyarıda bulunma gerekliliğini de savunur.

1.1.3. Ütopyada Zaman, Uzam ve Kişiler

1.1.3.1. Ütopyada Zaman

Gerçek dünya ile tasarlanan ideal toplum arasında var olan bazı benzerlikler sayesinde ütopyaların gerçek olduğuna ya da gerçekleşme imkânı olduğuna inanılır. Ütopyaların gerçekte var olduğu hissini vermek ya da gerçekleşme ihtimalini kuvvetlendirmek için betimlenen toplumların değişime kapalı olması gerekir. Bir toplumun değişimden etkilenmemesi için zamanı durdurmak ya da kendi dünyası dışındaki dünyadan soyutlamak çözüm olabilir. Ütopya yazımında bu iki yol da etkili bir biçimde kullanılır. Bu bakımdan ütopyalarda zaman konusu oldukça önemlidir. Zamanın akması sürekli gelişim içinde olan bir dünyada değişimin de habercisidir. Bu nedenle ütopyaların anlatımı esnasında genellikle duran-zaman biçimi kullanılır. Akşit Göktürk, duran-zaman biçiminin “ütopyaya tarihsel akış dışında bir kalıcılık”²⁵ kazandırdığına vurgu yapar. Tarihsel akışın dışında kurgulanan ideal toplum düzeni bütün gelişmelere kapalı olacak bir biçimde bütünlüğünü ve istikrarını korumaya devam eder.

More ve takipçileri tarafından kurgulanan ideal toplum düzenlerinde dışarıdan müdahaleye mümkün olduğunca izin verilmez; ancak Chris Ferns “*zamanda ya da uzayda, ne kadar ulaşılmaz olursa olsun, ütopyayı en azından bir ziyaretçi ya da gezgin gözlemleyip harikalarını tecrübe etme fırsatını bulacaktır*”²⁶ der. Bu bağlamda ütopyaların anlatımında farklı zaman biçimleri kullanıldığı da dikkat çeker. Toplumun

²⁵ Akşit Göktürk, *Ada-İngiliz Yazımında Ada Kavramı*, Yapı Kredi Yay., 2004, s. 61.

²⁶ Chris Ferns, *Narrating Utopia*, Liverpool Uni. Press, Liverpool, 1999, s. 2.

içinde bulunduğu zaman dilimi ve bu toplumu gözlemleme şansı bulmuş olan dış dünyanın bireyine ait bir zaman biçimi söz konusudur. Gözlemi yapan kişi elbette edindiği tecrübeyi dış dünyaya aktaran kişi olacağı için kendi zaman biçiminde düşünür ve hareket eder. Akıp giden zaman içerisinde sürekli değişen bir dünyadan, değişime kapalı olan bir dünyaya uyum sağlamakta zorlanan yabancı için şaşırtıcı olan, değişimin dışında kalmış olmak ve bu sürekli değişmezliğin sağladığı bütünlük olacaktır.

Coğrafi keşifler sonucunda dünya üzerinde bilinmeyen noktaların azalması ütopya yazarlarının uzam olarak bilinmeyen uzak adalardan uzayın derinliklerine ya da geleceğe yönelmelerine neden olmuştur. Ütopyaların gelecek zaman içinde kurgulanmaları daha sonraları ütopya türüne farklı bir görünüm kazandıracaktır. Özellikle ondokuzuncu ve yirminci yüzyıllarda bilim alanında gerçekleşen hızlı ilerlemeler sonucunda bilim-kurgu olarak adlandırılan yeni bir tür ortaya çıkar. Bunun bir sonucu olarak bazı zamanlarda ütopya ve bilim-kurgu birbirine karışır. Kumar, gelecekçi düşüncenin ütopya türü üzerine etkisini “*dünya ötesi diyarlar ütopyanın coğrafi sınırlarını nasıl deliyor idiyse, gelecekçi düşünce de ütopyanın zamansal sınırlarını aştı. ‘Eutopia’, yani en iyi yer; ‘euchronia’, yani en iyi zaman haline geliyor*”²⁷ biçiminde ifade eder. Bu durumda önemli olan anlatıcının yaşadığı zaman dilimi değil ütopya sakinlerinin içinde bulunduğu zaman dilimidir.

1.1.3.2. Ütopyada Uzam

Klasik ütopyalarda anlatımın geçeceği uzam More’un *Utopia*’sından sonra bir gelenek oluşturmuştur. Bu gelenek, Thomas More’un hikâyesini anlatacağı toplumu ‘Utopia’ adını verdiği adaya yerleştirmesi ile başlar. Iambulus, More’dan çok daha önce ada motifini kullanmıştır; ancak, More’un *Utopia*’sı gözden uzak bu adada daha fazla hayran kitlesine sahip olmuştur. Gözden uzak olan adalar ütopyalara ev sahipliği yaparlar çünkü adalar birçok açıdan ütopyaların amacına hizmet eder. Bu amaçların en başında, ütopyanın kelime anlamında barındırdığı ikilemi yaşatmak gelir.

Daha önce de bahsedildiği üzere ütopya hem iyi bir yerdir, hem de olmayan bir yerdir. Olmayan iyi bir yeri gerçekçi bir biçim de okurun zihnine yerleştirmek için okurun bu yerin varlığına inanması gerekir. Zaten bu amaçla More, *Utopia*’sını bir denizci olan Hythloday’e anlattırır. 1516’da dünya üzerinde bilinmeyen birçok nokta

²⁷ Kumar, *Ütopyacılık*, s. 94.

vardı. Gün geçtikçe coğrafi keşiflerle yeni yerler, yeni toplumlar ve yeni yaşam biçimleri keşfediliyor ve insanlığın bilgisine sunuluyordu. Her geçen gün bir yerin dünya haritasına eklenmesi insanların aklına ‘acaba’ sorusunu düşürmekteydi. Bu açıdan bilinmeyen bir ada üzerinde kurulmuş olan ütopyanın hikâyesine inanmak hiç de saçma olmaz. Çünkü bu bilinmeyen uzam belki de hemen gördüğümüz ufkun arkasındadır. Bu yer gerçekte olmasa da artık okuyucu için en azından hayallerinde mevcuttur. Okur, olmayan bu yerin özlemini duyacak ve o yerde yaşamayı arzulayacaktır. Göktürk, ütopya yazarının amacını şöyle ifade eder;

“Uzak bir adanın duygusal renkliliğini ya da eşine rastlanmadık tehlikelerini anlatmak değil, sunacağı örnek toplum düzeniyle hem kendi toplumunun işleyişindeki aksaklıkları dolaylı olarak gözler önüne sermek, hem de bu aksaklıklara bir çözüm yolu önermektir. Ütopya yazarı bu işi yaparken, önerdiği örnek yaşama düzenini, tepkiyle karşıladığı gerçek düzenden elinden geldiğince apayrı, uzak, soyut düşünmek, örnek-toplumunu okurun kafasına çok kesin, kalıcı çizgilerle yerleştirmek ister.”²⁸

Uzam olarak adanın kullanılması sadece gerçeklik hissini vermekle kalmaz, aynı zamanda ideal toplum düzeninin devamını da garanti altına alır. Günümüze kadar ulaşan ve uzam olarak adayı kullanan ütopyalarda, bir yabancıya adaya girişinin çok zor olduğu görülür. Bu adalar üzerindeki ideal toplumları gözlemleyebilecek olan yabancı, genellikle bir deniz kazası sonucu kendisini adada bulur. Ancak, ideal toplumun gizlendiği bu adaya giriş, yabancılar için bir şekilde önlenir. Kimi zaman adanın etrafında yalçın kayalar sur gibi dikilir, kimi zaman da yerli halktan başka kimsenin girmeye cesaret edemeyeceği doğal bir limandan giriş verilir. Bu dışa kapalılık özelliği, içinde barındırdığı ideal toplumları dış dünyanın bozulmuşluğundan ve yabancıların getireceği felaketlerden korur.

Thomas More’un Utopia adasını diğerlerinden ayıran özellik daha önceden ada olmayışıdır. Mina Urgan bu farkı şu şekilde anlatır; *“Eskiden Utopia bir ada değilmiş; ama bu kusursuz düzeni vaktiyle kuran ve adaya kendi adını veren akıllı ve erdemli Kral Utopus, ele geçirdiği toprakları karaya bağlayan 15 millik kıstağı yardırıp, Utopia’yı bir ada yapmayı, savunma açısından daha doğru bulmuş.”²⁹* Kral Utopus’un adayı anakaradan ayırması sadece bir güvenlik önlemi değildir; aynı zamanda More’un kendi

²⁸ Göktürk, s. 17.

²⁹ Urgan, s.57.

ülkesinin eleştirisini yapmasına da olanak sağlar. Bilindiği üzere More'un ülkesi İngiltere bir ada ülkesidir ve o devirde içinde bulunduğu durum itibariyle bütün Avrupa ülkeleri gibi bozulmuşluklarla doludur. More, ülkesinin tıpkı Utopia gibi yaşlı dünyadan sıyrılıp bir ada olarak kendi içinde huzuru yakalamasını umut eder.

Adaların sınırlı uzamlar olmaları ütopyacının tasarladığı ideal toplum düzeninin dikkatlerden kaçmasına olanak sağladığı gibi nüfus artışını da zorunlu bir şekilde kontrol altında tutar. Birçok 20. yüzyıl distopya yazarı nüfus artışını toplumlar için bir tehlike olarak görür. Özellikle de kontrolsüz büyüyen Hindistan ve Çin gibi ülkelerin nüfuslarının karşılaştığı sorunlar göz önüne alındığında adalar üzerindeki sınırlı alanda barınacak olan nüfusu kontrol altında tutmak ve toplumun istikrarını ve düzenini korumak için en uygun yoldur. Japonya gibi sınırlı bir alan üzerinde yaşayan toplumlar için planlama yapmak zaruri bir ihtiyaçtır ve ideal toplumlar da bu planlamalar gibi önlemler sayesinde devamlılıklarını sağlarlar.

İdeal toplumları üzerinde barındıracak adaların varlığı coğrafi keşifler sonrasında yok olma tehlikesi ile karşılaşmıştır. Dünya üzerinde keşfedilmemiş noktaların hızla azalması sonucunda ideal toplumların varlığını sürdürebilmesi için yeni arayışlar başlar. Bu arayışlardan birisi olan ütopyaların bilinmeyen bir zaman diliminde hayat bulması konusuna bir önceki başlık altında değinildi. Akşit Göktürk, diğer bir arayışı “*çağımız insanı için tıpkı yeniçağ başlarında insanoğlunun gözündeki okyanuslar gibi, büyük kesimiyle bilinmeyen bir alana, uzaya*”³⁰ taşır. H.G. Wells'in *A Modern Utopia*'sı dünya dışı bir uzamda geçen ütopyalara örnektir.

1.1.3.3. Ütopyada Kişiler

Platon'un *Devlet*'inden günümüz ütopyalarına kadar süregelen bir gelenek olarak bireylerin varlıkları düzenin korunmasına ve sürdürülmesine adanır. Ütopyalarda, birey, içinde yaşadığı toplumun kurallarına uymak ve toplumun yararını gözetmekle sorumludur. Platon'un ideal devlet anlayışında, insanların kастlara ayrılması ve bu sisteme göre görevlerini ve sorumluluklarını yerine getirmesi esastır. Eleştirmenlerin More'un *Utopia*'sının Platoncu gelenekten oldukça etkilenmiş olduğunu savunmasına rağmen, More, Platon'un uyguladığı kast sistemini inkâr eder ve Ütopya ülkesi insanların eşitlik ilkesine göre sürdürdükleri yaşamlarını betimler. Bireysel

³⁰ Göktürk, s. 116.

farklılıklar ya da benzerlikler toplum içinde hiçbir ayırımın gözetilmesine olanak sunmaz. Her birey eşit hak ve özgürlüklere sahiptir. Bu özgürlük ve eşitliğin sağlanması için belirli sürelerle iş kollarının değiştirilmesi ve özel mülkiyetin yasaklanması gibi önlemler alınmıştır.

İlk bakışta ideal toplum düşüncesi bireylerin mutlu bir yaşam sürmelerini amaçlayan bir sistem olarak görülür. Buna rağmen bireylerin özgürlükleri toplumun belirlediği sınırların dışına çıkamaz. Düşüncelere ve duygulara yer olmadığı gibi bireylerin özel hayatları da yoktur. Komünal bir anlayışın hüküm sürdüğü ütopyalarda her şey ortak kullanıma açıktır. Ortak kullanım alanına bazen kadınlar ve çocuklar dahi girer. Çoğunlukla bireyler toplum içinde kendilerine düşen görevleri yerine getirmekle sorumludurlar. Toplum tarafından biçilen görevler genellikle bir kast sistemi oluşturmayacak biçimdedir. Ancak bireylerin kastlara ayrıldığı bazı durumlar da söz konusu olur. Bazen en eşitlikçi yapıda olarak görülen ütopya da bile yöneten bir kesim vardır ve bu yöneten kesimin sahip olduğu ayrıcalıklar fazla üzerinde durulmadan geçirilir.

1.1.3.4. Ütopik Toplumların Genel Özellikleri

Ütopik toplumlar huzurun ve mutluluğun hüküm sürdüğü topraklar üzerine kurulurlar. Bu toplumlar için esas kaygı, düzenin ve birliğin bozulmasıdır. Bu sebeple karmaşadan uzak durabilmek için toplumun her üyesi eşit sosyal haklara sahiptir. Toplum eşitlik temeli üzerine inşa edilir. Bazen bu eşitlik o kadar ileriye gider ki, giysiler bile tek tip olur. Her bireyin yaşam standardı bir diğeriyle aynıdır, aynı büyüklükte ev, aynı iş ve aynı aşı paylaşmak durumundadırlar. Genellikle toplu halde hareket edilir, yemek topluca yenir, topluca eğlenilir ve topluca çalışılır.

Özel mülkiyet genel olarak ütopyalarda bulunmayan bir olgudur. More'un ütopyasında evler kura sonucunda her on yılda bir değiştirilir; çünkü bir şeyi uzun süre kullanıp alışmak, ona sahip olma hissini körükler. Özel mülkiyetin olmaması hırsızlık gibi suçların da engellenmesini sağlar. Yaşam alanı içinde bulunan her şey ortak kullanıma açıktır; bu sebepten insanların birbirlerini kıskanmaları mümkün değildir.

Toplumlarda belirgin bir sınıf sisteminin olmayışı, toplumsal hayatın düzenlenmesinde önemli bir rol alır. Üretim ve tüketim aynı kişiler tarafından sağlandığı için gelir dağılımı ve bu dağılımın açacağı sorunlar ortadan kaldırılmıştır. Bu

sebepten insanlar ne doğdukları zaman ne de daha sonra farklı bir statüye sahip olur. Her birey aynı işi yapmasa da aynı yoğunlukta ve sürede çalışır ve *Utopia*'da olduğu gibi belirli zamanlarda iş değişimi yapılır.

İdeal toplumların sürekliliği için sağlıklı bireylerin devamlılığı sağlanır. Bu konuda eğitim, üreme ve aile yaşamında düzenlemelere gidilir. Ütopya insanları için önemli olan bedenlerin çalışması değil, akıllarının işlemesidir. Bu sebepten bireylerin fiziksel gelişimi kadar zihinsel gelişimine de önem verilir. Cahillik kökten terk edilen bir olgudur. Ailelerin bedenen ve zihnen sağlıklı nesiller yetiştirmesi için önlemler alınır. Örneğin, *Utopia*'da kadınlar ve erkekler belirli bir yaşa ve olgunluğa ulaşmadan evlenemezler. Huxley'in *Ada*'sında ise çocukların ruh gelişimini desteklemek için 'karşılıklı evlat edinme kulüpleri' olarak adlandırılan on beş ile yirmi beş aileden oluşan örgütler vardır.

Platon'un *Devlet*'inden beri süregelen ırkları saflaştırma çalışmaları, ideal toplumlarda görülen diğer bir önlem türüdür. Sağlıksız nesillerin yetişmesini önlemek için özellikle üstün özelliklere sahip olan kişilerin yumurta ya da tohumları kullanılarak üreme kontrol altında tutulur.

İnanç konusu ideal toplumlarda genellikle serbest bırakılan bir düzenleme ya da kurala bağlanmadan bırakılan tek olgudur. More gibi koyu bir Katolik bile tasarladığı ideal topluma kendi inancından apayrı bir seçenek sunar. Bireyler inançları konusunda özgür olmalarına rağmen, genel anlamda ateistlik gibi eğilimlerde bulunmazlar.

1.2. DİSTOPYA KAVRAMI

1.2.1. Distopyanın Tanımı ve Genel Özellikleri

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından insanlığın içine sürüklendiği kötümser gelecek duygusu daha da gerçekçi bir şekilde insanların hayatına nüfuz eder. Kumar, 1920'leri, 1930'ları ve 1940'ları 'olumsuz anlamda ütopya', karşı ütopya ya da distopyanın klasik dönemi olarak nitelendirir. Bacon'dan itibaren bilimin ve aklın kurtarıcılığına ve ütopyaların gerçekleşmesine olanak sağlayacaklarına olan inanç bu dönemde neredeyse terk edilir. Özellikle bilimin hızlı gelişiminin ve sonucunda sanayi ve kentleşmenin insan hayatına yön vereceği bir dönemin insanlığa vaat ettiği mutluluktan çok yaşattığı acılar ön plana çıkar. İnsanların bir ada üzerinde bolluk ve mutluluk içinde yaşayacakları günlerin yerini "akıl ve bilimin saptırılmış

*kullanımlarının getirdiği kâbus*³¹ dolu günler alır. Bu kâbus dolu günleri anlatan Yevgeny Zamyatin'in *We*'si, Aldous Huxley'in *Brave New World*'ü, Arthur Koestler'in *Darkness at Noon*'u ve George Orwell'in *1984*'ü bu türe ait önemli eserlerden birkaçıdır. Kumar, bu eserleri, gelecekte tüm umudun yok olduğu ve tüm çıkışların kapatıldığı totaliter bir cehennem olarak niteler. Swift'in *Gulliver's Travels*'ı, Jack London'un *Iron Heel*'i ve Owen Gregory'nin *Meccania: The Super State*'i bu türün ilk örnekleri olarak gösterilir.

Distopya bazen farklı isimlerle de anılarak 'kakotopya', 'ters ütopya', 'karşı-ütopya' ya da 'anti-ütopya' olarak karşımıza çıkabilir. Bu çalışmada Kumar gibi kuramcılar tarafından anti-ütopya teriminin distopya yerine kullanılmasından kaynaklanan sorun ileriki bölümlerde tartışılacaktır. Bu durumda ütopyanın olumsuz yönlerini korkutarak bir uyarı niteliğinde hissettirmeye çalışan distopya ele alınırken farklı terimlerin kullanımı konusuna dikkat çekilmesi gerekir. Kakotopya (kötü yer) kelimesini literatüre kazandıran kişi Jeremy Bentham'dır, daha sonra John Stuart Mill tarafından türetilen distopya kelimesi daha yaygın bir kullanıma sahiptir. 1868 yılında John Stuart Mill Avam Kamarası'ndaki bir konuşması sırasında muhaliflerine hitap ederken onları distopyacı³² olmakla suçlamıştır ve kelime ilk kez burada kullanılmıştır. Mill, yaptığı konuşma sırasında distopya kelimesini kullanarak kastettiği şeyi şu şekilde açıklamıştır:

*“Genelde ütopyacı denilen şey, gerçekleşmesi için fazla iyi olan şeydir; ama onların hoşlanır gördükleri şey gerçekleşmesi için fazla kötüdür.”*³³

Distopya kelimesi *“Yunanca'da 'zor' ya da 'kötü' anlamına gelen bir önek olan 'dys-' ve 'yer' anlamına gelen Yunanca 'topos' kelimesinin”*³⁴ birlikte kullanımından meydana gelir.

Ütopya insanı mutlu eden bir düş olarak algılanırsa, görülen kâbus da distopya olarak adlandırılmalıdır. Nail Bezel, ütopyaları *“düşte ve düşüncede kurulmuş eşitlikçi, doğru, mutlu ve güzel toplum düzeni”*³⁵ olarak tanımlamaktadır. Distopya tanımını yaparken bu durumun tam tersini düşünmek gerekmektedir. Bu açıdan bakıldığında ise

³¹ Kumar, *Modern Zamanlarda Ütopya ve Karşıütopya*, çev. Ali Galip, Kalkedon Yay. 2006, s.172.

³²Wikipedia The Free Encyclopedia,(2010), Erişim Tarihi: 04 Mayıs 2010, <http://en.wikipedia.org/wiki/Dystopia#Etymology>

³³Kumar, *Modern Zamanlarda Ütopya ve Karşıütopya*, s.172.

³⁴Julie de Molade, *Building Bridges Between Brave New Worlds*,(Yüksek Lisans Tezi), Roskilde University, 2008, s. 11.

³⁵Nail Bezel, *Yeryüzü Cennetlerinin Sonu (Ters Ütopyalar)*, Güldikeni Yay., 2001, s. 7.

Bezel, distopyaların “*ütopyacı bir eğilim ve amaçlarla yola çıkıldığında ortaya çıkabilecek olumsuz ve baskıcı bir toplum düzeni*”³⁶ olacağını söylemektedir. Platon’un *Devlet*’i ile başladığına inanılan ütopyacı gelenekte ütopyacının asıl amacı, bireyin mutluluğundan ya da özgürlüğünden ziyade devletin ya da toplumun mutluluğu, düzeni ve birliği için uğraş vermektir. Toplumun bireyden üstün tutulması ütopyalardaki yaşamı seçeneksiz kılmaktadır. Ütopya geleneğinden bahsedildiğinde akla gelen iki isim olan Platon ve More’un tasarıları toplumun birliği ve düzeni için bireylerin yaşamlarını kurallar ve düzenlemeler ile denetim altına alır. Her ne kadar More’un ütopyası hümanist bir yaklaşım ile yurttaşlarına eğlenmek ve dinlenmek için çalışma saatleri dışında önemli bir boşluk sağlasa da işleyen düzen bir makinenin çarkları gibidir. Aksamaya meydan vermemek için bireylerin yapacakları her şey önceden belirlenir ve bu düzen özgür iradede devam ettirilir. Bezel, ütopya türünün ana hatlarını belirleyen bu tür bir kurguda bile yer alan “*eşitlik ve toplum mutluluğu adına bireysel eğilimlerin ve değerlerin geriye itilmesi, bunlara hiç yer tanınmaması*”³⁷ gibi sorunları “*ütopya anlayışını ters ütopyaya dönüştüren kritik adım*”³⁸ olarak niteler.

Ütopya ve distopya birbirinden ayrılamayan iki olgudur. Ütopya ve distopyanın tarihi birbirine paralel bir biçimde gelişmektedir; çünkü distopya, ütopyadan beslenmektedir. Kumar, ütopya ile distopyanın ilişkisini anlatırken “*karşı ütopya malzemesini ütopyadan alır ve onu ütopyanın olumlanmasını reddeden bir tavırla yeniden kurar*”³⁹ demektedir. Ancak Baccolini ve Moylan distopyanın, türdeşi olan eutopia ve ezeli düşmanı anti-ütopyanın farklı olgular olduklarını hatırlamanın gerekli olduğunu savunmaktadır. Bu bağlamda distopya ve eutopianın aynı patikada yol aldıkları ve sosyal düş kurma işini üstlendikleri görülmektedir. Distopya düş kurarken takındığı tavır nedeniyle ütopyanın iyimser havasını yok eder ve kendi karamsarlığını paylaşarak okurun içinde bulunduğu toplumun kötü gidişatını anlatmaktadır. Ütopya gibi distopya da toplumdan duyulan hoşnutsuzluğu dile getirirken eleştirel bir yaklaşım sergilemektedir. Distopya ya da ütopya, her ikisi için de eleştiri topluma tutulan aynadır. Ütopyanın toplumun aksayan yönlerini görüp, önerdikleri ile umutlu bir gelecek vaat etmesi ve distopyanın toplumun aksayan yönlerini tüm gerçekliğiyle gözler önüne

³⁶Bezel, *Yeryüzü Cennetlerinin Sonu (Ters Ütopyalar)*, s. 7.

³⁷Bezel, *Yeryüzü Cennetlerinin Sonu (Ters Ütopyalar)*, s. 7.

³⁸Bezel, *Yeryüzü Cennetlerinin Sonu (Ters Ütopyalar)*, s. 7.

³⁹Kumar, *Modern Zamanlarda Ütopya ve Karşıütopya*, s.172.

sererek karamsar bir tutumla uyarı yapması, aralarındaki en önemli ayrımdır. Distopya, ütopyanın en önemli unsurlarından olan umudu öldürür ve karakterleri için bir kurtuluş ya da aydınlanma sunmaz. Özgür iradeyi ve bireyselliği sosyal düzen uğruna kurban eder. İçinden doğdukları toplumları bir felaket senaryosu biçiminde yansıtır. “*Umudun yok olması olarak ifade edilen kâbus geleceği, modern çağda iki dünya savaşını tecrübe etmiş olan batı toplumunun en baskın kuruntularından birisi olur.*”⁴⁰ Yirminci yüzyılı yani felaketler dönemini kendisine filizlenmeye en uygun zaman olarak seçmektedir.

İnsanın hayallerini oluşturan arzuların yerine kâbuslarını oluşturan korkular, yirminci yüzyılda daha önceki dönemlere göre daha baskın bir karaktere bürünür. On dokuzuncu yüzyılın sosyalist karakteri yerine yirminci yüzyılda yeni yeni insanlığın aklını başından alan kapitalist düzen, daha iyi olma arzusunu daha fazlasına sahip olma arzusu ile bastırmıştır. Bu sebeple yirminci yüzyıl, insanların arzuladıkları iyi bir dünyanın denge ve eşitlik gibi unsurlar üzerine kurulması gereğini gözler önüne seren yüzyıl olarak ütopya yazımına katkıda bulunur. Daha fazlasını elde etmek için güdülen arzular insanlığın temel değerlerine saldırıda bulunup bu değerlerin zayıflamasına ve hatta çökmesine sebep olur. Arzuların doyuma ulaşması için gerekli görülen her yolun hoş görülebilir olması artık kaçınılmazdır. Makine devrimi insanlığın sonunu hazırlamaktadır. Üretim ve tüketim odaklı toplumun karşılamakta en çok zorlanacağı talep, bireyin özgürlüğü ve mutluluğudur. Bu bağlamda distopyanın “*hayal kurma eksikliğinden değil; geç kapitalizmin politik ve entelektüel sonucu*”⁴¹ olarak ortaya çıktığı anlaşılır. “*Distopyacı eğilimin bilim-kurgu ile gelişmesi*”⁴² distopya'nın yirminci yüzyılda ortaya çıktığını netleştirir. Bu noktadan hareketle, yirminci yüzyılda ütopyaların öldüğü düşünülebilir; ancak, ütopyalar yok olmak yerine değişen zaman ve toplumlarla beraber değişime uğrayıp alt dallara ayrılır. Yani, ütopyalar ve en önemli unsurlarından olan “*arzu hala vardır; ancak, umut çok açık değildir.*”⁴³ Distopya ile beraber de umudun karanlık yanı görülür.

Ütopyalar da insanlığın sosyal yaşam ve doğa üzerinde üstünlük sağlamanın Zamyatin, Huxley ve Orwell gibi yazarlar tarafından okura aktarılmasıyla bu ileri kontrol durumunun sonuçlarının neler doğurabileceği gösterilir. Örneğin Huxley,

⁴⁰M.Fikret Arargüç, “A Dystopic Vision of the Future: Julian Barnes’ England England”, [Geleceğin Distopik Bir Görüntüsü: Julian Barnes’in England England], *Interactions*, 14/2, (2005), s. 11.

⁴¹ Raffaella Baccolini, Tom Moylan, *Dark Horizons Science Fiction and the Dystopian Imagination*, Routledge, 2003, s.15.

⁴² Baccolini, Moylan, s. 1.

⁴³ Baccolini, Moylan, s. 16.

tüketimin, toplumu ele geçirmesini anlatırken aslında döneminin korkularını yansıtır. Bu durumda distopyalar ütopyaların sınırları ve sorunlarını bir bakıma farklı bir açıdan üretirler. Ütopya ve distopya arasındaki benzerlikler de bu bağlamda ortaya çıkar. Örneğin her ikisi de hiyerarşik toplumu, toplumda değişmezliğin korunmasını, özel hayatın olmamasını konu edinir. Distopyalarda ütopyalarda olduğu gibi kontrol edici güç olarak devlet vardır ve devlet kişilerin doğumlarından itibaren hayatlarındaki her konuyu kendi yararına kontrol altında tutar.

Cinsel yaşamların bile kontrol altında tutulduğu bir toplumda cinsiyet kavramına değinilmelidir. Distopya toplumlarında elit kesim çoğunlukla erkeklerden oluşmaktadır. Hamileliğin ve doğumların mekanikleşmesi ile annelik kavramı önemsizleşir ve genellikle kadın karakterler yenilgiye uğrarlar. Bunun yanında babalık kavramı da pek çok argo şakalaşmaya malzeme olmaktadır. Sonuç olarak cinsiyetlerin önemsizliğinden dolayı aileye verilen önem de yok denecek kadar azalır.

Distopyalarda okurun eleştirileri aktiftir. Distopyalar gerçek olan ve hayali olan arasındaki benzerlik ve farklılıkları gösterirken okuru, içinde bulunulan durumu görmesi ve eleştirmesi açısından aktif tutar. Bu bağlamda distopya, okurun içinde bulunduğu gerçek zaman ve gelecek zaman arasındaki muhtemel benzerliğe dikkat çekerek okura eleştiri yapma fırsatı vermektedir.

Distopyalarda tekdüzelik dikkati çeken diğer bir noktadır. Distopya vatandaşları üniformalar giyerler ve bu benzer olma durumu bireyselliği saf dışı bırakarak kişileri toplumun parçası olmaya iter. Devletin ve toplumun çıkarı ve bütünlüğü açısından bireysellik ön planda değildir ve bazı karakterlerde görülen bireysel çıkışlar felaketlerle son bulur. Bireyselliği en aza indirirken devleti insanın üzerinde tutar; kişilerin refahları zaten devlet tarafından düşünüldüğünden, insanların akıllarını kullanarak içlerinde buldukları toplumu ve düzeni sorgulamasının ya da eleştirmesinin önüne geçilir. Kişilerin farkındalıklarının köreltilmesi oldukça önem taşır. Devlete karşı herhangi bir ayaklanma söz konusu olmamalıdır ve bu yüzden sanatla ilgilenmek, kitap okumak gibi bireyi düşünmeye iten pek çok davranış devlet tarafından yasaklanır. Kişilerin sürekli uyuşturucu kullanmaları ve bu uyuşturucuların devlet tarafından desteklenmesi de sürekli bir uyuşukluk hali yaratıp farkındalığı azaltmaya yöneliktir. Distopyalarda bu durumun gözler önüne serilmesi okura içinde

bulunduğu dönemi ve düzene ait fikirlerini eleştirmesine olanak sağlayarak gerçek ve hayali olan arasındaki benzerlik ve farklılıkları ortaya çıkarır.

Ütopya kurgularının sorunsuz bir şekilde devam eden toplum düzenini korumaları için baskıcı ve katı bir tutum sergilemeleri gerekir. Sanayi Devrimi sonrasında hızla değişen ve gelişen toplumlarda farklı gereksinimler ve farklı eğilimler ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu yeni gereksinimler ve eğilimlerin doyurulabilmesi için teknolojik gelişmelerden faydalanılmıştır. Teknolojinin amacı dışında kullanılması, insanları rahatlatacak boş vakitler yaratmaktan çok onları köleleştirecek bir düzenin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Distopyalarda toplum düzeninin korunması istikrara bağlıdır ve “*bir kez mükemmelliğe ulaştıktan sonra ‘değişiklik’ bir tehdit*”⁴⁴ olarak görülür. Bu noktada geçmiş önem kazanır. Distopyalarda geçmiş önemli değildir ve sorgulanmasına izin verilmez; çünkü geçmiş ve içinde bulunulan zaman arasında farklılıklar vardır ve kişilerin bu değişikliği görmesi yapılan uygulamaları eleştirmesine yol açabileceğinden tehdit olarak görülür. Bunun yanında eski olan bir şey güzel de olabileceğinden ve bunun sonucu şimdi ve geçmiş arasındaki fark gözler önüne serilebileceğinden geçmiş, devletler tarafından yasaklanır.

Distopyalarda devletin ve kontrol edicilerin tüm tutumlarına karşın, bazı karakterler tarafından başkaldırılar görülebilir. “*Başkaldırılar kırsalda görülür; çünkü, pastoral yaşam bireye özgürlük verir.*”⁴⁵ Ancak başkaldırılar felaketlerle sonuçlanır. Bir başka deyişle, düzenin değişmesi ya da bu durumdan etkilenmesi söz konusu olmaz. Bu tür direnişler boşunadır. Zaten yapılan başkaldırılar da kendisini ortaya çıkaran toplumun ve devletin izin verdiği kadardır.

Anlaşıldığı üzere distopya yirminci yüzyılda değişen toplumun korkunç yüzü olarak ortaya çıkmıştır ve ütopya ile halen iç içedir. Kumar, distopya için “*içeriğiyle olmasa bile biçimiyle elbette ki ütopya borçludur*”⁴⁶ der. İçerik olarak olmasa da ütopyacı gelenek biçim itibarıyla yirminci yüzyılda da varlığını devam ettirir. Ütopyanın sonunun geldiğine inananlar için distopya en azından şimdilik ütopyacı geleneği canlı tutmaya ve farklı görünümde de olsa işlevini sürdürmesine yardımcı olmaktadır.

⁴⁴Baccolini, Moylan, s.119.

⁴⁵Baccolini, Moylan, s.120.

⁴⁶ Kumar, *Ütopyacılık*, s. 157.

1.3. ANTI-ÜTOPYA KAVRAMI

1.3.1. Anti-ütopyanın Tanımı ve Genel Özellikleri

Çalışmanın bir önceki bölümünde anti-ütopya kelimesinin distopya kelimesi yerine kullanılmasından kaynaklanan sorunsallık ifade edilmiştir. Kumar ve Ferns gibi eleştirmen ve kuramcılar tarafından distopya ile aynı anlamda kullanılan anti-ütopya, ütopyanın farklı bir alt türüdür. Çeşitli kuramcılar ve eleştirmenler, kelimelerin birbirine yakın anlamlar taşıdıklarını savunur. Ancak kelimelerin yakın anlamlı olmaları köken bilimsel açıdan mümkün görünmez ve kelimelerin birbirleri yerine kullanımları söz konusu olamaz. Çünkü Yunanca bir önek olan ‘dys-’ “*hasta, kötü ve olağandışı*”⁴⁷ anlamlarına gelirken, Yunanca bir önek olan ‘anti’ “*karşıt, muhalif ve zıt*”⁴⁸ gibi anlamlara gelir. ‘Yer’ anlamına gelen ‘topos’ kelimesinin önüne eklenen önekler sayesinde farklı anlamlar ve yaklaşımlar sunulur. Bu bağlamda Lyman Tower Sargent, Raffaella Baccolini, Tom Moylan, John Huntington ve Irving Howe gibi kuramcılar, anti-ütopyanın, distopyadan farklı bir tür olduğunu savunurlar. Sargent, ütopyanın tanımını yaparken anti-ütopya ve distopyayı ayrı tutar ve farklı şekilde tanımlar. Sargent’ın tanımına göre distopya “*yazarın çağdaşı bir okurun kendi yaşadığı toplumdaki daha kötü bir toplumu gözlemleyeceği bir ütopya*”⁴⁹dır. Sargent, anti-ütopyayı “*yazarın çağdaşı bir okurun ütopyacılığı ya da okurun yaşadığı toplumdaki daha iyi bir toplumun eleştirisini gözlemleyeceği bir ütopya*”⁵⁰ olarak tanımlar.

John Huntington *The Logic of Fantasy: H.G. Wells and Science Fiction* isimli eserinde anti-ütopyayı, “*ütopya ve distopyanın tutarlılığına karşı kuşkucu bir tür*”⁵¹ olarak tanımlar. Huntington “*eğer ütopyacı veya distopyacı form sosyal açmazları basit, hatasız yapılar üreterek çözmeye eğilimli ise anti-ütopyacı form da hatalar arar, sorular sorar ve şüpheler uyandırır*”⁵² der. Bu bağlamda anti-ütopya, ütopyaların kurgulanma sebebi, kurgulanmalarına sebep olan insan arzuları ve ütopyaların gerçekleştirilebilirliği ve sürdürülebilirliği üzerine sorular sorar. Kumar’a göre ütopya geleneği, Hristiyan inancına sahip Batı toplumlarına özgü ve olgunlaşma evresinde Hristiyanlığın Bin Yıl inancından görünüm taşıyan bir olgudur. Hristiyan inancında

⁴⁷The New World Encyclopedia, (2010), Erişim Tarihi: 08 Ağustos 2009,

http://www.newworldencyclopedia.org/entry/Dystopia#Origin_of_the_word.org/entry/Dystopia#Origin_of_the_word

⁴⁸ Sally Wehmeier, *Oxford Advanced Learner’s Dictionary of Current English*, Oxford University Press, 2000.

⁴⁹ Claeys, Sargent, s. 2.

⁵⁰ Claeys, Sargent, s. 2.

⁵¹ John Huntington, *The Logic of Fantasy: H. G. Wells and Science Fiction*, Columbia Uni. Press, 1982, s. 142.

⁵² Huntington, s. 143.

insanın doğuştan kusurlu olduğuna inanılır. Doğuştan kusurlu bireyler tarafından kurulmuş olan toplumun, ister ideal toplumun isterse içinde yaşadığımız kâbus toplumunun, ideal bir toplum düzenine dönüşme olasılığı anti-ütopyanın sorgulama sürecindeki dayanak noktalarından birisidir. Tarihin kaydedilmeye başlandığı zamanlardan itibaren aktarılan bilgilere göre, insanlık çeşitli dönemlerde kendi varlığını tehlikeye sokabilecek hatalar yapmıştır. İnsanlık, kendi akılsızlıkları ve dikkatsizlikleri sonucu savaş ve kitlesel katliamlar gibi felaketleri tecrübe etmiştir. Anti-ütopya, insanlık tarihindeki bu gibi hatalar ve bozulmuşlukların varlığından yola çıkarak, ütopyaları gerçekleşme ihtimali olmayan hayali kurgular olarak değerlendirir.

Irving Howe, *The Fiction of Anti-utopia* isimli eserinde anti-ütopya metinlerinin eleştirmenler tarafından nasıl okunması gerektiğini maddeler halinde sıralar. Anti-ütopyanın “*kendi önermelerinin ve sınırlarının*”⁵³ olduğunu göz önüne alarak değerlendirilmesi gerekliliğine de vurgu yapar. Howe, anti-ütopya türüne ait olan özellikleri şu şekilde sıralar:

1. *Mükemmelin mükemmelleştirilmesinde ‘bir aksaklık’ ortaya koyar...*
2. *Önemli ölçüde basit ve tarihsel olarak karmaşık bir fikrin kontrolünde olmalıdır: etkili bir tutkuya dönüşecek olan bir fikir.*
3. *Somutlaştırıcı detaylarının düzenlenmesinde akılcı olmalıdır.*
4. *İnanılır olanla bağımızı ihlal etmeden olasılık duygumuzu çarpıtmalıdır.*
5. *Henüz tamamlanmamış olan tarihin kâbusunu sunarken, okuyucusunun tarihsel anımsamalara kalkışma yeteneğine güvenmelidir.*⁵⁴

Gary Saul Morson, *The Boundaries of Genre* isimli kitabında anti-ütopyayı tanımlarken, türün bir anti-tür olduğunu ifade eder ve ilk olarak bir anti-türün doğasının anlaşılması gerekliliğine işaret eder. Anti-türlerin özelliklerinden bahsederken “*anti-türün, karşıtı olduğu türde önceden yazılmış olan eserlerin geleneğinde yazılmasının gerekli olduğunu*”⁵⁵ belirtir. Diğer taraftan, “*anti-tür özelliğindeki bir eserin hedef türün parodisini yapması gerekliliğine*”⁵⁶ işaret eder. Bu bağlamda türün parodisini yapan anti-tür; karşı türe ait sadece bir eseri değil, türün tamamının itibarını düşürmelidir. Her iki türün geleneği üzerine kurulu olması itibariyle, anti-tür olarak

⁵³Tom Moylan, *Scraps of the Untained Sky: Science Fiction, Utopia, Dystopia*, Westview Press, 2000, s. 125.

⁵⁴Moylan, s. 125.

⁵⁵Gary Saul Morson, *The Boundries of Genre: Dostoevsky’s Diary of a Writer and the Traditions of Literary Utopia*, Northwestern University Press, 1981, s. 115.

⁵⁶Morson, s. 115.

kurgulanmış bir metin, hem hedef türün motiflerini hem de anti-türün karşı-motiflerini gösterebilecek bir özellikte kurgulanabilir. Morson, burada anti-ütopya söz konusu olduğunda parodi için ayrı bir parantez açmanın gerekli olduğunu savunur ve bu anlamda parodiyi tanımlarken parodinin bazı kıstaslarının göz ardı edildiğine işaret eder. Örneğin parodi sıklıkla başka bir edebi eseri abartma yöntemi kullanarak taklit eden güldürü edebiyatı eseri olarak tanımlanır; ancak Morson, her zaman parodinin güldürü olarak düşünülmemesi gerektiğini belirtir. Buna ek olarak, parodide abartı yöntemini kullanmakta şart değildir, bu yalnızca yazarın eserin bir parodi olduğunu göstermek için kullandığı yöntemlerden birisidir. Yerme işlemi çok çeşitli şekillerde yapılabileceği için, parodinin de sayısız tonları vardır. Parodinin yönü ve tonu, parodi yapanın orijinal esere karşıtlık ya da hoşnutsuzluk bağlamındaki mizacına ve karşı olduğu ya da hoşnutsuz olduğu bakış açısına bağlıdır. Bu bağlamda, Tynyanov'un saptaması parodinin mizacının ve bakış açısının önemli olduğuna vurgu yapar. Tynyanov, “*eğer bir trajedinin parodisi komedi olarak ortaya çıkarsa bir komedinin parodisi de trajedi olarak oluşmalıdır*”⁵⁷ der.

Tanımlardan anlaşılacağı üzere anti-ütopya ve distopya terimleri arasında belirgin bir fark söz konusudur. Bu bağlamda, iki terimi birbiri yerine kullanmak mümkün olamaz. Sargent, *Dark Horizons* isimli eserde, “*anti-ütopya savının insanlığın yaradılışında kaçınılmaz bir kusurun, bir çaba başarısızlığının olduğu[na]*”⁵⁸ dikkat çeker. Bu sav üzerine, ütopyacıların ilk olarak gelecek için bir plan ya da taslak geliştirdiklerini, daha sonra planı uygulamaya koyduklarını ve işe yaramadığını gördüklerini ifade eder; çünkü diğer insanlar açısından planları akla yatkın değildir. Bu durumda ütopyacılar haklı olduklarını savunarak planı insanlara uyarlamaktansa, insanların plana uymalarını sağlamaya çalışırlar. Dördüncü evre olarak tanımlanabilecek olan insanları plana uydurma evresi şiddete başvurulmasına yol açacaktır. Son evrede ise plan ya da diğer deyişle ütopya başarısızlıkla sonuçlanır. Böylece ütopya, insan mevcudiyetinin ulaştığı en yüksek başarısızlıktır ve sürekli olarak iyi bir yaşam umudunu ve başarısızlıklarını devam ettirir. Anti-ütopyanın eleştiren yanını kuvvetlendiren, bu başarısızlıklardır; çünkü Kumar'ın deyişiyle “*ütopya olanaksız mükemmellik âlemidir*.”⁵⁹

⁵⁷Moylan, s. 111.

⁵⁸Baccolini, Moylan, s. 226.

⁵⁹Kumar, *Ütopyacılık*, s. 123.

Anti-ütopya söz konusu olduğunda, distopyanın ve ütopyanın içinde barındırdığı eleştirel kimlik farklı bir yol izler. Distopya ya da ütopya, yazarın içinde bulunduğu topluma hoşnutsuzluğunu eleştirirken; anti-ütopya tam anlamıyla ütopyacılığın veya eutopianın (iyi yer) eleştirisidir. Bir başka deyişle, anti-ütopya, ütopyaların gerçekleşme ihtimalini ya da yazılmalarında ki sebepleri eleştirir. Anti-ütopyayı, distopyadan ayıran en önemli özellik, anti-ütopyanın bir toplum düzeni önermemesi ya da içinde bulunulan topluma karşı bir eleştiride bulunmayışıdır. Anti-ütopyanın ilgi alanına giren olgular ütopyacılık ve bir eutopia örnekleyen eser olabilir.

Son olarak bahsedilmesi gereken nokta ise bir eserin ütopya, distopya ya da anti-ütopya olarak tanımlanması sırasında okurun önemi ve yeridir. Moylan, “*ütopyacı ya da distopyacı niteliğın yargısı hiç kuşkusuz belirli bir duruşu (belirli bağları ve prensipleri) olan okur ya da eleştirmene bağlıdır*”⁶⁰ der. Böylelikle, kurmaca toplumun, okurun ve eleştirmenin ya da yazarın toplumundan daha iyi ya da daha kötü olduğu kanaatine varmak okuyucuya ya da eleştirmene kalır. Julie de Molade, kurmaca bir eserin tanımlanması için okurun değerlendirme yapması gerekliliğine vurgu yapar ve işte bu noktada okurun ve yazarın sosyal gerçeklikleri işin içine girer.⁶¹ Yazarın yaşamı ve içine doğduğu toplumun koşulları göz önüne alınmadan yapılacak olan değerlendirmeler, tanımları sıkıntıya sokabilir. Aynı durum okurun ya da eleştirmenin algısı ve özgeçmişini için de geçerlidir. Okuyucu ve eleştirmenin geliştirdiği bakış açısı ve taşıdığı geçmiş deneyimler, tanımı gerçek anlamda doğrulayan öğelerdir.

⁶⁰ Moylan, s. 155.

⁶¹ Julie de Molade, s. 11.

İKİNCİ BÖLÜM

ALDOUS HUXLEY’NİN *CESUR YENİ DÜNYA* VE *ADA* İSİMLİ ESERLERİNİN ÜTOPYA, DİSTOPYA VE ANTI-ÜTOPYA BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

2.1. ALDOUS HUXLEY’NİN HAYATI

20. yüzyıl önemli İngiliz düşünür ve yazarlarından olan Aldous Leonard Huxley, 1894 yılında, İngiltere’nin edebiyat ve bilim açısından en zengin ailelerinden birinde dünyaya gelmiştir. Huxley, Darwin’in ateşli savunucularından ünlü biyolog Thomas Henry Huxley’in torunu, yine ünlü biyolog Sir Juilan Huxley’in kardeşidir. Annesi, şair ve edebiyat eleştirmeni Matthew Arnold’ın yeğenidir ve o yıllarda bayanların pek okula gidememelerine rağmen Oxford’dan iyi bir derece ile mezun olmuştur. Bunun yanında, halası Viktorya Dönemi roman yazarlarından olan Humphrey Ward’dır. Babası Leonard Huxley ise Thackeray tarafından kurulmuş olan *Cornhill Magazine* dergisinin sahibi ve yöneticisidir. Ailenin bir tarafının bilim, diğer tarafının ise edebiyat dünyasından olması Huxley’in bilim ve edebiyatın harmanlandığı eserleri üzerinde etkili olmuştur.

Yazarın ailesi İngiltere’nin entelektüel ve aristokrat ailelerinden biri olarak görülürdü. Böylesine ünlü bir aileden olmanın yarattığı beklentiler onun ve kardeşinin üzerinde büyük bir baskı yaratmıştır. Bu baskının yarattığı sıkıntılar yüzünden depresyona girip kronik vicdan azabı sonucunda intihar eden kardeşi Trev’in tersine, yazar insanın kendisini gerçekleştirmesine vurgu yapan eserler yazmayı tercih etmiştir.

*“Kronik vicdan azabı, tüm ahlakçıların hemfikir olduğu gibi, hiç de istenmeyen bir duygudur. Eğer kötü bir davranışta bulduysanız, pişmanlık duyun, elinizden geldiği kadar durumu düzeltin ve bir daha ki sefere daha iyi davranmaya bakın. Ne sebeple olursa olsun hatanızın üzerinde kara kara düşünmeyin. Temizlenmenin yolu çamurda yuvarlanmak değildir.”*⁶²

Ütopya gibi gelişmesine rağmen son anda distopyaya dönüşen *Ada* isimli eserindeki gibi Huxley *CYD*’ye yazmış olduğu bu önsözdeki olumlu tavrın tersine bir kurgu oluşturarak sıkça başvurduğu ironiyi kullanmıştır. Böylelikle, aile içerisinde ilk eğitimini alan Huxley daha sonra İngiltere’nin köklü okullarından Eton’da eğitimini sürdürmüştür. Burada İngiliz dili üzerindeki hâkimiyetini geliştirmesinin yanında bilimde yaşanan en son gelişmeleri de yakından takip etmiştir. Ancak, bu yıllarda yaşadığı birkaç talihsiz olay, sonraları da birçok kez belirttiği gibi, hayatı üzerinde

⁶² Aldous Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, çev. Ümit Tosun, İthaki Yayınları, İstanbul, 2007, s. 5.

silinmez izler bırakarak genel karamsar Weltanschauung'unun oluşmasına etki etmiştir. Bunlar; annesinin ölümü, babasının Londra'ya taşınarak tekrar evlenmesiyle ömrünün sonuna kadar maddi ve manevi anlamda yok denecek kadar zayıflayan baba-oğul ilişkisi, göz rahatsızlığı neticesinde neredeyse kör olup insanlara bağımlı kalması ve yukarıda da değinilen kardeşi Trev'in intiharıdır.

Özellikle, geçirmiş olduğu göz rahatsızlığı Huxley'i çok istediği tıp eğitiminden alıkoymuştur. Ancak yine bu hastalık sebebiyle Birinci Dünya Savaşı'na katılmak zorunda kalmamıştır, zaten ileriki yıllarda Huxley savaş karşıtı organizasyonlarda aktif olarak rol almıştır. Birkaç yıl boyunca neredeyse hiç görememesine neden olan rahatsızlığı kısmi şekilde düzeldiğinde Oxford'da İngiliz Edebiyatı okumuştur. Her ne kadar büyütece bağı kalmış olsa da bilgisi ve okumuşluğuyla herkesi büyüleyerek burada çok başarılı olmuştur. Diğer tüm arkadaşları dünya savaşından dolayı silahlı olarak alınırken, o kendisini çalışmalarına verip ilk şiir kitaplarını üniversite yıllarında yayınlamıştır.

Oxford'dan dereceyle mezun olduktan sonra birçok işte çalışmaya başlayan yazar geçim sıkıntısı çekiyor olmasına karşın, ancak maddi olarak batmak üzereyken babasından borç almıştır ve hemen geri ödemiştir. Daha öncede bahsedildiği üzere bu olaydan sonra babasıyla arasındaki bağlar ömrünün sonuna kadar kopmuştur. Belki de eserlerindeki aile bağlarını sorgulayan yaklaşımın sebebi babasıyla olan bu ilişkisidir.

Zamanla İngiliz burjuvazisini eleştiren yazılar yazmaya başlayan Huxley, kendisine bir edebi kimlik oluşturmaya başlamıştır. Bir ara kendisi gibi bir ütopya yazarı olan George Orwell'ında hocalığını yapan Huxley yine bu yıllarda D. H. Lawrence, T. S. Eliot, Virginia Woolf, E. M. Forster gibi entelektüellerle de tanışmıştır. Edebiyat ve bilim alanlarındaki bilgisini eleştirel bakış açısı ile birleştiren yazar ilk olarak *Crome Yellow* isimli romanını yayınlamıştır. F. Scott Fitzgerald tarafından büyük bir övgüyle karşılanan bu romanda yukarıda bahsedilen entelektüellerin bazıları karikatürize edilmiştir. Bu arada evlenen ve bir çocuğu olan Huxley ailesinin geçimini sağlamak için *Crome Yellow* ile başlayan sekiz yıllık bir süreçte aralarında *Point Counter Point* ve *Do What You Will*'in de olduğu yaklaşık bir düzine kitap yazmıştır.

Yazar 1920'li yıllarda konu bağlamında birbirleriyle ilintili olan birçok başarılı eser yazmıştır, ancak kendisini dünya çapında asıl üne kavuşturan eseri 1932 yılında yayınlanan, orijinal adı *Brave New World* olan *Cesur Yeni Dünya* olmuştur. Amerika

gezisi sırasında okumuş olduğu Henry Ford'un *My Life and Work* isimli kitabından etkilenerak California'da yaşadıkları ve bu kitapta okudukları arasında bir bağ kurmuştur. Öyle ki, burada her şey Ford'un seri üretim, taşıyıcı bantlı montaj hattı ve sınırlı iş dağılım ilkeleriyle muhteşem bir uyum içerisinde. Bu sebepten *Cesur Yeni Dünya*'nın Amerikan yaşama biçiminin küresel yayılışına bir yergi olarak düşünöldüğü açıktır. Zaten Huxley de bu eserin F.S. 632 den ziyade 20. yüzyılın ikinci yarısına yönelik endişeli bir bakışı temsil ettiğini ve hatta bu tehlikenin bizi “*hemen köşeyi döner dönmez*”⁶³ beklediğini ifade etmiştir. Yaşadığı dönemde toplumun içinde bulunduğu duruma ağır eleştirilerde bulunan yazar, bilimin kötüye kullanımının insan hayatına getireceğı ağır yükü açıkça gözler önüne sermiştir. Kumar'a göre H. G. Wells'in *Men Like Gods* isimli ütopyacı eserinden etkilenen Huxley, Wells'in gelecek hakkında umut dolu anlatımı karşısında kendi umutsuzluğunu yansıtan bu eseri kaleme almıştır. Seri üretimin ve Pavlovcu koşullandırmanın yönetimi şekillendirmesini, kapitalizm ve bunun neticesinde tüketimin ve böylelikle materyalist bir yaşantının insan üzerindeki yıkıcı etkisini, kısacası yabancılaşmayı konu alan uyarı niteliğindeki bu eser distopya türünün en önemli örneklerindedir. Zaten Aldous Huxley gerek kendi yaşamı gerekse fikir ve edebiyatında çoğunlukla önemli modernist bir kaygı olan kimlik arayışıyla alakadar olmuştur.

1937'de California ikliminin kendisine iyi geleceğini düşünerek ailesiyle oraya yerleşir. Bu sırada Amerikan vatandaşlığına başvurusu Amerika'yı savunacağına yönelik dinsel yemini agnostik olduğundan yapmadığı için reddedilmiştir. Kapitalizm etkisiyle oluştuğunu düşündüğü manevi boşluğu özellikle 1938 yılında tanıştığı J. Khrisnamurti'nin öğretileriyle gidermeye çalışmıştır. Mistik dünyanın öğretilerine değindiğı *The Perennial Philosophy* isimli eseri bu etkileşimin neticesinde yazılmıştır. Kitabında mutlak gerçeğin beş duyu ile algılanan dünyanın ötesinde gizli olduğunu ve ona ancak içsel mutluluğun elde edilmesiyle ulaşılacağını dile getirmiştir. ‘Mutluluğu bulma’ yolunda halüsinasyon yaratan uyuşturucu ilaçlara olan ilgisini *Cesur Yeni Dünya*'ya da konu eden yazar, 1955 yılında ilk LSD dozunu almıştır ve aldığı ilaçların etkilerini *The Doors Of Perception* isimli makalesinde anlatmıştır. Bu makale 1960'lı yılların sonuna doğru bütün dünyayı saran Hippiler tarafından “kutsal kitap” olarak algılanmıştır.

⁶³ Aldous Huxley, *Brave New World Revisited* [Elektronik Sürüm] ,Rosetta Books, New York, 2000, s. 7.

1958 yılında yayınlanan ve makalelerden oluşan *Brave New World Revisited*'de Huxley *Cesur Yeni Dünya*'daki karamsarlığından az da olsa uzaklaşmış gibi görünür ve özellikle bu eserin son bölümünde insanın kendisini gerçekleştirme ve dolayısıyla da toplumun düzelmesi için kimi önerilerde bulunur. Bu fikirler temelinde yazar 1962 yılında son önemli romanı olan ve bütün diğer distopik eserlerin tersine birçok eleştirmence klasik ütopya geleneğine uygun görünen *Ada* isimli eserini kurgular.

Özellikle bilim ve teknolojiadaki hızlı gelişmeler karşısında insanlığın içine düşeceği sıkıntıları önceden sezinleyen yazar, kendi hayatında yakalamaya çalıştığı ancak bir türlü yakalayamadığı bireysel mutluluğun ve içsel huzurun peşindeki serüvenini az tanınan *Ada*'ya yansıtmış gibidir. *Cesur Yeni Dünya*'daki sorunlar *Ada*'da çözülmüş gibi görüldüğü için birçok eleştirmen tarafından ütopya olarak değerlendirilen bu eserin kanımızca bilim ve ilimin harmanlandığı ütopya izlenimi kazandırılmış bir ütopya eleştirisi olarak değerlendirilmesi gerekmektedir.

Aldous Huxley 22 Kasım 1963'te, Los Angeles'de kanserden ölmüştür; ancak, onun ölüm haberi Amerikan Başkanı John F. Kennedy'nin aynı gün suikast sonucunda öldürülmesi yüzünden basında gerekli yankıyı bulamamıştır.

2.2. CESUR YENİ DÜNYA VE ADA İSİMLİ ESERLERİN DİSTOPYA, ÜTOPYA VE ANTI-ÜTOPYA OLARAK İNCELENMESİ

On sekiz bölümden oluşan *Cesur Yeni Dünya*'da olay örgüsü F.S. 632 yılında Londra'da geçer. Burada yaşayan toplumun genel özellikleri zaman zaman her şeyi bilen anlatıcı tarafından, zaman zaman ise karakterler arasında geçen konuşmalarla ifade edilir. Totaliter bir yönetim yapısı olan bu toplumda, bireyler toplumun istikrarı için çalışırlar. Görünüşte, insanlar bir dizi mekanik evreden geçerek, yöneticilerin istediği gibi üretilip yetiştirildiklerinden oldukça mutludurlar. Ancak, bu toplumda üretilmeyen ve topluma Amerika'da Kızılderililerin yaşadığı Vahşi Ayrı Bölgesi'nden gelen ana karakter John Savage için durum farklıdır. Huxley, Savage'in her iki uzamı da tecrübe etmesinden dolayı bu karakter aracılığıyla uygar olarak betimlenen Londra ve uygarlıktan uzak olarak betimlenen Vahşi Ayrı Bölgesi arasında karşılaştırma yaparak, okura dünyanın içinde bulunduğu durum ve insanlığın geleceği hakkındaki karamsar bakış açısını ironik bir anlatımla sunar. Eser, bu toplumda kendine bir yer bulamayan John'un intihar etmesi ile son bulur.

On beş bölümden oluşan *Ada*'nın olay örgüsü bilinmeyen bir zamanda Pala isimli bir adada geçer. Burada yaşayan toplum hem karakterler arasında geçen konuşmalarla, hem de tanrısal bakış açısından betimlenir. Anayasal monarşi ile yönetilen Pala'da bireyler huzur, bolluk ve zenginlik içinde yaşarlar. Olaylar bir gazeteci olan Will Farnby'nin bakış açısıyla anlatılır. Çünkü dış dünyadan bir kaza sonucu bu adaya gelen ana karakter Will hem dış dünyayı hem Pala'yı tecrübe eder. Eser Will'in bu topluma uyum sağlaması ve Albay Dipa'nın Pala'yı işgali ile son bulur. Bunun yanında, Doğu ve Batı sentezinin yapıldığı eserde Huxley eserin sonunu yorumla açık bırakarak okurun kendi sonucunu oluşturmasını sağlar.

Cesur Yeni Dünya'nın ilk bölümü, üzerinde “*Londra Merkez Kuluçka ve Şartlandırma Merkezi*”⁶⁴ yazan ve “*Cemaat, Özdeşlik, İstikrar*”⁶⁵ sloganını taşıyan binanın betimlenmesi ile başlar. Daha birinci bölümde, uzamın modern dünyayı temsilen Londra olarak belirtilmesi bir distopya örneği olan eser için rastlantı değildir. Çünkü Londra sanayi devriminin ana yurdu olan İngiltere'nin başkentidir ve böylece sanayileşmenin, teknolojinin, tüketimin ve bunların beraberlerinde getirdikleri modern sorunların merkezidir. Ayrıca, İngiltere'nin seçilmesi onun ada oluşundan kaynaklanır, çünkü ada dünyadan soyutlanmış ama yine onun kıyısında varlığını sürdüren küçük bir yeryüzü parçasıdır ve bu yapısıyla insanlara sanki yeryüzü üzerinde herhangi bir yerde olduğu hissini verir. Dolayısıyla amacı Amerika'yı ve dönemin Amerikan yaşantısını eleştirmek olan Huxley⁶⁶ bu eleştirisini Amerika'yı doğrudan kullanıp tepki çekmek yerine (ki buna rağmen tepki görmüştür) benzerlikleriyle bu yer ve yaşantıyı anımsatan ve gerçek bir uzam olan Londra'yı tercih eder. Yazar ada seçimiyle, gelecek hakkındaki karamsar bakış açısını gerçek bir yer seçerek somutlaştırmaya çalışır; öte yandan, ideal bir toplum tasarımını gerçek olmayan hayali bir yerde kurgulayarak böyle bir yerin fazla ideal olduğu için ancak tasarı olarak kalabileceğini ve hayalden ibaret olduğunu ifade eder. Bu bakış açısı Huxley'in ütopyalara olan kuşkulu yaklaşımını yansıtır.

Eserin başındaki bina betimlenirken anlatıcının binanın “sadece otuz dört katlı” olmasına vurgu yapması, okurun ne denli gelişmiş bir toplulukla karşı karşıya olduğunu göstermeye yöneliktir ve onu karşılaşacağı akıl almaz teknolojilere hazırlar. Gerçekten

⁶⁴Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 23.

⁶⁵Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 23.

⁶⁶Kumar, *Modern Zamanlarda Ütopya ve Karşıütopya*, s. 391-392.

de ilk karşılaşılan inanılması güç olay, bu binada tıpkı bir fabrikada bir malın üretildiği gibi insanların üretilmesidir.

“Zemin kattaki devasa oda kuzeye bakıyordu. Odanın kendisinin bütün tropik ısısına karşın pervazların ötesinde tüm yaz boyunca soğuk kalan ince sert bir ışık; pencerelerden süzülüp aç gözlerle, üzerine kumaş örtülü bir figür, soğuktan titreyen soluk silüetli bir akademisyen arıyor, ancak yalnızca bir laboratuvarın cam, nikel ve solukça parıldayan porselenini buluyordu. Kış donukluğuna yine kış donukluğu karşılık veriyordu. Elleri soluk ceset rengi lastik eldivenler giymiş işçilerin tulumları beyazdı. Işık bir hayaletti, donuk ve ölü. Sadece mikroskopların sarı gövdelerinden belli bir parlak ve canlı töz ödünç alıyordu, çalışma masaları boyunca cilalı tüplerin arasında uzun bir silsile halinde birbirini izleyen enfes çizgiler tereyağı gibi duruyordu. “ Burası da”, dedi müdür kapıyı açarak, “Dölleme Odası.”⁶⁷

Özellikle bu betimlemedeki laboratuvar, mikroskop, nikel, lastik eldiven, tüp gibi teknolojik uzamlara ait terimlerin soğuk, soluk, donuk ve ölü gibi sıfatlarla nitelenmesi ve hayalet, ceset, silüet gibi cansızlığı ifade eden olguların çokluğu Huxley’in bu konudaki ironik tutumunu açığa vurur. Çünkü soğuk ve cansız ortamıyla bu fabrika aslında yeni canların dünyaya geldiği doğumhaneden başka bir şey değildir. Bu eserde insan yaşamında doğal bir süreç olan üremenin bile insanlıktan uzak yapay ve mekanik bir hale geldiğinin vurgulanması Huxley’in insanoğlunun gittikçe robotlaşıp makineleştiği kaygısının abartılı bir ifadesidir. Sonraki bölümlerde görüleceği üzere yazarın *Ada* isimli eserinde her ne kadar bazı yapay dölleme teknikleri kullanılsa da insanlar yapay olarak fabrikalarda üretilmezler.

Ütopya geleneğinde uzamın ada olarak seçilmesinin bir başka sebebi adanın yapısı gereği tehditlere karşı korunaklı olmasıdır. Akşit Göktürk bu durumu şöyle ifade eder:

“Bütün düşsel adalar bir denizle ya da suyla çevrilidir, hepsi dışarıya kapalıdır. Dışarıdan içeriye, içeriden dışarıya bir giriş çıkış güçtür. Dışarıdan bu ayrılmışlık, Atlantis’te adanın çevresindeki kanallarla, dev duvarlarla, St. Brendan’ın adasında adayı bir örtü gibi saran sis bulutuyla pekiştirilirken, More’un Utopia’sında yarım ay biçimindeki adaya giriş çıkışın sıkı bir denetim altında bulunan tek limana bağlanmasıyla dile gelir. Böylece dışarıya kapalılık her çağın

⁶⁷ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 23.

özlenen adasında, hem adanın içindeki örnek düzenin korunmasına, hem de dışarıdan içeriye sızacak bozucu etkilerin önlenmesini sağlar.”⁶⁸

Hem *Cesur Yeni Dünya*'da hem de *Ada*'da bu dışa kapalılık mevcut düzenin korunması ve 'kötülüğün' içeriye sızmasını engellemek içindir. İronik bir biçimde *CYD*'de korunmaya çalışılan düzen aslında 'kötü' olandır, ama o bile kimileri için ütopyadır. Buradan da anlaşıldığı gibi ütopyalar yoruma açıktır ve birinin ütopyası başkası için distopya olabilir.⁶⁹ İster ütopya isterse distopya olsun, ada her türlü ütopya için hem özgürlük ve umut hem de tutsaklık ve korku anlamına gelir. Çünkü kurtuluş ve sürgün işlevi bakış açısına göre değişir. Öyle ki, *CYD*'deki mevcut düzene başkaldıran birkaç kişi düzene karşı çıkararak yeni bir düzen, yani kendileri açısından yeni bir ideal toplum tasarısı peşinde oldukları için başka adalara gönderilerek zararsız hale getirilirler. Böylece, mevcut düzen için 'yıkıcı" olabilecek fikirler, gönderildikleri adalara hapsedilir. Ancak ironik olan, bu fikirlerin sürgüne gönderildikleri adaların kendilerinin birer ütopyaya dönüşmeleridir. Huxley bu ironiyi bir adım daha öteye taşır ve bunu *CYD*' de ki düzenin liderine bu düzene tehdit oluşturduğu için başka bir adaya sürgüne gönderilecek olan bir kişiye gideceği yerin aslında bir ütopya olduğunu imgeleyen sözler söyleterek vurgular.

“Duyan da boğazı kesilecek sanır, oysa birazcık akli olsa, cezasının aslında bir ödül olduğunu anlardı. Bir adaya gönderiliyor. Anlamı şu, dünyanın her tarafından gelen en ilginç erkek ve kadınlarla tanışacağı bir yere gönderiliyor. Şu ya da bu nedenle cemaat hayatına aykırı düşecek kadar bireyselliğin farkına varmış bir sürü insan. Düzenden memnun olmayan, kendi bağımsız düşünceleri olan insanlar. Kısacası, biri olmayı başaran herkes. Size neredeyse imreniyorum.”⁷⁰

Demek ki ada, dışındaki dünyanın karşıtıdır, böylelikle de aykırı bir kimliktir, bir fikir damıtma uzamıdır. Kendi dışındaki bir kimliği kabul edemeyecek kadar dışlayıcı bir sistemdir aslında. Bu yüzden dışarıdan gelenlere tehdit olabilecekleri sebebiyle kapalıdır ve dışarıdan sızıntılara mümkün olduğunca izin verilmez. Ancak ütopyanın yol gösterici olma kaygısından dolayı bu korunaklı uzamları ve buradaki 'ideal' toplumları gözlemleyip dış dünyaya aktarabilecek kişiler gerekir ve bu kişiler de ancak olağanüstü bir durum sonucunda bu adalara ulaşabilirler.

⁶⁸ Göktürk, s. 171.

⁶⁹ Levitas, s. 21.

⁷⁰ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 293.

Genelde bu kişiler gemi batması gibi bir kaza sonucu daha önceden varlığından haberdar olmadıkları bir adaya ulaşırlar. “*Farnaby’nin mutlu adaya fırtına sonucunda bir deniz kazasıyla düşmesi, eski ada yazını geleneğini andırır.*”⁷¹

Ada isimli eserde düşsel adanın ismi Pala’dır ve Sanskritçede ‘koruyucu’ anlamına gelir. Eserden anlaşıldığı üzere, burada dış dünyanın zıttı bir dünyanın korunması söz konusudur. Dışarıdan gelebilecek tehditlere karşı son derece korunaklı bir coğrafyaya sahip olan Pala’ya Will’in ulaşması ilginçtir. Diğer ütopyalarda olduğu gibi Will, varlığından haberdar olmadığı bir adaya rastlantısal bir biçimde ulaşmaz. Will, daha önce Pala’ya gidip petrol çıkarma hakları konusunda patronu adına görüşme yapması için görevlendirilmiştir. Bu sebeple sürekli olarak adaya girebilmenin yollarını aramaktadır. Anlatıcı bu durumu şu cümlelerle ifade eder:

“...Yine de rezil herifin aşağılık gazetesinde çalışıyor ve bir avuç para uğruna aşağılık herifin pis işlerini üstleniyordu. Şimdiyse, inanılır gibi değil ama Pala topraklarındaydı. Şansa bakın ki, Tanrı onunlaydı hem de yazgıya özgü o uğursuz oyunlardan birini sergilemek amacıyla.”⁷²

Will isminin gelecek zaman anlamına gelmesi bu bakımdan da Will Farnaby’nin, Pala’nın geleceği ile ilişkili olması ilgi çekicidir. Will’in girmeye çalışmadığı bir anda bir deniz kazası sonucu Pala’ya çıkmış olmasına rağmen, amacı önceden belli olduğundan o ada için bir tehdit olduğu açıktır. Pala, Will için geldiği dünyadaki acılarının son bulması anlamını taşısa da ve Will bu adadaki düzeni benimseyip buradaki insanlar gibi yaşamayı öğrense de büyü artık bozulmuştur. Huxley’e göre ütopya bir kurtuluşu simgeliyorsa yalnızca Pala’daki insanların mutlu olmaları, diğerlerinin ise mutsuzluğa terk edilmeleri bir haksızlık olacaktır. Her ne kadar agnostik biri olarak yaşamış olsa da Huxley’in bütün yaşamı, eserlerinden de anlaşılacağı üzere, kendisini gerçekleştirme için bir çabadan ibarettir. Bu kendini gerçekleştirme olgusu inanç ile ilintili olsa da Huxley’in bu eserde anlatıcısı aracılığıyla Pala gibi bir cennetin olmaması gerektiğini ya da olacaksa en azından bu dünyada olmaması gerektiğini vurgulamasının nedeni bir inanca mı, yoksa ütopyalara karşı bir inançsızlığa mı şekillenmiş açık değildir.

⁷¹ Göktürk, s. 162.

⁷² Aldous Huxley, *Ada*, Çev: Seniha Akar, Ayrıntı Yayınları, 1999, s.30.

“[...] Kesinlikle yanlış yoldalar çünkü ülkeyi çok iyi yönetiyorlar. Çünkü seçtikleri yol bu güzel adada yaşayan tüm erkek, kadın ve çocuklara olabildiğince kusursuz bir özgürlük ve mutluluk ortamı sağlamaya yeterli. Ama Pala çevresini saran mutsuz dünyada ayrıcalıklı olmayı sürdüremez ve ayrıcalıklı olması doğru da değil. Bunca acı karşısında ayrıcalıklı gösteriş yapmaları- bu açıkça kibir, insanlığı hiçe saymak, Tanrıyı reddetmektir.”⁷³

Ütopyalarda toplum düzeninin korunması amaçlanır. Düzenin korunması için toplumu oluşturan insanların mutluluğu önemlidir. *“Ütopyacı nasıl düşünürse düşünsün mükemmellik vardır, herhangi bir ütopyada insan ırkının mükemmelleştirilmesinin beklenen sonucu mutluluktur.”⁷⁴* Esas olan insanın mutluluğu değilse de insanlar toplum düzeninin korunmasına yönelik bir tutum sergilemek zorunda olduklarından, onların mutlu ve özgür oldukları savunulur. *CYD*'de insanlar oldukça mutludurlar, ancak mutlulukları farkındalıklarının azlığından kaynaklanır. Yöneticiler insanların farkındalıklarının ne kadar az olursa o kadar mutlu olabileceklerini savunurlar. Aksi takdirde, insanlar karşılaştıkları bir sorunda düzeni sorgulama ve başkaldırma eğiliminde bulunabilirler. Örneğin Bernard Marx isimli kişi üretim aşamasında kullanılan kimyasalların azlığı veya çokluğu sebebiyle diğer toplum üyelerinin dışında bir takım davranışlarda bulunur. Tam bir farkındalık olmasa da düzene karşı bir tehdit oluşturabileceğinden Kuluçka Merkezi müdürü onun öldürülmesi gerektiğini düşünür.

“...Hiçbir suç, davranış bozukluğu kadar bağışlanamaz değildir. Cinayet sadece insanı öldürür- sonuçta insan nedir ki?” Elinin tersiyle, sıra sıra mikroskobu, deney tüpünü ve kuluçka makinesini işaret etti. “Kolayca yeni bir insan üretebiliriz- hem de istediğimiz kadar. Uyumsuzluk, bir tek insanın hayatından çok daha fazlasını tehdit etmektedir; doğrudan, Toplum'un kendisi için tehlike oluşturur”⁷⁵

Bu eserde toplumu oluşturanların insan olduğu tamamen bir yana bırakılarak toplum bir çeşit makine gibi görülmektedir. Toplum burada çarklarıyla, dişlileriyle hata kabul etmeyen bir makine gibidir. İnsanın kutsal ve özsel olandan uzaklaştırılarak insanlığını kaybetmesi ve teknolojinin kölesi haline gelmesi bu eserin günümüz modern

⁷³ Huxley, *Ada*, s.65.

⁷⁴ Sharona Ben-Tov, *The Artificial Paradise: Science Fiction and American Reality*, University of Michigan Press, 1995, s. 74.

⁷⁵ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s.197.

insanın durumunu anımsatması yanında modern kapitalist dünyanın bir taşlaması ve alegorisi olduğunu gösterir. Ayrıca yazıldığı dönemde arı bir ırk yaratma girişimi sonucunda bütün sakat veya farklı olan toplum bireylerini elimine ederek bir düzen kuran Nazizm ve bunun gibi tek tip model insan üretmeye çalışan politik açılımları da eleştirir. *CYD*'deki toplumda farkındalığa yer olmadığı açıktır. Totaliter rejimlerdeki gibi insanlar düzen hakkında ne kadar az bilirler ve düzeni ne kadar az sorgularlarsa kendileri için kurulduğuna inandıkları düzende o kadar mutlu olurlar. Kuluçka Merkezi müdürünün toplum üyeleri için “*toplumun iyi ve mutlu üyeleri olacaklarsa ne kadar az bilirlerse o kadar iyi olurdu*”⁷⁶ ifadesi bu duruma bir örnektir.

Ada'da diğer ütopyalardan farklı olarak insanlara önceden belirlenmiş görevler ve sıfatlar yüklenmez. *CYD*'dekinin tam tersi olarak Pala'daki toplum üyelerinin insan olmaları ve bireyselliklerinin farkında olmaları istenir. Burada toplumsal mutluluktansa bireysel mutluluk ön plandadır. Aslına bakılırsa *CYD*'de ve onun gibi totaliter rejimlerin hâkim olduğu dünyalarda da toplum refahı için eşitlik öne sürülürken, bazılarının ötekilerden daha eşit olduğu gözlemlenir. Yani bu gibi toplumlarda belli bir oligarşi söz konusudur. Pala gibi bir uzamın mümkün olması, herkesin kendisini gerçekleştirmesiyle mümkündür. Ancak insanı insan yapan onun ihtiraslarıdır ve ihtiraslar her zaman çatır. Huxley insanın bencilliğini göz önünde tutarak Pala'daki gibi bir toplumun ancak Pala gibi bir düşsel adada, yani kurguda var olabileceğini dile getirir gibidir. Maddi fetişizme odaklanmış bir dünyanın temsilcileri olarak askeri birliklerin romanın sonunda adaya çıkması, hem buradaki düzenin sonuna hem de *Ada*'nın temsil ettiği ütopyanın geçersizliğine işaret eder.

CYD'de yöneticiler insanların farkındalıklarını belirli bir sınırdan tutmak için birtakım öğretilere yer verirler. Bu öğretiler sayesinde insanlara mutlu oldukları ve mutlu olmaları için gereken her şeyin yöneticiler tarafından kendilerine verildiği ve başka bir şeye ihtiyaç duymamaları gerektiği öğretilir. Kuluçka Merkezi müdürü bu durumu şöyle açıklar:

“...Sonunda çocuğun zihni bu öğretilerle dönüşene dek ve bu öğretilerin toplamı çocuğun zihnini oluşturana dek. Yalnızca çocuğun zihnini değil. Yetişkinin zihnini de-tüm yaşamı süresince. Yargılayan, arzulayan ve karar veren zihin- bu öğretilerden oluşacak. Ama bütün öğretiler bizim öğretilerimizdir!”⁷⁷

⁷⁶ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 24.

⁷⁷ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, ss. 53-54.

Yöneticiler bu öğretileri günümüz kapitalistlerinin ellerindeki televizyon gibi propaganda araçları olarak kullanırlar. *CYD*'de sistem ancak Propaganda Binası'nda üretilen güçlü propagandalarla işleyebilir. Büyük reklam panoları, ses kaydından sürekli olarak dinletilenler, radyolar, gazeteler hep propaganda araçları olarak yöneticilere hizmet ederler. Bu araçlarla insanlara bilmeleri gerektiği kadar bilgi verilir. Bu öğretiler insanların bilinçaltlarına birtakım şartlandırma yöntemleriyle yüklenirler. İnsanlar üretim aşamalarından başlayarak yaşamları boyunca bu öğretiler sayesinde mutlu olduklarına inanırlar ve daha fazla bir şey öğrenme ihtiyacı hissetmezler. Kuluçka Merkezi müdürü şartlandırmaların amacını şu şekilde açıklar: "*Yapmak zorunda olduğun şeyi sevmek mutluluk ve erdemdir. Tüm şartlandırmaların amacı budur: İnsanlara, kaçınılmaz toplumsal yazgılarını sevdirmek.*"⁷⁸ Bu öğretinin amacına ulaştığı Lenina isimindeki bir kişinin ona öğretildiği gibi sürekli "*artık herkes mutlu*"⁷⁹ ifadesini kullanmasıyla açıklanır. Yine çıkan bir isyanda topluma dinletilen bir ses kaydında: "*Hepinizin mutlu olmanızı isterim, lütfen iyi olun*"⁸⁰ ifadesi, yöneticilerin toplumdaki insanların mutluluklarına verdikleri sözde önemi gösterir. Yöneticilerin insanların bilinçaltlarını bu öğretilerle doldurup onları mutlu olduklarına inandırarak düzeni sağlamaya çalıştıkları açıktır. Beyin yıkama bu tür şartlandırmalarla gerçekleşir. Bebeklere elektrik vererek onların kitaplardan nefret etmelerini sağlamak, şartlandırma yöntemlerine verilecek örneklerden biridir. Yine, hipnopedya denilen uykuda öğrenme yöntemi ile uyurken bebeklerin yastıklarının altında öğrenmeleri istenilenler saatlerce tekrarlanır. Böylece yöneticiler insanlara kendi istediklerini öğretirler. *Ada*'da ise öğretiler *CYD*'deki gibi değildir ve öğretileri kazandırmak için insanlara şartlandırma yöntemleri uygulanmaz. Sadece Büyük Raca'nın "*Gerçeklerin Gerçekliği ve Gerçekler Konusunda Akılcılıkla Neler Yapılabileceği Üzerine Notlar*"⁸¹ isimli eseri düzenin korunması adına birtakım ilkelerden oluşur, ancak bu ilkeler insanlara zorla kazandırılması gereken öğretiler niteliğinde değildirler. Bunun yanında, *CYD*'deki insanların bastırılması gerekliliğinin tersine, *Pala*'daki insanların öz varlık bilincine vararak kendilerini geliştirmeleri istenmektedir. Örneğin eski Raca'nın eserindeki bir madde şu cümleleri içerir: "*Eğer öz varlığımın bilincine varabilseydim, kendime yakıştırdığım kişiliğin gereklerine göre davranmayı bir yana bırakır ve böylece öz*

⁷⁸Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 39.

⁷⁹Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 110.

⁸⁰Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 279.

⁸¹Huxley, *Ada*, s. 43.

varlığını bulurdum.”⁸² Yine, *Ada*’daki Myna kuşları zaman zaman “*dikkat*”⁸³ “*burada ve bu anda, çocuklar*”⁸⁴ diye haykırarak insanların zihinlerini açık tutmak amaçlı bir çeşit propaganda yapar.

CYD’de insanların eğitimi öğretilerle sınırlı tutulur. İnsanların böylesine az bilmeleri ve farkında olmadan yaşamaları üzerine kurulu bir toplumda eğitim tabii ki sınırlıdır. Yüksekokullar ve üniversiteler vardır, ancak buralarda zaten belirli bir kapasitede üretilen insanlara, sadece gerekli görüldüğü kadar eğitim verilir ve nasıl eğitim verildiği üzerinde durulmaz. İnsanlar düzenin farkında olmadıklarından kendilerine öğretilenlerle yetinirler ve daha fazlasını isteme ihtiyacı duymazlar. Bu bağlamda, eğitim ancak yöneticilerin isteği ile sınırlıdır. Örneğin, John’a Eton’da bir yüksekokulu gezdirirlerken, müdürün “*Penitente Yerlileri*”⁸⁵ ile ilgili izlettiği bir belgesele herkes kahkahalarla güler ve sorgulama ihtiyacı hissetmezler. Çünkü onlara sadece uygarlıktan uzak olan toplumların komik olduğu öğretilmiştir. Bunun yanında, bu toplumda kitaplar da yasaktır. Yasak olmasının bir sebebi insanların istenilenler dışında bir şey öğrenmelerini engellemektir ve yöneticiler bunun toplum yararına olduğunu savunurlar. Tarihin de yine kitaplardan öğrenilebileceği göz önünde bulundurulursa, bu toplumda insanların özellikle tarih konusunda bilgi sahibi olmamaları gerekir. Dünya Denetçisi tarihin gereksizliği üzerinde durur ve tarihin saçmalık olduğunu ileri sürer. Çünkü insanlar tarihteki örnekleri göz önünde bulundurarak içlerinde buldukları düzeni sorgulamamalıdır, insanlara mevcut düzende tecrübe ettikleri yetmelidir. Bu toplumun dışında yetişerek Shakespeare’in eserlerini okuyan John öğrendikleri ve tecrübe ettikleri arasında ikilemde kalır ve çıkmaza girer. Örneğin John, Lenina’yı gördüğünde aklına Shakespeare’nin *Romeo ve Juliet* isimli eserinden bir dörtlük gelir:

*“Konabilir sevgili Juliet’in mucizevi beyaz eline
Ölümsüz saadeti çalabilirler dudaklarından
O dudaklar ki saf ve bakir iffetlerinde bile
Kızarırlar hala, kendi öpüşlerini günah sayar gibi.”*⁸⁶

⁸²Huxley, *Ada*, s. 44.

⁸³Huxley, *Ada*, s. 9.

⁸⁴Huxley, *Ada*, s. 15.

⁸⁵Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 214.

⁸⁶Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 193.

John bu eserde sevgilisine duyduğu iffetli arzuyu öğrenir, ancak Lenina'dan beklediği iffetli davranışları bulamaz. Çünkü Lenina bu toplumun kurallarına göre yetişmiştir. Öte yandan Lenina aklına John geldiğinde ona öğretildiği gibi şunları söyler:

“Sımsıkı sar, tatlım, uçur beni;

Öp beni komalara gireyim:

Sarı bana tatlım sar beni;

Aşkın alır somanın yerini.”⁸⁷

Öğretilenler ve tecrübe edilenler arasındaki fark oldukça açıktır. Yöneticiler, bu örnekteki gibi bireysel mutluluğu bozabileceğinden kitapları yasaklarlar ve daha önce de bahsedildiği üzere insanların kitaplardan nefret etmelerini şartlandırma yöntemleriyle sağlarlar. Aldous Huxley'in Amerika gezisi sırasında Henry Ford'un hayatı ile ilgili bir kitap okuduğu ve *CYD*'yi bu kitaptan esinlenerek yazmış olabileceğinden daha önce bahsedilmişti. Bu eserde de Dünya Denetçisi'nin odasında Ford'un hayatını anlatan “*üstü yumuşak, siyah taklit deriyle kaplanmış, iri, altın rengi T harfiyle damgalanmış büyük bir cilt duruyordu. HAYATIM VE ESERLERİM, YAZAN FORDUMUZ*”⁸⁸ bir kitap bulunması, Huxley'in tecrübesini esere yansıtması olarak yorumlanabilir.

Ada'da ise eğitime verilen önem *CYD*'den farklıdır. *Pala*'da insanların gelişimleri ön planda tutulduğundan eğitim önemlidir. Burada eğitimin amacı “*kızlar ve oğlanlar neye yararlar?*”⁸⁹ sorusunun cevaplanmasıyla belirlenir. *Pala*'da kızlar ve oğlanlar toplu tüketime ya da devleti güçlendirip ayakta tutmaya değil “*olabilirlik durumundan olmuşluk durumuna geçirilmeye, tam anlamıyla insana dönüştürülmeye yararlar.*”⁹⁰ *Pala*'daki eğitim sistemi, Will'in Eğitim Bakan Yardımcısı olan Bay Chandra Menon'a buradaki eğitim sisteminin nasıl olduğu ile ilgili bir soru sorması üzerine açığa kavuşur.

“Gençlere iki türlü eğitim aynı zamanda verilir. Bütün duyarlı varlıklara olan deneyüstü bütünlüklerinin yaşam deneyleriyle bilincine varmalarını sağlarız; aynı zamanda da ruhbilim ve fizyoloji derslerinde her insanın özgün bir yapısı olduğunu, kimsenin kimseye benzemediğini öğretiriz onlara.”⁹¹

⁸⁷ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 220.

⁸⁸ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 281.

⁸⁹ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 223.

⁹⁰ Huxley, *Ada*, s. 224.

⁹¹ Huxley, *Ada*, s. 224.

Bu bağlamda, Pala'daki eğitim sistemi toplum düzeninin korunmasını amaçlayan insanlar yetiştirmekten farklı olarak bireyselliğin ve insani değerlerin ön planda tutulduğu bir sistemdir. Bireyselliğin ve insani değerlerin böylesine ön planda tutulduğu bir toplumda sınıf ayrımının önüne eğitim ile geçildiği açıktır. Pala'da sınıf ayrımı yoktur. Her toplumda olduğu gibi burada da insanlar birbirinden farklı zihinsel ve fiziksel özelliklere sahiptir. Ancak bu farklılıklar bir sorun oluşturmayacak biçimde eğitim ile yok edilmeye çalışılır ve insanlar arasındaki farklılıklardan çok benzerlikler ön plana çıkarılarak düzenin korunması amaçlanır. Pala'daki eğitim bakanı yardımcısı, Will'e Pala'da sınıf ayrımı olmadığını şu sözlerle anlatır:

“Her çocuğun bedensel ve ruhsal yapısını ayrıntılı olarak araştırırız demiştim. Araştırma sonuçlarına göre en çekingen, en gergin, en kolay etkilenebilir ve en içine kapanık çocukları ayırarak bir tek grupta toplarız. Sonra yavaş yavaş bu grup genişletilir. Önce arkadaş canlısı birkaç çocuk katılır aralarına. Daha sonradan bir iki iri kıyım erkek ya da kız; yani saldırganlık ve güç tutkunluğu eğilimi olan çocuklar. Üç karşıt uçtan küçük kız ve oğlanların birbirlerini tanımalarını ve birbirlerine hoşgörü göstermelerini sağlamanın en iyi yolu budur. Birkaç ay süreyle özenli bir denetim altında kaynaştırılan karşıt uçlar, bambaşka kalıtsal yaradılıştaki insanların da kendileri kadar yaşama hakkına sahip olduğunu kabul ederler.”⁹²

CYD'de ise sınıf ayrımı düzenin korunmasına yönelik alınan bir tedbirdir. Çünkü istikrarın ve düzenin korunması için insanların mutlu olması gerekir. İnsanlar kendi özelliklerinin farkında olup, o özelliklerle mutlu olurlarsa istikrar korunur. CYD'de sınıf ayrımı daha insanlar üretilirken belirlenir ve yöneticiler onların yazgılarını ve toplum içindeki yerlerini önceden belirlerler. Alfa, Beta, Delta, Gama ve Epsilon üretilen insan türleridir ve her birinin görevleri diğerlerinden farklıdır. Böylelikle insanlar kendilerine yüklenen özellikler ile mutlu bir yaşantı sürerler. Dünya Denetçisi'nin sınıf ayrımının gerekliliği hakkındaki fikirleri şöyledir:

“Mutluluğa ve istikrara inanıyoruz. Alfalardan oluşan bir toplum, eninde sonunda istikrarsız ve sefil olmaya mahkûmdur. Çalışanlarını yalnızca Alfaların oluşturduğu bir fabrika düşünün- yani ayrı olan ve akrabalık

⁹² Huxley, *Ada*, s. 228.

bağları olmayan, iyi bir mirasa sahip, özgür (sınırlar dâhilinde) iradesiyle seçim yapabilecek ve sorumluluk alabilecek bireylerden oluşsun. Bir düşünün!”⁹³

Bunun yanında, birbirlerinden farklı olan bu insan türleri kendi görevlerini yerine getirerek yaşamaktan memnundurlar ve hiçbir tür birbirine özenmeden yaşar. Hatta hipnopedya yöntemiyle birbirlerini sevmeleri bile engellenir, böylelikle herkes kendi bulunduğu konumdan mutlu olacaktır. Ayrıca sınıf ayrımı şu ifadelerle daha da açık hale gelir: “*Alt sınıflara ait dev barakalar ve bir ayırma duvarının diğer tarafında Alfa ve Beta üyelerine tahsis edilmiş daha küçük evler. Alt sınıflar siyah karınca sürüleri gibi kıvrılarak tek raylı istasyonuna yaklaşmaktaydılar.*”⁹⁴ Alt sınıflar sürü gibi karmaşık olarak betimlenirken, üst sınıfların daha düzenli oluşları ve alt sınıfları yadırgamaları bu toplumdaki eşitliğin birileri için daha fazla eşitlik olduğunu gözler önüne serer. Bu manzarayı gören ve bir Alfa olan Lenina’nın “*bir Epsilon olmadığımı memnunum*”⁹⁵ demesi ve bir Gama gördüğünde “*iyi ki Gama değilim*”⁹⁶ demesi sınıf ayrımının şartlandırmalarla kişilerin bilinçaltlarına başarılı bir biçimde yüklenmesinin bir örneğidir. Yine, Beta bebeklerine hipnopedya yöntemiyle şunlar öğretilir:

“ [...]ve Delta çocukları haki giyerler. Yo, hayır, ben Delta çocuklarıyla oyun oynamak istemiyorum. Epsilonlar daha da kötüler. Okuyup, yazamayacak kadar aptallar. Üstelik siyah giyerler ki siyah canavarca bir renktir. Beta olduğum için öyle mutluyum ki. Alfa çocukları gri giyerler. Bizden çok daha sıkı çalışırlar, çünkü korkulacak kadar zekidirler. Gerçekten de Beta olduğum için öyle mutluyum ki. Çünkü o kadar çok çalışmıyorum. Üstelik biz Gamalar ve Deltalardan çok daha iyiyiz. Gamalar aptaldırlar. Hepsi yeşil giyerler. Delta çocukları da haki giyerler. Yo, hayır, Delta çocuklarıyla oyun oynamak istemiyorum. Epsilonlar daha da kötüler. Okuyup yazamayacak kadar...”⁹⁷

CYD’de tüketimi desteklemek için de insanlara şartlandırma teknikleri kullanılarak birtakım öğretiler sunulur. Örneğin kitaplar hem yukarıda değinildiği gibi insanlara istenilen dışında bir şey öğretmemek içindir; hem de yöneticilerin kitap okuyarak vaktini geçiren bir insanın tüketimden uzak duracağından korktukları içindir. Tüketim, üretimin istikrarı için gereklidir ve bu davranış insanlara şartlandırmalarla

⁹³Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 287.

⁹⁴Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 107.

⁹⁵Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 109.

⁹⁶Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 95.

⁹⁷Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 52.

kazandırılır. Örneğin, Lenina sürekli hipnopedya yöntemiyle öğretildiği gibi “*Atıp kurtulmak onarmaktan iyidir. Yama artarsa refah düşer*”⁹⁸ cümlesini tekrarlayarak tüketim hakkındaki öğretilerin ne denli işe yaradığını doğrular. Hayatının bir kısmını Vahşi Ayrı Bölgesi’nde geçiren Linda da, orada yaşayan insanların eskiyen kıyafetlere yama yapmasını şaşkınlıkla karşılar. Çünkü ona bu toplumda yamanın refahı bozan bir şey olduğu öğretilmiştir. Linda, Lenina’ya şunları söyler:

“*Şu giysilere bak. Bu hayvan yünü asetata hiç benzemez. Yıllar geçse de bir şey olmuyor. Yırtılırsa yamaman gerekiyor. Fakat ben bir Beta’yım; Dölleme Odası’nda çalışıyordum; hiç kimse bana böyle bir şey öğretmedi. Benim işim bu değildi. Üstelik elbise yamamaya hiçbir zaman iyi gözle bakılmazdı. Delinince at ve yenisini al. Yama artarsa refah düşer. Doğru değil mi? Onarmak anti sosyaldir.*”⁹⁹

Tüketim, makinelerin çalışıp fabrikaların üretmesi için vazgeçilemeyecek bir şarttır. Yöneticiler ürün tüketimini ne pahasına olursa olsun desteklerler. Bunun yanında, çocukların tüketime katkı sağlamayacak oyunlar oynamasına dahi izin verilmez. Müdür’ün “*insanların, tüketimi arttırmaya hiçbir katkısı olmayan oyunları oynamasına izin vermenin ne kadar ahmakça olduğunu bir düşünsenize. Delilikten başka bir şey değil*”¹⁰⁰ ifadesi tüketimin toplumun her alanında yer aldığı ve vazgeçilmez olduğunun diğer bir göstergesidir. *Ada*’da ise tüketim konusu desteklenmez. Çünkü üretim ihtiyaç duyulan kadar yapılır. Böylelikle insanlar aşırı tüketime ihtiyaç duymazlar. Üretim ve tüketim arasında düzenli bir denge olduğundan tüketimi arttırmak için herhangi bir yöntem kullanılmaz. Toplumdaki insanlar ihtiyaçları kadar tüketirler ve bu biçimde mutlu yaşarlar. *Pala*’da Dr. MacPhail “*nüfusumuz çok olmadığı için bolluk içinde yaşıyoruz. Ancak, bolluk içinde olmamıza karşın, bugün Batıya boyun eğdiren kışkırtmaya -aşırı tüketime- karşı durabildik*”¹⁰¹ ifadesiyle tüketimi destekleme gereği duymadıklarını belirtir. Ancak *Ada*’da tüketimin desteklenmesi gerektiğini düşünen, *Pala* dışında yetişen Murugan vardır. Murugan, komşu ülke Rendang Lobo’da gördüğü yaşam biçimini *Pala*’da uygulamak ister. Örneğin Rendang’da gördüğü motosiklet ve otomobil gibi teknolojik oyuncakların hayaliyle yaşar. Bu türden hayallerinin karşılanabilmesi içinde *Pala*’nın petrol satışı

⁹⁸Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s.79.

⁹⁹Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 165.

¹⁰⁰Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, ss. 55-56.

¹⁰¹Huxley, *Ada*, s. 163.

yapmasının, ağır sanayiye ve teknolojik yenilikleri kabul etmesinin gerekli olduğunu savunur. Aşırı sanayileşme ve bunun sonucu aşırı tüketim, istikrarı sağladığı için distopik toplumlarda insanları refaha ulaştırırken, ütopyik toplumlarda köleliğin sebebi olarak görülen bu olgular mutsuzluğu ve yitikliği temsil eder. Mutlu olmayan insanlar ideal toplum düzenine ve birliğine karşı bir tehdit oluşturur. Bu da ütopyalarda ki kaçınılması gereken en büyük sorun olarak görülür.

Tüketim toplumlarını eleştiren distopyalarda tüketim, düzenin bir parçası olarak yaşamın her alanına nüfuz eder. Tüketimin böylesine önem taşıdığı bu distopyalarda boş zamanı doldurmak için bile çok ciddi bir planlama ve yatırım göze çarpar. Bu toplumlarda insanların boş zamanlarını eğlenerek geçirmeleri kapitalist sistemin kusursuz çalışabilmesi ve bu insanların sistem için daha ‘verimli’ olmaları açısından çok önemlidir. Bu yolla insanlar hoş vakit geçirerek tüketime katkı sağlarlar. Böylelikle de çalışmaları karşılığında sistemin onlara verdiği parayı yine sistem eğlenmeleri karşılığında onlardan geri toplar. Bu toplumlarda iş hayatı ve boş zaman arasında öylesine mükemmel bir denge oluşturulur ki insan, kendisini bu boş zamanı değerlendirme etkinliklerinden ‘zevk almak’ zorundaymış gibi hisseder. Özellikle daha çok tüketimin daha çok mutluluk getireceği fikri üzerine dayanan reklam kampanyaları bir çeşit propaganda gibi tüketim toplumu ideolojisinin sorunsuzca yayılmasını sağlar. Aslında bu toplumlarda insan tüketmez, insan içinde bulunduğu sistem tarafından tüketilir, ancak bunun farkında değildir. Bu sözde eğlenceler insanların çalışma saatleri dışında istediklerini yapabilecekleri, iş sorumluluğu taşımadıkları vakitlerini eğlenerek geçirmeleri üzerine kurulur dolayısıyla bu zamanlarda insanlar sistem açısından tehlike olan düşünmeden uzaktırlar ve düzen hakkında düşünmeyecek ya da onu sorgulamayacaktırlar.

CYD’de de birçok boş zaman etkinliği vardır ve insanlar çalışmadıkları zamanlarda bu etkinliklerle vakit geçirirler. Örneğin; Lenina çalışma zamanları dışındaki vaktini “*Engelli Golf*”¹⁰² ya da “*Hareketli Zemin-Roketli Duvar Tenisi*”¹⁰³ oynayarak, “*Calvin Stopes ve On altı Seksofoncusu*”¹⁰⁴na giderek dans edip şarkı söyleyerek geçirir. Oysa Lenina bir defasında Kuzey Kutbu’na gitmiştir ve

¹⁰² Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 95.

¹⁰³ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 140.

¹⁰⁴ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 110.

“[...] orayı sıkıcı bulmuştu. Yapabilecekleri hiçbir şey yoktu ve otel umutsuz denecek kadar eski tarzdı- yatak odalarında televizyon yoktu, kokulu org da yoktu, sadece en iğrencinden sentetik müzik ve iki yüzün üzerindeki konuk için yalnızca yirmi beş tane Hareketli Zemin-Duvar Tenisi Kortu vardı. Hayır, kesinlikle tekrar Kuzey Kutbu’nu görmek istemiyordu.”¹⁰⁵

Tüketim toplumlarında kişiler yalnızca teknolojiye değil, o toplumun düzenine artık o kadar bağımlı bir hale gelmişlerdir ki, ne zaman ne yapacaklarını sistemin kendileri için belirlemesini isterler. Lenina da sistemin dışına çıktığında çaresizdir. Yine, Bernard Marx’la buluştuğu bir gün bütün gününü onunla baş başa yürüyüş yaparak geçirmek zorunda kalır ve boş zamanını bu şekilde geçirmek ona oldukça anlamsız gelir, sonunda Bernard’ı “*Kadınlar Ağır siklet Güreş Şampiyonasının Yarı-Yarı Finallerini*”¹⁰⁶ izlemeye ikna eder. *CYD*’de kişilerin vakitlerini bu tür etkinliklerle geçirdikleri, bu yolla tüketime de katkı sağladıkları ve bu etkinlikleri vazgeçilemeyecek bir eğlence aracı olarak gördükleri açıktır. *Ada*’da ise ne tüketmek ne de insanları sıkıntılardan uzak tutmak amaçlı etkinlikler yoktur. *Pala*’daki insanlar düzenden ve yaşamlarından zaten memnun olduklarından böyle etkinliklere ihtiyaç duymazlar.

Distopyalarda zaman zaman çalışma hayatından ve düzenden bunalan insanlar, boş vakit geçirmenin dışında uyuşturucu kullanırlar. Böylelikle, hem bunalan insanın farkındalığının önüne bir set çekilmiş olur hem de insan tekrar mutluluğa sürüklenir. *CYD*’de yönetim tarafından “*soma*”¹⁰⁷ adı verilen uyuşturucu iş çıkışlarında yorgunluklarını atıp ertesi gün tekrar çalışabilmeleri için işçilere, cinsel ilişkiden önce zevk almak ve sorunlardan bunaldıklarında kaçış için insanlara dağıtılır. Soma ile insanların duygu ve düşünceleri bastırılarak sadece düzenden zevk almaları sağlanır. Dünya Denetçisi, soma için “*gevşeticiydi, uyuşturuyordu ve keyifli halüsinasyonlar sağlıyordu*”¹⁰⁸ diyerek insanları uyuşturucu kullanımı hakkında cesaretlendirir. Yine şartlandırma yöntemiyle insanlara öğretilen “*bir santimetre küpü bin musibet savuşturur*”¹⁰⁹ ifadesi insanların birbirlerine sık sık tavsiye ettikleri soma için kullanılır. Soma artık öylesine sıradan bir tüketim maddesi olmuştur ki ona sakız tabletleri ya da başka gıda türleri olarak rastlamak mümkündür. Böylelikle, kişiler bu uyuşturucu maddeye sistemin teşviki yüzünden kolaylıkla ulaşabilirler.

¹⁰⁵ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 124.

¹⁰⁶ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 126.

¹⁰⁷ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 84.

¹⁰⁸ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 84.

¹⁰⁹ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 85.

John'un geldiği Vahşi Ayrı Bölgesi'nde de sorunlardan kaçmak için "*meskal*"¹¹⁰ isminde bir uyuşturucu çeşidi kullanılır. Soma, uygarlığın uyuşturucusuyken, meskal, uygarlıktan uzak bir toplumun uyuşturucusudur ve sanki amaçları aynı değilmiş gibi bu farklılık vurgulanır. Sorunlarından uzaklaşmak için yüksek dozda soma alarak ölen John'un annesi Linda, Vahşi Ayrı Bölgesi'nde yaşarken soma bulamadığından meskal kullanır ve meskal'i şöyle betimler:

*"Sanırım John size anlatmıştır. Neler çektiğimi- tek bir gram soma yoktu ki alayım. Arada bir Pope getirdiği zaman içilen bir başka meskal. Pope tanıdığım çocuktuktu. Ama sonrasında o kadar kötü oluyorsun ki, meskalden sonra, peyotl alınca da hasta oluyorsun; üstelik o berbat utanç duygusu, içtiğinin ertesi günü daha da kötü oluyor."*¹¹¹

Vahşi Ayrı Bölgesi'nde de uyuşturucu bulunmasına rağmen, Linda'nın bunu kullandıktan sonra utanç duyması, o toplumda uyuşturucunun olmasına rağmen ayıp olabileceği izlenimini verir. Bu bağlamda, Londra ve Vahşi Ayrı Bölgesi'nde yaşayan insanlar kendi ütopyalarının sürekliliği için uyuşturucu kullanırlar. Bunun aksine, toplum düzenine karşı farkındalığı diğer insanlara göre biraz daha yüksek olan Bernard Marx, Lenina ile buluşmaya ilk başladığı zamanlarda ve bu zamanlardan önce somaya karşıdır. Somanın insanı kendisi dışında biri yaptığını savunarak soma kullanmayı "*Suratsız da olsam kendim olayım. Ne kadar neşeliyse de başka biri olmak istemem*"¹¹² diyerek reddeder. Örneğin Lenina'nın Henry'nin yanına gitmesinden dolayı üzüldüğü bir anda Benito Hoover'ın onun bu sıkıntılı haline karşılık "*Ama bence sen çok somurtkansın! Sana bir gram soma lazım*"¹¹³ diyerek soma kullanmasını önerdiğinde oldukça sinirlenerek oradan uzaklaşır. Ancak Lenina'yla buluşmaları arttıkça kendisi de sorunlardan kaçma yolu olarak görerek soma kullanmaya başlar.

Ada'da da uyuşturucu kullanımı yaygındır, ancak kullanım amacı farklıdır. Zehirli mantarlardan elde edilen ve "*Mokşa*"¹¹⁴ adı verilen bu uyuşturucu CYD'dekinin aksine insanları uyuşturmaktan çok onların gerçeklerin farkına vararak aydınlanmalarını sağlamak için kullanılır. Dr. Robert mokşa için:

"Avrupa'da yetiştirilme talihsizliğine uğradığından Murugan bunu uyuşturucu diye adlandırıyor [...] Oysa biz, tam tersine, bu nesneye güzel adlar takmışız:

¹¹⁰ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 163.

¹¹¹ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, ss. 163-164.

¹¹² Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 127.

¹¹³ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 92.

¹¹⁴ Huxley, *Ada*, s. 153.

mokşa, gerçeklerin açıklayıcısı, hakikat ve güzellik ilacı. Ve bu adların uygunluğunu kişisel deneylerimiz bize kanıtlamıştır”¹¹⁵

ifadesini kullanarak onun kullanım amacını ve gerekliliğini açıklar. Dr. Robert mokşa'nın gerçeklikle ilgisi olmadığını savunan Murugan'a da şunları tavsiye eder:

“Sana bizi yanılısamalar ve düzmece uyanışlar içinde yüzen bir sürü keyfine düşkün uyuşturucu tutkunu olarak tanıtmışlar. Dinle, Murugan- kafana sokuşturulan bu yalanları unut. Dört yüz miligram bağımsızlaşma ilacı al, etkilerini kendi gözlerinle gör. Kendi kişiliğin hakkında, içinde yaşadığın, öğrendiğin, acı çektiğin ve sonunda da öleceğin bu anlaşılmasız dünya hakkında sana neler öğretebileceğini gör. Öyle ya, sen de bir gün öleceksin- belki elli yıl sonra, belki yarın. Kim bilir? Ama ölüm bir gerçek, hazırlıklı olmamak ise aptallık.”¹¹⁶

Soma, CYD'de dini ayinlerde de kullanılır. Bernard Marx *“Fordson Cemaat İlahievi”*¹¹⁷ ne gider. Burada toplantılar düzenli olarak yapılır ve Bernard geç kalmaktan korktuğundan telaş içerisinde. Bu bağlamda, dinin de kontrol ve baskı altında yapıldığı açıktır. Ayin, on iki kişinin yuvarlak bir masa etrafında oturması ile başlar. *“İçinde çilek dondurmalı soma bulunan kupa elden ele dolaştırılır ve benliğimin silinişine içiyorum duasıyla on iki kez büyük yudumlarla içilir.”*¹¹⁸ Ayinde soma kullanılması yüce varlık olan Ford'u hissedebilmek için insanların kendilerinden geçmelerini kolaylaştırmaktır. Müzik sürekli olarak çalarken ellerinde dolaştırdıkları kupayı içerler ve içerken ilk ilahiyi okurlar:

*“Fordum, on ikiyiz biz; bizi bir eyle,
Sosyal Nehir'deki damlalar misali;
Ah, güç ver bize koşalım birlikte
Parlak Dört-tekerin gibi çevikçe.”*¹¹⁹

Bu ilahi ile Hristiyanlık'taki İsa peygamberin on iki havarisine vurgu yapılmış olabilir. Böylelikle, din teknoloji, peygamber Ford, on iki havari ise bu insanlardır. İkinci ilahi ise kupanın *“Yüce Varlık'a içiyorum”*¹²⁰ denilerek içilmesi ile okunur:

“Gel, Yüce Varlık, Sosyal Dost,

¹¹⁵ Huxley, *Ada*, s. 153.

¹¹⁶ Huxley, *Ada*, s. 157

¹¹⁷ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 114.

¹¹⁸ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 117.

¹¹⁹ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 117.

¹²⁰ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 117.

*On ikiyi silip bir eyleyen!
Ölmeye can atarız, çünkü sonunda,
Daha yüce hayattır bizi bekleyen.”¹²¹*

Bu ilahi ile soma etkisini daha da göstermeye başlar ve üçüncü ilahi “*Yüce Varlık’ın gelmek üzere oluşuna içiyorum*”¹²² diyerek okunur:

*“Hisset Yüce Varlık’ın gelişini!
Neşelen ve neşe içinde öl!
Davulların müziğinde eri!
Bende seni, sende beni gör.”¹²³*

Bu son ilahi ile birlikte kendilerinden iyice geçen insanlar, Ford’u hissettiklerini düşünerek “*Toplu seks-poplu seks*”¹²⁴ haykırıları içerisinde dans ederler. Tanrının ve aşkın askıya alındığı bu dünyada din dahi cinsellikle bağdaştırılmıştır. Bu sanayi toplumunda Ford’un tanrılaştırılması gözler önüne serilir. Zaten eserin zamanı Ford’dan Sonra 632’dir. Yani, Ford milat olarak kabul edilir. Bunun yanında, Kuluçka Merkezi müdürü, Dünya Denetçisi’nin odasında kitaplar bulunmasından duyduğu korkuyu “*Ford bilir daha neler vardı*”¹²⁵ ifadesiyle belirterek Ford’un tanrısallığına vurgu yapar. John, Dünya Denetçisi’ne Tanrı’yı bu toplumdaki insanlara neden anlatmadıklarını sorduğunda, Dünya Denetçisi dinlerin de tıpkı tarih gibi eski olduğunu ve Tanrı’nın eskide kaldığını ileri sürer. Ayrıca, insanların yaşlandıkça Tanrı’ya ilgi duyduklarını ve bu toplumda yaşlılık olmadığından buna gerek olmadığını belirtir. Aslında insanlar üretim, tüketim, cinsellik ve uyuşturucu karmaşasında din, aşk ve ölüm gerçeklerini yadsıyacak kadar mekanikleşip özünden uzaklaşmış, yani insan olmaktan çıkmıştır.

Bunun yanında, Dünya Denetçisi Tanrı’ya inandığını ancak Tanrı’nın farklı zamanlarda kendini farklı biçimlerde gösterdiğini düşünür. Örneğin modern zamanda Tanrı “*kendini yokluk şeklinde gösteriyor, sanki hiç yokmuş gibi*”¹²⁶ diyerek Tanrı sorununun modern dönemle ilgili olduğunu savunur. Dünya Denetçisi’nin bu cevaplarına karşılık John “*fakat Tanrı, yüce, güzel ve kahramanca olan her şeyin*

¹²¹ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 117.

¹²² Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 118.

¹²³ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 118.

¹²⁴ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 121.

¹²⁵ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 61.

¹²⁶ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 302.

gerekçesidir"¹²⁷ der. Ancak Dünya Denetçisi, düzenli uygarlıklarda kimsenin toplum içinde bunlara ihtiyacı olmadığını savunur. Yani, modern dönemde Tanrı'ya gerek yoktur, onun yerine Tanrı gibi her şeye kadir olan teknoloji vardır.

Genelde ütopyalarda din biraz daha farklı ele alınır. Farklı dinsel grupların çizdiği ütopyaların yanı sıra, bazen farklı inançtan insanların uyumu da söz konusu olur.

*"Ütopya toplumlarında din konusunda, geneli itibariyle bir özgürlük anlayışı vardır. Yani yazarlar, ütöpik sistemin ne kadar hoş görülmesi ve halkı mutlu etme gayreti içinde olduğunu anlatmak için, insanların din konusunda kendi hür iradeleriyle hareket ettiklerini göstermek istemektedirler. Din konusunda serbestlik olduğunu belirten yazarların yine de bağlı oldukları inanç doğrultusunda tasarladıkları toplumların dinlerini belirledikleri söylenebilir. Din seçme konusunda gösterilen bu hoşgörü dinsizlik tercihi ise asla gösterilmeyip cezalandırılma yoluna gidilmiştir."*¹²⁸

Bir ütopya olarak ele alındığında *Ada*'daki toplumda da insanların dinlerini seçmeleri hoşgörü ile karşılanır. Bu toplum genel itibariyle Budizm'in bir kolu olan ve kuzey Budizm'inin farklılaşmış ve geliştirilmiş bir biçimi olan Mahayana'ya inanır. Bununla birlikte, *Pala*'daki Budizm'e ilaveten Hinduizm'in bir kolu olan Tantra'ya da inanılır. *Pala*'da Ranga isiminde bir kişi, Will'e kendi dinlerini şu şekilde açıklar:

*"Budizm aşağı yukarı bin iki yüzyıl önce Pala'ya gelmiş. Hem de bize daha yakın olan Seylan'dan değil de, Bengal'den ve Bengal kanalıyla Tibet'ten. Sonuç: Bizler Mahayana kolundayız ve bizim Budizmimiz Tantra ile iç içedir."*¹²⁹

Seçtikleri bu din ile kendi benliklerine ulaşma yolunda daha da özgürleştiklerini düşünürler. İsteklerine karşı koymaktan çok isteklerini doyuma ulaştırırlar. *CYD*'dekine benzer olarak *Ada*'da da dini ayinlerde, mokşa kullanılır. Ancak, mokşa, somanın benliğin silinişinde kullanılmasından çok, benliğin farkına varma ve öz benliğe ulaşma adına kullanılır. Dr. Robert, dinlerini nasıl uyguladıklarını Will'e şöyle anlatır:

"Bizim ayinimiz dinsel laf kalabalığı düzeyini aşar. Mokşa ilacının yardımıyla sözlerin ötesindeki somut gerçek yaşanır. Somut gerçek bir önerme değildir; bir var olma duyarlılığıdır. Biz çocuklarımıza dualar ezberletip, duygusal simgelere tapınmayı öğretmeyiz. Dinin en derin gerçeklerini öğrenme zamanı geldiğinde

¹²⁷ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 305.

¹²⁸ Erol Hekim, *Yeni Atlantis, Güneş Ülkesi, Ütopya, Yalnızız, Balık İzlerinin Sesi ve Ankara Adlı Eserlerdeki Hayali Dünyaların Karşılaştırılmaları*, (Yüksek Lisans Tezi) Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya, 2004, s. 15.

¹²⁹ Huxley, *Ada*, s. 85.

onları bir uçuruma salar, ardından her birine dört yüz miligram gerçek açıklayıcısı veririz. Kafası çalışan herhangi bir oğlan ya da kıza gerçeğin özü konusunda bir fikir veren bir çift dolaysız somut gerçek yaşantısı.”¹³⁰

Pala’da dinin özgürce yaşandığı açıktır. Bununla birlikte, Tantrik inançta var olan isteklerin doyuma ulaştırılması cinsellikle de ilgilidir. Aşk Yogası adı verilen “Maithuna” kutsal ve bedensel bir yogadır. Ranga’ya göre “*Maithuna yaptığınızda bedensel aşk kutsal aşkla özdeşleşir.*”¹³¹ Bunun yanında maithuna, Freud’un çocuk cinselliği hakkındaki görüşleriyle de ilgilidir.

“Hepimizde doğuştan var olan ve tüm bebeklik ve çocukluk döneminde yaşadığımız cinsellik, cinsel organlar üzerine yoğunlaşmamıştır; tüm ergenliğimize yayılmış bir cinselliktir. Kalıtsal cennetimiz. Ama çocuk büyüdükçe cennet yitilir. Maithuna bu yitik cenneti yeniden bulmak, yaratmak için geliştirilmiş bir yöntemdir.”¹³²

Böylelikle, Pala’da cinsellik öz benliğin aranışı yani bir tür aydınlanmadır. Murugan ismindeki kişi Pala da yetişmemiş olması sebebiyle maithuna’nın anlamsız olduğunu düşünür ve Palalıların sürekli olarak bu anlamsızlık doğrultusunda yaşadıklarına inanır. Ona göre bu bir tür mutluluk değil, “*olsa olsa aptallık, pislik. Kalkınma dururken seks, seks, seks.*”¹³³ Avrupa’da yetişen Murugan, mutluluğun yollarından birinin seks olduğuna karşı çıkar, ona göre asıl mutluluk kalkınma ile sağlanır. Zaten, petrol zenginliği olan Pala petrolden para kazanmalıdır. Yani, onun bakış açısına göre mutluluk paradır.

CYD’de cinsellik ne bir benlik arayışdır ne de mutluluk aracıdır. Orada cinsellik hayatın sıradan bir parçasıdır ve çocuklara erotik oyunlar oynatmanın gerekliliği üzerinde durulur. Özellikle kadınlar cinsel birer obje olarak görülürler ve kadınların fiziksel görünümleri oldukça önemlidir. Yaşamlarında onları ilgilendiren tek şey, cinsellik adına güzel ve temiz görünmek ve güzel kıyafetler giymektir. Örneğin Lenina ve Fanny bir araya geldiklerinde sadece erkeklerden ve kıyafetlerden bahsederler. Hatta Lenina’nın tek bir kişi ile uzun süre beraber olması toplum tarafından yadırganır. Çünkü bu toplumda “*herkes herkese aittir*”¹³⁴ ve kadınlar diğer erkekleri cezp etmek için kendilerine özen göstermelidir. Bunun yanında, erkekler de kadınlara sadece fiziksel yönden ihtiyaç duyarlar ve rahatlıkla kendi kız arkadaşlarını birbirlerine tavsiye ederler.

¹³⁰ Huxley, *Ada*, s. 178.

¹³¹ Huxley, *Ada*, s. 86.

¹³² Huxley, *Ada*, s. 87.

¹³³ Huxley, *Ada*, s. 152.

¹³⁴ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 67.

Bu durum toplum için oldukça olağandır. Cinsellik hayatın vazgeçilmeyen bir parçasıdır ve soma sayesinde bir rahatlama aracı olarak görülür. Örneğin Henry Foster kendi kız arkadaşı olan Lenina hakkında bir başka arkadaşına şunları söyler: “*Ah, muhteşem bir kız. Harika, etine dolgun. Daha önce onunla birlikte olmadığına şaşırırım*”¹³⁵ Bu konuşmadan sonra ise Lenina’yla mutlaka birlikte olması gerektiğini, nasılsa herkesin herkese ait olduğunu vurgular. Farkındalığı diğerlerinden biraz daha fazla olan Bernard Marx ise iki erkeğin arasında geçen bu konuşma karşısında şunları düşünür: “*Lenina’dan bir et parçasıymış gibi bahsediyorlar. Burada onunla birlikte ol, orada onunla birlikte ol. Koyun eti misali. İyice koyun etine indiriyorlar onu.*”¹³⁶

Gerçekten de bu toplumda kadınlar birer et parçasıdır ve kendileri bu durumdan rahatsız değildir. Hatta Lenina, her fırsatta Bernard’a kendisini güzel bulup bulmadığını, etine dolgun olup olmadığını sorar. Modern toplumlarda, medya aracılığıyla kadınlara güzel görünmenin önemini sık sık hatırlatan propagandalar sebebiyle kadınlar yaşamlarının merkezine dış görünümü koyarak, kendi içsel değerlerinden vazgeçerler. Farkında olmadan ya da sonraları farkında olsalar da umursamayarak kendilerini cinsel obje olarak görmekten memnundurlar. Cinsellik oldukça olağandır ve daha önce de değinildiği gibi toplu seks yapılır. Bu toplumda cinselliği cesaretlendirici duygusal filmler gösterilir ve bu filmlere gösterilen rağbet oldukça fazladır. İnsanlar iş çıkışlarında boş zamanlarını geçirmek için bu erotik filmlere giderler. John için ise durum farklıdır. Shakespeare’den öğrendiklerine göre eğer iki insan arasında duygusal bir bağ varsa bu kişiler evlenmelidirler ve birbirleri adına asilce şeyler yapmalıdırlar. Bu sebepten, Lenina’dan çok hoşlanmasına rağmen Lenina’nın ona seks teklif etmesine kızar ve onu fahişelikle suçlar, oysa Lenina buna bir anlam veremez. Çünkü onun toplumunda bu oldukça olağandır. Diğer bir kadın karakter olan Linda, Vahşi Ayrı Bölgesi’nde yaşarken erkeklerle beraber olur ve oradaki kadınlar onu erkeklerini ellerinden almakla suçlayarak döverler. Bu duruma anlam veremeyen Linda, o toplum için kötü kadın ilan edilir. Eserin sonunda da John kendini kırbaçlarken iffetsiz olduğunu düşündüğünden Lenina’yı da kırbaçlayarak öldürür. Onun çektiği acıdan zevk alan bir grup insan ise büyük bir toplu seks gerçekleştirirler.

Kadınların metalaştırıldığı ve cinselliğin anlamsız olup sadece doğal bir ihtiyaç olduğu bu toplumda evlilik kavramı da tabii ki anlamsızdır. İnsanlar herkesin herkese

¹³⁵ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 72.

¹³⁶ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 74.

ait olduğu görüşünden öyle memnundurlar ki evliliğe gerek olmadığını ve evliliğin uygar olmayan toplumlara ait olduğu görüşünü savunurlar. Örneğin Lenina, John'un evlenme teklifini “*korkunç bir fikir!*”¹³⁷ olarak değerlendirir. Bunun yanında, evlilik beraberinde tek eşliliği getireceğinden bu toplum için sakıncalıdır da. Tek eşlilik duyguları harekete geçirir, aile olmayı arzulayan insan çocuk yapar, akrabalar edinir ve böylelikle de toplumun refahından çok kendinin ve kendine ait olanın refahını düşünür. Yani tek eşlilik bireyselliği tetikler, ki bu distopya da kaçınılması gereken bir şeydir. Bu bağlamda, toplum refahının her şeyin üzerinde tutulduğu bu toplumda evlilik, akraba ilişkileri ve doğal yollardan üreme yasaktır. Hatta bu kavramların görüldüğü toplumlar uygarlıktan yoksun toplumlar olarak betimlenir. Örneğin bir zamanlar Vahşi Ayrı Bölgesi'nde yaşayan Linda, Pope adında biriyle evlenir ve buna bir anlam veremez. Oraya geziye giden Lenina da bu türden akraba ilişkilerini anlamsız bulur.

Ada'da ise evlilik vardır. İnsanlar evlenirler, çocuk yaparlar ve bu biçimde yaşamaktan mutludurlar. *Pala*'da insanların eşlerinden biri öldüğünde bir başkasıyla evlenmesi de söz konusu olabilir. Örneğin Susila'nın kocası Dugalt ölmüştür ve herkes Susila'nın tekrar evlenmesi gerektiğine inanır. Yine Dr. Robert ve Lakshmi, Shanta ve Vijaya evlidirler. Bunun dışında, evlilik konusuna ayrıca değinilmez.

Evliliğin doğal olduğu *Pala*'da aile, ebeveyn ve çocuk konuları *CYD*'de olduğundan farklıdır. *Pala*'da insanların evlenmesi, aile ve çocuk kavramları önem taşır. İnsanlar kendi ailelerini kurarlar ve çocuk yaparlar. Çocuklarını zaman zaman doğal yollarla doğurup, doğal yollarla yetiştirirken, zaman zaman çocuklarını çeşitli sebeplerden yapay döllene teknikleriyle yaparlar. Huxley'in bu konudaki gelecek öngörüsü, günümüz dünyasına bakıldığında gerçekleşmiş gibi gözükür. Klonlama, sperm bankaları ve laboratuvar ortamında yapay döllene artık günümüz gerçekleri arasındadır. Will, Shanta'yla çocuğunu emzirirken tanıştığında Shanta, Will'e “*umarım Bay Farnaby doğallığa karşı değildir*”¹³⁸ der ve “*bebek annesinin sözlerini haklı çıkarmak istercesine ağzını kahverengi meme başından çekerek geçirdi*”¹³⁹cümlesi ile de annelik, aile ve doğallık vurgusu yapılır.

¹³⁷ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 250.

¹³⁸ Huxley, *Ada*, s. 208.

¹³⁹ Huxley, *Ada*, s. 208.

Ebeveynler çocuklarını kendi kurdukları aileler dışında KEEK adı verilen “*Karşılıklı Evlat Edinme Kulüpleri*”¹⁴⁰ içerisinde yetiştirirler. Pala’da aile kavramı ve çocuk yetiştirme işi çok önemli kavramlardır. Çünkü burada, bu mutluluk adasında mutluluğun sürdürülebilmesi için temel olarak insanın sağlığının ve mutluluğunun gerekli olduğu düşünülür. Bu bakımdan, doğal bir aile yapısı içinde yetiştirilen çocukların ailelerin karşılaştığı sıkıntılar sonucunda yanlış edinimler kazanmamaları için kurulan KEEK’lerde yetiştirilmeleri çözüm olarak görülür. Çünkü aile içinde oluşan sorunlardan çocukların ve ebeveynlerin kaçabilecekleri farklı bir aile ortamı aranır. Bu kulüpler aracılığıyla “*Yirmi çift ana- baba, sekiz dokuz tane eski anne ve baba, kırk elli tane her yaştan çocuk*” daha mutlu ve daha geniş bir aile oluşturur. Huxley’in kendi aile yaşantısında annesinin ölümü ile başlayıp, kardeşinin intiharı ve babasının aileden koparak başka biriyle evlenmesi ile devam eden çalkantılardan dolayı yazar mutlu ailenin önemini vurgulamak ister gibidir. Will’in KEEK’leri Yeni Çin komünlerine benzetmesine karşılık olarak Susila şunları söyler:

*“KEEK ile komün arasında dağlar kadar fark var. KEEK devlet eliyle değil, kendi üyelerince yönetilir. Üstelik biz askeri düzenden yana değiliz. Amacımız iyi parti üyeleri değil, iyi insanlar yetiştirmek. Biz dogmalar aşamayız. Ve son olarak, çocukları ailelerinden kopartmayız- tam tersi, çocuklara fazladan ana babalar, ana babalara da fazladan çocuklar veririz. Böylece, bebekliğimizden başlayarak daha geniş bir özgürlük ortamında yaşarız; yaşamımız büyüdükçe özgürlüklerimiz genişler ve yaşam deneyimlerimizi çeşitlendirme olanağımız olur, daha çok sorumluluk yüklenebiliriz”*¹⁴¹

Ada’da evlilik, aile ve çocuk kavramları önem taşır ve bireysel mutluluğu arttırma amacıyla düzen bu şekilde işler. CYD’de ise evliliğin olmayışı sebebiyle aile ve çocuk kavramlarına da farklı bir bakış açısı getirilir. Birbirine akrabalık bağları olan aile üyeleri, onların yaşadıkları evler ve çocuk kavramları Dünya Denetçisi tarafından şu şekilde açıklanır:

*“Ev, ev- boğucu bir yaşam; bir erkek, düzenli olarak çocuk doğuran bir kadın, her yaştaki erkek ve kız çocuklarından oluşan bir gürhün balık istifi yaşadığı birkaç küçük oda, hava alamazsın, boş yer bulamazsın; mikroptan arındırılmamış bir hapisane; karanlık, salgın hastalıklar ve kötü kokular.”*¹⁴²

¹⁴⁰ Huxley, *Ada*, s. 102.

¹⁴¹ Huxley, *Ada*, s. 103.

¹⁴² Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 63.

Evin karamsar bir biçimde betimlenmesi evi önemsizleştirmek, bir başka deyişle aile hayatını yıkmak içindir. Çünkü insanlar kendilerini bir aileye ve akrabalara ait hissedilerse, toplum zararına da olsa kendi aile ve akrabalarının menfaatleri doğrultusunda hareket ederler. Distopyalarda insanların içinde var olan aidiyet arzusu aileye karşı değil topluma karşı olmalıdır ki düzen bozulmasın. Bunun yanında, çocuklar, yani insanlar bir seri üretim fabrikasında yapay yollarla elde edildiğinden hiçbir çocuğun anne ya da babası yoktur. Hatta bu kavramlar toplum içinde argo ve komik sözcükler olarak algılanırlar. Örneğin bir gün Lenina asansörde, herkesin yanında Bernard'a buluşma teklif eder ve bunun üzerine Bernard'ın yüzü kızararak utanır. Lenina ise Bernard'ın bu tepkisi üzerine şunları düşünür: *“açık açık şaka yapmış olsam annesinin adını ya da benzer bir şeyi sormuş olsam bu kadar rahatsız olmazdı.”*¹⁴³

Anneliği böyle komik ve müstehcen gören bir toplum üyesi olan Lenina, Vahşi Ayrı Bölgesi'nde bebeğini emziren bir anne gördüğünde de bu durumu uygarlıktan yoksun ve iğrenç bulur. Bu toplumda anne sözcüğünün yanı sıra baba sözcüğü de oldukça komik ve müstehcendir. Kız arkadaşı olan Linda'nın Vahşi Ayrı Bölgesi'nde kalması ve bir daha ondan haber alamaması üzerine bir çocuğu olduğunu öğrenen Kuluçka Merkezi müdürü Thomas, John'un ona *“babam benim!”*¹⁴⁴ diyerek haykırması üzerine utanarak oradan ayrılır ve tatile çıkar. Ancak bu toplumun dışında yetişen ve doğal yollarla dünyaya gelen John için annesi Linda oldukça önemlidir. Linda'da bu toplumda yetiştiğinden John'a karşı bazen nefret bazen de tanımlayamadığı bir sevgi duyar. Ancak John onu çok sever, Londra'ya geldikten sonra sadece soma alarak odadan dışarı çıkmamasına rağmen sürekli Linda'yı ziyaret eder ve öldüğünü gördüğünde ise çok büyük bir acı duyar. John'un Linda'ya karşı gösterdiği bu tutum bu toplum tarafından oldukça tuhaf karşılanır ve anlaşılamaz. Böylelikle, bu toplumda düzen, insanları aile, ebeveyn gibi güçlü duygular içeren kavramlardan uzak tutularak sağlanır.

Çocukların bile teknoloji ile seri üretim sonucu üretildikleri bu toplumda bilim oldukça gelişmiştir. Ancak, bilim de yönetimin elindedir ve sınırlıdır. Dünya Denetçisi değişimin zarar getireceğine inanmaları ve savaşlardan sonra bilimin kötüye kullanılması sebebiyle bilimin kontrol altına alınmasını şu sözlerle ifade eder: *“[...]/Salt*

¹⁴³ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 89.

¹⁴⁴ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 201.

bilim konusunda yapılan her buluş, yıkıcılık potansiyeli taşır. Bazen de her bilim dalına olası bir düşman muamelesi yapmak gerekir. Evet, bilime bile."¹⁴⁵

Bilim gelişirse insanlar da bilimin geliştirilmesi gerektiğine inanabilirler ve böyle bir durumda istikrar ve düzen tehlikeye gireceğinden bilim sınırlı tutularak sadece amaca hizmet ettiği müddetçe desteklenir. Örneğin nüfusun kontrol altında tutulması düzenin korunmasına hizmet ettiğinden önemli bir konudur ve bilim ve teknoloji sayesinde üst düzey doğum kontrol yöntemleri geliştirilerek nüfus kontrol altına alınır. Nüfus gerektiği kadar ve yeterli sayıda olmalıdır ki, insanlar kontrol altında tutularak düzen korunabilsin. Bir başka deyişle, bilimsel ve teknolojik gelişmelerle kontrol altında üretilen insanların yaşamlarını kontrol altında tutulabilmek için nüfus sabitlenir. Doğum kontrol yöntemleri yöneticiler tarafından sağlanarak, her insanın bu yöntemlere uyması beklenir. Örneğin Lenina cinsel ilişkiden önce soma almasına rağmen, doğum kontrol yöntemlerinin hepsini uygular. Doğum kontrol yöntemleri, nüfusun sabit tutulması, düzenin korunması için hayati önem taşır.

Ada'da bilim ve teknoloji insanlığın yararına kullanılmak üzere geliştirilir. Yani insanların hayatını kolaylaştırmak için bilim ve teknoloji sınırlı tutulur. Çünkü gelişen bilim ve teknoloji halkın mutluluğunu tehlikeye atabileceğinden denetim altına alınır. İnsanların yararına olan gelişmeler ise desteklenir. Örneğin ütopya toplumlarında da bilim ve teknoloji nüfusun sabit ve kontrol altında tutulması için kullanılır. Prezervatif ve maithuna ile korunan insanlar, nüfus kontrolünü önemser. Doğum kontrol araçları devlet tarafından dağıtılır. Ranga, Will'e "*Postacı her aybaşı otuz gecelik gereksinimimizi kapımıza bırakır*"¹⁴⁶ der. Bunun yanında, Dr. Robert nüfus ile ilgili Will'e "*aşırı üreme denetim altına alınmadıkça ekonomik sorunların çözümlenmesi için en ufak bir umut, en küçük bir olasılık yoktur. Nüfus artışı tırmadıkça refah azalır*"¹⁴⁷ der.

CYD'nin son bölümlerinde Dünya Denetçisi'nin John'a oradaki düzeni anlatmasına karşılık "*ben keyif aramıyorum. Tanrı'yı istiyorum, şiiir istiyorum, gerçek tehlike istiyorum, özgürlük istiyorum, iyilik istiyorum, günah istiyorum*"¹⁴⁸ diyerek öğrendikleri ve tecrübe ettikleri arasında kalan John, kendini hiçbir yere ait hissedemez ve teknolojiden uzak kalabileceği ıssız bir fenere gider. Uygarlıktan arınmak için geldiği

¹⁴⁵ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 290.

¹⁴⁶ Huxley, *Ada*, s. 90.

¹⁴⁷ Huxley, *Ada*, s. 163.

¹⁴⁸ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 309.

bu yerde uygarlıktan uzak kalmaya çalışsa da duyduğu suçluluk duygusu yüzünden kendini ziyarete gelen Lenina'yı kırbaçlayarak öldürür ve ertesi gün kendisine gelince yaptıklarından pişman olarak kendini asar. Böylelikle, modern topluma ayak uyduramayan insan toplum tarafından cezasını bulur ve ölüme terk edilir. Modern topluma ayak uydurmayı başarabilen insanlar ise sahte de olsa mutlu olarak, değerlerden uzak, onlar için yeterli olanla yaşamlarına devam ederler. Sonuç olarak, kurgulanan distopik düzen bozulmaz, çarklar dönmeye, makineler çalışmaya, teknoloji üretmeye devam eder. Huxley, yirminci yüzyılda yayınladığı bu eseriyle içinde bulunduğu topluma gelecek ile ilgili uyarıda bulunur.

Ada'nın sonunda ise Pala, Albay Dipa ve Murugan tarafından ele geçirilir. Bu mutluluk adası istilacıların gelmesiyle dünya üzerinde tek olan varlığını yitirir. Böylelikle dünya üzerinde iyi bir yaşamın tecrübe edilebileceği bir uzam kalmaz. Eserin son cümlesinde Myna isimli kuşların dikkat çağrılarını okura algısını açık tutması için yapılan bir uyarı niteliğindedir. Bunun yanında, Huxley'in eserin sonunu yorumla açık bırakması okurun eserin sonunu kendi algısına göre şekillendirmesine olanak tanır.

Ada'nın ütopya geleneğine uymayan bu bitiş sahnesi ve *Ada*'da bulunan ve aşağıda anlatılan birçok örnek sebebiyle eserin anti-ütöpik bakış açısına göre değerlendirilmesi üzerinde durulmalıdır. Anti-ütopya, birinci bölümde de belirtildiği gibi ütopyaların kurgulanma sebebi, kurgulanmalarına sebep olan insan arzuları ve ütopyaların gerçekleştirilebilirliği ve sürdürülebilirliği üzerine sorular sorar. Distopya ya da ütopya yazarın içinde bulunduğu topluma olan hoşnutsuzluğunu eleştirirken; anti-ütopya tam anlamıyla ütopyacılığın veya eutopianın (iyi yer) eleştirisidir. John Huntington *The Logic of Fantasy: H.G. Wells and Science Fiction* isimli eserinde anti-ütopyayı, “*ütopya ve distopyanın tutarlılığına karşı kuşkucu bir tür*”¹⁴⁹ olarak tanımlar. Huntington “*eğer ütopyacı veya distopyacı form sosyal açmazları basit, hatasız yapılar üretmek çözmeye eğilimli ise anti-ütopyacı form da hatalar arar, sorular sorar ve şüpheler uyandırır*”¹⁵⁰ der. Bir başka deyişle, anti-ütopya, ütopyaların gerçekleşme ihtimalini ya da yazılmalarında ki sebepleri eleştirir.

Ada ütopya geleneğine uygun bir yapı içinde kurgulansa dahi, Huxley'in edebi hayatı boyunca sergilediği tutum ve insanlığın kendi sonunu hazırlamaktaki becerisine olan sabit inancı sebebiyle, kuşkulara neden olur. 20. yüzyılın sıkıntı dolu tarihinden

¹⁴⁹ Huntington, s. 142.

¹⁵⁰ Huntington, s. 143.

haberdar olan ve 21. yüzyılda insanlığın daha da kötü bir durumun içine sürüklendiğini gözlemleyen okurun gözünde ütopyalar hala gerçekleşmesi olanaksız hayali kurgular olarak yer eder. Bunun yanında, Huxley'in eserin sonunu açık bırakarak, yorumu okuyucuya bırakması ise eserin ütopyacı niteliğinin sorgulanmasına yol açar. *Ada*'yı ütopya olarak nitelendiren eleştirmenler eserin açılış ve kapanış sahnelerindeki detaylara değinmez ve sonu ile ilgili bir çıkarımda bulunmazlar.¹⁵¹ Bu bağlamda, eserin incelenmesi sürecinde anti-ütopya özelliği taşıyan unsurların göz ardı edildiği ya da buradaki incelemeden farklı bir bakış açısı ve üslubun kullanıldığı netleşir.

Eser, Aristoteles'den aktarılan bir ifade ile başlar: "*İdeal olanı tasarlarlarken istediklerimizi üstlenmeliyiz; fakat imkânsızlıklardan kaçınmalıyız*"¹⁵² ifadesi eseri ütopya olarak nitelendiren bir bakış açısıyla olumlu bir giriş olarak algılanır. Amacı ideal bir toplum düzenini örneklemek olan bir yazarın kullanacağı bu alıntı, okuyucuya yol gösterici olabilir. Eserin geneli değerlendirildiğinde Doğu ve Batı medeniyetlerinin bir ahenk oluşturacak biçimde harmanlandığı toplum yapısı anlatılır. Bu tür toplum yapısı yüzyıllardan beri insanlığın hayali olmaktan öteye gitmemiştir ve özellikle eserin yazıldığı dönem içerisinde bu seçenek olasılık dâhilinde görünmez. İkinci Dünya Savaşı'nın yıkıcı sonuçlarından hemen sonra, 1950'li yılların başından itibaren dünya üzerindeki genel kanı devletlerin ve milletlerin bir araya gelmesi mümkün olmayan kutuplara ayrıldığı yönündedir. 1956 yılındaki Süveyş Kanalı Krizi İngiltere ve Fransa gibi batılı devletlerin doğudaki sömürgecilik faaliyetlerine devam etmek istediklerinin açık göstergesidir. Batıların aşağılayıp ötekileştirdiği ve 'öteki kimliğini' doğu toplumlarına kabul ettirdiği bir dönemin sonrasında Batı Medeniyeti ile Doğu Medeniyetinin ortak bir paydada yer alabileceği fikri inandırıcı ya da olası görünmez. Bu sebepten Aristoteles'in ifadesindeki 'imkânsızlıklardan kaçınmalıyız' uyarısı bu türden bir ortak Doğu ve Batı Medeniyetinin olanaksızlığına gönderme yaparak ütopyaları eleştiren anti-ütopya bakış açısı ile de değerlendirilebilir. Ayrıca eserin ikinci bölümünde Will'in Mary Sarojini MacPhail isimli bir kız çocuğu ile tanışmasının şu şekilde anlatılması bu eleştirilere bir örnek niteliğindedir:

"Ekvatora beş derece yakınlıkta MacPhail adını taşıyan bu görülmedik çocuk vardı. Will Farnaby gülmeye başladı. Küçük kız da ellerini çırparak gülüyordu.

¹⁵¹ Bknz. Akşit Göktürk, *Ada*, Bknz. William Ward Matter, Aldous Huxley and The Utopian Tradition

¹⁵² Huxley, *Ada*, s. 1.

Bir süre sonra omzunda duran kuş da ormandaki açıklığı dolduran ve ağaçlar arasında yankılanan şeytani kahkahalarla onlara katıldı; sanki tüm evren, kasıklarını tuta tuta bu müthiş varoluş şakasına gülmekteydi.”¹⁵³

Will'in MacPhail ismini duyduğunda alaylıca gülerken verdiği tepki Doğu ve Batı'nın bir araya gelmesinin güç olduğuna inanmasından kaynaklanır. Huxley eserinde Will'i kullanarak okuyucuya bu fikri aktarır.

Eserin birinci bölümü ütopya geleneğiyle örtüşmeyen, hatta distopya geleneğine uygun bir biçimde modern dünyanın bozulmuş, ürkütücü ve karamsar bir açılış sahnesiyle başlar:

“Ölü yaprakların üstünde bir ceset gibi yatan, saçları keçeleşmiş, yüzü kir pas içinde ve bereli, giysileri partal, çamurlu adam, Will Farnaby, irkilerek uyandı. Molly onu çağırıyordu. Kalkmalı. Giyinmeli. Daireye geç kalmamalı.”¹⁵⁴

Böyle bir başlangıç cümlesinden sonra modern insanın bozulmuşluğu, kirlenmişliği ve köleliğinin anlatıldığı bir eser beklentisi oluşur. Will, modern dünyanın çarkları arasında ezilen ve kapitalist patronların kârlarını arttırmak için çabalayan bir köle izlenimi verir. Bu ilk cümlelerde başlayan karamsarlık, ütopyaları kurgulamak için bir sebep kalmadığını, iyi bir yaşam elde etme ve bireysel mutluluğa ulaşma hayalinin beyhude olduğunu gösterir. Bu bağlamda, eserin ütopyacılığa karşı eleştirel bir tutum içinde olduğu görülür.

Bu bölümde, ilerleyen olay örgüsünde, eserin kahramanı Will'in iç dünyası açığa vurulur. Will'in hayatına yön veren ve içerisinde bulunduğu zor durumu anlatan ifadeler yer alır. Eşi Molly ile olan hoşnutsuz ilişkisi ve eşinin ölümüne neden olduğunu düşünmesinden kaynaklanan vicdan azabı okuyucuya aktarılır. Bu vicdan azabının çok daha çekilmez hale gelmesine sebep olan durum, yani Will'in Babs adında bir metresinin olduğu gerçeği paylaşılır. Will, eserin yazıldığı dönemde toplumda sıkça karşılaşılabilecek bir karakter örneğidir. Will, içinde yaşadığı toplumun gereklerini yaptığı sürece mutluluğu yakalayabileceğini düşünen, insanların iyiliğine güvenmeyen, maddi kazanımlar peşinde koşan ve ahlaki değerleri yozlaşmış modern bir insan görüntüsünü yansıtır. Ütopyalarda bu türden karakterler toplumun birliği ve düzeni

¹⁵³ Huxley, *Ada*, s. 21.

¹⁵⁴ Huxley, *Ada*, s. 9.

açısından tehlike yaratacağı için ideal toplumlara girişlerine izin verilmez. Huxley'in Will'in niteliklerinde bir karakteri ideal toplumu gözlemleyecek kişi olarak düşünmesi ideal topluma dışarıdan yapılacak bir müdahale olarak görülür. Huxley, Amerika'da bulunduğu süreçte 'Jazz Age' akımını gözleme şansına sahip olmuş ve bu dönemdeki yaşantı biçiminden etkilenmiştir. Huxley'in gözlemlediği çarpık ilişkiler bu eserde Will karakterinde hayat bulur. Huxley'in bir makalesinde dile getirdiği görüşü Will'in içinde bulunduğu toplumun dayatmalarının ne şekilde sonuçlar verdiğini örnekler:

*“Sefaletlerimizin üçte ikisi insan aptallığı ve kötülüğünden kaynaklanmaktadır. Kötülük, aptallık, ideoloji, dogmacılık ve din propagandacılığı çabaları dini ve siyasi idollerin yararınadır.”*¹⁵⁵

Will'in yaşadığı sefaletin sebebi, içinde bulunduğu toplumun koşullarına ayak uydurması ve bunu kişisel mutluluğuna giden yol olarak görmesidir. Politikacıların toplumları baskılamak ve kontrol etmek için kullandıkları propagandaların sonucu olarak Will, hedonist bir yaşamın ve çarpık ilişkilerin desteklediği bir dönemin insanıdır. Will'in metresi Babs ile olan ilişkisinin anlatıldığı bölümlerde modern insanların çarpık ilişkileri, hedonist tutumları ve cinselliğin gerçeklerden kaçış ve eğlence aracı olarak görüldüğü açıkça sergilenir. Will karakterinin iç dünyasının tam olarak açıklanması anti-ütopya bağlamında incelenen eserin detaylarını vermek açısından önemlidir.

Üçüncü bölümde, Will'in patronu Joe Adelhyde okuyucuya tanıtılır. Medya patronluğunun yanı sıra petrol çıkarma ve bakır madeni işletmeciliği ile ilgilenen Joe küresel bir ekonomik güçtür. Otomobil devriminin yaşandığı dönemlerde yazılan eserde petrol savaşları üzerine kurulan bir olay örgüsü ve bu petrol savaşlarının emperyal kuklaları olan Will gibi karakterlerin nadir yeşeren ideal toplumlara karşı oluşturdukları tehlike büyüktür. Bunun yanında, bölümün sonunda Rani Fatima'nın (Pala Kraliçesi) petrol gelirlerinden faydalanmaya yönelik bakış açısı ideal toplumun sonunu getirecek tohumların atılmasını sağlar. Anti-ütopyacı bağlamda, dış dünyadan gelip ideal toplumu gözlemleyecek olan Will ve dış dünyadan etkilenen Rani ütopyaların gerçekleşebilirliğine ve inandırıcılığına karşı yapılan eleştirinin somut örnekleridir.

¹⁵⁵ Aldous Huxley, *Collected Essays*, Harper and Brothers Publishers, 1959, s. 380.

Beşinci bölümde, Rani'nin oğlu, veliaht Murugan okuyucuya tanıtılır. Murugan, Pala dışında yetişmiş ve Pala kültürünü kabullenmeyen bir karakter olarak adanın karşılaşacağı tehlikelere sebep olacak etkenlerden birisidir. Tüketim toplumunun baş döndüren havası içinde yetişmiş olan Murugan, yönetimini devralacağı toplumu sanayileşme, silahlanma ve çağdaşlaşma hamleleri ile dönüştürme yoluna gidecektir. Örneğin Will ile yaptığı bir konuşmada “*Bin tane kuruluş öneriler getirdi – Güneydoğu Asya Petrolleri, Shell, Hollanda Kraliyet, Kaliforniya Standart... Ama uğursuz ahmaklar onları dinlemeye bile yanaşmadılar*”¹⁵⁶ diyerek onları kendisinin idare edebileceğini ifade eder. Bunun yanında, Murugan Will'e “*Beş yıla kalmaz, gereksindikleri tüm tüfek, top ve cephaneyi üretirler. Tank üretmeleri daha uzun bir süre alır. Ama nasılsa petrol girdileriyle diledikleri kadar tankı Skoda'dan satın alabilirler*”¹⁵⁷ der. Böylece, Murugan attığı sanayileşme adımları ile küresel ekonomilerle rekabete girip daha çok üretim, tüketim ve para arzusuyla toplum üyelerinin bireysel mutluluklarını ve gelişimlerini hiçe sayarak onların modern toplumun kölelerine dönüşmelerine sebep olacaktır. İdeal toplumlarda bireyler düzeni değiştirmeye ya da bozmaya yönelik davranışlarda bulunmazlar. Topluca devletin birliği ve istikrarı için çalışırlar. Murugan'ın Pala toplumunun içinde bulunmasına rağmen, toplumdaki bireyler tarafından kabul gören düzeni değiştirmeyi amaçlaması anti-ütopyacı amaca hizmet eder.

Murugan üretim, tüketim ve parayı desteklediği gibi ideal toplumlarda uzak durulan savaş, ordu gibi kavramlara da farklı bir bakış açısı getirir. Will'in ordu hakkındaki sorusuna “*Güçlendirmek ne demek, oluşturacağım. Pala'nın ordusu yok*”¹⁵⁸ der. Ütopyalarda ideal toplumlar ordu ve savaşın üzüntü, keder ve düzensizliğe sebep oldukları için bunlardan uzak dururlar. Oysa Murugan'ın ordu kurma düşüncesi ideal toplum olarak görülen Pala'ya eleştirel bir bakış açısı getirir.

Bölümün ilerleyen kısımlarında, ideal toplumun varlığını tehlikeye atacak bir diğer karakter, Bahu tanıtılır. Bahu, Pala'nın komşusu olan Rendang'ın büyükelçisi olarak Pala'nın içişlerine müdahalede bulunur. Rendang'ın diktatör yöneticisi Albay Dipa tarafından Pala'nın petrol haklarını alması için görevlendirilir. Rani'nin Bahu'ya iç işlerine karışma hakkını vermesi, dışarıya karşı korunaklı olan ütopya uzamına karşı

¹⁵⁶ Huxley, *Ada*, ss. 50–51.

¹⁵⁷ Huxley, *Ada*, s. 52.

¹⁵⁸ Huxley, *Ada*, s. 53.

bir eleştiri olabilir. Çünkü Pala, içinde ideal toplumu barındıran bir uzamdır. Ancak dışarıdan olan Bahu, bu topluma müdahale eder. Bunun yanında, Rani, Bahu'nun lüks yaşam biçiminden etkilenerek onun maddi özgürlüğüne hayranlık duyar. Will'e Bahu'nun yazlık evini şöyle betimler:

“Bahu soylularının sonuncularındandır. Yazlık evini bir görseniz! Binbir Gece Masalları'ndan çıkmış gibi! Elinizi bir çırpıyorsunuz, o anda altı hizmetçi emirlerinizi yerine getirmek için yarışıyor. Doğum gününüz olsa gece bahçede bir balo düzenleniyor. Müzik, içki, dansözler; meşaleler taşıyan iki yüz uşak. Harun El-Reşit yaşantısı, ama tabii, çağın gerektirdiği tüm teknik kolaylıklarla.”¹⁵⁹

Kısıtlı bir saray yaşamı süren Rani ve Murugan için Bahu ve Albay Dipa gıpta edilecek örneklerdir. Oysa ideal toplum örneklerinde maddi değerler ve özel mülkiyet, kabul gören olgular değildir. Rani ve Murugan'ın maddi arzuları ideal toplum düzenlerine ters düşer ve bu bağlamda, ütopyalara karşı eleştirel bir bakış açısı oluşturur. Bunun yanında, Bahu'nun Pala'ya oradaki toplum mutlu olduğu için hayranlık duyduğunu ifade etmesi üzerine, Rani'nin bunun “sahte bir mutluluk” olduğunu belirtmesi bir paradokstur. Çünkü Rani'nin bir Palalı olarak adadaki mutluluğun sahte olduğunu düşünmesi, kendi içinde bir paradoks içerir. Bu bağlamda, ütopyaların mutlu yaşam kurguları olma özellikleri anti-ütopyacı bakış açısına göre eleştirilir. Bahu, Will'e Pala'nın ‘neden değişmesi gerektiğini’ şu şekilde ifade eder:

“O günlerde Pala daha haritalarda bile gösterilmiyordu. Onu bir özgürlük ve mutluluk adasına dönüştürme ereği akla uygundu. Dış dünyayla bağlantısı olmadığı sürece ideal bir toplum, geçerli bir toplum olabilirdi. Pala'da kurulan sistem aşağı yukarı 1905 yılına kadar geçerli ve gerçekçi sayılabilir. Ama sonra, bir kuşak bile değişmeden dünyanın çehresi değişti. Sinema, arabalar, uçaklar, radyo, kitle üretimi, kitle ölümleri, kitle iletişimi ve hepsinin ötesinde, halk kitlesi – giderek büyüyen gecekondu semtlerinde, varoşlarda giderek çoğalan nüfus. 1930'larda ileri görüşlü her gözlemci insanlığın dörtte üçü için mutluluk ve özgürlüğün erişilmez olduğunu görebilirdi. Bugün, otuz yıl sonra, bunlar tüm insanlık için erişilmez olmuştur. Bu arada, dış dünya durmaksızın, karşı konulmaz biçimde, bu küçük mutluluk ve özgürlük adasının üzerine yürümektedir. Bir zamanlar geçerli, olası olan, artık olası değildir.”¹⁶⁰

¹⁵⁹ Huxley, Ada, s. 55.

¹⁶⁰ Huxley, Ada, s. 65.

Bu paragrafta ilk kez mutluluk adasının var olduğu zaman hakkında bilgi verilir. Zaman 1960'lı yıllardır. Bir başka deyişle, Pala halkının ve Huxley'in aynı zaman diliminde olduğu anlaşılır. Bahu'ya ait olan bu görüşler ışığında dünyanın o yıllarda içinde bulunduğu durumun gerçekte ve kurguda benzer özellikler taşıdığı görülür. Bu bağlamda, Huxley'in aynı görüşleri paylaştığı düşünülebilir. Böylece modern çağda ütopyaların kurgulanmasının ya da gerçekleştirilebilirliğinin eleştirisi yapıldığı ifade edilerek anti-ütopyacı bakış açısı desteklenir.

Altıncı bölümde, Will'in gözlemlediği 'mutluluk adası' Pala'ya olan hayranlığı ilk kez belirtilir; *"İkimizde 20. yüzyılın belalı hastalığının kurbanlarıyız. Kara Veba yerine Gri Yaşam."*¹⁶¹ Modern dünyanın soğuk ve gri havasından kaçışı sonrasında ulaştığı adada iç huzuru ve mutluluğu bulan Will, kendisinin ve dünyanın değişebileceğine inanmaya başlar. İnsanların iyi olabileceğine inancı olmayan Will'in bir ütopya adasında yaşamaya başlamasıyla insanların ve dünyanın ortak bir mutluluğu paylaşabileceğine olan umudu yeşerir. Ancak aynı zamanda, Pala dışında kalan dünyanın bozulmuşlukları ve insanlığın önlenemez hataları, Will'i tüm dünyanın bir ütopya dönuşmesine olan inancını kuşkuya sürükler. Bu kuşkusu şu ifadeler ile belirtilir:

*"Will genç çiftin ardından bakarken vicdanında bir sızı duydu. Ne de sevimliydiler. Oysa o, Bahu ve tarih güçleriyle iş birliği yaparak onların dünyasını alt üst etmeyi kuruyordu. Adam sen de, o yapmasa nasılsa başkası yapacaktı bu işi. Üstelik Joe Adalhyde petrol işletme hakkını elde etse bile, alıştıkları yöntemle sevişmeyi sürdürebilirlerdi. Ya sürdüremezlerse?"*¹⁶²

Bu umut ve kuşku ikilemi eserin sonuna kadar sürer. Will'in ütopyaların devam edebileceğine karşı olan kuşkusu modern dünyada ütopya umudunun eleştirilmesine yol açar. Bölümün devamında, sarp yamaçtan adaya çıkarken yaralanan Will'e iyileşme sürecinde yardımcı olan Ranga *"İşte dünyamızı yönetenler. Üç milyar insanın yazgısı bu bir avuç politikacının, birkaç bin milyonerin, generalin ve tefecinin eline kalmış. Sizler, bu dünyanın siyanürleri –ve siyanür asla, ama asla ağız sulandıran tadını yitirmeyecek"*¹⁶³ ifadesi ile Rani ve Murugan'ın hayalini kurduğu yönetim sistemi ve yaşam biçimine örnek vermiş olur. Böylece dünya üzerinde ütopyanın hayat bulduğu

¹⁶¹ Huxley, *Ada*, s. 75.

¹⁶² Huxley, *Ada*, s. 96.

¹⁶³ Huxley, *Ada*, s. 91.

son kara parçasının akıbeti anlatılır ve dünya üzerindeki son mutluluk adasının yok olmasıyla ütopyaların gerçekleşme umudu son bulacaktır.

On birinci bölümde, Dr. MacPhail'in asistanı olan Vijaya, Will'e Pala toplumunun yaşayışını ve geleneklerini anlatır. Bu sohbetlerden birinde Will ve Vijaya şunları ifade ederler:

“Albay Dipa her şeyi yoluna koyacak. Pala işgal edilip savaş, petrol ve ağır sanayi yerleşince, hiç kuşkusuz edebiyat ve Tanrıbilimde altın çağımızı yaşayacaksınız. ‘Buna gülmek isterdim’ dedi Vijaya. Ama ne yazık ki haklı olabilirsin. İçimden bir ses çocuklarımın senin dediklerinin gerçekleştiğini göreceklarını söylüyor.”¹⁶⁴

Albay Dipa, modern çağın baskıcı yönetimini ve yöneticiliğini simgeleyen bir karakter olarak Pala'nın diğer dış ülkeler gibi baskıcı, sömürülen ve köleleştirilen bir toplum modeli örneği olmasını sağlayacaktır. Böylece ütopyaların eşitlikçi, istikrarlı ve mutlu toplum yapıları Pala ile birlikte sarsılacak ve bu temel unsurlar modern dünya şartlarında geçersiz olacaktır.

On ikinci bölümde, Pala'da evli çiftlerin kendilerine ait tohumlardan olma çocukları haricinde soylarını arıtmak amacıyla başvurdukları yapay dölllenme teknikleri anlatılır. Bu tekniklerle daha önceden fiziksel ve zihinsel açıdan üstünlüğü kanıtlanmış kişilerin tohumları kullanılarak gelecek soyların daha da üstün yeteneklere ve fiziğe sahip olmaları amaçlanır. Örneğin Shanta, Will'in yapay dölllenme teknikleriyle ilgili sorusuna şöyle cevap verir:

“Üçüncü bir çocuk isteyen ailelerin hemen hemen tümü Y.D.'ye başvurur. Hatta iki çocukta kalmak isteyenlerin bile bir bölümünü sayabiliriz. Ailemi ele alalım. Babamın soyunda şeker varmış. Bunun için annemle babam her iki çocuklarını da yapay dölllenme yoluyla yapmayı yeğlemiştir. Ağabeyim üç kuşaktır dansçı bir soydan gelir; bense, kalıtsal olarak Dr. Robert'ın birinci dereceden kardeş çocuğu Malcolm Chacravarti MacPlain'in, yani Büyük Raca'mızın özel yazmanının kızıyım.”¹⁶⁵

Bu şekilde yapay döllenmelerin bir soy arıtım tekniği gibi kullanılması anti-ütöpik bakış açısına göre toplumun tek tip topluma doğru sürüklendiğinin bir eleştirisi olabilir.

¹⁶⁴ Huxley, *Ada*, ss. 196-197.

¹⁶⁵ Huxley, *Ada*, s. 209.

Sonuç olarak değerlendirmenin başında da belirtildiği üzere bazı eleştirmenler tarafından bir ütopya örneği olarak görülen *Ada* yukarıda değinilen özellikler sayesinde bir ütopya eleştirisi olarak da değerlendirilebilir. Anti-ütopyalar tamamen ütopya geleneğini ya da iyi bir ütopyayı eleştirirler. Bu bağlamda, *Ada* ütopya geleneğini ve ütopyayı eleştirmesi açısından anti-ütöpic özellikler de içerir. Eserin başlangıcından sonuna kadar devam eden karamsar hava en son bölümde çözüme ulaşır. Sürekli olarak Pala adasının geleceğine dair betimlenen kaygılar ve şüphelerin yerinde olduğu eserin sonunda açığa kavuşur. Eserin sonunun okuyucu yorumuna açık olması da ütopyacı niteliğin sorgulanmasına olanak sağlar ve ütopyacılığa karşı bir eleştiri yapıldığı görüşünü kuvvetlendirir. 20. yüzyıl insanının içinde bulunduğu umutsuz durum ütopyacılığa olan inancı ve umudu da tüketir. Böyle bir düzen içinde yaşayan Huxley'in hayatı boyunca karşılaştığı sıkıntılar ve tecrübe ettiği olumsuzluklar, yazarın karamsar bir bakış açısı ve üslup geliştirmesine sebep olmuştur. Yazarın edebi hayatı boyunca takındığı tavır da göz önüne alındığında ütopya kurgulamanın beyhude bir hayal peşinde koşma uğraşı olduğu düşünülebilir.

Nitekim bu çalışmada ütopya, distopya ve anti ütopya kavramları açıklanmıştır. Bu kavramlar arasındaki benzerlik ve farklılıklar Aldous Huxley'in eserleri olan *Cesur Yeni Dünya* ve *Ada*'da kullanılan söylemler ve imgeler ışığında gösterilmiştir. Sonuçta, *Cesur Yeni Dünya* ve *Ada*'nın, yazarın ironik tutum ve anlatımından, özellikle *Cesur Yeni Dünya* hakkında bu eserin 1946 baskısında yazmış olduğu önsözden, yine yazmış olduğu ve yazacağı eserler ve yaşadığı toplum hakkında yorum yaptığı *Cesur Yeni Dünya'yı Ziyaret*'ten ve *Ada*'da sunduğu ipuçlardan anti-ütopya yazımına örnek oluşturdukları kanısındayız. Aslında Huxley, yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde o ana dek bilimsel yenilik ve gelişmeleri çöşkuyla karşılayıp bu olumlu bakış açısıyla yoğrulmuş eserlerinde umutlu gelecek öngörülerinde bulunan yazarların düşüncelerini yermektedir. Özellikle, bu tip yazarların en önemlisi olarak kabul edilen ve kendisini 'ütopyaracı' (utopiagrapher) olarak tanımlayarak bir bakıma geleceğin mutluluk fotoğrafını sunma çabasında olan, H. G. Wells ve diğer ütopya yazarlarını hicveder. Zaten *CYD*'yi H. G. Wells'in *Tanrı Gibi İnsanlar* isimli eserinin parodisi olarak yazmış olması bunun bir göstergesidir. Yani Huxley eserleri aracılığıyla aslında bir ütopya eleştirisi yapmaktadır. Huxley'in anti-ütopyacı fikri yalnızca modern topluma, yenilikler ve ilerlemelere olan kuşkusundan beslenmez, o bireysel mutluluğun peşindedir. Oysa o dönemlerde yazılan

ütopyalar ideal toplum tasarılarıdır. Huxley'e göre bireysel mutluluğun yakalanması imkansız değilse de zordur, ama herkesin bu mutluluğu yakaladığı bir toplumdan bahsetmek ona göre anlamsızdır. Belki de kendi sözü ideal toplum öngörülerini olan ütopyaların boşa harcanan bir çabadan ibaret olduğunu en iyi biçimde ifade eder: *“Dünyayı değiştirmek istedim, ama sonunda farkettim ki değiştirmeye gücümün yettiği tek şey kendimdim.”*¹⁶⁶

¹⁶⁶Quotes.net, (2010) Erişim Tarihi: 22 Aralık 2010, <http://www.quotes.net/quote/42707>

SONUÇ

Bu çalışmada ütopya, distopya ve anti-ütopya kavramları ile ilgili veriler incelenmiş ve tezin ilk bölümünde incelenen veriler değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, birinci bölümde ütopyanın tanımı, tarihsel gelişimi ve genel özellikleri üzerinde durularak ütopya türünün edebi bir tür olduğu ve bir tür olarak içerdiği özellikler değerlendirilmiştir. Ütopyanın tanımlanmasında karşılaşılan sorunlar ve bu sorunların sebepleri tartışılmıştır. Bunun sonucu olarak ütopyanın, siyaset bilimi, toplum bilimi ve felsefe bilimi gibi farklı alanlarda farklı bakış açılarıyla değerlendirilmesi sonucu tanımların birbirlerine paralellik göstermekten ziyade, karşıt özellikler barındırdıkları görülmüştür. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde ise ütopyanın yirminci yüzyılda değişen toplumla beraber ortaya çıkan ve bir alt türü olan distopya kavramının tanımı ve distopya türünün genel özellikleri üzerinde durulmuştur. Birinci bölümün sonunda ise yine ütopyanın bir alt türü olan anti-ütopya kavramının tanımı üzerinde durulmuştur. Ayrıca, bu bölümde distopya ve anti-ütopya türleri arasındaki farklılıklar değerlendirilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde, ilk bölümde yapılan değerlendirmeler doğrultusunda İngiliz Edebiyatının önde gelen yazarlarından Aldous Huxley'in hayatı ve eserlerin yazımı sırasında yazarın içinde bulunduğu dönem ve toplum özelliklerinin eserlere olan etkileri araştırılmıştır. Bu bağlamda, yazarın içine doğduğu aileden başlayarak ölümüne kadar tecrübe ettiği olay ve durumlar, yazarın yazımına etki etmiştir. Yazarın ailesinden edindiği edebi ve kültürel mirasın yanında, ilgi duyduğu bilim ve içinde yaşadığı toplumun geliştirmesine yardımcı olduğu eleştirel bakış açısı, eserlerinin dünya çapında üne kavuşmasında ve edebi değerinin belirlenmesinde temel rolü oynamaktadır. Dönemin toplumsal ve politik gelişmelerine paralel olarak bulunduğu toplumdan duyduğu hoşnutsuzluğu eserlerinde eleştirel bir yaklaşımla anlatmıştır.

Yine bu bölümde, yazarın *Cesur Yeni Dünya* ve *Ada* isimli eserleri distopik ve ütopik bağlamda incelenmiş ve incelemenin sonunda *Ada* içinde barındırdığı anti-ütopik özellikler bağlamında değerlendirilmiştir. Huxley'in, kaynağını toplum eleştirisinden alan edebi ütopyanın önde gelen isimlerinden birisi olmasını sağlayan eseri *Cesur Yeni Dünya* bilimdeki ve teknolojiadaki hızlı gelişmelerin, insanlığın geleceğine dair bir kâbusu okura aktarması ile distopya türünde önemli bir örnek

olmuştur. Huxley, bu eser ile yirminci yüzyıl sorunlarını okura aktararak ileri ki bir zamanda yaşanması muhtemel olan sorunlar hakkında okura uyarıda bulunmuştur. Hızla gelişen teknoloji ve bilimin insanlığın yararından çok zararına kullanılmaya başlanması ve Huxley'in gelecek ile ilgili korkuları, bu eseri yazmasına neden olmuştur. Hayata ve bilime bakış açısını değiştiren iki dünya savaşı sonrasında seri üretimin ve kontrolsüz teknolojik gelişmelerin insanlığa korku ve acıdan başka bir şey katmadığını gözlemleyen Huxley, mutluluğa ve huzura ulaşmak için insanların maddi kazanımlardan çok ruhani yatırımlara yönelmesini arzulamaktadır.

Kendi yaşamında manevi değerleri yüceltmek için bulunduğu girişimleri özellikle *Ada* adlı romanında okura sunmaktadır. Birçok eleştirmen tarafından modern zamanlarda yazılmış geleneksel ütopya örneklerinin sonuncularından kabul edilen *Ada*, bu çalışmada iki dünya savaşı sonrasında insanlığın mutlu bir geleceğe uzanacağı hususunda endişeye düşen yazarın ütopyaların gerçekleşme ihtimali üzerindeki umutsuzluğunu kanıtlar nitelikte bir ütopya eleştirisi olan anti-ütopya bağlamında incelenmiştir. Örneklerle daha iyi anlaşılması için *Ada*'yı hem eutopia olarak ele alan eleştirmenlerin ışığında, hem de arada ki farkların netleşmesi için anti-ütopya bağlamında incelenmiştir.

KAYNAKLAR

- Arargüç, M. Fikret., "A Dystopic Vision of the Future: Julian Barnes' *England England*" *Interactions*, 14/2, (2005)
- Baccolini, Raffaella, Moylan, Tom, *Dark Horizons Science Fiction and the Dystopian Imagination*, Routledge, Great Britain 2003.
- Ben-Tov, Shorona, *The Artificial Paradise: Science Fiction and American Reality*, University of Michigan Press, 1995
- Bezel, Nail, *Yeryüzü Cennetlerinin Sonu (Ters Ütopyalar)*, Güldikenî Yayınları, Ankara 2001.
- Claeys, Gregory, Sargent Lyman Tower, *The Utopia Reader*, New York University Press, New York 1999.
- Ferns, Chris, *Narrating Utopia Ideology, Gender, Form in Utopian Literature*, Liverpool University Press Liverpool 1999.
- Göktürk, Akşit, *Ada İngiliz Yazınında Ada Kavramı*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2004.
- Hekim, Erol, *Yeni Atlantis, Güneş Ülkesi, Utopia, Yalnızız, Balık İzlerinin Sesi ve Ankara Adlı Eserlerdeki Hayali Dünyaların Karşılaştırılması*, (Yüksek Lisans Tezi), Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya 2006.
- Huntington, John, *The Logic of Fantasy: H.G. Wells and Science Fiction*, Columbia University Press, 1982.
- Huxley, Aldous, *Ada*, (Çev.) Seniha Akar, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1999.
- Huxley, Aldous, *Brave New World Revisited*, Rosetta Books, New York 2000.
- Huxley, Aldous, *Cesur Yeni Dünya*, (Çev.) Ümit Tosun, İthaki Yayınları, İstanbul 2007.
- Huxley, Aldous, *Collected Essays*, Harper and Brothers Publishers, New York 1959.
- Kumar, Krishan, *Modern Zamanlarda Ütopya ve Karşıütopya*, (Çev.) Ali Galip, Kalkedon Yayıncılık, İstanbul 2006.
- Kumar, Krishan, *Ütopyacılık*, (Çev.) Ali Somel, İmge Kitabevi, Ankara 2005.
- Levitas, Ruth, *The Concept of Utopia*, Syracuse University Press, Great Britain 1990.
- Molade, Julie de, *Building Bridges Between Brave New Worlds* (Yüksek Lisans Tezi), Roskilde University, Roskilde 2008.

Morson, Gary Saul, *The Boundaries of Genre Dostoevsky's Diary of Writer and The Traditions of Literary Utopia*, Northwestern University Press, Evanston 1981.

Moylan, Tom, *Scraps of the Untainted Sky*, Westview Press, U.S.A. 2000.

Quotes.net. Erişim: 22 Aralık 2010, <http://www.quotes.net/quote/42707>

The New World Encyclopedia. Erişim: 08 Ağustos 2009, http://www.newworldencyclopedia.org/entry/Dystopia#Origin_of_the_word
[.org/entry/Dystopia#Origin_of_the_word](http://www.newworldencyclopedia.org/entry/Dystopia#Origin_of_the_word)

Urgan, Mina, *Edebiyatta Ütopya Kavramı ve Thomas More*, Adam Yayıncılık, İstanbul 1984.

Usta, Sadık, *Platon'dan Jambulos'a Antikçağ Ütopyaları*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2005.

Wehmeier, Sally, (Ed), *Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English*, Oxford University Press, New York 2000.

Wikipedia. Erişim: 04 Mayıs 2010, <http://en.wikipedia.org/2/dystopia#Etymology>

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Volkan DÜZGÜN
Doğum Yeri ve Tarihi	İzmir -1983
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü
Y. Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri	
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	Adıyaman Üniversitesi Rektörlük Birimi'nde okutman
İletişim	
E-Posta Adresi	
Tarih	

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İNGİLİZ DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

Volkan DÜZGÜN

ALDOUS HUXLEY'İN ÜTOPYA DÜNYASI: *CESUR YENİDÜNYA*
VE ADA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Yrd. Doç. Dr. M. Fikret ARARGÜÇ

ERZURUM-2011

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yrd. Doç.Dr. M.Fikret Arargüç danışmanlığında, Volkan Düzgün tarafından hazırlanan bu çalışma 24 / 01 / 2011 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından. İngiliz Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Yrd. Doç.Dr. M.Fikret ARARGÜÇ

İmza:

Jüri Üyesi : Doç.Dr. Mukadder ERKAN

İmza:

Jüri Üyesi : Yrd. Doç.Dr. Ahmet SARI

İmza:

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. / /

Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM

Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	III
ABSTRACT.....	IV
ÖNSÖZ.....	V
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ÜTOPYA, DİSTOPYA VE ANTI-ÜTOPYA

1.1. ÜTOPYA KAVRAMI.....	6
1.1.1. Ütopyanın Tanımı	6
1.1.2. Ütopyaların Ortaya Çıkışı ve Tarihsel Gelişimi.....	11
1.1.2.1. Onaltıncı Yüzyıl Öncesi Ütopya.....	11
1.1.2.2. Onaltıncı Yüzyıl.....	13
1.1.2.3. Onyedinci Yüzyıl	14
1.1.2.4. Onsekizinci Yüzyıl.....	14
1.1.2.5. Ondokuzuncu Yüzyıl	15
1.1.2.6. Yirminci Yüzyıl	15
1.1.3. Ütopyada Zaman, Uzam ve Kişiler.....	16
1.1.3.1. Ütopyada Zaman.....	16
1.1.3.2. Ütopyada Uzam	17
1.1.3.3. Ütopyada Kişiler.....	19
1.1.3.4. Ütopik Toplamların Genel Özellikleri	20
1.2. DİSTOPYA KAVRAMI	21
1.2.1. Distopyanın Tanımı ve Genel Özellikleri.....	21
1.3. ANTI-ÜTOPYA KAVRAMI.....	27
1.3.1. Anti-ütopyanın Tanımı ve Genel Özellikleri	27

İKİNCİ BÖLÜM

ALDOUS HUXLEY’NİN <i>CESUR YENİ DÜNYA</i> VE <i>ADA</i> İSİMLİ ESERLERİNİN ÜTOPYA, DİSTOPYA VE ANTI-ÜTOPYA BAĞLAMINDA İNCELENMESİ	
2.1. ALDOUS HUXLEY’NİN HAYATI	31

2.2. CESUR YENİ DÜNYA VE ADA İSİMLİ ESERLERİN DİSTOPYA, ÜTOPYA VE ANTI-ÜTOPYA OLARAK İNCELENMESİ.....	34
SONUÇ.....	69
KAYNAKLAR	71
ÖZGEÇMİŞ.....	73

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ALDOUS HUXLEY'İN ÜTOPYA DÜNYASI: *CESUR YENİ DÜNYA* VE *ADA*

Volkan DÜZGÜN

Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. M. Fikret ARARGÜÇ

2011, 73 sayfa

Jüri: Yrd. Doç. Dr. M. Fikret ARARGÜÇ

Doç. Dr. Mukadder ERKAN

Yrd. Doç. Dr. Ahmet SARI

Yirminci yüzyıl İngiliz edebiyatının önde gelen isimlerinden Aldous Leonard Huxley ailesinden ve çevresinden oldukça fazla deneyim edinmiştir, şüphesiz ki bu deneyimlerin onun eserlerindeki etkisi çok fazladır. Yazar içinde yaşadığı ve geleceği hakkında karamsarlığa düştüğü topluma karşı duyduğu hoşnutsuzluğu eserlerine yansıtır.

Birinci bölümde; ütopya kavramı, tanımı, ütopyanın ortaya çıkışı ve tarihsel gelişimi incelenmeye çalışılmış, ütopyalarda zaman, uzam, kişiler ve ütopyik toplumların genel özellikleri değerlendirilmiştir. Son olarak, distopya ve anti-ütopya kavramları açıklanmaya çalışılmış ve bu kavramların çoğunlukla yapıldığı gibi aynı anlamda kullanılmalarından kaynaklanan sorun incelenmeye çalışılmıştır.

İkinci bölümde; Aldous Leonard Huxley'in yaşamı hakkında bilgi verilmiş ve yazarın yaşamını etkileyen olayların eserlerine olan yansımaları araştırılmıştır. *Cesur Yeni Dünya* ve *Ada* isimli eserleri distopya ve ütopya örnekleri olarak incelenmeye çalışılmıştır. Bunun yanında, özellikle, Huxley'in *Ada* isimli eseri üzerinden anti-ütopyacı bakış hakkında örnekler gösterilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ütopya, Distopya, Anti-Ütopya, Aldous Huxley.

ABSTRACT
MASTER THESIS
ALDOUS HUXLEY'S WORLD OF UTOPIA: *BRAVE NEW WORLD* AND
ISLAND
Volkan DÜZGÜN

Advisor: Asist. Prof. Dr. M. Fikret ARARGÜÇ

2011, Pages 73

Jury: Asist. Prof. Dr. M. Fikret ARARGÜÇ

Assoc. Prof. Dr. Mukadder ERKAN

Asist. Prof. Dr. Ahmet SARI

Aldous Leonard Huxley, one of the significant figures in the twentieth century English literature, had gained a great deal of experience from his family and environment. Undoubtedly the impact of these experiences is great in his works in which he reflects his dissatisfaction and pessimistic view about the future of his society in which he lives.

In the first chapter; the term utopia, its definition, emergence and history has been tried to be examined. Time, space, characters in utopias and general features of utopian societies are assessed. Furthermore, the terms dystopia and anti-utopia have been tried to be examined and the problem caused by the misuse of terms 'dystopia' and 'anti-utopia' has been tried to be examined .

In the second chapter; brief information about Aldous Leonard Huxley's life is provided and the reflections of events that affected his life on his works have been examined. *Brave New Word* and *Island* have been tried to be examined as the examples of dystopian and utopian traditions. In addition; it has been tried to be given examples about anti-utopian tradition through Huxley's *Island*.

Key Words: Utopia, Dystopia, Anti-utopia, Aldous Huxley

ÖNSÖZ

Aldous Huxley'in Ütopya Dünyası: *Cesur Yeni Dünya* ve *Ada* bu çalışmada ütopya, distopya ve anti-ütopya kavramları ve bu kavramların özellikleri açıklanarak, yazarın iki eseri bu kavramlar bağlamında incelenmiştir.

Zorlu bir çalışmanın sonucu olarak ortaya çıkan bu tez çalışması boyunca hem maddi hem manevi açıdan hiçbir desteği esirgemeyen, bu çalışmanın her aşamasında bana yol gösteren ve samimiyetini benden esirgemeyen çok kıymetli hocam Yrd. Doç. Dr. M. Fikret ARARGÜÇ'e sonsuz teşekkürü borç bilirim. Diğer yandan desteklerini hep yanımda hissettiğim Prof. Dr. Mustafa GÜNDÜZ'e, Doç. Dr. Mukadder ERKAN'a, Doç. Dr. Ahmet BEŞE'ye, Yrd. Doç. Dr. Ruhan KARADAĞ'a, Arş. Gör. Dr. Kubilay GECİKLİ'ye, Arş. Gör. Tuncer YILMAZ'a ve bütün bölüm hocalarıma teşekkür ederim. Ayrıca bu çalışmanın ortaya çıkma sürecinde her türlü yardımlarından dolayı değerli dostum Ali İNCE'ye ve aileme teşekkür borçluyum. Son olarak, maddi ve manevi desteğini hep yanımda hissettiğim ve bu süreçte sürekli sabır gösterip, ilgisini esirgemeyen kıymetli eşim Özge DÜZGÜN'e minnettarım.

GİRİŞ

İnsanlığın toplum bilincine vardığı günden itibaren, içinde yaşadığı topluma ve bu toplumun bir bireyi olarak kendisine ait hayalleri ve arzuları bulunmaktadır. Bu hayaller ve arzular düşünme yeteneğinin bir sonucudur. İnsanı dünya üzerindeki diğer canlılardan ayıran en önemli özelliklerinden birisi düşünebilme yeteneğine sahip olmasıdır. İnsan, yaşadığı ortamı gözlemleyen ve bu ortamdaki değişkenlerden etkilenen; bu sırada karşılaştığı durumları ve olayları yargılayan bir canlıdır. Bu yargıların sonucunda ‘neyin iyi neyin kötü’ olduğuna karar verme süreci, hem kendi hem de toplumun çıkarları doğrultusunda gerçekleşen bir süreçtir. İnsan, bu süreç içinde kendi değerleri açısından hoşnutsuzluk yaratan unsurları ortadan kaldırma ya da bu unsurları kendi değerlerine uygun olan bir başkasıyla değiştirme yoluna gider. Bu bağlamda insan; ütopyacı bir tutum sergiler.

Çalışmanın birinci bölümü, ütopya tasarılarının tarih öncesi dönemlerden günümüze değin insan zihnini meşgul eden bir uğraş olması sebebiyle ütopya kavramı, ütopyanın ortaya çıkışı, tarihsel gelişimi ve ütopyalarda zaman, uzam ve kişi özellikleri, distopya kavramı ve anti-ütopya kavramlarının incelenmesinden oluşur. Birçok kuramcı ve eleştirmen tarafından bu uğraşın tanımlanması ve yorumlanması gereği üzerinde durulmuştur. Ancak ütopya tanımlarındaki çeşitlilik sebebiyle, ütopya olgusunu tanımlamak, sınıflandırmak ve yorumlamak için ele alınan birçok çalışma olmasına rağmen, kuramcılar ve eleştirmenlerin ortak bir paydaya sahip oldukları çok fazla nokta bulunmamaktadır. Kuramcılar ve eleştirmenler, ütopya ya da ütopyacılığı incelerken kısıtlayıcı bir girişimden sakınırlar. Bu tür tanımlama ve sınıflandırma çalışmalarının ortak paydada buldukları noktalardan en önemlileri Sir Thomas More ve türe ismini veren eseri *Ütopya*’nın tür üzerindeki etkisi ve türün ana hatlarının belirlenmesinde More ve eserinin önemidir. Ütopya tanımının keskin çizgileri olmamasının sebebi; More’un *Ütopya*’da oluşturduğu ikilemdir. More’un ‘Ütopya’ kelimesini oluştururken başvurduğu kelime oyunu ile outopia ‘olmayan yer’ ve eutopia ‘iyi yer’ anlamlarını taşıyan türe ait bir temel biçimin oluşturulmasını da zorlaştırır. Kelimenin yalnızca ‘iyi bir yer’ olarak algılanması ve kullanılması, birçok iyi topluluk, yaşam ve toplumları anlatan eserlerin ütopya türü bağlamında değerlendirilmesine yol açar. Bu tür değerlendirmeler, ütopya türünün kendine özgü yapısına aykırı bir yol izlemesine sebep olabilir. Diğer taraftan, kelimenin yalnızca ‘olmayan yer’ olarak algılanması ve

kullanılması, ütopyanın hayalden ibaret bir kurgu olarak değerlendirilmesine ve ütopyaların temel unsurlarından biri olan umudun yok olmasına sebep olabilir. Bu çift anlamlılığın yarattığı olumsuzluklara rağmen, ütopyaların ideal toplum örnekleri verdikleri ortak bir görüşür.

Kuramcılar ve eleştirmenler, ütopyayı şekil bakımından da tanımlarlar. Ütopyaların geniş kapsamlı olmaları değerlendirildiğinde ütopyalara şekil bakımından bir sınır çizmek olanaksızdır. Ancak, More'un Ütopya ülkesini anlatış biçimi ile siyasal kuramlar ve toplum düzenini korumaya yönelik kuralların sıralandığı metinler, şekil bakımından ütopyanın dışında kalır.

Ütopyalar amaçları bakımından değerlendirildiğinde ise 'nelerin ütopya olabileceği' ve 'ütopyaların içeriklerinin neler olacağı' konusunda fikir ayrılıkları olsa da; eleştirmenler ve kuramcılar ütopyaların bir amaç doğrultusunda tasarlandıkları konusunda hemfikirdirler. Bu amaç kimi zaman içinde bulunulan toplumu eleştirmek; kimi zaman ders vermek ve kimi zaman da uyarıda bulunmak olabilir. Sonuç olarak, bu bölüm bu üç yaklaşımın kendi içlerinde tutarlı bir neden-sonuç ilişkisi bağlamında değerlendirilmesini içerir.

Ütopyaların ortaya çıkışı ve tarihsel gelişimi ilk olarak on altıncı yüzyıl öncesi ütopyalar başlığı altında ele alınır. Çünkü onaltıncı yüzyılda, ütopya kelimesi ortaya çıkmadan önce de ütopya özellikleri taşıyan eserler yazılmıştır. İlk ütopyik eserler geçmişteki Altın Çağ, Arkadya gibi suretlerdir. Bunun yanında, ütopyaların ortaya çıkmasında son derece önem taşıyan toplumsal ve siyasal dönemlerden biri olan antikçağın aydınlanma döneminde Platon'un *Devlet*'i ütopya geleneğini etkilemiştir. Onaltıncı yüzyıla kadar ütopya yazımı 'Orta Çağ'ın baskıcı ve bağınaz havasıyla sekteye uğramıştır. Onaltıncı yüzyılda ütopya, tarihinin en verimli zamanlarını yaşamıştır. Çünkü karanlık çağdan sıyrılan Avrupa yeniliklere sahne olmuştur ve bu yenilikler yaşam ve düşünce alanına farklı bakış açıları getirmiştir. More'un türe ismini kazandıran *Ütopya* isimli eserini bu dönemde yazması önemlidir. Onyedinci yüzyıl ütopyaları, bilime yaptıkları vurgu ve gelişim fikrinin aşılması bağlamında önem taşımaktadır. Bunun yanında, bir taraftan roman türünün gelişimi ile ütopya metinlerinde zenginleşme görülürken, diğer taraftan yazarlar öykü biçimini terk ederek fikirlerini doğrudan bir "*düşün kitabı*"¹ olarak sunmayı tercih etmişlerdir. Onsekizinci

¹ Mina Urgan, *Edebiyatta Ütopya Kavramı ve Thomas More*, Adam Yay., 1984, s. 9.

yüzyılda sosyal ve siyasal alanlarda yoğunluk yaşanmıştır. Bu sebepten, bu yüzyılda ütopyaların egemenliği görülür. Ondokuzuncu yüzyıl ütopya yazımı açısından kısır bir dönemdir. Bilim ve sanayideki hızlı ilerlemeler sayesinde oluşan tüketim toplumları, ütopyalara etki eder. Yirminci yüzyıl ise ütopya yazımında değişiklikler içerir. Bu yüzyıla, ütopyaların alt türü olan distopyalar hâkimdir.

Ütopyaların tarihsel gelişimi ile beraber ütopyalarda kullanılan zaman, uzam ve kişilere özgü özellikler dikkat çeker. Ütopyalardaki zaman olgusu sayesinde gerçek toplum ile ideal toplum arasındaki benzerlikler ve farklılıklara vurgu yapılarak, ütopyaların gerçekleşme olasılığının kuvvetlenmesine katkıda bulunulur. Ütopyalarda, hedeflenen ideal toplumların istikrarının korunması ve bu toplumların değişimden etkilenmemesi amacıyla zaman durdurulur. Bunun yanında, ütopyalar da bilinmeyen uzamların kullanılması ile gelecek zamana yönelmeler görülür. Ütopyalarda uzam genellikle gözden uzak olan adalardır. Bu bağlamda, okura ütopyaların hem ‘olmayan yer’ hem de ‘iyi bir yer’ oldukları belirtilir. Toplumdaki gelişmelerle beraber, uzaklara ulaşma olasılıklarının artması okurun merakını pekiştirir. Böylelikle, bilinmeyen uzamlar inandırıcılık kazanmış olurlar. Bunun yanında, uzam olarak adaların kullanılması, buralarda yaşayan toplumların düzenlerinin koruma altında olduğunun göstergesidir. Ütopyalarda bireyler toplum kurallarına uyararak, toplumun menfaati doğrultusunda davranırlar. Bireysel farklılıklar ve benzerlikler eşitlik ilkesi ile göz ardı edilir. Ancak, bu ilke yöneten kesim ve yönetilen kesim ayrımı için geçerli değildir. Bireyler özel yaşamları olmadan, toplumun onlara verdiği özgürlük sınırları içerisinde, düzene uyararak yaşarlar.

Ütopik toplumlar genel olarak huzur ve mutluluk üzerine kuruludurlar. Bu toplumların esas kaygısı, düzenin ve istikrarın korunmasına yöneliktir. Bu sebepten toplum eşitlik üzerine kurulur. Genellikle, topluca yemek yenir, topluca eğlenilir ya da topluca çalışılır. Bir başka deyişle, topluluk bilinci ön plandadır. Toplumların istikrarı için bireylerin devamlılığı esastır. Bu bağlamda, eğitim, üreme ve aile yaşamlarında düzenlemeler yapılır. Bireyler inanç konusunda özgürdürler ve kurallara bağlanmazlar. Bu bölümde, ütopyaların genel özellikleri üzerinde durulacaktır.

Ütopyanın tanımı, ortaya çıkışı ve tarihsel gelişimi, ütopyalarda zaman, uzam ve kişiler incelendikten sonra insanlığın özellikle birinci dünya savaşının ardından içine sürüklendiği kötümser bakış açısıyla değişen ütopyaların alt türlerinden biri olan

distopya incelenecektir. Distopya, ütopyadan beslenir. Distopyanın ‘kakotopya’, ‘ters ütopya’ ya da ‘anti-ütopya’ gibi farklı isimlerle anıldığı görülür. Ancak, bu çalışmada distopya ve anti-ütopyanın aynı anlamda kullanmasının doğurduğu sorunlar üzerinde durularak bu kavramların farklılıklarına dikkat çekilecektir. Ütopya insanı mutlu eden bir düş olarak algılanırsa, distopya görülen kâbus olarak algılanmalıdır. Bir başka deyişle, distopyalardaki toplum baskıcı ve olumsuzdur. Böylelikle, distopya toplumun kötü gidişatına eleştirel bir ayna tutar.

Distopyanın tanımı ve genel özellikleri incelendikten sonra, ütopyanın diğer bir alt türü olan anti-ütopya kavramı açıklanarak, anti-ütopyanın distopyadan ayrılan yönleri ele alınacaktır. Yunanca bir önek olan ‘anti-’ karşıt ve zıt anlamında kullanılırken; Yunanca bir önek olan ‘dys-’ kötü ve olağan dışı anlamında kullanılır. Distopya yazarın içinde bulunduğu toplumun olumsuzluklarını eleştirirken; anti-ütopya, ütopyacılığın eleştirisidir.

Çalışmanın ikinci bölümü, Aldoux Huxley’in hayatı, yazarın orijinal ismi *Brave New World* olan *Cesur Yeni Dünya* (Bundan sonra CYD olarak anılacaktır) isimli eserinin ve orijinal ismi *Island* olan *Ada* isimli eserinin distopya ve ütopya türleri bağlamında incelenmesini ve bölümün sonunda *Ada*’nın anti-ütöpik bakış açısına göre değerlendirilmesini içerir. Huxley’in 1932’de yayınladığı *CYD* modern toplumların vazgeçilmez unsurları olan makineleşme, sanayileşme, teknolojinin hızla gelişmesi, sınıf ayrımı, kültür yozlaşması, sınırsız tüketim, yalnızlık ve yabancılaşmanın beraberinde getirdiği sorunlara eleştirel bir ayna tutarken distopya türüne katkıda bulunur. Huxley’in *Ada*’sı ise ütöpik ve anti-ütöpik özellikler içerir. *Cesur Yeni Dünya* isimli eseri ile distopya türünün en önemli örneklerinden birini veren Huxley’in geliştirdiği bakış açısı ve üslubun, bazı eleştirmen ve kuramcılar tarafından bir ütopya örneği olarak kabul gören *Ada* adlı eserde bir değişime uğramış görünmesi sebebiyle ütopya ve anti-ütopya incelemesi için yazarın *Ada* isimli eseri seçilmiştir. Yazarın dünya çapında tanınmasına neden olan eseri *CYD*’nin yazımı sırasında dünyayı ve içinde bulunduğu toplumu algılayışı ve değerlendirmesi onun ütopyaların gerçekleşme ihtimali üzerindeki umutsuzluğunu gözler önüne serer. Yazarın yaşadığı dönemde tecrübe ettiği olaylar, karşılaştığı toplumsal ve siyasal sorunlar, insanlığın akılsızlığı sonucu çektiği sıkıntıları kanıtlar durumdadır. Böylesine karamsar bir süreç sonrasında hayatının son yıllarında olabildiğince iyimser bir portre çizen *Ada* isimli eser yazarın

yazım amacı üzerindeki kuşkuları arttırır. Bu bağlamda, eser, yazıldığı dönemin siyasal, toplumsal ve tarihi gelişmelerinden bir bakış açısı oluşturan bir eleştirmen ya da okur tarafından bir ütopya eleştirisi olarak değerlendirilebilir.

Çalışmanın sonuç bölümünde ise ütopya, distopya ve anti-ütopya kavramlarının birbirleri ile olan ilişkisi incelenerek, bu incelemelerden ortaya çıkan sonuçların değerlendirilmesi ve incelenen eserlerin bu türlere olan katkıları değerlendirilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÜTOPYA, DİSTOPYA VE ANTI-ÜTOPYA

1.1. ÜTOPYA KAVRAMI

1.1.1. Ütopyanın Tanımı

İnsanoğlunun doğasında var olan ve yaradılıştan günümüze kadar gelen birtakım temel özellikler vardır. Bu özelliklerden birkaçı; merak etmek, umut etmek, hayal kurmak ve arzulamaktır. Bu gibi insanî özellikler sayesinde, insanlar en umutsuz zamanlarda dahi kendileri ve yaşam ile mücadele etmekten vazgeçmezler ve yaşamlarına mutlu bir biçimde devam etme yoluna giderler. İnsana özgü bu özelliklerin temelinde arzu unsuru yatar. İnsanın temel gereksinimlerinin karşılanması hiçbir zaman arzularını doyuma ulaştırmada yeterli olmaz. İnsanları yalnızca temel gereksinimlerini karşılayarak memnun etmek ve onların bu şekilde yaşamlarına devam etmelerini sağlamak hayalden öteye gitmez. İnsan, elde ettiğinden fazlasını arzu eden bir canlıdır. Bu yüzden, insanlar daima daha iyi ve daha yeni olanı merak ederler. Merak giderildikten sonra hayal etme evresi başlar. Bu evrede insan, daimi olarak umut içindedir ve arzuladığına ulaşmak için elinden geleni yapar. Bu bağlamda, bu türden bir canlı için ütopya kurgulamaktan daha doğal bir davranış olamaz. Çünkü ütopyaların temelinde merak etmek, umut etmek, hayal kurmak ve arzulamak gibi insanî özellikler vardır. Ütopyalar, bu özelliklere bağlı olarak günümüze kadar kurgulanmaya devam etmişlerdir.

Ütopyalar, insanların nasıl daha iyi bir biçimde yaşayabileceklerinin ya da nasıl bir dünyada yaşamak isteyeceklerinin konu edildiği düşsel anlatımlardır. Ne var ki, bu türden bir açıklama ütopya ya da ütopyacılık tanımları için kısıtlayıcı bir girişim olabilir. Bu yüzden, birçok eleştirmen ütopya ya da ütopyacılığın tanımını yapmaktan kaçınır ve bu tür bir girişimin yararsız olduğunu savunur. Örneğin Ruth Levitas, *The Concept of Utopia* isimli eserinde “*tanımların çeşitli olabileceğini*” ve bazı eleştirmenlerin ütopyayı “*edebi bir kurgu*”, bazılarının ise “*politik bir görüş*” olarak ele aldığını ifade eder.² Krishan Kumar, *Ütopyacılık* isimli eserinde, ütopyanın “*karmaşık ve çok yönlü bir konu*”³ olduğu hususunda ütopyanın çeşitliliğine vurgu yapar. Çünkü ütopyacılık farklı açılardan ele alınması gereken bir olgudur. Ütopyacılık, bir idealin

² Ruth Levitas, *The Concept of Utopia*, Syracuse University Press, 1990, s. 11

³ Krishan Kumar, *Ütopyacılık*, İmge Kitabevi Yay., 2005, s. 7.

anlatıldığı hayalden çok daha kapsamlı olan anlam ve içeriğe sahiptir. Bazı eleştirmenler tarafından hayali kurgu olarak tanımlanan ütopya, diğer eleştirmenler Rousseau, Saint-Simon ve Marx gibi düşünürleri dahil etmemenin imkânsız olduğunu savunurlar. Bu sorunun temelinde ütopyanın ele alınış biçimi yatar. Levitas eserinde “*tarih, edebiyat, teoloji, kültürel antropoloji, siyasal kuram ve psikoloji*”⁴ gibi disiplinlerin ütopya çalışmaları kapsamına girebileceğinden söz eder. Bu sebepten, Thomas More’un *Ütopya*’sı gibi ideal toplumun betimlemesini yapmak ya da Platon’un *Devlet*’i gibi sosyal düzenin sağlanması ve korunmasına yönelik kuralları sıralamak gibi farklı yaklaşımlar karşımıza çıkar. Bu yaklaşımların bazı kuramcılara göre ütopya çalışmaları içerisinde, bazılarına göre ise dışında olmalarını sağlayan sebep, ütopya tanımlarındaki çeşitliliktir. Bu ikilemin doğurduğu bir sonuç olarak ütopya bir sınır çizme gereksinimi ortaya çıkar. Ancak ütopyanın sınırlarının belirlenmesi, hangi eserlerin ütopyacı olduğu konusunda çok net bir tavır olmazken, bu konuda bir varsayımda bulunmak da çok tutarlı bir sonuç ortaya koymaz. Frank E. Manuel ve Fritzie P. Manuel’in *Utopian Thought in The Western World* isimli eserlerinde ütopya çalışmaları olarak örneklendirdikleri eserlerin çeşitliliği, ütopyanın sınırlarından daha çok ütopyacı kuramla benzer ve ütopyanın farklı yönlerinin ifade edilmesinin gerekliliğine işaret eder. Rousseau’nun *The Social Contract*’ı, Turgot’un *Discourses on the Advancement of the Human Race and Mind*’ı, Robert Owen’ın *A New View of Society*’si, Saint-Simon, Comte, Hegel ve Marx’ın eserleri Manuellerin eserinde ütopyacı gelenek içerisinde ele alınır. Kumar’a göre bu eserlerin hiçbiri “*resmen birer ütopya*”⁵ değildir; ancak, “*ütopyacı mizacın ya da ütopyacı eğilimin ürünü oldukları için geleneksel toplumsal teoriden ayrıştırılabilirler.*”⁶ Bu bağlamda, ütopya ve ütopyacı kuramın ortak noktalarından ve farklı yönlerinden söz etmek gerekir.

Kumar, ütopyanın ayırt edici özelliği olarak “*hayali kurguyu*”⁷ öne çıkarır. Bu özelliği sayesinde ütopya, yeryüzünde ya da başka bir uzamda var olsun ya da olmasın, insanların günlük yaşamlarından kesitler sunarak, ideal toplum düzenlerinin olasılığı hakkında örnekler verir. Ütopyacı kuram veya toplumsal kuramda ideal toplum düzeninin sağlanması için belirlenen kuralların uygulanması, ideal toplumun ne derece başarılı olacağını gösterecektir. Bu bağlamda, hayali kurgunun, örneklerini verdiği

⁴ Levitas, s. 2.

⁵ Kumar, *Ütopyacılık*, s. 51.

⁶ Kumar, *Ütopyacılık*, s. 51.

⁷ Kumar, *Ütopyacılık*, s. 49.

toplum düzenini arzulamakla, sosyal düzenin dayattığı kuralları uygulamak arasındaki fark göz önünde bulundurulmalıdır. İleri sürdükleri kurallar ve düzenlemeler bakımından ütopyacı kuram ve toplumsal kuram birbirine yakındırlar. Bu bağlamda, kuramlar ve ütopya arasındaki fark, anlatımlarındaki farklılıktan açıkça anlaşılabilir. Maddî anlamda bolluğun, toplumsal kaynaşmanın, ahlâkî olgunluğun ve düzenin uzak bir ada gibi düşsel bir uzamda ya da zamanda betimlenmesi ütopya anlatımlarının tarzıdır. Ardı ardına sıralanmış kurallardan çok, var olduğuna inanılan bir toplum düzeninden kesitlerin aktarılması daha ilgi çekicidir. Ütopyaların günümüze kadar ulaşmalarının ve halen kurgulanmalarının sebebi budur.

Günümüz sözlükleri incelendiğinde ütopyanın kelime anlamı için iki seçenek ile karşılaşılır. Birincisi, ütopyanın, More tarafından kaleme alınmış hayali ideal bir toplum olduğudur. İkincisi, koşulları, kanunları ve gelenekleri bakımından imkânsız ideal bir yer, durum ya da devlet olduğudur. Sözlüklerdeki bu tanımlar edebi ve toplumsal kuram bağlamında ütopyanın barındırdığı ikilemin yanı sıra, kullanılmaya başlamasından bu yana sözcüğün kendi içinde barındırdığı ikilemi de somutlaştırır. More'un tasarladığı kelime oyunu, yarattığı bu yeni türün ve kelimenin bu ikilemi yaşatmasını sağlar. More'un 1516'da ilk olarak Latince yayınladığı *Utopia* eseri, ona hem ütopya türünün kurucusu hem de kelimenin yaratıcısı unvanını kazandırır. Ütopyanın "iyi yer" anlamına gelen "eutopia" mı yoksa "olmayan yer" anlamındaki "outopia" mı olduğuna dair sorular, kavramın tanımlanmasını zorlaştırır. Kelimenin, yalnızca iyi bir yer anlamında algılanması ve kullanılması birçok iyi yaşam şekillerini, toplulukları ve toplumları anlatan eserleri ütopya türü içinde değerlendirmeye ve ütopya türünün kendine özgü yapısına aykırı bir yol çizmesine sebep olabilir. Aynı şekilde, tek başına olmayan bir yer anlamı da, ütopyanın hayalden ibaret bir kurgu olarak algılanmasına ve böylelikle ütopyaların temel unsurlarından biri olan 'umut'un okurun zihninden silinmesine sebep olabilir. Bu çift anlamlılık sayesinde ütopyalar, canlılıklarını ve inandırıcılıklarını sürdürebilirler. Bu ikilemin yarattığı olumsuzluklara rağmen, ütopyanın iyi bir toplumu örneklediğine dair ortak bir görüş vardır.

Ancak unutulmamalıdır ki her ideal toplum tasarısı ütopya değildir. "Eğer ütopya yalnızca iyi bir toplum olsaydı bu durumda edebi kurguları, eleştirileri, fantastik edebiyatı, bilim kurguyu, politik teorileri, politik programları içerirdi."⁸ Bu bağlamda,

⁸ Levitas, s. 4.

ütopyanın tanımını açıklarken üç farklı açıdan yaklaşmak gereklidir. İlk olarak içerik açısından ele alındığında temel bir varsayım olarak ütopyanın “*iyi bir toplum portresi*”⁹ olduğu görülür. İçeriklerin çeşitli olması ütopyanın tanımlanmasında bazı sıkıntılar yaratır. İyi bir toplum olgusu yer, zaman ve kişilere göre farklılık göstereceğinden bu toplumun nasıl olması gerektiği sıkıntı veren bir konudur. Bu bağlamda içeriğe bağlı bir tanım neticesinde ütopya sayılamayacak birçok eser ütopya olarak ele alınabilir. Bu yüzden içerik bağlamında bir ahlaki seçicilik uygulanırken “*iyi bir toplumun nasıl farklı şekillerde algılanabileceğinden çok nasıl olması gerektiği hususunda örneklerin, kuralların ve değerlendirmelerin*”¹⁰ bulunması gerekir. Ütopyaların kurgulandıkları dönemin sosyal, ekonomik, siyasal ve ahlaki değerleriyle, okuyucuya ulaştığı zaman ve uzamın değer yargıları arasındaki muhtemel farklılıklardan dolayı ütopyaların algılanması noktasında bireysel ve toplumsal farklılıklar ortaya çıkar. Bu sebeple ütopyanın içeriği konusunda bir ön çalışma ve değerlendirmeye gitmek ütopya olarak ele alınacak kurguların doğru seçilmesi hususunda önemli bir sorunu çözmeye yardımcı olur. Bir kurguyu ütopya olarak sınıflandırabilmek için ütopyaların neyi anlattıklarından çok o şeyi nasıl anlattıkları dikkat çeker. Ütopya olarak değerlendirmeye alınacak olan kurguların mevcut düzen üzerine yorumlar ve yargılamalar yapması, bu yorum ve yargılamalar ışığında önerdiği örnek düzenin örneklemelerini göstermesi beklenir.

Ütopyayı tanımlamak için kullanılan bir diğer yol ise ütopyaların şekil bakımından ele alınmasıdır. Şekil bakımından ütopyalar genellikle Thomas More’un *Utopia*’sı gibi edebi bir tür olarak ele alınır. Kumar, *Ütopyacılık* adlı eserinde ütopyaların çok geniş kapsamlı olabilmesine rağmen, “*reform yapmayı amaçlayan toplumsal ya da siyasal bir el kitabını aşan bir metin*”¹¹ olduğunu söyler. Bu açıdan düşünüldüğünde ütopyaya şekil bakımından bir sınır çizmenin zor ya da olanaksız olduğu gözlemlenir. Ancak, Levitas’ın eserinde anlattığı gibi ütopyayı şekil açısından tanımlama yoluna giden kuramcı ve eleştirmenler genellikle edebiyatçı bir geçmişe sahip ve edebi eleştiri alanında çalışma yapan kişilerdir. Bu kişilerin ütopyayı edebi bir tür olarak algılaması ve tanımlaması bu anlamda olağan bir durumdur. More’un Ütopya ülkesini anlatış biçiminin doğurduğu bir sonuç olarak siyasal kuramlar ve toplum düzenini korumaya yönelik kuralların sıralandığı metinler ütopya tanımını yaparken

⁹ Levitas, s. 4.

¹⁰ Levitas, s. 4.

¹¹ Kumar, *Ütopyacılık*, s. 12.

şekil bakımından bu tür metinlerin potanın dışında tutulmasına neden olur. Thomas More'dan önce kurgulanan toplum düzenlemeleri bir edebi tür olarak değerlendirilmeye alınmaz. Bunun sebebi 16. yüzyılın başlarından itibaren nazım biçimindeki öykü yazımının nesir biçiminde görülmeye başlaması sonucunda ortaya çıkan roman türünde bir anlatımın More tarafından kullanılmış olmasıdır. Bu noktadan hareketle ütopyaların edebi bir tür olarak tanımlanması kaçınılmazdır. Bireyi olunan topluma alternatif oluşturan ve detaylar ile tasvir edilen ideal toplum örnekleri dışında kalan kurguların ütopya kavramı dışında kalması ütopyayı bir düşünce biçimi olarak soluklaştırır. Bunun anlamı da toplumda ütopya tasarlamayı gerekli kılacak herhangi bir durumun söz konusu olmadığı zamanlarda yeni ütopyaların da kurgulanmayacakları tehlikesinin olmasıdır.

Üçüncü yaklaşım olarak ütopyaların amaçları bakımından ele alındığı görülür. Bazı eleştirmenler ütopyaların bir amacı olduğu konusunda hemfikirdir. Bu yaklaşım nelerin ütopya olabileceği ve bu ütopyaların içeriklerinden söz etmenin faydasız olduğunu savunur. Ancak bu eleştirmenler ütopyaların bir amaç doğrultusunda tasarlandıkları noktasında birleşir. Bu amaç kimi zaman, içinde bulunulan toplumun olumsuzluklarını eleştirmek, kimi zaman ders vermek ve kimi zaman da geleceğe yönelik bir uyarıda bulunmak olabilir. Bu bağlamda düşünüldüğünde ütopyalar ideolojik yazım türünde düşünülmelidir. More'un *Utopia*'yı yazarken kendi toplumunun içinde bulunduğu durumu göz önüne sermek için kaleme aldığı bilinmektedir. Bacon eseri *Yeni Atlantis*'in önsözünde yazma amacının bir bilim yuvasının propagandasını yapmak olduğunu belirtir. Bu örneklerden hareketle ütopyaların bir ideolojiyi savunmak ya da dayatmak için yazıldığını söylemek yanlış olmaz. Dolayısıyla bu yaklaşıma göre Saint Simon ve Marx'ı ütopyacı olarak ele almamak haksızlık olur.

Sonuç olarak bu üç yaklaşımın kendi içerisinde tutarlı bir neden-sonuç ilişkisi içinde değerlendirildiği görülür. Ütopyaların içerik açısından ele alınması sonucunda sorunun temeli olan 'ideal toplum nasıl olmalı' sorusu irdelenirken, şekil açısından irdeleme sonucunda ütopya olarak kabul edilmeyen Marxist ütopya potanın dışına itilir. Bu durumda insan doğasını ve potansiyelini birçok açıdan diğer ideal toplum tasarılarına göre daha somut şekilde irdeleyen Marxist ütopyanın potanın dışında kalması ne kadar doğru olur sorusu akılları kurcalar. Ütopyaların bir amaç taşıması gerekliliğine olan inanç hiçbir zaman tek başına yeterli değildir. Bu sebeple bu üç

yaklaşımın içinden doğacak ve bu yaklaşımları kapsayacak yeni bir tanım için çalışmalar yapılmaktadır. Bu çalışmalarda bazı tanımları tamamen reddetmekten, iki tanımı ortak paydada buluşturmaya kadar birçok yeni yaklaşım öne sürülmektedir.

Levitas'a göre "içerik, şekil ve amaçlar farklı olabileceği için bu yaklaşımların yerini kalıcı bir şekilde tutacak yeni bir yaklaşım sunulmalıdır."¹² Levitas, bu "yaklaşımların yerini alabilecek unsurun arzu"¹³ olduğunu savunur. Bu bağlamda ütopya için yeni bir tanım ortaya koyar. Bütünleyici ve birleştirici bu yeni tanım "ütopyanın, daha iyi olma arzusunun ifadesi"¹⁴ olarak algılanmasını gerektirir. Kumar, ütopyanın tanımını yaparken ütopyanın "mümkün olmayan, ancak insanın bulunmak için heves ettiği bir dünyada yaşamak"¹⁵ olduğunu söyler. İnsanın böyle bir dünyada yaşama arzusu ve umudu ütopyaları besleyen ana unsurlardır. Bu yüzden umudun ve arzunun yerini alan başka unsurlar olması durumunda ütopya kan kaybetmeye başlar. Ütopyanın birbirinden farklı birçok tanımı olmasına rağmen bütün eleştirmenlerin hem fikir olduğu bir nokta vardır. Herkesin ortak bir görüşe vardığı nokta Sir Thomas More'un *Utopia*'sının, ütopya türünün ortaya çıkmasına sebep olan ve bu yeni türün bir edebi tür olarak anılmasını sağlayan eser olduğudur.

1.1.2. Ütopyaların Ortaya Çıkışı ve Tarihsel Gelişimi

1.1.2.1. Onaltıncı Yüzyıl Öncesi Ütopya

Sir Thomas More ütopya türünün isim hakkını elinde tutan kişi olmasına rağmen ütopya yazan ilk kişi değildir. Aslında, daha iyi uzamlar en azından yazının ilk bulunduğu zamanlardan beri tasvir edilmektedir ve birçok tasvir açıkça daha önceki sözlü geleneğin sonucudur. İlk ütopik eserler geçmişteki " 'Altın Çağ' ya da 'ırk' efsaneleri ve 'Eden' gibi dünyevi cennetlerdi."¹⁶ Çoğu eleştirmen Platon'un *Devlet*'ini ütopya tarihi açısından milat kabul eder. Buna rağmen ütopya özellikleri taşıyan eserler Platon'dan oldukça önce yazılmıştır. M.Ö. yedinci yüzyıla ait Hesiod'un *İşler ve Günler*'inde, insanların kalpleri bütün kederlerden uzak, zor iş ya da acı olmadan, Tanrı'yımsı gibi yaşadıkları; bereketli toprağın bol ürünü kendiliğinden onlara verdiği ve onların da ülkelerinde birçok iyi şeyle birlikte rahat ve huzur içinde yaşadığı bir altın

¹² Levitas, s. 7.

¹³ Levitas, s. 7.

¹⁴ Levitas, s. 8.

¹⁵ Kumar, *Ütopyacılık*, s. 9.

¹⁶ Gregory Claeys and Lyman Tower Sargent, *The Utopia Reader*, New York University Press, New York, 1999, s. 6.

çağdan söz edilir. Altın Çağ, insanların geçmişte mutlu bir biçimde yaşamış oldukları dönemleri yâd etmek olarak düşünülür. Artık bozulmuş olan bu düzeni ve ona kavuşma arzusunu dile getirmekten başka yapacak bir şey kalmaz.

İnsanların isteklerinin ve gereksinimlerinin aşırılığa kaçmadan ve fazla bir çaba göstermeden karşılandığı ‘Arkadya’lar ütopya olarak kabul görmese bile ütopyalara Altın Çağ özlemi ile birlikte en fazla katkısı bulunan biçim olarak karşımıza çıkar. Arkadya Güney Yunanistan’da Peloponez Yarımadasının ortasındaki dağlık bir bölgedir. Arkadya insanları doğa ile iç içe zahmetsiz ve mutlu bir yaşam sürer. Bu türden tasvirler Virgil’in *Dördüncü Eclogue* ve Ovid’in *Metamorfoz* adlı eserlerinde görülür.

Hesiod’un *Altın Çağ*’ı, Jambulos’un *Güneş Adaları*, Aristophanes’in *Kadınlar Halk Meclisi*, Likurgos’un *Yasalar*’ı, Kadıköylü Phales’in *Eşit Toplum*’u, Miletli Hippodamus’un *Komünal Kenti*, Plutarch’ın *Yaşamlar*’ı ütopya olarak adlandırılmamalarına rağmen ‘klasik ütopya’ olarak adlandırılan More’unkine benzer ütopyalara yol gösteren suretler olarak bilinen kaynaklardan bazılarıdır.

“M.Ö 5. ve 4. yüzyıl, hem antikçağın Rönesans çağıdır, hem de Antik Yunanistan’ın aydınlanma dönemidir. Felsefede, bilimde, edebiyatta sanatta ve siyasette gelişme ve sıçrama dönemidir bu iki yüzyıl. Ama aynı zamanda toplumsal ve siyasal bunalım dönemidir de.”¹⁷

Bilindiği üzere ütopyaların ortaya çıkmasında ve gelişmesinde toplumsal ve siyasi olayların seyrinin önemi son derece büyüktür. Sıkıntı ve güçlüklerin ardından bir umut ışığı olarak önümüze sunulurlar.

“Geçmiş dönemin ütöpik devletlerini, Herakles, Prometheus, Dionysos, Helios, Mithra, Zerdüş ve Tao kurardı; ancak bunlar dinsel-kutsal motiflerle süslü efsanelerdi. Ama antikçağ onları, iki açıdan dünyalaştırdı. Hem onları laikleştirerek gökten yere indirdi, hem de evrenselleştirerek insanlığın ortak mirası haline getirdi.”¹⁸

Antikçağın ütopya geleneğine katkısı düşünüldüğünde Platon’nun *Devlet*’ine ayrı bir yer verilmelidir. Bu eser ütopya geleneğini doğrudan etkilemiştir. Diyaloglar halinde ilerleyen eserde ideal devlet yapısı maddeler halinde sıralanır. İdeal devlet yapısının kurulması ve korunmasında bütünlük ve istikrarı temel alan eserin genelinde bütünlüğün korunmasına ve üst tabakanın tek vücut halinde hareket etmesine dair

¹⁷ Sadık Usta, *Platon’dan Jambulos’a Antikçağ Ütopyaları*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2005, s. 8.

¹⁸ Usta, s. 8.

betimlemeler yer alır. *Devlet*, kendinden sonra yazılacak olan ütopyalara tema bakımından birçok malzeme sağlar. Özel mülkün ortadan kalkması, üreme, ırkların ıslahı, eğitim, altın ve gümüşün değersiz kabul edilmesi gibi temalar daha sonraları kurgulanacak olan ideal toplumlarda tartışılacaktır. Buna rağmen Kumar'a göre *Devlet* tam bir ütopya değildir, ona göre “*en fazla ideal bir devletin ilkelerinin bir betimlemesi olabilir; bu ilkelerin eylemde, somut kurumlarda ve yaşam biçimlerinde örneklendirilmesi değil.*”¹⁹

Antikçağdan sonra, More'a kadar ütopya yazımı sekteye uğrar. Bunun nedeni olarak 'Karanlık Çağ' olarak adlandırılan, insanların kilisenin yoğun baskısı altında yaşamaya devam ettiği Ortaçağ görülür. Kilisenin sanat ve klasik edebiyata karşı olan katı tutumu ve yasaklamaları sonucunda insanlar din adamları, krallar ve soylular tarafından ezilmeye mahkûm olmuş köleler olarak hayatlarını sürdürdüler.

1.1.2.2. Onaltıncı Yüzyıl

Ütopya tarihinin en verimli ve en parlak olduğu zamanlar olarak kabul edilen Onaltıncı yüzyıl, 1516 yılında Latince olarak yayınlanan ve orijinal adı *Libellus vere aureus nec minus salutaris quam festivius de optimo reip[ublicate] statu, deq[ue] noua insula Vtopia* olan More'un *Utopia*'sı ile özdeştir. Bu yüzyılın ütopya tarihi açısından altın dönem olmasının başlıca nedeni Orta Çağ karanlığından sıyrılan Avrupa kıtasının yeniliklere sahne olması ve bu yeniliklerin yaşam ve düşünce alanına farklı bir bakış açısı getirmesidir. “*Onaltıncı yüzyılda tüm Avrupa'yı etkileyen Rönesans, Hümanizm ve Reformasyon, Batı dünyasının ilk sosyalisti olan Sir Thomas More'un kişiliğini de yoğurdu.*”²⁰ Bu çağda More gibi kişiler için aydınlanmanın önünü açan olaylar Katolik Kilisesinin Hristiyanlık üzerindeki baskısını yitirmesi, matbaanın yaygınlaşması sonucu bilgiye herkesin ulaşabilmesi ve coğrafi keşiflerin yol açtığı merak olarak bilinir. Özellikle; kilisenin öğretileri ile dar kalıplara sığdırılmış Skolastik düşüncenin yıkılması insanları özgürleştirmiş ve bunun sonucunda insanlar, etrafında olan biteni incelemeye ve sorgulamaya başlamıştır.

Bu gelişmeler ışığında Sir Thomas More, ülkesi İngiltere'nin içinde bulunduğu durumdan hoşnutsuzdur. Bu hoşnutsuzluk, eserinde dönemin İngiltere'sine yaptığı ağır eleştiriler aracılığıyla hissedilmektedir. More'un *Utopia*'sı iki bölümden oluşur. More,

¹⁹ Kumar, *Ütopyacılık*, s. 66.

²⁰ Urgan, s. 9.

ilk bölümü, ikinci bölümden sonra kaleme almıştır. İkinci bölüm, Utopia adasındaki yaşamı betimlerken, daha sonra eserin başına eklediği birinci bölümde ise ülkesine ağır suçlamalarda bulunur. Onaltıncı yüzyılın diğer önemli eserleri ise François Rabelais'in *The Abbey of Theleme*'si ve Michel de Montaigne'nin *Of The Cannibals*'ıdır.

1.1.2.3. Onyedinci Yüzyıl

Onyedinci Yüzyıl ütopyaları arasında bahsedilmesi gereken ütopyalar Thomasso Campanella'nın *Güneş Ülkesi*, Francis Bacon'un *Yeni Atlantis*'i ve Johann Valentin Andrea'nın *Christianopolis*'idir. Bu eserler birbirinden farklı olsalar dahi ortak oldukları birkaç önemli nokta bulunur. Bu ortak noktalardan en önemlileri Platon ve More'un takipçileri olan yazarların ideal toplum düzeni içerisinde bilimin önemine vurgu yapmaları ve gelişme fikrinin aşılması hususunda çaba göstermeleridir. Bilimde önemli gelişmelerin yaşandığı bu dönemde ütopyacı gelenekte yalnızca temalar çeşitlenmekle kalmaz; aynı zamanda roman türünün gelişimi ile ütopya metinlerinde de bir zenginleşme görülür. Buna rağmen, Mina Urgan, *Edebiyatta Ütopya Kavramı ve Thomas More* adlı eserinde ideal toplum düzenlerine artan özlemin aksine, “gerçek anlamda More'unkine benzeyen ütopyaların yok olmaya başladığını”²¹ ifade eder. Bunun nedeni, yazarların öykü biçimini terk ederek “görüşlerini doğrudan doğruya ya deneme türünde ya da bir düşün kitabı olarak sunmayı tercih etmeleridir.”²²

1.1.2.4. Onsekizinci Yüzyıl

1776'da Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi'nin açıklanması ve 1789'da Fransız Devrimi bu yüzyıla damgasını vuran olaylar olarak dikkat çeker. Sosyal ve siyasal anlamda böylesine bir yoğunluğun yaşandığı bir yüzyılda ütopyalarla karşılaşmamak mümkün değildir. Onaltıncı ve Onyedinci yüzyıllarda yaşanan baş döndürücü gelişmelerin ardından Onsekizinci yüzyılın da ütopyaların egemenliğinde geçtiği görülür. Bu dönemde yazılmış olan Jonathan Swift'in *Gulliver's Travels*'ı, Lois-Sébastien Mercier'in *The Year 2440*'ı, dönemin öne çıkan eserlerindedir. Bu eserler arasında Mercier'in *The Year 2440* adlı eseri uzakta, bilinmedik bir ada ya da

²¹ Urgan, s. 91.

²² Urgan, s.91.

bilinmedik bir yerde değil de gelecek zamanda geçiyor olması nedeniyle dikkate değerdir.

Bu yüzyıla ait ütopyalar ile devrimler arasında doğrudan bir sebep-sonuç ilişkisinin akıllarda yer etmesi ütopyanın sosyal düzenle olan ilgisini kanıtlamaktadır. Ütopyalar devrimlerin ister sebebi isterse de sonucu olsun, içine doğdukları toplumlarda imkânsız olarak görünen sosyal değişimlere yol açarlar.

1.1.2.5. Ondokuzuncu Yüzyıl

Ondokuzuncu yüzyıl klasik ütopya yazımı açısından kısır geçen bir dönem olarak bilinir. William Morris'in *News From Nowhere*'i hariç More'un kurduğu geleneği gerçek anlamda yaşatan bir esere rastlanmaz. 1803 yılında yayınlanan Thomas Spence'in *The Constitution of Spensonia* ve Etienne Cabet'in 1840 yılında yayınladığı *Un Voyage En Icarie* adlı eserleri bu dönem içinde kendinden söz ettirebilen nadir eserlerdir. Mina Urgan, *News From Nowhere* dışındaki eserlerin gerçek anlamda ütopya geleneğinden uzaklaştığını söyler.

Bilim ve sanayideki hızlı ilerleme sonucunda tüketim toplumlarının oluşmaya başlaması ütopya geleneğine de etki eder. Klasik ütopyaların anlatımlarında sıklıkla karşılaşılan ve mutluluğun kaynağı olarak gösterilen maddi kaygılardan kurtulma çabası artık tamamen maddi anlamda hazların doyurulması yönünde değişir.

1.1.2.6. Yirminci Yüzyıl

Kumar, "*More'un Utopia'sından beri ütopyaların yazılmadığı tek bir yüzyıl, hatta bir on yıl bile olmamıştır*"²³ diyerek ütopya yazımının yaygınlığına vurgu yapar. Ancak yirminci yüzyıl, ütopya yazımı açısından birçok şeyin değiştiği bir yüzyıl olarak dikkat çeker. Yüzyılın başlangıcında H. G. Wells'in *A Modern Utopia*'sı ile başlayıp 1960'ların ortalarına kadar devam eden olumlu ütopya örneklerine rağmen, yüzyıla damgasını vuran ütopyanın alt türü ya da Kumar'ın kullandığı tabirle "*diğer benliği (alter ego)*"²⁴ olarak kabul edilen distopyalardır. Bu türe ait başlıca eserler Yevgeny Zamiatin'in *We*, Aldous Huxley'in *Brave New World*'ü ve George Orwell'in *Nineteen Eighty-four* adlı eserleridir.

²³ Kumar, *Ütopyacılık*, s. 76.

²⁴ Kumar, *Ütopyacılık*, s. 79.

Olumlu olarak nitelendirilen ütopya örneklerinde insanlık, içinde bulunduğu toplumun hoşnutsuzluklarından uzaklaştırılır ve ideal bir toplum düzeni içerisindeki mutlu yaşam biçimi ile tasvir edilir. Distopyaların temelinde yatan düşünce biçimi ise insanları içinde bulunduğu durumdan daha kötüsünü tecrübe edecekleri kâbuslara davet etmektir. Toplum düzenine eleştirel bir yaklaşım sergilemesi ütopya ile izdüşümsel bir yaklaşımı olduğunu gösterir. Buna rağmen distopyalar, ütopyaların tersine bir etki göstererek ütopycacı gelenekte var olan umudu çürütür ve bunun yerine karamsarlığı okurun zihnine sokar. Sergilediği bu tutum sayesinde Yirminci Yüzyıl tasarıları geleneksel ütopya yazımındaki eleştiri unsuruna ek olarak uyarıda bulunma gerekliliğini de savunur.

1.1.3. Ütopyada Zaman, Uzam ve Kişiler

1.1.3.1. Ütopyada Zaman

Gerçek dünya ile tasarlanan ideal toplum arasında var olan bazı benzerlikler sayesinde ütopyaların gerçek olduğuna ya da gerçekleşme imkânı olduğuna inanılır. Ütopyaların gerçekte var olduğu hissini vermek ya da gerçekleşme ihtimalini kuvvetlendirmek için betimlenen toplumların değişime kapalı olması gerekir. Bir toplumun değişimden etkilenmemesi için zamanı durdurmak ya da kendi dünyası dışındaki dünyadan soyutlamak çözüm olabilir. Ütopya yazımında bu iki yol da etkili bir biçimde kullanılır. Bu bakımdan ütopyalarda zaman konusu oldukça önemlidir. Zamanın akması sürekli gelişim içinde olan bir dünyada değişimin de habercisidir. Bu nedenle ütopyaların anlatımı esnasında genellikle duran-zaman biçimi kullanılır. Akşit Göktürk, duran-zaman biçiminin “ütopyaya tarihsel akış dışında bir kalıcılık”²⁵ kazandırdığına vurgu yapar. Tarihsel akışın dışında kurgulanan ideal toplum düzeni bütün gelişmelere kapalı olacak bir biçimde bütünlüğünü ve istikrarını korumaya devam eder.

More ve takipçileri tarafından kurgulanan ideal toplum düzenlerinde dışarıdan müdahaleye mümkün olduğunca izin verilmez; ancak Chris Ferns “*zamanda ya da uzayda, ne kadar ulaşılmaz olursa olsun, ütopyayı en azından bir ziyaretçi ya da gezgin gözlemleyip harikalarını tecrübe etme fırsatını bulacaktır*”²⁶ der. Bu bağlamda ütopyaların anlatımında farklı zaman biçimleri kullanıldığı da dikkat çeker. Toplumun

²⁵ Akşit Göktürk, *Ada-İngiliz Yazımında Ada Kavramı*, Yapı Kredi Yay., 2004, s. 61.

²⁶ Chris Ferns, *Narrating Utopia*, Liverpool Uni. Press, Liverpool, 1999, s. 2.

içinde bulunduğu zaman dilimi ve bu toplumu gözlemleme şansı bulmuş olan dış dünyanın bireyine ait bir zaman biçimi söz konusudur. Gözlemi yapan kişi elbette edindiği tecrübeyi dış dünyaya aktaran kişi olacağı için kendi zaman biçiminde düşünür ve hareket eder. Akıp giden zaman içerisinde sürekli değişen bir dünyadan, değişime kapalı olan bir dünyaya uyum sağlamakta zorlanan yabancı için şaşırtıcı olan, değişimin dışında kalmış olmak ve bu sürekli değişmezliğin sağladığı bütünlük olacaktır.

Coğrafi keşifler sonucunda dünya üzerinde bilinmeyen noktaların azalması ütopya yazarlarının uzam olarak bilinmeyen uzak adalardan uzayın derinliklerine ya da geleceğe yönelmelerine neden olmuştur. Ütopyaların gelecek zaman içinde kurgulanmaları daha sonraları ütopya türüne farklı bir görünüm kazandıracaktır. Özellikle ondokuzuncu ve yirminci yüzyıllarda bilim alanında gerçekleşen hızlı ilerlemeler sonucunda bilim-kurgu olarak adlandırılan yeni bir tür ortaya çıkar. Bunun bir sonucu olarak bazı zamanlarda ütopya ve bilim-kurgu birbirine karışır. Kumar, gelecekçi düşüncenin ütopya türü üzerine etkisini “*dünya ötesi diyarlar ütopyanın coğrafi sınırlarını nasıl deliyor idiyse, gelecekçi düşünce de ütopyanın zamansal sınırlarını aştı. ‘Eutopia’, yani en iyi yer; ‘euchronia’, yani en iyi zaman haline geliyor*”²⁷ biçiminde ifade eder. Bu durumda önemli olan anlatıcının yaşadığı zaman dilimi değil ütopya sakinlerinin içinde bulunduğu zaman dilimidir.

1.1.3.2. Ütopyada Uzam

Klasik ütopyalarda anlatımın geçeceği uzam More’un *Utopia*’sından sonra bir gelenek oluşturmuştur. Bu gelenek, Thomas More’un hikâyesini anlatacağı toplumu ‘Utopia’ adını verdiği adaya yerleştirmesi ile başlar. Iambulus, More’dan çok daha önce ada motifini kullanmıştır; ancak, More’un *Utopia*’sı gözden uzak bu adada daha fazla hayran kitlesine sahip olmuştur. Gözden uzak olan adalar ütopyalara ev sahipliği yaparlar çünkü adalar birçok açıdan ütopyaların amacına hizmet eder. Bu amaçların en başında, ütopyanın kelime anlamında barındırdığı ikilemi yaşatmak gelir.

Daha önce de bahsedildiği üzere ütopya hem iyi bir yerdir, hem de olmayan bir yerdir. Olmayan iyi bir yeri gerçekçi bir biçim de okurun zihnine yerleştirmek için okurun bu yerin varlığına inanması gerekir. Zaten bu amaçla More, *Utopia*’sını bir denizci olan Hythloday’e anlattırır. 1516’da dünya üzerinde bilinmeyen birçok nokta

²⁷ Kumar, *Ütopyacılık*, s. 94.

vardı. Gün geçtikçe coğrafi keşiflerle yeni yerler, yeni toplumlar ve yeni yaşam biçimleri keşfediliyor ve insanlığın bilgisine sunuluyordu. Her geçen gün bir yerin dünya haritasına eklenmesi insanların aklına ‘acaba’ sorusunu düşürmekteydi. Bu açıdan bilinmeyen bir ada üzerinde kurulmuş olan ütopyanın hikâyesine inanmak hiç de saçma olmaz. Çünkü bu bilinmeyen uzam belki de hemen gördüğümüz ufkun arkasındadır. Bu yer gerçekte olmasa da artık okuyucu için en azından hayallerinde mevcuttur. Okur, olmayan bu yerin özlemini duyacak ve o yerde yaşamayı arzulayacaktır. Göktürk, ütopya yazarının amacını şöyle ifade eder;

“Uzak bir adanın duygusal renkliliğini ya da eşine rastlanmadık tehlikelerini anlatmak değil, sunacağı örnek toplum düzeniyle hem kendi toplumunun işleyişindeki aksaklıkları dolaylı olarak gözler önüne sermek, hem de bu aksaklıklara bir çözüm yolu önermektir. Ütopya yazarı bu işi yaparken, önerdiği örnek yaşama düzenini, tepkiyle karşıladığı gerçek düzenden elinden geldiğince apayrı, uzak, soyut düşünmek, örnek-toplumunu okurun kafasına çok kesin, kalıcı çizgilerle yerleştirmek ister.”²⁸

Uzam olarak adanın kullanılması sadece gerçeklik hissini vermekle kalmaz, aynı zamanda ideal toplum düzeninin devamını da garanti altına alır. Günümüze kadar ulaşan ve uzam olarak adayı kullanan ütopyalarda, bir yabancıya adaya girişinin çok zor olduğu görülür. Bu adalar üzerindeki ideal toplumları gözlemleyebilecek olan yabancı, genellikle bir deniz kazası sonucu kendisini adada bulur. Ancak, ideal toplumun gizlendiği bu adaya giriş, yabancılar için bir şekilde önlenir. Kimi zaman adanın etrafında yalçın kayalar sur gibi dikilir, kimi zaman da yerli halktan başka kimsenin girmeye cesaret edemeyeceği doğal bir limandan giriş verilir. Bu dışa kapalılık özelliği, içinde barındırdığı ideal toplumları dış dünyanın bozulmuşluğundan ve yabancıların getireceği felaketlerden korur.

Thomas More’un Utopia adasını diğerlerinden ayıran özellik daha önceden ada olmayışıdır. Mina Urgan bu farkı şu şekilde anlatır; *“Eskiden Utopia bir ada değilmiş; ama bu kusursuz düzeni vaktiyle kuran ve adaya kendi adını veren akıllı ve erdemli Kral Utopus, ele geçirdiği toprakları karaya bağlayan 15 millik kıstağı yardırıp, Utopia’yı bir ada yapmayı, savunma açısından daha doğru bulmuş.”²⁹* Kral Utopus’un adayı anakaradan ayırması sadece bir güvenlik önlemi değildir; aynı zamanda More’un kendi

²⁸ Göktürk, s. 17.

²⁹ Urgan, s.57.

ülkesinin eleştirisini yapmasına da olanak sağlar. Bilindiği üzere More'un ülkesi İngiltere bir ada ülkesidir ve o devirde içinde bulunduğu durum itibariyle bütün Avrupa ülkeleri gibi bozulmuşluklarla doludur. More, ülkesinin tıpkı Utopia gibi yaşlı dünyadan sıyrılıp bir ada olarak kendi içinde huzuru yakalamasını umut eder.

Adaların sınırlı uzamlar olmaları ütopyacının tasarladığı ideal toplum düzeninin dikkatlerden kaçmasına olanak sağladığı gibi nüfus artışını da zorunlu bir şekilde kontrol altında tutar. Birçok 20. yüzyıl distopya yazarı nüfus artışını toplumlar için bir tehlike olarak görür. Özellikle de kontrolsüz büyüyen Hindistan ve Çin gibi ülkelerin nüfuslarının karşılaştığı sorunlar göz önüne alındığında adalar üzerindeki sınırlı alanda barınacak olan nüfusu kontrol altında tutmak ve toplumun istikrarını ve düzenini korumak için en uygun yoldur. Japonya gibi sınırlı bir alan üzerinde yaşayan toplumlar için planlama yapmak zaruri bir ihtiyaçtır ve ideal toplumlar da bu planlamalar gibi önlemler sayesinde devamlılıklarını sağlarlar.

İdeal toplumları üzerinde barındıracak adaların varlığı coğrafi keşifler sonrasında yok olma tehlikesi ile karşılaşmıştır. Dünya üzerinde keşfedilmemiş noktaların hızla azalması sonucunda ideal toplumların varlığını sürdürebilmesi için yeni arayışlar başlar. Bu arayışlardan birisi olan ütopyaların bilinmeyen bir zaman diliminde hayat bulması konusuna bir önceki başlık altında değinildi. Akşit Göktürk, diğer bir arayışı “*çağımız insanı için tıpkı yeniçağ başlarında insanoğlunun gözündeki okyanuslar gibi, büyük kesimiyle bilinmeyen bir alana, uzaya*”³⁰ taşır. H.G. Wells'in *A Modern Utopia*'sı dünya dışı bir uzamda geçen ütopyalara örnektir.

1.1.3.3. Ütopyada Kişiler

Platon'un *Devlet*'inden günümüz ütopyalarına kadar süregelen bir gelenek olarak bireylerin varlıkları düzenin korunmasına ve sürdürülmesine adanır. Ütopyalarda, birey, içinde yaşadığı toplumun kurallarına uymak ve toplumun yararını gözetmekle sorumludur. Platon'un ideal devlet anlayışında, insanların kастlara ayrılması ve bu sisteme göre görevlerini ve sorumluluklarını yerine getirmesi esastır. Eleştirmenlerin More'un *Utopia*'sının Platoncu gelenekten oldukça etkilenmiş olduğunu savunmasına rağmen, More, Platon'un uyguladığı kast sistemini inkâr eder ve Ütopya ülkesi insanların eşitlik ilkesine göre sürdürdükleri yaşamlarını betimler. Bireysel

³⁰ Göktürk, s. 116.

farklılıklar ya da benzerlikler toplum içinde hiçbir ayırımın gözetilmesine olanak sunmaz. Her birey eşit hak ve özgürlüklere sahiptir. Bu özgürlük ve eşitliğin sağlanması için belirli sürelerle iş kollarının değiştirilmesi ve özel mülkiyetin yasaklanması gibi önlemler alınmıştır.

İlk bakışta ideal toplum düşüncesi bireylerin mutlu bir yaşam sürmelerini amaçlayan bir sistem olarak görülür. Buna rağmen bireylerin özgürlükleri toplumun belirlediği sınırların dışına çıkamaz. Düşüncelere ve duygulara yer olmadığı gibi bireylerin özel hayatları da yoktur. Komünal bir anlayışın hüküm sürdüğü ütopyalarda her şey ortak kullanıma açıktır. Ortak kullanım alanına bazen kadınlar ve çocuklar dahi girer. Çoğunlukla bireyler toplum içinde kendilerine düşen görevleri yerine getirmekle sorumludurlar. Toplum tarafından biçilen görevler genellikle bir kast sistemi oluşturmayacak biçimdedir. Ancak bireylerin kastlara ayrıldığı bazı durumlar da söz konusu olur. Bazen en eşitlikçi yapıda olarak görülen ütopya da bile yöneten bir kesim vardır ve bu yöneten kesimin sahip olduğu ayrıcalıklar fazla üzerinde durulmadan geçirilir.

1.1.3.4. Ütopik Toplumların Genel Özellikleri

Ütopik toplumlar huzurun ve mutluluğun hüküm sürdüğü topraklar üzerine kurulurlar. Bu toplumlar için esas kaygı, düzenin ve birliğin bozulmasıdır. Bu sebeple karmaşadan uzak durabilmek için toplumun her üyesi eşit sosyal haklara sahiptir. Toplum eşitlik temeli üzerine inşa edilir. Bazen bu eşitlik o kadar ileriye gider ki, giysiler bile tek tip olur. Her bireyin yaşam standardı bir diğeriyle aynıdır, aynı büyüklükte ev, aynı iş ve aynı aşı paylaşmak durumundadırlar. Genellikle toplu halde hareket edilir, yemek topluca yenir, topluca eğlenilir ve topluca çalışılır.

Özel mülkiyet genel olarak ütopyalarda bulunmayan bir olgudur. More'un ütopyasında evler kura sonucunda her on yılda bir değiştirilir; çünkü bir şeyi uzun süre kullanıp alışmak, ona sahip olma hissini körükler. Özel mülkiyetin olmaması hırsızlık gibi suçların da engellenmesini sağlar. Yaşam alanı içinde bulunan her şey ortak kullanıma açıktır; bu sebepten insanların birbirlerini kıskanmaları mümkün değildir.

Toplumlarda belirgin bir sınıf sisteminin olmayışı, toplumsal hayatın düzenlenmesinde önemli bir rol alır. Üretim ve tüketim aynı kişiler tarafından sağlandığı için gelir dağılımı ve bu dağılımın açacağı sorunlar ortadan kaldırılmıştır. Bu

sebepten insanlar ne doğdukları zaman ne de daha sonra farklı bir statüye sahip olur. Her birey aynı işi yapmasa da aynı yoğunlukta ve sürede çalışır ve *Utopia*'da olduğu gibi belirli zamanlarda iş değişimi yapılır.

İdeal toplumların sürekliliği için sağlıklı bireylerin devamlılığı sağlanır. Bu konuda eğitim, üreme ve aile yaşamında düzenlemelere gidilir. Ütopya insanları için önemli olan bedenlerin çalışması değil, akıllarının işlemesidir. Bu sebepten bireylerin fiziksel gelişimi kadar zihinsel gelişimine de önem verilir. Cahillik kökten terk edilen bir olgudur. Ailelerin bedenen ve zihnen sağlıklı nesiller yetiştirmesi için önlemler alınır. Örneğin, *Utopia*'da kadınlar ve erkekler belirli bir yaşa ve olgunluğa ulaşmadan evlenemezler. Huxley'in *Ada*'sında ise çocukların ruh gelişimini desteklemek için 'karşılıklı evlat edinme kulüpleri' olarak adlandırılan on beş ile yirmi beş aileden oluşan örgütler vardır.

Platon'un *Devlet*'inden beri süregelen ırkları saflaştırma çalışmaları, ideal toplumlarda görülen diğer bir önlem türüdür. Sağlıksız nesillerin yetişmesini önlemek için özellikle üstün özelliklere sahip olan kişilerin yumurta ya da tohumları kullanılarak üreme kontrol altında tutulur.

İnanç konusu ideal toplumlarda genellikle serbest bırakılan bir düzenleme ya da kurala bağlanmadan bırakılan tek olgudur. More gibi koyu bir Katolik bile tasarladığı ideal topluma kendi inancından apayrı bir seçenek sunar. Bireyler inançları konusunda özgür olmalarına rağmen, genel anlamda ateistlik gibi eğilimlerde bulunmazlar.

1.2. DİSTOPYA KAVRAMI

1.2.1. Distopyanın Tanımı ve Genel Özellikleri

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından insanlığın içine sürüklendiği kötümser gelecek duygusu daha da gerçekçi bir şekilde insanların hayatına nüfuz eder. Kumar, 1920'leri, 1930'ları ve 1940'ları 'olumsuz anlamda ütopya', karşı ütopya ya da distopyanın klasik dönemi olarak nitelendirir. Bacon'dan itibaren bilimin ve aklın kurtarıcılığına ve ütopyaların gerçekleşmesine olanak sağlayacaklarına olan inanç bu dönemde neredeyse terk edilir. Özellikle bilimin hızlı gelişiminin ve sonucunda sanayi ve kentleşmenin insan hayatına yön vereceği bir dönemin insanlığa vaat ettiği mutluluktan çok yaşattığı acılar ön plana çıkar. İnsanların bir ada üzerinde bolluk ve mutluluk içinde yaşayacakları günlerin yerini "akıl ve bilimin saptırılmış

*kullanımlarının getirdiği kâbus*³¹ dolu günler alır. Bu kâbus dolu günleri anlatan Yevgeny Zamyatin'in *We*'si, Aldous Huxley'in *Brave New World*'ü, Arthur Koestler'in *Darkness at Noon*'u ve George Orwell'in *1984*'ü bu türe ait önemli eserlerden birkaçıdır. Kumar, bu eserleri, gelecekte tüm umudun yok olduğu ve tüm çıkışların kapatıldığı totaliter bir cehennem olarak niteler. Swift'in *Gulliver's Travels*'ı, Jack London'un *Iron Heel*'i ve Owen Gregory'nin *Meccania: The Super State*'i bu türün ilk örnekleri olarak gösterilir.

Distopya bazen farklı isimlerle de anılarak 'kakotopya', 'ters ütopya', 'karşı-ütopya' ya da 'anti-ütopya' olarak karşımıza çıkabilir. Bu çalışmada Kumar gibi kuramcılar tarafından anti-ütopya teriminin distopya yerine kullanılmasından kaynaklanan sorun ileriki bölümlerde tartışılacaktır. Bu durumda ütopyanın olumsuz yönlerini korkutarak bir uyarı niteliğinde hissettirmeye çalışan distopya ele alınırken farklı terimlerin kullanımı konusuna dikkat çekilmesi gerekir. Kakotopya (kötü yer) kelimesini literatüre kazandıran kişi Jeremy Bentham'dır, daha sonra John Stuart Mill tarafından türetilen distopya kelimesi daha yaygın bir kullanıma sahiptir. 1868 yılında John Stuart Mill Avam Kamarası'ndaki bir konuşması sırasında muhaliflerine hitap ederken onları distopyacı³² olmakla suçlamıştır ve kelime ilk kez burada kullanılmıştır. Mill, yaptığı konuşma sırasında distopya kelimesini kullanarak kastettiği şeyi şu şekilde açıklamıştır:

*“Genelde ütopyacı denilen şey, gerçekleşmesi için fazla iyi olan şeydir; ama onların hoşlanır gördükleri şey gerçekleşmesi için fazla kötüdür.”*³³

Distopya kelimesi *“Yunanca'da 'zor' ya da 'kötü' anlamına gelen bir önek olan 'dys-' ve 'yer' anlamına gelen Yunanca 'topos' kelimesinin”*³⁴ birlikte kullanımından meydana gelir.

Ütopya insanı mutlu eden bir düş olarak algılanırsa, görülen kâbus da distopya olarak adlandırılmalıdır. Nail Bezel, ütopyaları *“düşte ve düşüncede kurulmuş eşitlikçi, doğru, mutlu ve güzel toplum düzeni”*³⁵ olarak tanımlamaktadır. Distopya tanımını yaparken bu durumun tam tersini düşünmek gerekmektedir. Bu açıdan bakıldığında ise

³¹ Kumar, *Modern Zamanlarda Ütopya ve Karşıütopya*, çev. Ali Galip, Kalkedon Yay. 2006, s.172.

³²Wikipedia The Free Encyclopedia,(2010), Erişim Tarihi: 04 Mayıs 2010, <http://en.wikipedia.org/wiki/Dystopia#Etymology>

³³Kumar, *Modern Zamanlarda Ütopya ve Karşıütopya*, s.172.

³⁴Julie de Molade, *Building Bridges Between Brave New Worlds*,(Yüksek Lisans Tezi), Roskilde University, 2008, s. 11.

³⁵Nail Bezel, *Yeryüzü Cennetlerinin Sonu (Ters Ütopyalar)*, Güldikeni Yay., 2001, s. 7.

Bezel, distopyaların “*ütopyacı bir eğilim ve amaçlarla yola çıkıldığında ortaya çıkabilecek olumsuz ve baskıcı bir toplum düzeni*”³⁶ olacağını söylemektedir. Platon’un *Devlet*’i ile başladığına inanılan ütopyacı geleneğe ütopyacının asıl amacı, bireyin mutluluğundan ya da özgürlüğünden ziyade devletin ya da toplumun mutluluğu, düzeni ve birliği için uğraş vermektir. Toplumun bireyden üstün tutulması ütopyalardaki yaşamı seçeneksiz kılmaktadır. Ütopya geleneğinden bahsedildiğinde akla gelen iki isim olan Platon ve More’un tasarıları toplumun birliği ve düzeni için bireylerin yaşamlarını kurallar ve düzenlemeler ile denetim altına alır. Her ne kadar More’un ütopyası hümanist bir yaklaşım ile yurttaşlarına eğlenmek ve dinlenmek için çalışma saatleri dışında önemli bir boşluk sağlasa da işleyen düzen bir makinenin çarkları gibidir. Aksamaya meydan vermemek için bireylerin yapacakları her şey önceden belirlenir ve bu düzen özgür iradede yoksun bir biçimde devam ettirilir. Bezel, ütopya türünün ana hatlarını belirleyen bu tür bir kurguda bile yer alan “*eşitlik ve toplum mutluluğu adına bireysel eğilimlerin ve değerlerin geriye itilmesi, bunlara hiç yer tanınmaması*”³⁷ gibi sorunları “*ütopya anlayışını ters ütopyaya dönüştüren kritik adım*”³⁸ olarak niteler.

Ütopya ve distopya birbirinden ayrılamayan iki olgudur. Ütopya ve distopyanın tarihi birbirine paralel bir biçimde gelişmektedir; çünkü distopya, ütopyadan beslenmektedir. Kumar, ütopya ile distopyanın ilişkisini anlatırken “*karşı ütopya malzemesini ütopyadan alır ve onu ütopyanın olumlanmasını reddeden bir tavırla yeniden kurar*”³⁹ demektedir. Ancak Baccolini ve Moylan distopyanın, türdeşi olan eutopia ve ezeli düşmanı anti-ütopyanın farklı olgular olduklarını hatırlamanın gerekli olduğunu savunmaktadır. Bu bağlamda distopya ve eutopianın aynı patikada yol aldıkları ve sosyal düş kurma işini üstlendikleri görülmektedir. Distopya düş kurarken takındığı tavır nedeniyle ütopyanın iyimser havasını yok eder ve kendi karamsarlığını paylaşarak okurun içinde bulunduğu toplumun kötü gidişatını anlatmaktadır. Ütopya gibi distopya da toplumdan duyulan hoşnutsuzluğu dile getirirken eleştirel bir yaklaşım sergilemektedir. Distopya ya da ütopya, her ikisi için de eleştiri topluma tutulan aynadır. Ütopyanın toplumun aksayan yönlerini görüp, önerdikleri ile umutlu bir gelecek vaat etmesi ve distopyanın toplumun aksayan yönlerini tüm gerçekliğiyle gözler önüne

³⁶Bezel, *Yeryüzü Cennetlerinin Sonu (Ters Ütopyalar)*, s. 7.

³⁷Bezel, *Yeryüzü Cennetlerinin Sonu (Ters Ütopyalar)*, s. 7.

³⁸Bezel, *Yeryüzü Cennetlerinin Sonu (Ters Ütopyalar)*, s. 7.

³⁹Kumar, *Modern Zamanlarda Ütopya ve Karşıütopya*, s.172.

sererek karamsar bir tutumla uyarı yapması, aralarındaki en önemli ayrımdır. Distopya, ütopyanın en önemli unsurlarından olan umudu öldürür ve karakterleri için bir kurtuluş ya da aydınlanma sunmaz. Özgür iradeyi ve bireyselliği sosyal düzen uğruna kurban eder. İçinden doğdukları toplumları bir felaket senaryosu biçiminde yansıtır. “*Umudun yok olması olarak ifade edilen kâbus geleceği, modern çağda iki dünya savaşını tecrübe etmiş olan batı toplumunun en baskın kuruntularından birisi olur.*”⁴⁰ Yirminci yüzyılı yani felaketler dönemini kendisine filizlenmeye en uygun zaman olarak seçmektedir.

İnsanın hayallerini oluşturan arzuların yerine kâbuslarını oluşturan korkular, yirminci yüzyılda daha önceki dönemlere göre daha baskın bir karaktere bürünür. On dokuzuncu yüzyılın sosyalist karakteri yerine yirminci yüzyılda yeni yeni insanlığın aklını başından alan kapitalist düzen, daha iyi olma arzusunu daha fazlasına sahip olma arzusu ile bastırmıştır. Bu sebeple yirminci yüzyıl, insanların arzuladıkları iyi bir dünyanın denge ve eşitlik gibi unsurlar üzerine kurulması gereğini gözler önüne seren yüzyıl olarak ütopya yazımına katkıda bulunur. Daha fazlasını elde etmek için güdülen arzular insanlığın temel değerlerine saldırıda bulunup bu değerlerin zayıflamasına ve hatta çökmesine sebep olur. Arzuların doyuma ulaşması için gerekli görülen her yolun hoş görülebilir olması artık kaçınılmazdır. Makine devrimi insanlığın sonunu hazırlamaktadır. Üretim ve tüketim odaklı toplumun karşılamakta en çok zorlanacağı talep, bireyin özgürlüğü ve mutluluğudur. Bu bağlamda distopyanın “*hayal kurma eksikliğinden değil; geç kapitalizmin politik ve entelektüel sonucu*”⁴¹ olarak ortaya çıktığı anlaşılır. “*Distopyacı eğilimin bilim-kurgu ile gelişmesi*”⁴² distopya’nın yirminci yüzyılda ortaya çıktığını netleştirir. Bu noktadan hareketle, yirminci yüzyılda ütopyaların öldüğü düşünülebilir; ancak, ütopyalar yok olmak yerine değişen zaman ve toplumlarla beraber değişime uğrayıp alt dallara ayrılır. Yani, ütopyalar ve en önemli unsurlarından olan “*arzu hala vardır; ancak, umut çok açık değildir.*”⁴³ Distopya ile beraber de umudun karanlık yanı görülür.

Ütopyalar da insanlığın sosyal yaşam ve doğa üzerinde üstünlük sağlamanın Zamyatin, Huxley ve Orwell gibi yazarlar tarafından okura aktarılmasıyla bu ileri kontrol durumunun sonuçlarının neler doğurabileceği gösterilir. Örneğin Huxley,

⁴⁰M.Fikret Arargüç, “A Dystopic Vision of the Future: Julian Barnes’ England England”, [Geleceğin Distopik Bir Görüntüsü: Julian Barnes’in England England], *Interactions*, 14/2, (2005), s. 11.

⁴¹ Raffaella Baccolini, Tom Moylan, *Dark Horizons Science Fiction and the Dystopian Imagination*, Routledge, 2003, s.15.

⁴² Baccolini, Moylan, s. 1.

⁴³ Baccolini, Moylan, s. 16.

tüketimin, toplumu ele geçirmesini anlatırken aslında döneminin korkularını yansıtır. Bu durumda distopyalar ütopyaların sınırları ve sorunlarını bir bakıma farklı bir açıdan üretirler. Ütopya ve distopya arasındaki benzerlikler de bu bağlamda ortaya çıkar. Örneğin her ikisi de hiyerarşik toplumu, toplumda değişmezliğin korunmasını, özel hayatın olmamasını konu edinir. Distopyalarda ütopyalarda olduğu gibi kontrol edici güç olarak devlet vardır ve devlet kişilerin doğumlarından itibaren hayatlarındaki her konuyu kendi yararına kontrol altında tutar.

Cinsel yaşamların bile kontrol altında tutulduğu bir toplumda cinsiyet kavramına değinilmelidir. Distopya toplumlarında elit kesim çoğunlukla erkeklerden oluşmaktadır. Hamileliğin ve doğumların mekanikleşmesi ile annelik kavramı önemsizleşir ve genellikle kadın karakterler yenilgiye uğrarlar. Bunun yanında babalık kavramı da pek çok argo şakalaşmaya malzeme olmaktadır. Sonuç olarak cinsiyetlerin önemsizliğinden dolayı aileye verilen önem de yok denecek kadar azalır.

Distopyalarda okurun eleştirileri aktiftir. Distopyalar gerçek olan ve hayali olan arasındaki benzerlik ve farklılıkları gösterirken okuru, içinde bulunulan durumu görmesi ve eleştirmesi açısından aktif tutar. Bu bağlamda distopya, okurun içinde bulunduğu gerçek zaman ve gelecek zaman arasındaki muhtemel benzerliğe dikkat çekerek okura eleştiri yapma fırsatı vermektedir.

Distopyalarda tekdüzelik dikkati çeken diğer bir noktadır. Distopya vatandaşları üniformalar giyerler ve bu benzer olma durumu bireyselliği saf dışı bırakarak kişileri toplumun parçası olmaya iter. Devletin ve toplumun çıkarı ve bütünlüğü açısından bireysellik ön planda değildir ve bazı karakterlerde görülen bireysel çıkışlar felaketlerle son bulur. Bireyselliği en aza indirirken devleti insanın üzerinde tutar; kişilerin refahları zaten devlet tarafından düşünüldüğünden, insanların akıllarını kullanarak içlerinde buldukları toplumu ve düzeni sorgulamasının ya da eleştirmesinin önüne geçilir. Kişilerin farkındalıklarının köreltilmesi oldukça önem taşır. Devlete karşı herhangi bir ayaklanma söz konusu olmamalıdır ve bu yüzden sanatla ilgilenmek, kitap okumak gibi bireyi düşünmeye iten pek çok davranış devlet tarafından yasaklanır. Kişilerin sürekli uyuşturucu kullanmaları ve bu uyuşturucuların devlet tarafından desteklenmesi de sürekli bir uyuşukluk hali yaratıp farkındalığı azaltmaya yöneliktir. Distopyalarda bu durumun gözler önüne serilmesi okura içinde

bulunduğu dönemi ve düzene ait fikirlerini eleştirmesine olanak sağlayarak gerçek ve hayali olan arasındaki benzerlik ve farklılıkları ortaya çıkarır.

Ütopya kurgularının sorunsuz bir şekilde devam eden toplum düzenini korumaları için baskıcı ve katı bir tutum sergilemeleri gerekir. Sanayi Devrimi sonrasında hızla değişen ve gelişen toplumlarda farklı gereksinimler ve farklı eğilimler ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu yeni gereksinimler ve eğilimlerin doyurulabilmesi için teknolojik gelişmelerden faydalanılmıştır. Teknolojinin amacı dışında kullanılması, insanları rahatlatacak boş vakitler yaratmaktan çok onları köleleştirecek bir düzenin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Distopyalarda toplum düzeninin korunması istikrara bağlıdır ve “*bir kez mükemmelliğe ulaştıktan sonra ‘değişiklik’ bir tehdit*”⁴⁴ olarak görülür. Bu noktada geçmiş önem kazanır. Distopyalarda geçmiş önemli değildir ve sorgulanmasına izin verilmez; çünkü geçmiş ve içinde bulunulan zaman arasında farklılıklar vardır ve kişilerin bu değişikliği görmesi yapılan uygulamaları eleştirmesine yol açabileceğinden tehdit olarak görülür. Bunun yanında eski olan bir şey güzel de olabileceğinden ve bunun sonucu şimdi ve geçmiş arasındaki fark gözler önüne serilebileceğinden geçmiş, devletler tarafından yasaklanır.

Distopyalarda devletin ve kontrol edicilerin tüm tutumlarına karşın, bazı karakterler tarafından başkaldırılar görülebilir. “*Başkaldırılar kırsalda görülür; çünkü, pastoral yaşam bireye özgürlük verir.*”⁴⁵ Ancak başkaldırılar felaketlerle sonuçlanır. Bir başka deyişle, düzenin değişmesi ya da bu durumdan etkilenmesi söz konusu olmaz. Bu tür direnişler boşunadır. Zaten yapılan başkaldırılar da kendisini ortaya çıkaran toplumun ve devletin izin verdiği kadardır.

Anlaşıldığı üzere distopya yirminci yüzyılda değişen toplumun korkunç yüzü olarak ortaya çıkmıştır ve ütopya ile halen iç içedir. Kumar, distopya için “*içeriğiyle olmasa bile biçimiyle elbette ki ütopya borçludur*”⁴⁶ der. İçerik olarak olmasa da ütopya gelenek biçim itibarıyla yirminci yüzyılda da varlığını devam ettirir. Ütopyanın sonunun geldiğine inananlar için distopya en azından şimdilik ütopya geleneği canlı tutmaya ve farklı görünümde de olsa işlevini sürdürmesine yardımcı olmaktadır.

⁴⁴Baccolini, Moylan, s.119.

⁴⁵Baccolini, Moylan, s.120.

⁴⁶ Kumar, *Ütopyaçılık*, s. 157.

1.3. ANTI-ÜTOPYA KAVRAMI

1.3.1. Anti-ütopyanın Tanımı ve Genel Özellikleri

Çalışmanın bir önceki bölümünde anti-ütopya kelimesinin distopya kelimesi yerine kullanılmasından kaynaklanan sorunsallık ifade edilmiştir. Kumar ve Ferns gibi eleştirmen ve kuramcılar tarafından distopya ile aynı anlamda kullanılan anti-ütopya, ütopyanın farklı bir alt türüdür. Çeşitli kuramcılar ve eleştirmenler, kelimelerin birbirine yakın anlamlar taşıdıklarını savunur. Ancak kelimelerin yakın anlamlı olmaları köken bilimsel açıdan mümkün görünmez ve kelimelerin birbirleri yerine kullanımları söz konusu olamaz. Çünkü Yunanca bir önek olan ‘dys-’ “*hasta, kötü ve olağandışı*”⁴⁷ anlamlarına gelirken, Yunanca bir önek olan ‘anti’ “*karşıt, muhalif ve zıt*”⁴⁸ gibi anlamlara gelir. ‘Yer’ anlamına gelen ‘topos’ kelimesinin önüne eklenen önekler sayesinde farklı anlamlar ve yaklaşımlar sunulur. Bu bağlamda Lyman Tower Sargent, Raffaella Baccolini, Tom Moylan, John Huntington ve Irving Howe gibi kuramcılar, anti-ütopyanın, distopyadan farklı bir tür olduğunu savunurlar. Sargent, ütopyanın tanımını yaparken anti-ütopya ve distopyayı ayrı tutar ve farklı şekilde tanımlar. Sargent’ın tanımına göre distopya “*yazarın çağdaşı bir okurun kendi yaşadığı toplumdan daha kötü bir toplumu gözlemleyeceği bir ütopya*”⁴⁹dır. Sargent, anti-ütopyayı “*yazarın çağdaşı bir okurun ütopyacılığı ya da okurun yaşadığı toplumdan daha iyi bir toplumun eleştirisini gözlemleyeceği bir ütopya*”⁵⁰ olarak tanımlar.

John Huntington *The Logic of Fantasy: H.G. Wells and Science Fiction* isimli eserinde anti-ütopyayı, “*ütopya ve distopyanın tutarlılığına karşı kuşkucu bir tür*”⁵¹ olarak tanımlar. Huntington “*eğer ütopyacı veya distopyacı form sosyal açmazları basit, hatasız yapılar üreterek çözmeye eğilimli ise anti-ütopyacı form da hatalar arar, sorular sorar ve şüpheler uyandırır*”⁵² der. Bu bağlamda anti-ütopya, ütopyaların kurgulanma sebebi, kurgulanmalarına sebep olan insan arzuları ve ütopyaların gerçekleştirilebilirliği ve sürdürülebilirliği üzerine sorular sorar. Kumar’a göre ütopya geleneği, Hristiyan inancına sahip Batı toplumlarına özgü ve olgunlaşma evresinde Hristiyanlığın Bin Yıl inancından görünüm taşıyan bir olgudur. Hristiyan inancında

⁴⁷The New World Encyclopedia, (2010), Erişim Tarihi: 08 Ağustos 2009,

http://www.newworldencyclopedia.org/entry/Dystopia#Origin_of_the_word.org/entry/Dystopia#Origin_of_the_word

⁴⁸ Sally Wehmeier, *Oxford Advanced Learner’s Dictionary of Current English*, Oxford University Press, 2000.

⁴⁹ Claeys, Sargent, s. 2.

⁵⁰ Claeys, Sargent, s. 2.

⁵¹ John Huntington, *The Logic of Fantasy: H. G. Wells and Science Fiction*, Columbia Uni. Press, 1982, s. 142.

⁵² Huntington, s. 143.

insanın doğuştan kusurlu olduğuna inanılır. Doğuştan kusurlu bireyler tarafından kurulmuş olan toplumun, ister ideal toplumun isterse içinde yaşadığımız kâbus toplumunun, ideal bir toplum düzenine dönüşme olasılığı anti-ütopyanın sorgulama sürecindeki dayanak noktalarından birisidir. Tarihin kaydedilmeye başlandığı zamanlardan itibaren aktarılan bilgilere göre, insanlık çeşitli dönemlerde kendi varlığını tehlikeye sokabilecek hatalar yapmıştır. İnsanlık, kendi akılsızlıkları ve dikkatsizlikleri sonucu savaş ve kitlesel katliamlar gibi felaketleri tecrübe etmiştir. Anti-ütopya, insanlık tarihindeki bu gibi hatalar ve bozulmuşlukların varlığından yola çıkarak, ütopyaları gerçekleşme ihtimali olmayan hayali kurgular olarak değerlendirir.

Irving Howe, *The Fiction of Anti-utopia* isimli eserinde anti-ütopya metinlerinin eleştirmenler tarafından nasıl okunması gerektiğini maddeler halinde sıralar. Anti-ütopyanın “*kendi önermelerinin ve sınırlarının*”⁵³ olduğunu göz önüne alarak değerlendirilmesi gerekliliğine de vurgu yapar. Howe, anti-ütopya türüne ait olan özellikleri şu şekilde sıralar:

1. *Mükemmelin mükemmelleştirilmesinde ‘bir aksaklık’ ortaya koyar...*
2. *Önemli ölçüde basit ve tarihsel olarak karmaşık bir fikrin kontrolünde olmalıdır: etkili bir tutkuya dönüşecek olan bir fikir.*
3. *Somutlaştırıcı detaylarının düzenlenmesinde akılcı olmalıdır.*
4. *İnanılır olanla bağımızı ihlal etmeden olasılık duygumuzu çarpıtmalıdır.*
5. *Henüz tamamlanmamış olan tarihin kâbusunu sunarken, okuyucusunun tarihsel anımsamalara kalkışma yeteneğine güvenmelidir.*⁵⁴

Gary Saul Morson, *The Boundaries of Genre* isimli kitabında anti-ütopyayı tanımlarken, türün bir anti-tür olduğunu ifade eder ve ilk olarak bir anti-türün doğasının anlaşılması gerekliliğine işaret eder. Anti-türlerin özelliklerinden bahsederken “*anti-türün, karşıtı olduğu türde önceden yazılmış olan eserlerin geleneğinde yazılmasının gerekli olduğunu*”⁵⁵ belirtir. Diğer taraftan, “*anti-tür özelliğindeki bir eserin hedef türün parodisini yapması gerekliliğine*”⁵⁶ işaret eder. Bu bağlamda türün parodisini yapan anti-tür; karşı türe ait sadece bir eseri değil, türün tamamının itibarını düşürmelidir. Her iki türün geleneği üzerine kurulu olması itibariyle, anti-tür olarak

⁵³Tom Moylan, *Scraps of the Untained Sky: Science Fiction, Utopia, Dystopia*, Westview Press, 2000, s. 125.

⁵⁴Moylan, s. 125.

⁵⁵Gary Saul Morson, *The Boundries of Genre: Dostoevsky’s Diary of a Writer and the Traditions of Literary Utopia*, Northwestern University Press, 1981, s. 115.

⁵⁶Morson, s. 115.

kurgulanmış bir metin, hem hedef türün motiflerini hem de anti-türün karşı-motiflerini gösterebilecek bir özellikte kurgulanabilir. Morson, burada anti-ütopya söz konusu olduğunda parodi için ayrı bir parantez açmanın gerekli olduğunu savunur ve bu anlamda parodiyi tanımlarken parodinin bazı kıstaslarının göz ardı edildiğine işaret eder. Örneğin parodi sıklıkla başka bir edebi eseri abartma yöntemi kullanarak taklit eden güldürü edebiyatı eseri olarak tanımlanır; ancak Morson, her zaman parodinin güldürü olarak düşünülmemesi gerektiğini belirtir. Buna ek olarak, parodide abartı yöntemini kullanmakta şart değildir, bu yalnızca yazarın eserin bir parodi olduğunu göstermek için kullandığı yöntemlerden birisidir. Yerme işlemi çok çeşitli şekillerde yapılabileceği için, parodinin de sayısız tonları vardır. Parodinin yönü ve tonu, parodi yapanın orijinal esere karşıtlık ya da hoşnutsuzluk bağlamındaki mizacına ve karşı olduğu ya da hoşnutsuz olduğu bakış açısına bağlıdır. Bu bağlamda, Tynyanov'un saptaması parodinin mizacının ve bakış açısının önemli olduğuna vurgu yapar. Tynyanov, “*eğer bir trajedinin parodisi komedi olarak ortaya çıkarsa bir komedinin parodisi de trajedi olarak oluşmalıdır*”⁵⁷ der.

Tanımlardan anlaşılacağı üzere anti-ütopya ve distopya terimleri arasında belirgin bir fark söz konusudur. Bu bağlamda, iki terimi birbiri yerine kullanmak mümkün olamaz. Sargent, *Dark Horizons* isimli eserde, “*anti-ütopya savının insanlığın yaradılışında kaçınılmaz bir kusurun, bir çaba başarısızlığının olduğu[na]*”⁵⁸ dikkat çeker. Bu sav üzerine, ütopyacıların ilk olarak gelecek için bir plan ya da taslak geliştirdiklerini, daha sonra planı uygulamaya koyduklarını ve işe yaramadığını gördüklerini ifade eder; çünkü diğer insanlar açısından planları akla yatkın değildir. Bu durumda ütopyacılar haklı olduklarını savunarak planı insanlara uyarlamaktansa, insanların plana uymalarını sağlamaya çalışırlar. Dördüncü evre olarak tanımlanabilecek olan insanları plana uydurma evresi şiddete başvurulmasına yol açacaktır. Son evrede ise plan ya da diğer deyişle ütopya başarısızlıkla sonuçlanır. Böylece ütopya, insan mevcudiyetinin ulaştığı en yüksek başarısızlıktır ve sürekli olarak iyi bir yaşam umudunu ve başarısızlıklarını devam ettirir. Anti-ütopyanın eleştiren yanını kuvvetlendiren, bu başarısızlıklardır; çünkü Kumar'ın deyişiyle “*ütopya olanaksız mükemmellik âlemidir*.”⁵⁹

⁵⁷Moylan, s. 111.

⁵⁸Baccolini, Moylan, s. 226.

⁵⁹Kumar, *Ütopyacılık*, s. 123.

Anti-ütopya söz konusu olduğunda, distopyanın ve ütopyanın içinde barındırdığı eleştirel kimlik farklı bir yol izler. Distopya ya da ütopya, yazarın içinde bulunduğu topluma hoşnutsuzluğunu eleştirirken; anti-ütopya tam anlamıyla ütopyacılığın veya eutopianın (iyi yer) eleştirisidir. Bir başka deyişle, anti-ütopya, ütopyaların gerçekleşme ihtimalini ya da yazılmalarında ki sebepleri eleştirir. Anti-ütopyayı, distopyadan ayıran en önemli özellik, anti-ütopyanın bir toplum düzeni önermemesi ya da içinde bulunulan topluma karşı bir eleştiride bulunmayışıdır. Anti-ütopyanın ilgi alanına giren olgular ütopyacılık ve bir eutopia örnekleyen eser olabilir.

Son olarak bahsedilmesi gereken nokta ise bir eserin ütopya, distopya ya da anti-ütopya olarak tanımlanması sırasında okurun önemi ve yeridir. Moylan, “*ütopyacı ya da distopyacı niteliğın yargısı hiç kuşkusuz belirli bir duruşu (belirli bağları ve prensipleri) olan okur ya da eleştirmene bağlıdır*”⁶⁰ der. Böylelikle, kurmaca toplumun, okurun ve eleştirmenin ya da yazarın toplumundan daha iyi ya da daha kötü olduğu kanaatine varmak okuyucuya ya da eleştirmene kalır. Julie de Molade, kurmaca bir eserin tanımlanması için okurun değerlendirme yapması gerekliliğine vurgu yapar ve işte bu noktada okurun ve yazarın sosyal gerçeklikleri işin içine girer.⁶¹ Yazarın yaşamı ve içine doğduğu toplumun koşulları göz önüne alınmadan yapılacak olan değerlendirmeler, tanımları sıkıntıya sokabilir. Aynı durum okurun ya da eleştirmenin algısı ve özgeçmişini için de geçerlidir. Okuyucu ve eleştirmenin geliştirdiği bakış açısı ve taşıdığı geçmiş deneyimler, tanımı gerçek anlamda doğrulayan öğelerdir.

⁶⁰ Moylan, s. 155.

⁶¹ Julie de Molade, s. 11.

İKİNCİ BÖLÜM

ALDOUS HUXLEY’NİN *CESUR YENİ DÜNYA* VE *ADA* İSİMLİ ESERLERİNİN ÜTOPYA, DİSTOPYA VE ANTI-ÜTOPYA BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

2.1. ALDOUS HUXLEY’NİN HAYATI

20. yüzyıl önemli İngiliz düşünür ve yazarlarından olan Aldous Leonard Huxley, 1894 yılında, İngiltere’nin edebiyat ve bilim açısından en zengin ailelerinden birinde dünyaya gelmiştir. Huxley, Darwin’in ateşli savunucularından ünlü biyolog Thomas Henry Huxley’in torunu, yine ünlü biyolog Sir Juilan Huxley’in kardeşidir. Annesi, şair ve edebiyat eleştirmeni Matthew Arnold’ın yeğenidir ve o yıllarda bayanların pek okula gidememelerine rağmen Oxford’dan iyi bir derece ile mezun olmuştur. Bunun yanında, halası Viktorya Dönemi roman yazarlarından olan Humphrey Ward’dır. Babası Leonard Huxley ise Thackeray tarafından kurulmuş olan *Cornhill Magazine* dergisinin sahibi ve yöneticisidir. Ailenin bir tarafının bilim, diğer tarafının ise edebiyat dünyasından olması Huxley’in bilim ve edebiyatın harmanlandığı eserleri üzerinde etkili olmuştur.

Yazarın ailesi İngiltere’nin entelektüel ve aristokrat ailelerinden biri olarak görülürdü. Böylesine ünlü bir aileden olmanın yarattığı beklentiler onun ve kardeşinin üzerinde büyük bir baskı yaratmıştır. Bu baskının yarattığı sıkıntılar yüzünden depresyona girip kronik vicdan azabı sonucunda intihar eden kardeşi Trev’in tersine, yazar insanın kendisini gerçekleştirmesine vurgu yapan eserler yazmayı tercih etmiştir.

*“Kronik vicdan azabı, tüm ahlakçıların hemfikir olduğu gibi, hiç de istenmeyen bir duygudur. Eğer kötü bir davranışta bulduysanız, pişmanlık duyun, elinizden geldiği kadar durumu düzeltin ve bir daha ki sefere daha iyi davranmaya bakın. Ne sebeple olursa olsun hatanızın üzerinde kara kara düşünmeyin. Temizlenmenin yolu çamurda yuvarlanmak değildir.”*⁶²

Ütopya gibi gelişmesine rağmen son anda distopyaya dönüşen *Ada* isimli eserindeki gibi Huxley *CYD*’ye yazmış olduğu bu önsözdeki olumlu tavrın tersine bir kurgu oluşturarak sıkça başvurduğu ironiyi kullanmıştır. Böylelikle, aile içerisinde ilk eğitimini alan Huxley daha sonra İngiltere’nin köklü okullarından Eton’da eğitimini sürdürmüştür. Burada İngiliz dili üzerindeki hâkimiyetini geliştirmesinin yanında bilimde yaşanan en son gelişmeleri de yakından takip etmiştir. Ancak, bu yıllarda yaşadığı birkaç talihsiz olay, sonraları da birçok kez belirttiği gibi, hayatı üzerinde

⁶² Aldous Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, çev. Ümit Tosun, İthaki Yayınları, İstanbul, 2007, s. 5.

silinmez izler bırakarak genel karamsar Weltanschauung'unun oluşmasına etki etmiştir. Bunlar; annesinin ölümü, babasının Londra'ya taşınarak tekrar evlenmesiyle ömrünün sonuna kadar maddi ve manevi anlamda yok denecek kadar zayıflayan baba-oğul ilişkisi, göz rahatsızlığı neticesinde neredeyse kör olup insanlara bağımlı kalması ve yukarıda da değinilen kardeşi Trev'in intiharıdır.

Özellikle, geçirmiş olduğu göz rahatsızlığı Huxley'i çok istediği tıp eğitiminden alıkoymuştur. Ancak yine bu hastalık sebebiyle Birinci Dünya Savaşı'na katılmak zorunda kalmamıştır, zaten ileriki yıllarda Huxley savaş karşıtı organizasyonlarda aktif olarak rol almıştır. Birkaç yıl boyunca neredeyse hiç görememesine neden olan rahatsızlığı kısmi şekilde düzeldiğinde Oxford'da İngiliz Edebiyatı okumuştur. Her ne kadar büyütece bağı kalmış olsa da bilgisi ve okumuşluğuyla herkesi büyüleyerek burada çok başarılı olmuştur. Diğer tüm arkadaşları dünya savaşından dolayı silahlı hale alınırken, o kendisini çalışmalarına verip ilk şiir kitaplarını üniversite yıllarında yayınlamıştır.

Oxford'dan dereceyle mezun olduktan sonra birçok işte çalışmaya başlayan yazar geçim sıkıntısı çekiyor olmasına karşın, ancak maddi olarak batmak üzereyken babasından borç almıştır ve hemen geri ödemiştir. Daha öncede bahsedildiği üzere bu olaydan sonra babasıyla arasındaki bağlar ömrünün sonuna kadar kopmuştur. Belki de eserlerindeki aile bağlarını sorgulayan yaklaşımın sebebi babasıyla olan bu ilişkisidir.

Zamanla İngiliz burjuvazisini eleştiren yazılar yazmaya başlayan Huxley, kendisine bir edebi kimlik oluşturmaya başlamıştır. Bir ara kendisi gibi bir ütopya yazarı olan George Orwell'ında hocalığını yapan Huxley yine bu yıllarda D. H. Lawrence, T. S. Eliot, Virginia Woolf, E. M. Forster gibi entelektüellerle de tanışmıştır. Edebiyat ve bilim alanlarındaki bilgisini eleştirel bakış açısı ile birleştiren yazar ilk olarak *Crome Yellow* isimli romanını yayınlamıştır. F. Scott Fitzgerald tarafından büyük bir övgüyle karşılanan bu romanda yukarıda bahsedilen entelektüellerin bazıları karikatürize edilmiştir. Bu arada evlenen ve bir çocuğu olan Huxley ailesinin geçimini sağlamak için *Crome Yellow* ile başlayan sekiz yıllık bir süreçte aralarında *Point Counter Point* ve *Do What You Will*'in de olduğu yaklaşık bir düzine kitap yazmıştır.

Yazar 1920'li yıllarda konu bağlamında birbirleriyle ilintili olan birçok başarılı eser yazmıştır, ancak kendisini dünya çapında asıl üne kavuşturan eseri 1932 yılında yayınlanan, orijinal adı *Brave New World* olan *Cesur Yeni Dünya* olmuştur. Amerika

gezisi sırasında okumuş olduğu Henry Ford'un *My Life and Work* isimli kitabından etkilenerak California'da yaşadıkları ve bu kitapta okudukları arasında bir bağ kurmuştur. Öyle ki, burada her şey Ford'un seri üretim, taşıyıcı bantlı montaj hattı ve sınırlı iş dağılım ilkeleriyle muhteşem bir uyum içerisinde. Bu sebepten *Cesur Yeni Dünya*'nın Amerikan yaşama biçiminin küresel yayılışına bir yergi olarak düşünüldüğü açıktır. Zaten Huxley de bu eserin F.S. 632 den ziyade 20. yüzyılın ikinci yarısına yönelik endişeli bir bakışı temsil ettiğini ve hatta bu tehlikenin bizi “*hemen köşeyi döner dönmez*”⁶³ beklediğini ifade etmiştir. Yaşadığı dönemde toplumun içinde bulunduğu duruma ağır eleştirilerde bulunan yazar, bilimin kötüye kullanımının insan hayatına getireceği ağır yükü açıkça gözler önüne sermiştir. Kumar'a göre H. G. Wells'in *Men Like Gods* isimli ütopyacı eserinden etkilenen Huxley, Wells'in gelecek hakkında umut dolu anlatımı karşısında kendi umutsuzluğunu yansıtan bu eseri kaleme almıştır. Seri üretimin ve Pavlovcu koşullandırmanın yönetimi şekillendirmesini, kapitalizm ve bunun neticesinde tüketimin ve böylelikle materyalist bir yaşantının insan üzerindeki yıkıcı etkisini, kısacası yabancılaşmayı konu alan uyarı niteliğindeki bu eser distopya türünün en önemli örneklerindedir. Zaten Aldous Huxley gerek kendi yaşamı gerekse fikir ve edebiyatında çoğunlukla önemli modernist bir kaygı olan kimlik arayışıyla alakadar olmuştur.

1937'de California ikliminin kendisine iyi geleceğini düşünerek ailesiyle oraya yerleşir. Bu sırada Amerikan vatandaşlığına başvurusu Amerika'yı savunacağına yönelik dinsel yemini agnostik olduğundan yapmadığı için reddedilmiştir. Kapitalizm etkisiyle oluştuğunu düşündüğü manevi boşluğu özellikle 1938 yılında tanıştığı J. Khrisnamurti'nin öğretileriyle gidermeye çalışmıştır. Mistik dünyanın öğretilerine değindiği *The Perennial Philosophy* isimli eseri bu etkileşimin neticesinde yazılmıştır. Kitabında mutlak gerçeğin beş duyu ile algılanan dünyanın ötesinde gizli olduğunu ve ona ancak içsel mutluluğun elde edilmesiyle ulaşılacağını dile getirmiştir. ‘Mutluluğu bulma’ yolunda halüsinasyon yaratan uyuşturucu ilaçlara olan ilgisini *Cesur Yeni Dünya*'ya da konu eden yazar, 1955 yılında ilk LSD dozunu almıştır ve aldığı ilaçların etkilerini *The Doors Of Perception* isimli makalesinde anlatmıştır. Bu makale 1960'lı yılların sonuna doğru bütün dünyayı saran Hippiler tarafından “kutsal kitap” olarak algılanmıştır.

⁶³ Aldous Huxley, *Brave New World Revisited* [Elektronik Sürüm] ,Rosetta Books, New York, 2000, s. 7.

1958 yılında yayınlanan ve makalelerden oluşan *Brave New World Revisited*'de Huxley *Cesur Yeni Dünya*'daki karamsarlığından az da olsa uzaklaşmış gibi görünür ve özellikle bu eserin son bölümünde insanın kendisini gerçekleştirme ve dolayısıyla da toplumun düzelmesi için kimi önerilerde bulunur. Bu fikirler temelinde yazar 1962 yılında son önemli romanı olan ve bütün diğer distopik eserlerin tersine birçok eleştirmence klasik ütopya geleneğine uygun görünen *Ada* isimli eserini kurgular.

Özellikle bilim ve teknolojiadaki hızlı gelişmeler karşısında insanlığın içine düşeceği sıkıntıları önceden sezinleyen yazar, kendi hayatında yakalamaya çalıştığı ancak bir türlü yakalayamadığı bireysel mutluluğun ve içsel huzurun peşindeki serüvenini az tanınan *Ada*'ya yansıtmış gibidir. *Cesur Yeni Dünya*'daki sorunlar *Ada*'da çözülmüş gibi görüldüğü için birçok eleştirmen tarafından ütopya olarak değerlendirilen bu eserin kanımızca bilim ve ilimin harmanlandığı ütopya izlenimi kazandırılmış bir ütopya eleştirisi olarak değerlendirilmesi gerekmektedir.

Aldous Huxley 22 Kasım 1963'te, Los Angeles'de kanserden ölmüştür; ancak, onun ölüm haberi Amerikan Başkanı John F. Kennedy'nin aynı gün suikast sonucunda öldürülmesi yüzünden basında gerekli yankıyı bulamamıştır.

2.2. CESUR YENİ DÜNYA VE ADA İSİMLİ ESERLERİN DİSTOPYA, ÜTOPYA VE ANTI-ÜTOPYA OLARAK İNCELENMESİ

On sekiz bölümden oluşan *Cesur Yeni Dünya*'da olay örgüsü F.S. 632 yılında Londra'da geçer. Burada yaşayan toplumun genel özellikleri zaman zaman her şeyi bilen anlatıcı tarafından, zaman zaman ise karakterler arasında geçen konuşmalarla ifade edilir. Totaliter bir yönetim yapısı olan bu toplumda, bireyler toplumun istikrarı için çalışırlar. Görünüşte, insanlar bir dizi mekanik evreden geçerek, yöneticilerin istediği gibi üretilip yetiştirildiklerinden oldukça mutludurlar. Ancak, bu toplumda üretilmeyen ve topluma Amerika'da Kızılderililerin yaşadığı Vahşi Ayrı Bölgesi'nden gelen ana karakter John Savage için durum farklıdır. Huxley, Savage'in her iki uzamı da tecrübe etmesinden dolayı bu karakter aracılığıyla uygar olarak betimlenen Londra ve uygarlıktan uzak olarak betimlenen Vahşi Ayrı Bölgesi arasında karşılaştırma yaparak, okura dünyanın içinde bulunduğu durum ve insanlığın geleceği hakkındaki karamsar bakış açısını ironik bir anlatımla sunar. Eser, bu toplumda kendine bir yer bulamayan John'un intihar etmesi ile son bulur.

On beş bölümden oluşan *Ada*'nın olay örgüsü bilinmeyen bir zamanda Pala isimli bir adada geçer. Burada yaşayan toplum hem karakterler arasında geçen konuşmalarla, hem de tanrısal bakış açısından betimlenir. Anayasal monarşi ile yönetilen Pala'da bireyler huzur, bolluk ve zenginlik içinde yaşarlar. Olaylar bir gazeteci olan Will Farnby'nin bakış açısıyla anlatılır. Çünkü dış dünyadan bir kaza sonucu bu adaya gelen ana karakter Will hem dış dünyayı hem Pala'yı tecrübe eder. Eser Will'in bu topluma uyum sağlaması ve Albay Dipa'nın Pala'yı işgali ile son bulur. Bunun yanında, Doğu ve Batı sentezinin yapıldığı eserde Huxley eserin sonunu yorumla açık bırakarak okurun kendi sonucunu oluşturmasını sağlar.

Cesur Yeni Dünya'nın ilk bölümü, üzerinde “*Londra Merkez Kuluçka ve Şartlandırma Merkezi*”⁶⁴ yazan ve “*Cemaat, Özdeşlik, İstikrar*”⁶⁵ sloganını taşıyan binanın betimlenmesi ile başlar. Daha birinci bölümde, uzamın modern dünyayı temsilen Londra olarak belirtilmesi bir distopya örneği olan eser için rastlantı değildir. Çünkü Londra sanayi devriminin ana yurdu olan İngiltere'nin başkentidir ve böylece sanayileşmenin, teknolojinin, tüketimin ve bunların beraberlerinde getirdikleri modern sorunların merkezidir. Ayrıca, İngiltere'nin seçilmesi onun ada oluşundan kaynaklanır, çünkü ada dünyadan soyutlanmış ama yine onun kıyısında varlığını sürdüren küçük bir yeryüzü parçasıdır ve bu yapısıyla insanlara sanki yeryüzü üzerinde herhangi bir yerde olduğu hissini verir. Dolayısıyla amacı Amerika'yı ve dönemin Amerikan yaşantısını eleştirmek olan Huxley⁶⁶ bu eleştirisini Amerika'yı doğrudan kullanıp tepki çekmek yerine (ki buna rağmen tepki görmüştür) benzerlikleriyle bu yer ve yaşantıyı anımsatan ve gerçek bir uzam olan Londra'yı tercih eder. Yazar ada seçimiyle, gelecek hakkındaki karamsar bakış açısını gerçek bir yer seçerek somutlaştırmaya çalışır; öte yandan, ideal bir toplum tasarımını gerçek olmayan hayali bir yerde kurgulayarak böyle bir yerin fazla ideal olduğu için ancak tasarı olarak kalabileceğini ve hayalden ibaret olduğunu ifade eder. Bu bakış açısı Huxley'in ütopyalara olan kuşkulu yaklaşımını yansıtır.

Eserin başındaki bina betimlenirken anlatıcının binanın “sadece otuz dört katlı” olmasına vurgu yapması, okurun ne denli gelişmiş bir toplulukla karşı karşıya olduğunu göstermeye yöneliktir ve onu karşılaşacağı akıl almaz teknolojilere hazırlar. Gerçekten

⁶⁴Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 23.

⁶⁵Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 23.

⁶⁶Kumar, *Modern Zamanlarda Ütopya ve Karşıütopya*, s. 391-392.

de ilk karşılaşılan inanılması güç olay, bu binada tıpkı bir fabrikada bir malın üretildiği gibi insanların üretilmesidir.

“Zemin kattaki devasa oda kuzeye bakıyordu. Odanın kendisinin bütün tropik ısısına karşın pervazların ötesinde tüm yaz boyunca soğuk kalan ince sert bir ışık; pencerelerden süzülüp aç gözlerle, üzerine kumaş örtülü bir figür, soğuktan titreyen soluk silüetli bir akademisyen arıyor, ancak yalnızca bir laboratuvarın cam, nikel ve solukça parıldayan porselenini buluyordu. Kış donukluğuna yine kış donukluğu karşılık veriyordu. Ellerine soluk ceset rengi lastik eldivenler giymiş işçilerin tulumları beyazdı. Işık bir hayaletti, donuk ve ölü. Sadece mikroskopların sarı gövdelerinden belli bir parlak ve canlı töz ödünç alıyordu, çalışma masaları boyunca cilalı tüplerin arasında uzun bir silsile halinde birbirini izleyen enfes çizgiler tereyağı gibi duruyordu. “ Burası da”, dedi müdür kapıyı açarak, “Dölleme Odası.”⁶⁷

Özellikle bu betimlemedeki laboratuvar, mikroskop, nikel, lastik eldiven, tüp gibi teknolojik uzamlara ait terimlerin soğuk, soluk, donuk ve ölü gibi sıfatlarla nitelenmesi ve hayalet, ceset, silüet gibi cansızlığı ifade eden olguların çokluğu Huxley’in bu konudaki ironik tutumunu açığa vurur. Çünkü soğuk ve cansız ortamıyla bu fabrika aslında yeni canların dünyaya geldiği doğumhaneden başka bir şey değildir. Bu eserde insan yaşamında doğal bir süreç olan üremenin bile insanlıktan uzak yapay ve mekanik bir hale geldiğinin vurgulanması Huxley’in insanoğlunun gittikçe robotlaşmış makineleştiği kaygısının abartılı bir ifadesidir. Sonraki bölümlerde görüleceği üzere yazarın *Ada* isimli eserinde her ne kadar bazı yapay dölleme teknikleri kullanılsa da insanlar yapay olarak fabrikalarda üretilmezler.

Ütopya geleneğinde uzamın ada olarak seçilmesinin bir başka sebebi adanın yapısı gereği tehditlere karşı korunaklı olmasıdır. Akşit Göktürk bu durumu şöyle ifade eder:

“Bütün düşsel adalar bir denizle ya da suyla çevrilidir, hepsi dışarıya kapalıdır. Dışarıdan içeriye, içeriden dışarıya bir giriş çıkış güçtür. Dışarıdan bu ayrılmışlık, Atlantis’te adanın çevresindeki kanallarla, dev duvarlarla, St. Brendan’ın adasında adayı bir örtü gibi saran sis bulutuyla pekiştirilirken, More’un Utopia’sında yarım ay biçimindeki adaya giriş çıkışın sıkı bir denetim altında bulunan tek limana bağlanmasıyla dile gelir. Böylece dışarıya kapalılık her çağın

⁶⁷ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 23.

özlenen adasında, hem adanın içindeki örnek düzenin korunmasına, hem de dışarıdan içeriye sızacak bozucu etkilerin önlenmesini sağlar.”⁶⁸

Hem *Cesur Yeni Dünya*'da hem de *Ada*'da bu dışa kapalılık mevcut düzenin korunması ve 'kötülüğün' içeriye sızmasını engellemek içindir. İronik bir biçimde *CYD*'de korunmaya çalışılan düzen aslında 'kötü' olandır, ama o bile kimileri için ütopyadır. Buradan da anlaşıldığı gibi ütopyalar yoruma açıktır ve birinin ütopyası başkası için distopya olabilir.⁶⁹ İster ütopya isterse distopya olsun, ada her türlü ütopya için hem özgürlük ve umut hem de tutsaklık ve korku anlamına gelir. Çünkü kurtuluş ve sürgün işlevi bakış açısına göre değişir. Öyle ki, *CYD*'deki mevcut düzene başkaldıran birkaç kişi düzene karşı çıkararak yeni bir düzen, yani kendileri açısından yeni bir ideal toplum tasarısı peşinde oldukları için başka adalara gönderilerek zararsız hale getirilirler. Böylece, mevcut düzen için 'yıkıcı" olabilecek fikirler, gönderildikleri adalara hapsedilir. Ancak ironik olan, bu fikirlerin sürgüne gönderildikleri adaların kendilerinin birer ütopyaya dönüşmeleridir. Huxley bu ironiyi bir adım daha öteye taşır ve bunu *CYD*' de ki düzenin liderine bu düzene tehdit oluşturduğu için başka bir adaya sürgüne gönderilecek olan bir kişiye gideceği yerin aslında bir ütopya olduğunu imgeleyen sözler söyleterek vurgular.

“Duyan da boğazı kesilecek sanır, oysa birazcık akli olsa, cezasının aslında bir ödül olduğunu anlardı. Bir adaya gönderiliyor. Anlamı şu, dünyanın her tarafından gelen en ilginç erkek ve kadınlarla tanışacağı bir yere gönderiliyor. Şu ya da bu nedenle cemaat hayatına aykırı düşecek kadar bireyselliğin farkına varmış bir sürü insan. Düzenden memnun olmayan, kendi bağımsız düşünceleri olan insanlar. Kısacası, biri olmayı başaran herkes. Size neredeyse imreniyorum.”⁷⁰

Demek ki ada, dışındaki dünyanın karşıtıdır, böylelikle de aykırı bir kimliktir, bir fikir damıtma uzamıdır. Kendi dışındaki bir kimliği kabul edemeyecek kadar dışlayıcı bir sistemdir aslında. Bu yüzden dışarıdan gelenlere tehdit olabilecekleri sebebiyle kapalıdır ve dışarıdan sızıntılara mümkün olduğunca izin verilmez. Ancak ütopyanın yol gösterici olma kaygısından dolayı bu korunaklı uzamları ve buradaki 'ideal' toplumları gözlemleyip dış dünyaya aktarabilecek kişiler gerekir ve bu kişiler de ancak olağanüstü bir durum sonucunda bu adalara ulaşabilirler.

⁶⁸ Göktürk, s. 171.

⁶⁹ Levitas, s. 21.

⁷⁰ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 293.

Genelde bu kişiler gemi batması gibi bir kaza sonucu daha önceden varlığından haberdar olmadıkları bir adaya ulaşırlar. “*Farnaby’nin mutlu adaya fırtına sonucunda bir deniz kazasıyla düşmesi, eski ada yazını geleneğini andırır.*”⁷¹

Ada isimli eserde düşsel adanın ismi Pala’dır ve Sanskritçede ‘koruyucu’ anlamına gelir. Eserden anlaşıldığı üzere, burada dış dünyanın zıttı bir dünyanın korunması söz konusudur. Dışarıdan gelebilecek tehditlere karşı son derece korunaklı bir coğrafyaya sahip olan Pala’ya Will’in ulaşması ilginçtir. Diğer ütopyalarda olduğu gibi Will, varlığından haberdar olmadığı bir adaya rastlantısal bir biçimde ulaşmaz. Will, daha önce Pala’ya gidip petrol çıkarma hakları konusunda patronu adına görüşme yapması için görevlendirilmiştir. Bu sebeple sürekli olarak adaya girebilmenin yollarını aramaktadır. Anlatıcı bu durumu şu cümlelerle ifade eder:

“...Yine de rezil herifin aşağılık gazetesinde çalışıyor ve bir avuç para uğruna aşağılık herifin pis işlerini üstleniyordu. Şimdiyse, inanılır gibi değil ama Pala topraklarındaydı. Şansa bakın ki, Tanrı onunlaydı hem de yazgıya özgü o uğursuz oyunlardan birini sergilemek amacıyla.”⁷²

Will isminin gelecek zaman anlamına gelmesi bu bakımdan da Will Farnaby’nin, Pala’nın geleceği ile ilişkili olması ilgi çekicidir. Will’in girmeye çalışmadığı bir anda bir deniz kazası sonucu Pala’ya çıkmış olmasına rağmen, amacı önceden belli olduğundan o ada için bir tehdit olduğu açıktır. Pala, Will için geldiği dünyadaki acılarının son bulması anlamını taşısa da ve Will bu adadaki düzeni benimseyip buradaki insanlar gibi yaşamayı öğrense de büyü artık bozulmuştur. Huxley’e göre ütopya bir kurtuluşu simgeliyorsa yalnızca Pala’daki insanların mutlu olmaları, diğerlerinin ise mutsuzluğa terk edilmeleri bir haksızlık olacaktır. Her ne kadar agnostik biri olarak yaşamış olsa da Huxley’in bütün yaşamı, eserlerinden de anlaşılacağı üzere, kendisini gerçekleştirme için bir çabadan ibarettir. Bu kendini gerçekleştirme olgusu inanç ile ilintili olsa da Huxley’in bu eserde anlatıcısı aracılığıyla Pala gibi bir cennetin olmaması gerektiğini ya da olacaksa en azından bu dünyada olmaması gerektiğini vurgulamasının nedeni bir inanca mı, yoksa ütopyalara karşı bir inançsızlığa mı şekillenmiş açık değildir.

⁷¹ Göktürk, s. 162.

⁷² Aldous Huxley, *Ada*, Çev: Seniha Akar, Ayrıntı Yayınları, 1999, s.30.

“[...] Kesinlikle yanlış yoldalar çünkü ülkeyi çok iyi yönetiyorlar. Çünkü seçtikleri yol bu güzel adada yaşayan tüm erkek, kadın ve çocuklara olabildiğince kusursuz bir özgürlük ve mutluluk ortamı sağlamaya yeterli. Ama Pala çevresini saran mutsuz dünyada ayrıcalıklı olmayı sürdüremez ve ayrıcalıklı olması doğru da değil. Bunca acı karşısında ayrıcalıklı gösteriş yapmaları- bu açıkça kibir, insanlığı hiçe saymak, Tanrıyı reddetmektir.”⁷³

Ütopyalarda toplum düzeninin korunması amaçlanır. Düzenin korunması için toplumu oluşturan insanların mutluluğu önemlidir. *“Ütopyacı nasıl düşünürse düşünsün mükemmellik vardır, herhangi bir ütopyada insan ırkının mükemmelleştirilmesinin beklenen sonucu mutluluktur.”⁷⁴* Esas olan insanın mutluluğu değilse de insanlar toplum düzeninin korunmasına yönelik bir tutum sergilemek zorunda olduklarından, onların mutlu ve özgür oldukları savunulur. *CYD*'de insanlar oldukça mutludurlar, ancak mutlulukları farkındalıklarının azlığından kaynaklanır. Yöneticiler insanların farkındalıklarının ne kadar az olursa o kadar mutlu olabileceklerini savunurlar. Aksi takdirde, insanlar karşılaştıkları bir sorunda düzeni sorgulama ve başkaldırma eğiliminde bulunabilirler. Örneğin Bernard Marx isimli kişi üretim aşamasında kullanılan kimyasalların azlığı veya çokluğu sebebiyle diğer toplum üyelerinin dışında bir takım davranışlarda bulunur. Tam bir farkındalık olmasa da düzene karşı bir tehdit oluşturabileceğinden Kuluçka Merkezi müdürü onun öldürülmesi gerektiğini düşünür.

“...Hiçbir suç, davranış bozukluğu kadar bağışlanamaz değildir. Cinayet sadece insanı öldürür- sonuçta insan nedir ki?” Elinin tersiyle, sıra sıra mikroskobu, deney tüpünü ve kuluçka makinesini işaret etti. “Kolayca yeni bir insan üretebiliriz- hem de istediğimiz kadar. Uyumsuzluk, bir tek insanın hayatından çok daha fazlasını tehdit etmektedir; doğrudan, Toplum'un kendisi için tehlike oluşturur”⁷⁵

Bu eserde toplumu oluşturanların insan olduğu tamamen bir yana bırakılarak toplum bir çeşit makine gibi görülmektedir. Toplum burada çarklarıyla, dişlileriyle hata kabul etmeyen bir makine gibidir. İnsanın kutsal ve özsel olandan uzaklaştırılarak insanlığını kaybetmesi ve teknolojinin kölesi haline gelmesi bu eserin günümüz modern

⁷³ Huxley, *Ada*, s.65.

⁷⁴ Sharona Ben-Tov, *The Artificial Paradise: Science Fiction and American Reality*, University of Michigan Press, 1995, s. 74.

⁷⁵ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s.197.

insanın durumunu anımsatması yanında modern kapitalist dünyanın bir taşlaması ve alegorisi olduğunu gösterir. Ayrıca yazıldığı dönemde arı bir ırk yaratma girişimi sonucunda bütün sakat veya farklı olan toplum bireylerini elimine ederek bir düzen kuran Nazizm ve bunun gibi tek tip model insan üretmeye çalışan politik açılımları da eleştirir. *CYD*'deki toplumda farkındalığa yer olmadığı açıktır. Totaliter rejimlerdeki gibi insanlar düzen hakkında ne kadar az bilirler ve düzeni ne kadar az sorgularlarsa kendileri için kurulduğuna inandıkları düzende o kadar mutlu olurlar. Kuluçka Merkezi müdürünün toplum üyeleri için “*toplumun iyi ve mutlu üyeleri olacaklarsa ne kadar az bilirlerse o kadar iyi olurdu*”⁷⁶ ifadesi bu duruma bir örnektir.

Ada'da diğer ütopyalardan farklı olarak insanlara önceden belirlenmiş görevler ve sıfatlar yüklenmez. *CYD*'dekinin tam tersi olarak Pala'daki toplum üyelerinin insan olmaları ve bireyselliklerinin farkında olmaları istenir. Burada toplumsal mutluluktansa bireysel mutluluk ön plandadır. Aslına bakılırsa *CYD*'de ve onun gibi totaliter rejimlerin hâkim olduğu dünyalarda da toplum refahı için eşitlik öne sürülürken, bazılarının ötekilerden daha eşit olduğu gözlemlenir. Yani bu gibi toplumlarda belli bir oligarşi söz konusudur. Pala gibi bir uzamın mümkün olması, herkesin kendisini gerçekleştirmesiyle mümkündür. Ancak insanı insan yapan onun ihtiraslarıdır ve ihtiraslar her zaman çatır. Huxley insanın bencilliğini göz önünde tutarak Pala'daki gibi bir toplumun ancak Pala gibi bir düşsel adada, yani kurguda var olabileceğini dile getirir gibidir. Maddi fetişizme odaklanmış bir dünyanın temsilcileri olarak askeri birliklerin romanın sonunda adaya çıkması, hem buradaki düzenin sonuna hem de *Ada*'nın temsil ettiği ütopyanın geçersizliğine işaret eder.

CYD'de yöneticiler insanların farkındalıklarını belirli bir sınırdan tutmak için birtakım öğretilere yer verirler. Bu öğretiler sayesinde insanlara mutlu oldukları ve mutlu olmaları için gereken her şeyin yöneticiler tarafından kendilerine verildiği ve başka bir şeye ihtiyaç duymamaları gerektiği öğretilir. Kuluçka Merkezi müdürü bu durumu şöyle açıklar:

“...Sonunda çocuğun zihni bu öğretilerle dönüşene dek ve bu öğretilerin toplamı çocuğun zihnini oluşturana dek. Yalnızca çocuğun zihnini değil. Yetişkinin zihnini de-tüm yaşamı süresince. Yargılayan, arzulayan ve karar veren zihin- bu öğretilerden oluşacak. Ama bütün öğretiler bizim öğretilerimizdir!”⁷⁷

⁷⁶ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 24.

⁷⁷ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, ss. 53-54.

Yöneticiler bu öğretileri günümüz kapitalistlerinin ellerindeki televizyon gibi propaganda araçları olarak kullanırlar. *CYD*'de sistem ancak Propaganda Binası'nda üretilen güçlü propagandalarla işleyebilir. Büyük reklam panoları, ses kaydından sürekli olarak dinletilenler, radyolar, gazeteler hep propaganda araçları olarak yöneticilere hizmet ederler. Bu araçlarla insanlara bilmeleri gerektiği kadar bilgi verilir. Bu öğretiler insanların bilinçaltlarına birtakım şartlandırma yöntemleriyle yüklenirler. İnsanlar üretim aşamalarından başlayarak yaşamları boyunca bu öğretiler sayesinde mutlu olduklarına inanırlar ve daha fazla bir şey öğrenme ihtiyacı hissetmezler. Kuluçka Merkezi müdürü şartlandırmaların amacını şu şekilde açıklar: "*Yapmak zorunda olduğun şeyi sevmek mutluluk ve erdemdir. Tüm şartlandırmaların amacı budur: İnsanlara, kaçınılmaz toplumsal yazgılarını sevdirmek.*"⁷⁸ Bu öğretinin amacına ulaştığı Lenina isimindeki bir kişinin ona öğretildiği gibi sürekli "*artık herkes mutlu*"⁷⁹ ifadesini kullanmasıyla açıklanır. Yine çıkan bir isyanda topluma dinletilen bir ses kaydında: "*Hepinizin mutlu olmanızı isterim, lütfen iyi olun*"⁸⁰ ifadesi, yöneticilerin toplumdaki insanların mutluluklarına verdikleri sözde önemi gösterir. Yöneticilerin insanların bilinçaltlarını bu öğretilerle doldurup onları mutlu olduklarına inandırarak düzeni sağlamaya çalıştıkları açıktır. Beyin yıkama bu tür şartlandırmalarla gerçekleşir. Bebeklere elektrik vererek onların kitaplardan nefret etmelerini sağlamak, şartlandırma yöntemlerine verilecek örneklerden biridir. Yine, hipnopedya denilen uykuda öğrenme yöntemi ile uyurken bebeklerin yastıklarının altında öğrenmeleri istenilenler saatlerce tekrarlanır. Böylece yöneticiler insanlara kendi istediklerini öğretirler. *Ada*'da ise öğretiler *CYD*'deki gibi değildir ve öğretileri kazandırmak için insanlara şartlandırma yöntemleri uygulanmaz. Sadece Büyük Raca'nın "*Gerçeklerin Gerçekliği ve Gerçekler Konusunda Akılcılıkla Neler Yapılabileceği Üzerine Notlar*"⁸¹ isimli eseri düzenin korunması adına birtakım ilkelerden oluşur, ancak bu ilkeler insanlara zorla kazandırılması gereken öğretiler niteliğinde değildirler. Bunun yanında, *CYD*'deki insanların bastırılması gerekliliğinin tersine, *Pala*'daki insanların öz varlık bilincine vararak kendilerini geliştirmeleri istenmektedir. Örneğin eski Raca'nın eserindeki bir madde şu cümleleri içerir: "*Eğer öz varlığımın bilincine varabilseydim, kendime yakıştırdığım kişiliğin gereklerine göre davranmayı bir yana bırakır ve böylece öz*

⁷⁸Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 39.

⁷⁹Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 110.

⁸⁰Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 279.

⁸¹Huxley, *Ada*, s. 43.

varlığını bulurdum.”⁸² Yine, *Ada*’daki Myna kuşları zaman zaman “*dikkat*”⁸³ “*burada ve bu anda, çocuklar*”⁸⁴ diye haykırarak insanların zihinlerini açık tutmak amaçlı bir çeşit propaganda yapar.

CYD’de insanların eğitimi öğretilerle sınırlı tutulur. İnsanların böylesine az bilmeleri ve farkında olmadan yaşamaları üzerine kurulu bir toplumda eğitim tabii ki sınırlıdır. Yüksekokullar ve üniversiteler vardır, ancak buralarda zaten belirli bir kapasitede üretilen insanlara, sadece gerekli görüldüğü kadar eğitim verilir ve nasıl eğitim verildiği üzerinde durulmaz. İnsanlar düzenin farkında olmadıklarından kendilerine öğretilenlerle yetinirler ve daha fazlasını isteme ihtiyacı duymazlar. Bu bağlamda, eğitim ancak yöneticilerin isteği ile sınırlıdır. Örneğin, John’a Eton’da bir yüksekokulu gezdirirlerken, müdürün “*Penitente Yerlileri*”⁸⁵ ile ilgili izlettiği bir belgesele herkes kahkahalarla güler ve sorgulama ihtiyacı hissetmezler. Çünkü onlara sadece uygarlıktan uzak olan toplumların komik olduğu öğretilmiştir. Bunun yanında, bu toplumda kitaplar da yasaktır. Yasak olmasının bir sebebi insanların istenilenler dışında bir şey öğrenmelerini engellemektir ve yöneticiler bunun toplum yararına olduğunu savunurlar. Tarihin de yine kitaplardan öğrenilebileceği göz önünde bulundurulursa, bu toplumda insanların özellikle tarih konusunda bilgi sahibi olmamaları gerekir. Dünya Denetçisi tarihin gereksizliği üzerinde durur ve tarihin saçmalık olduğunu ileri sürer. Çünkü insanlar tarihteki örnekleri göz önünde bulundurarak içlerinde buldukları düzeni sorgulamamalıdır, insanlara mevcut düzende tecrübe ettikleri yetmelidir. Bu toplumun dışında yetişerek Shakespeare’in eserlerini okuyan John öğrendikleri ve tecrübe ettikleri arasında ikilemde kalır ve çıkmaza girer. Örneğin John, Lenina’yı gördüğünde aklına Shakespeare’nin *Romeo ve Juliet* isimli eserinden bir dörtlük gelir:

*“Konabilir sevgili Juliet’in mucizevi beyaz eline
Ölümsüz saadeti çalabilirler dudaklarından
O dudaklar ki saf ve bakir iffetlerinde bile
Kızarırlar hala, kendi öpüşlerini günah sayar gibi.”*⁸⁶

⁸²Huxley, *Ada*, s. 44.

⁸³Huxley, *Ada*, s. 9.

⁸⁴Huxley, *Ada*, s. 15.

⁸⁵Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 214.

⁸⁶Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 193.

John bu eserde sevgilisine duyduğu iffetli arzuyu öğrenir, ancak Lenina'dan beklediği iffetli davranışları bulamaz. Çünkü Lenina bu toplumun kurallarına göre yetişmiştir. Öte yandan Lenina aklına John geldiğinde ona öğretildiği gibi şunları söyler:

“Sımsıkı sar, tatlım, uçur beni;

Öp beni komalara gireyim:

Sarı bana tatlım sar beni;

Aşkın alır somanın yerini.”⁸⁷

Öğretilenler ve tecrübe edilenler arasındaki fark oldukça açıktır. Yöneticiler, bu örnekteki gibi bireysel mutluluğu bozabileceğinden kitapları yasaklarlar ve daha önce de bahsedildiği üzere insanların kitaplardan nefret etmelerini şartlandırma yöntemleriyle sağlarlar. Aldous Huxley'in Amerika gezisi sırasında Henry Ford'un hayatı ile ilgili bir kitap okuduğu ve *CYD*'yi bu kitaptan esinlenerek yazmış olabileceğinden daha önce bahsedilmişti. Bu eserde de Dünya Denetçisi'nin odasında Ford'un hayatını anlatan “*üstü yumuşak, siyah taklit deriyle kaplanmış, iri, altın rengi T harfiyle damgalanmış büyük bir cilt duruyordu. HAYATIM VE ESERLERİM, YAZAN FORDUMUZ*”⁸⁸ bir kitap bulunması, Huxley'in tecrübesini esere yansıtması olarak yorumlanabilir.

Ada'da ise eğitime verilen önem *CYD*'den farklıdır. *Pala*'da insanların gelişimleri ön planda tutulduğundan eğitim önemlidir. Burada eğitimin amacı “*kızlar ve oğlanlar neye yararlar?*”⁸⁹ sorusunun cevaplanmasıyla belirlenir. *Pala*'da kızlar ve oğlanlar toplu tüketime ya da devleti güçlendirip ayakta tutmaya değil “*olabilirlik durumundan olmuşluk durumuna geçirilmeye, tam anlamıyla insana dönüştürülmeye yararlar.*”⁹⁰ *Pala*'daki eğitim sistemi, Will'in Eğitim Bakan Yardımcısı olan Bay Chandra Menon'a buradaki eğitim sisteminin nasıl olduğu ile ilgili bir soru sorması üzerine açığa kavuşur.

“Gençlere iki türlü eğitim aynı zamanda verilir. Bütün duyarlı varlıklara olan deneyüstü bütünlüklerinin yaşam deneyleriyle bilincine varmalarını sağlarız; aynı zamanda da ruhbilim ve fizyoloji derslerinde her insanın özgün bir yapısı olduğunu, kimsenin kimseye benzemediğini öğretiriz onlara.”⁹¹

⁸⁷ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 220.

⁸⁸ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 281.

⁸⁹ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 223.

⁹⁰ Huxley, *Ada*, s. 224.

⁹¹ Huxley, *Ada*, s. 224.

Bu bağlamda, Pala'daki eğitim sistemi toplum düzeninin korunmasını amaçlayan insanlar yetiştirmekten farklı olarak bireyselliğin ve insani değerlerin ön planda tutulduğu bir sistemdir. Bireyselliğin ve insani değerlerin böylesine ön planda tutulduğu bir toplumda sınıf ayrımının önüne eğitim ile geçildiği açıktır. Pala'da sınıf ayrımı yoktur. Her toplumda olduğu gibi burada da insanlar birbirinden farklı zihinsel ve fiziksel özelliklere sahiptir. Ancak bu farklılıklar bir sorun oluşturmayacak biçimde eğitim ile yok edilmeye çalışılır ve insanlar arasındaki farklılıklardan çok benzerlikler ön plana çıkarılarak düzenin korunması amaçlanır. Pala'daki eğitim bakanı yardımcısı, Will'e Pala'da sınıf ayrımı olmadığını şu sözlerle anlatır:

“Her çocuğun bedensel ve ruhsal yapısını ayrıntılı olarak araştırırız demiştim. Araştırma sonuçlarına göre en çekingen, en gergin, en kolay etkilenebilir ve en içine kapanık çocukları ayırarak bir tek grupta toplarız. Sonra yavaş yavaş bu grup genişletilir. Önce arkadaş canlısı birkaç çocuk katılır aralarına. Daha sonradan bir iki iri kıyım erkek ya da kız; yani saldırganlık ve güç tutkunluğu eğilimi olan çocuklar. Üç karşıt uçtan küçük kız ve oğlanların birbirlerini tanımalarını ve birbirlerine hoşgörü göstermelerini sağlamanın en iyi yolu budur. Birkaç ay süreyle özenli bir denetim altında kaynaştırılan karşıt uçlar, bambaşka kalıtsal yaradılıştaki insanların da kendileri kadar yaşama hakkına sahip olduğunu kabul ederler.”⁹²

CYD'de ise sınıf ayrımı düzenin korunmasına yönelik alınan bir tedbirdir. Çünkü istikrarın ve düzenin korunması için insanların mutlu olması gerekir. İnsanlar kendi özelliklerinin farkında olup, o özelliklerle mutlu olurlarsa istikrar korunur. CYD'de sınıf ayrımı daha insanlar üretilirken belirlenir ve yöneticiler onların yazgılarını ve toplum içindeki yerlerini önceden belirlerler. Alfa, Beta, Delta, Gama ve Epsilon üretilen insan türleridir ve her birinin görevleri diğerlerinden farklıdır. Böylelikle insanlar kendilerine yüklenen özellikler ile mutlu bir yaşantı sürerler. Dünya Denetçisi'nin sınıf ayrımının gerekliliği hakkındaki fikirleri şöyledir:

“Mutluluğa ve istikrara inanıyoruz. Alfalardan oluşan bir toplum, eninde sonunda istikrarsız ve sefil olmaya mahkûmdur. Çalışanlarını yalnızca Alfaların oluşturduğu bir fabrika düşünün- yani ayrı olan ve akrabalık

⁹² Huxley, *Ada*, s. 228.

bağları olmayan, iyi bir mirasa sahip, özgür (sınırlar dâhilinde) iradesiyle seçim yapabilecek ve sorumluluk alabilecek bireylerden oluşsun. Bir düşünün!”⁹³

Bunun yanında, birbirlerinden farklı olan bu insan türleri kendi görevlerini yerine getirerek yaşamaktan memnundurlar ve hiçbir tür birbirine özenmeden yaşar. Hatta hipnopedya yöntemiyle birbirlerini sevmeleri bile engellenir, böylelikle herkes kendi bulunduğu konumdan mutlu olacaktır. Ayrıca sınıf ayrımı şu ifadelerle daha da açık hale gelir: “*Alt sınıflara ait dev barakalar ve bir ayırma duvarının diğer tarafında Alfa ve Beta üyelerine tahsis edilmiş daha küçük evler. Alt sınıflar siyah karınca sürüleri gibi kıvrılarak tek raylı istasyonuna yaklaşmaktaydılar.*”⁹⁴ Alt sınıflar sürü gibi karmaşık olarak betimlenirken, üst sınıfların daha düzenli oluşları ve alt sınıfları yadırgamaları bu toplumdaki eşitliğin birileri için daha fazla eşitlik olduğunu gözler önüne serer. Bu manzarayı gören ve bir Alfa olan Lenina’nın “*bir Epsilon olmadığımı memnunum*”⁹⁵ demesi ve bir Gama gördüğünde “*iyi ki Gama değilim*”⁹⁶ demesi sınıf ayrımının şartlandırmalarla kişilerin bilinçaltlarına başarılı bir biçimde yüklenmesinin bir örneğidir. Yine, Beta bebeklerine hipnopedya yöntemiyle şunlar öğretilir:

“ [...]ve Delta çocukları haki giyerler. Yo, hayır, ben Delta çocuklarıyla oyun oynamak istemiyorum. Epsilonlar daha da kötüler. Okuyup, yazamayacak kadar aptallar. Üstelik siyah giyerler ki siyah canavarca bir renktir. Beta olduğum için öyle mutluyum ki. Alfa çocukları gri giyerler. Bizden çok daha sıkı çalışırlar, çünkü korkulacak kadar zekidirler. Gerçekten de Beta olduğum için öyle mutluyum ki. Çünkü o kadar çok çalışmıyorum. Üstelik biz Gamalar ve Deltalardan çok daha iyiyiz. Gamalar aptaldırlar. Hepsi yeşil giyerler. Delta çocukları da haki giyerler. Yo, hayır, Delta çocuklarıyla oyun oynamak istemiyorum. Epsilonlar daha da kötüler. Okuyup yazamayacak kadar...”⁹⁷

CYD’de tüketimi desteklemek için de insanlara şartlandırma teknikleri kullanılarak birtakım öğretiler sunulur. Örneğin kitaplar hem yukarıda değinildiği gibi insanlara istenilen dışında bir şey öğretmemek içindir; hem de yöneticilerin kitap okuyarak vaktini geçiren bir insanın tüketimden uzak duracağından korktukları içindir. Tüketim, üretimin istikrarı için gereklidir ve bu davranış insanlara şartlandırmalarla

⁹³Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 287.

⁹⁴Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 107.

⁹⁵Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 109.

⁹⁶Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 95.

⁹⁷Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 52.

kazandırılır. Örneğin, Lenina sürekli hipnopedya yöntemiyle öğretildiği gibi “*Atıp kurtulmak onarmaktan iyidir. Yama artarsa refah düşer*”⁹⁸ cümlesini tekrarlayarak tüketim hakkındaki öğretilerin ne denli işe yaradığını doğrular. Hayatının bir kısmını Vahşi Ayrı Bölgesi’nde geçiren Linda da, orada yaşayan insanların eskiyen kıyafetlere yama yapmasını şaşkınlıkla karşılar. Çünkü ona bu toplumda yamanın refahı bozan bir şey olduğu öğretilmiştir. Linda, Lenina’ya şunları söyler:

“*Şu giysilere bak. Bu hayvan yünü asetata hiç benzemez. Yıllar geçse de bir şey olmuyor. Yırtılırsa yamaman gerekiyor. Fakat ben bir Beta’yım; Dölleme Odası’nda çalışıyordum; hiç kimse bana böyle bir şey öğretmedi. Benim işim bu değildi. Üstelik elbise yamamaya hiçbir zaman iyi gözle bakılmazdı. Delinince at ve yenisini al. Yama artarsa refah düşer. Doğru değil mi? Onarmak anti sosyaldir.*”⁹⁹

Tüketim, makinelerin çalışıp fabrikaların üretmesi için vazgeçilemeyecek bir şarttır. Yöneticiler ürün tüketimini ne pahasına olursa olsun desteklerler. Bunun yanında, çocukların tüketime katkı sağlamayacak oyunlar oynamasına dahi izin verilmez. Müdür’ün “*insanların, tüketimi arttırmaya hiçbir katkısı olmayan oyunları oynamasına izin vermenin ne kadar ahmakça olduğunu bir düşünsenize. Delilikten başka bir şey değil*”¹⁰⁰ ifadesi tüketimin toplumun her alanında yer aldığı ve vazgeçilmez olduğunun diğer bir göstergesidir. *Ada*’da ise tüketim konusu desteklenmez. Çünkü üretim ihtiyaç duyulan kadar yapılır. Böylelikle insanlar aşırı tüketime ihtiyaç duymazlar. Üretim ve tüketim arasında düzenli bir denge olduğundan tüketimi arttırmak için herhangi bir yöntem kullanılmaz. Toplumdaki insanlar ihtiyaçları kadar tüketirler ve bu biçimde mutlu yaşarlar. *Pala*’da Dr. MacPhail “*nüfusumuz çok olmadığı için bolluk içinde yaşıyoruz. Ancak, bolluk içinde olmamıza karşın, bugün Batıya boyun eğdiren kışkırtmaya -aşırı tüketime- karşı durabildik*”¹⁰¹ ifadesiyle tüketimi destekleme gereği duymadıklarını belirtir. Ancak *Ada*’da tüketimin desteklenmesi gerektiğini düşünen, *Pala* dışında yetişen Murugan vardır. Murugan, komşu ülke Rendang Lobo’da gördüğü yaşam biçimini *Pala*’da uygulamak ister. Örneğin Rendang’da gördüğü motosiklet ve otomobil gibi teknolojik oyuncakların hayaliyle yaşar. Bu türden hayallerinin karşılanabilmesi içinde *Pala*’nın petrol satışı

⁹⁸Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s.79.

⁹⁹Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 165.

¹⁰⁰Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, ss. 55-56.

¹⁰¹Huxley, *Ada*, s. 163.

yapmasının, ağır sanayiye ve teknolojik yenilikleri kabul etmesinin gerekli olduğunu savunur. Aşırı sanayileşme ve bunun sonucu aşırı tüketim, istikrarı sağladığı için distopik toplumlarda insanları refaha ulaştırırken, ütopyik toplumlarda köleliğin sebebi olarak görülen bu olgular mutsuzluğu ve yitikliği temsil eder. Mutlu olmayan insanlar ideal toplum düzenine ve birliğine karşı bir tehdit oluşturur. Bu da ütopyalarda ki kaçınılması gereken en büyük sorun olarak görülür.

Tüketim toplumlarını eleştiren distopyalarda tüketim, düzenin bir parçası olarak yaşamın her alanına nüfuz eder. Tüketimin böylesine önem taşıdığı bu distopyalarda boş zamanı doldurmak için bile çok ciddi bir planlama ve yatırım göze çarpar. Bu toplumlarda insanların boş zamanlarını eğlenerek geçirmeleri kapitalist sistemin kusursuz çalışabilmesi ve bu insanların sistem için daha ‘verimli’ olmaları açısından çok önemlidir. Bu yolla insanlar hoş vakit geçirerek tüketime katkı sağlarlar. Böylelikle de çalışmaları karşılığında sistemin onlara verdiği parayı yine sistem eğlenmeleri karşılığında onlardan geri toplar. Bu toplumlarda iş hayatı ve boş zaman arasında öylesine mükemmel bir denge oluşturulur ki insan, kendisini bu boş zamanı değerlendirme etkinliklerinden ‘zevk almak’ zorundaymış gibi hisseder. Özellikle daha çok tüketimin daha çok mutluluk getireceği fikri üzerine dayanan reklam kampanyaları bir çeşit propaganda gibi tüketim toplumu ideolojisinin sorunsuzca yayılmasını sağlar. Aslında bu toplumlarda insan tüketmez, insan içinde bulunduğu sistem tarafından tüketilir, ancak bunun farkında değildir. Bu sözde eğlenceler insanların çalışma saatleri dışında istediklerini yapabilecekleri, iş sorumluluğu taşımadıkları vakitlerini eğlenerek geçirmeleri üzerine kurulur dolayısıyla bu zamanlarda insanlar sistem açısından tehlike olan düşünmeden uzaktırlar ve düzen hakkında düşünmeyecek ya da onu sorgulamayacaktırlar.

CYD’de de birçok boş zaman etkinliği vardır ve insanlar çalışmadıkları zamanlarda bu etkinliklerle vakit geçirirler. Örneğin; Lenina çalışma zamanları dışındaki vaktini “*Engelli Golf*”¹⁰² ya da “*Hareketli Zemin-Roketli Duvar Tenisi*”¹⁰³ oynayarak, “*Calvin Stopes ve On altı Seksofoncusu*”¹⁰⁴na giderek dans edip şarkı söyleyerek geçirir. Oysa Lenina bir defasında Kuzey Kutbu’na gitmiştir ve

¹⁰² Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 95.

¹⁰³ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 140.

¹⁰⁴ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 110.

“[...] orayı sıkıcı bulmuştu. Yapabilecekleri hiçbir şey yoktu ve otel umutsuz denecek kadar eski tarzdı- yatak odalarında televizyon yoktu, kokulu org da yoktu, sadece en iğrencinden sentetik müzik ve iki yüzün üzerindeki konuk için yalnızca yirmi beş tane Hareketli Zemin-Duvar Tenisi Kortu vardı. Hayır, kesinlikle tekrar Kuzey Kutbu’nu görmek istemiyordu.”¹⁰⁵

Tüketim toplumlarında kişiler yalnızca teknolojiye değil, o toplumun düzenine artık o kadar bağımlı bir hale gelmişlerdir ki, ne zaman ne yapacaklarını sistemin kendileri için belirlemesini isterler. Lenina da sistemin dışına çıktığında çaresizdir. Yine, Bernard Marx’la buluştuğu bir gün bütün gününü onunla baş başa yürüyüş yaparak geçirmek zorunda kalır ve boş zamanını bu şekilde geçirmek ona oldukça anlamsız gelir, sonunda Bernard’ı “*Kadınlar Ağırıklet Güreş Şampiyonasının Yarı-Yarı Finallerini*”¹⁰⁶ izlemeye ikna eder. *CYD*’de kişilerin vakitlerini bu tür etkinliklerle geçirdikleri, bu yolla tüketime de katkı sağladıkları ve bu etkinlikleri vazgeçilemeyecek bir eğlence aracı olarak gördükleri açıktır. *Ada*’da ise ne tüketmek ne de insanları sıkıntılardan uzak tutmak amaçlı etkinlikler yoktur. *Pala*’daki insanlar düzenden ve yaşamlarından zaten memnun olduklarından böyle etkinliklere ihtiyaç duymazlar.

Distopyalarda zaman zaman çalışma hayatından ve düzenden bunalan insanlar, boş vakit geçirmenin dışında uyuşturucu kullanırlar. Böylelikle, hem bunalan insanın farkındalığının önüne bir set çekilmiş olur hem de insan tekrar mutluluğa sürüklenir. *CYD*’de yönetim tarafından “*soma*”¹⁰⁷ adı verilen uyuşturucu iş çıkışlarında yorgunluklarını atıp ertesi gün tekrar çalışabilmeleri için işçilere, cinsel ilişkiden önce zevk almak ve sorunlardan bunaldıklarında kaçış için insanlara dağıtılır. Soma ile insanların duygu ve düşünceleri bastırılarak sadece düzenden zevk almaları sağlanır. Dünya Denetçisi, soma için “*gevşeticiydi, uyuşturuyordu ve keyifli halüsinasyonlar sağlıyordu*”¹⁰⁸ diyerek insanları uyuşturucu kullanımı hakkında cesaretlendirir. Yine şartlandırma yöntemiyle insanlara öğretilen “*bir santimetreküpe bin musibet savuşturur*”¹⁰⁹ ifadesi insanların birbirlerine sık sık tavsiye ettikleri soma için kullanılır. Soma artık öylesine sıradan bir tüketim maddesi olmuştur ki ona sakız tabletleri ya da başka gıda türleri olarak rastlamak mümkündür. Böylelikle, kişiler bu uyuşturucu maddeye sistemin teşviki yüzünden kolaylıkla ulaşabilirler.

¹⁰⁵ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 124.

¹⁰⁶ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 126.

¹⁰⁷ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 84.

¹⁰⁸ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 84.

¹⁰⁹ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 85.

John'un geldiği Vahşi Ayrı Bölgesi'nde de sorunlardan kaçmak için "*meskal*"¹¹⁰ isminde bir uyuşturucu çeşidi kullanılır. Soma, uygarlığın uyuşturucusuyken, meskal, uygarlıktan uzak bir toplumun uyuşturucusudur ve sanki amaçları aynı değilmiş gibi bu farklılık vurgulanır. Sorunlarından uzaklaşmak için yüksek dozda soma alarak ölen John'un annesi Linda, Vahşi Ayrı Bölgesi'nde yaşarken soma bulamadığından meskal kullanır ve meskal'i şöyle betimler:

*"Sanırım John size anlatmıştır. Neler çektiğimi- tek bir gram soma yoktu ki alayım. Arada bir Pope getirdiği zaman içilen bir başka meskal. Pope tanıdığım çocuktuktu. Ama sonrasında o kadar kötü oluyorsun ki, meskalden sonra, peyotl alınca da hasta oluyorsun; üstelik o berbat utanç duygusu, içtiğinin ertesi günü daha da kötü oluyor."*¹¹¹

Vahşi Ayrı Bölgesi'nde de uyuşturucu bulunmasına rağmen, Linda'nın bunu kullandıktan sonra utanç duyması, o toplumda uyuşturucunun olmasına rağmen ayıp olabileceği izlenimini verir. Bu bağlamda, Londra ve Vahşi Ayrı Bölgesi'nde yaşayan insanlar kendi ütopyalarının sürekliliği için uyuşturucu kullanırlar. Bunun aksine, toplum düzenine karşı farkındalığı diğer insanlara göre biraz daha yüksek olan Bernard Marx, Lenina ile buluşmaya ilk başladığı zamanlarda ve bu zamanlardan önce somaya karşıdır. Somanın insanı kendisi dışında biri yaptığını savunarak soma kullanmayı "*Suratsız da olsam kendim olayım. Ne kadar neşeliyse de başka biri olmak istemem*"¹¹² diyerek reddeder. Örneğin Lenina'nın Henry'nin yanına gitmesinden dolayı üzüldüğü bir anda Benito Hoover'ın onun bu sıkıntılı haline karşılık "*Ama bence sen çok somurtkansın! Sana bir gram soma lazım*"¹¹³ diyerek soma kullanmasını önerdiğinde oldukça sinirlenerek oradan uzaklaşır. Ancak Lenina'yla buluşmaları arttıkça kendisi de sorunlardan kaçma yolu olarak görerek soma kullanmaya başlar.

Ada'da da uyuşturucu kullanımı yaygındır, ancak kullanım amacı farklıdır. Zehirli mantarlardan elde edilen ve "*Mokşa*"¹¹⁴ adı verilen bu uyuşturucu CYD'dekinin aksine insanları uyuşturmaktan çok onların gerçeklerin farkına vararak aydınlanmalarını sağlamak için kullanılır. Dr. Robert mokşa için:

"Avrupa'da yetiştirilme talihsizliğine uğradığından Murugan bunu uyuşturucu diye adlandırıyor [...] Oysa biz, tam tersine, bu nesneye güzel adlar takmışız:

¹¹⁰ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 163.

¹¹¹ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, ss. 163-164.

¹¹² Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 127.

¹¹³ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 92.

¹¹⁴ Huxley, *Ada*, s. 153.

mokşa, gerçeklerin açıklayıcısı, hakikat ve güzellik ilacı. Ve bu adların uygunluğunu kişisel deneylerimiz bize kanıtlamıştır”¹¹⁵

ifadesini kullanarak onun kullanım amacını ve gerekliliğini açıklar. Dr. Robert mokşa'nın gerçeklikle ilgisi olmadığını savunan Murugan'a da şunları tavsiye eder:

“Sana bizi yanılısamalar ve düzmece uyanışlar içinde yüzen bir sürü keyfine düşkün uyuşturucu tutkunu olarak tanıtmışlar. Dinle, Murugan- kafana sokuşturulan bu yalanları unut. Dört yüz miligram bağımsızlaşma ilacı al, etkilerini kendi gözlerinle gör. Kendi kişiliğin hakkında, içinde yaşadığın, öğrendiğin, acı çektiğin ve sonunda da öleceğin bu anlaşılmaz dünya hakkında sana neler öğretebileceğini gör. Öyle ya, sen de bir gün öleceksin- belki elli yıl sonra, belki yarın. Kim bilir? Ama ölüm bir gerçek, hazırlıklı olmamak ise aptallık.”¹¹⁶

Soma, CYD'de dini ayinlerde de kullanılır. Bernard Marx *“Fordson Cemaat İlahievi”*¹¹⁷ ne gider. Burada toplantılar düzenli olarak yapılır ve Bernard geç kalmaktan korktuğundan telaş içerisinde. Bu bağlamda, dinin de kontrol ve baskı altında yapıldığı açıktır. Ayin, on iki kişinin yuvarlak bir masa etrafında oturması ile başlar. *“İçinde çilek dondurmalı soma bulunan kupa elden ele dolaştırılır ve benliğimin silinişine içiyorum duasıyla on iki kez büyük yudumlarla içilir.”*¹¹⁸ Ayinde soma kullanılması yüce varlık olan Ford'u hissedebilmek için insanların kendilerinden geçmelerini kolaylaştırmaktır. Müzik sürekli olarak çalarken ellerinde dolaştırdıkları kupayı içerler ve içerken ilk ilahiyi okurlar:

*“Fordum, on ikiyiz biz; bizi bir eyle,
Sosyal Nehir'deki damlalar misali;
Ah, güç ver bize koşalım birlikte
Parlak Dört-tekerin gibi çevikçe.”*¹¹⁹

Bu ilahi ile Hristiyanlık'taki İsa peygamberin on iki havarisine vurgu yapılmış olabilir. Böylelikle, din teknoloji, peygamber Ford, on iki havari ise bu insanlardır. İkinci ilahi ise kupanın *“Yüce Varlık'a içiyorum”*¹²⁰ denilerek içilmesi ile okunur:

“Gel, Yüce Varlık, Sosyal Dost,

¹¹⁵ Huxley, *Ada*, s. 153.

¹¹⁶ Huxley, *Ada*, s. 157

¹¹⁷ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 114.

¹¹⁸ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 117.

¹¹⁹ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 117.

¹²⁰ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 117.

*On ikiyi silip bir eyleyen!
Ölmeye can atarız, çünkü sonunda,
Daha yüce hayattır bizi bekleyen.”¹²¹*

Bu ilahi ile soma etkisini daha da göstermeye başlar ve üçüncü ilahi “*Yüce Varlık’ın gelmek üzere oluşuna içiyorum*”¹²² diyerek okunur:

*“Hisset Yüce Varlık’ın gelişini!
Neşelen ve neşe içinde öl!
Davulların müziğinde eri!
Bende seni, sende beni gör.”¹²³*

Bu son ilahi ile birlikte kendilerinden iyice geçen insanlar, Ford’u hissettiklerini düşünerek “*Toplu seks-poplu seks*”¹²⁴ haykırıları içerisinde dans ederler. Tanrının ve aşkın askıya alındığı bu dünyada din dahi cinsellikle bağdaştırılmıştır. Bu sanayi toplumunda Ford’un tanrılaştırılması gözler önüne serilir. Zaten eserin zamanı Ford’dan Sonra 632’dir. Yani, Ford milat olarak kabul edilir. Bunun yanında, Kuluçka Merkezi müdürü, Dünya Denetçisi’nin odasında kitaplar bulunmasından duyduğu korkuyu “*Ford bilir daha neler vardı*”¹²⁵ ifadesiyle belirterek Ford’un tanrısallığına vurgu yapar. John, Dünya Denetçisi’ne Tanrı’yı bu toplumdaki insanlara neden anlatmadıklarını sorduğunda, Dünya Denetçisi dinlerin de tıpkı tarih gibi eski olduğunu ve Tanrı’nın eskide kaldığını ileri sürer. Ayrıca, insanların yaşlandıkça Tanrı’ya ilgi duyduklarını ve bu toplumda yaşlılık olmadığından buna gerek olmadığını belirtir. Aslında insanlar üretim, tüketim, cinsellik ve uyuşturucu karmaşasında din, aşk ve ölüm gerçeklerini yadsıyacak kadar mekanikleşip özünden uzaklaşmış, yani insan olmaktan çıkmıştır.

Bunun yanında, Dünya Denetçisi Tanrı’ya inandığını ancak Tanrı’nın farklı zamanlarda kendini farklı biçimlerde gösterdiğini düşünür. Örneğin modern zamanda Tanrı “*kendini yokluk şeklinde gösteriyor, sanki hiç yokmuş gibi*”¹²⁶ diyerek Tanrı sorununun modern dönemle ilgili olduğunu savunur. Dünya Denetçisi’nin bu cevaplarına karşılık John “*fakat Tanrı, yüce, güzel ve kahramanca olan her şeyin*

¹²¹ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 117.

¹²² Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 118.

¹²³ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 118.

¹²⁴ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 121.

¹²⁵ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 61.

¹²⁶ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 302.

gerekçesidir"¹²⁷ der. Ancak Dünya Denetçisi, düzenli uygarlıklarda kimsenin toplum içinde bunlara ihtiyacı olmadığını savunur. Yani, modern dönemde Tanrı'ya gerek yoktur, onun yerine Tanrı gibi her şeye kadir olan teknoloji vardır.

Genelde ütopyalarda din biraz daha farklı ele alınır. Farklı dinsel grupların çizdiği ütopyaların yanı sıra, bazen farklı inançtan insanların uyumu da söz konusu olur.

*"Ütopya toplumlarında din konusunda, geneli itibariyle bir özgürlük anlayışı vardır. Yani yazarlar, ütöpik sistemin ne kadar hoş görülü ve halkı mutlu etme gayreti içinde olduğunu anlatmak için, insanların din konusunda kendi hür iradeleriyle hareket ettiklerini göstermek istemektedirler. Din konusunda serbestlik olduğunu belirten yazarların yine de bağlı buldukları inanç doğrultusunda tasarladıkları toplumların dinlerini belirledikleri söylenebilir. Din seçme konusunda gösterilen bu hoşgörü dinsizlik tercihinde ise asla gösterilmeyip cezalandırılma yoluna gidilmiştir."*¹²⁸

Bir ütopya olarak ele alındığında *Ada*'daki toplumda da insanların dinlerini seçmeleri hoşgörü ile karşılanır. Bu toplum genel itibariyle Budizm'in bir kolu olan ve kuzey Budizm'inin farklılaşmış ve geliştirilmiş bir biçimi olan Mahayana'ya inanır. Bununla birlikte, *Pala*'daki Budizm'e ilaveten Hinduizm'in bir kolu olan Tantra'ya da inanılır. *Pala*'da Ranga isiminde bir kişi, Will'e kendi dinlerini şu şekilde açıklar:

*"Budizm aşağı yukarı bin iki yüzyıl önce Pala'ya gelmiş. Hem de bize daha yakın olan Seylan'dan değil de, Bengal'den ve Bengal kanalıyla Tibet'ten. Sonuç: Bizler Mahayana kolundayız ve bizim Budizmimiz Tantra ile iç içedir."*¹²⁹

Seçtikleri bu din ile kendi benliklerine ulaşma yolunda daha da özgürleştiklerini düşünürler. İsteklerine karşı koymaktan çok isteklerini doyuma ulaştırırlar. *CYD*'dekine benzer olarak *Ada*'da da dini ayinlerde, mokşa kullanılır. Ancak, mokşa, somanın benliğin silinişinde kullanılmasından çok, benliğin farkına varma ve öz benliğe ulaşma adına kullanılır. Dr. Robert, dinlerini nasıl uyguladıklarını Will'e şöyle anlatır:

"Bizim ayinimiz dinsel laf kalabalığı düzeyini aşar. Mokşa ilacının yardımıyla sözlerin ötesindeki somut gerçek yaşanır. Somut gerçek bir önerme değildir; bir var olma duyarlılığıdır. Biz çocuklarımıza dualar ezberletip, duygusal simgelere tapınmayı öğretmeyiz. Dinin en derin gerçeklerini öğrenme zamanı geldiğinde

¹²⁷ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 305.

¹²⁸ Erol Hekim, *Yeni Atlantis, Güneş Ülkesi, Ütopya, Yalnızız, Balık İzlerinin Sesi ve Ankara Adlı Eserlerdeki Hayali Dünyaların Karşılaştırılmaları*, (Yüksek Lisans Tezi) Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya, 2004, s. 15.

¹²⁹ Huxley, *Ada*, s. 85.

onları bir uçuruma salar, ardından her birine dört yüz miligram gerçek açıklayıcısı veririz. Kafası çalışan herhangi bir oğlan ya da kıza gerçeğin özü konusunda bir fikir veren bir çift dolaysız somut gerçek yaşantısı.”¹³⁰

Pala’da dinin özgürce yaşandığı açıktır. Bununla birlikte, Tantrik inançta var olan isteklerin doyuma ulaştırılması cinsellikle de ilgilidir. Aşk Yogası adı verilen “Maithuna” kutsal ve bedensel bir yogadır. Ranga’ya göre “*Maithuna yaptığınızda bedensel aşk kutsal aşkla özdeşleşir.*”¹³¹ Bunun yanında maithuna, Freud’un çocuk cinselliği hakkındaki görüşleriyle de ilgilidir.

“Hepimizde doğuştan var olan ve tüm bebeklik ve çocukluk döneminde yaşadığımız cinsellik, cinsel organlar üzerine yoğunlaşmamıştır; tüm ergenliğimize yayılmış bir cinselliktir. Kalıtsal cennetimiz. Ama çocuk büyüdükçe cennet yitilir. Maithuna bu yitik cenneti yeniden bulmak, yaratmak için geliştirilmiş bir yöntemdir.”¹³²

Böylelikle, Pala’da cinsellik öz benliğin aranışı yani bir tür aydınlanmadır. Murugan ismindeki kişi Pala da yetişmemiş olması sebebiyle maithuna’nın anlamsız olduğunu düşünür ve Palalıların sürekli olarak bu anlamsızlık doğrultusunda yaşadıklarına inanır. Ona göre bu bir tür mutluluk değil, “*olsa olsa aptallık, pislik. Kalkınma dururken seks, seks, seks.*”¹³³ Avrupa’da yetişen Murugan, mutluluğun yollarından birinin seks olduğuna karşı çıkar, ona göre asıl mutluluk kalkınma ile sağlanır. Zaten, petrol zenginliği olan Pala petrolden para kazanmalıdır. Yani, onun bakış açısına göre mutluluk paradır.

CYD’de cinsellik ne bir benlik arayışdır ne de mutluluk aracıdır. Orada cinsellik hayatın sıradan bir parçasıdır ve çocuklara erotik oyunlar oynatmanın gerekliliği üzerinde durulur. Özellikle kadınlar cinsel birer obje olarak görülürler ve kadınların fiziksel görünüşleri oldukça önemlidir. Yaşamlarında onları ilgilendiren tek şey, cinsellik adına güzel ve temiz görünmek ve güzel kıyafetler giymektir. Örneğin Lenina ve Fanny bir araya geldiklerinde sadece erkeklerden ve kıyafetlerden bahsederler. Hatta Lenina’nın tek bir kişi ile uzun süre beraber olması toplum tarafından yadırganır. Çünkü bu toplumda “*herkes herkese aittir*”¹³⁴ ve kadınlar diğer erkekleri cezp etmek için kendilerine özen göstermelidir. Bunun yanında, erkekler de kadınlara sadece fiziksel yönden ihtiyaç duyarlar ve rahatlıkla kendi kız arkadaşlarını birbirlerine tavsiye ederler.

¹³⁰ Huxley, *Ada*, s. 178.

¹³¹ Huxley, *Ada*, s. 86.

¹³² Huxley, *Ada*, s. 87.

¹³³ Huxley, *Ada*, s. 152.

¹³⁴ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 67.

Bu durum toplum için oldukça olağandır. Cinsellik hayatın vazgeçilmeyen bir parçasıdır ve soma sayesinde bir rahatlama aracı olarak görülür. Örneğin Henry Foster kendi kız arkadaşı olan Lenina hakkında bir başka arkadaşına şunları söyler: “*Ah, muhteşem bir kız. Harika, etine dolgun. Daha önce onunla birlikte olmadığına şaşırırım*”¹³⁵ Bu konuşmadan sonra ise Lenina’yla mutlaka birlikte olması gerektiğini, nasılsa herkesin herkese ait olduğunu vurgular. Farkındalığı diğerlerinden biraz daha fazla olan Bernard Marx ise iki erkeğin arasında geçen bu konuşma karşısında şunları düşünür: “*Lenina’dan bir et parçasıymış gibi bahsediyorlar. Burada onunla birlikte ol, orada onunla birlikte ol. Koyun eti misali. İyice koyun etine indiriyorlar onu.*”¹³⁶

Gerçekten de bu toplumda kadınlar birer et parçasıdır ve kendileri bu durumdan rahatsız değildir. Hatta Lenina, her fırsatta Bernard’a kendisini güzel bulup bulmadığını, etine dolgun olup olmadığını sorar. Modern toplumlarda, medya aracılığıyla kadınlara güzel görünmenin önemini sık sık hatırlatan propagandalar sebebiyle kadınlar yaşamlarının merkezine dış görünümü koyarak, kendi içsel değerlerinden vazgeçerler. Farkında olmadan ya da sonraları farkında olsalar da umursamayarak kendilerini cinsel obje olarak görmekten memnundurlar. Cinsellik oldukça olağandır ve daha önce de değinildiği gibi toplu seks yapılır. Bu toplumda cinselliği cesaretlendirici duygusal filmler gösterilir ve bu filmlere gösterilen rağbet oldukça fazladır. İnsanlar iş çıkışlarında boş zamanlarını geçirmek için bu erotik filmlere giderler. John için ise durum farklıdır. Shakespeare’den öğrendiklerine göre eğer iki insan arasında duygusal bir bağ varsa bu kişiler evlenmelidirler ve birbirleri adına asilce şeyler yapmalıdırlar. Bu sebepten, Lenina’dan çok hoşlanmasına rağmen Lenina’nın ona seks teklif etmesine kızar ve onu fahişelikle suçlar, oysa Lenina buna bir anlam veremez. Çünkü onun toplumunda bu oldukça olağandır. Diğer bir kadın karakter olan Linda, Vahşi Ayrı Bölgesi’nde yaşarken erkeklerle beraber olur ve oradaki kadınlar onu erkeklerini ellerinden almakla suçlayarak döverler. Bu duruma anlam veremeyen Linda, o toplum için kötü kadın ilan edilir. Eserin sonunda da John kendini kırbaçlarken iffetsiz olduğunu düşündüğünden Lenina’yı da kırbaçlayarak öldürür. Onun çektiği acıdan zevk alan bir grup insan ise büyük bir toplu seks gerçekleştirirler.

Kadınların metalaştırıldığı ve cinselliğin anlamsız olup sadece doğal bir ihtiyaç olduğu bu toplumda evlilik kavramı da tabii ki anlamsızdır. İnsanlar herkesin herkese

¹³⁵ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 72.

¹³⁶ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 74.

ait olduğu görüşünden öyle memnundurlar ki evliliğe gerek olmadığını ve evliliğin uygar olmayan toplumlara ait olduğu görüşünü savunurlar. Örneğin Lenina, John'un evlenme teklifini “*korkunç bir fikir!*”¹³⁷ olarak değerlendirir. Bunun yanında, evlilik beraberinde tek eşliliği getireceğinden bu toplum için sakıncalıdır da. Tek eşlilik duyguları harekete geçirir, aile olmayı arzulayan insan çocuk yapar, akrabalar edinir ve böylelikle de toplumun refahından çok kendinin ve kendine ait olanın refahını düşünür. Yani tek eşlilik bireyselliği tetikler, ki bu distopya da kaçınılması gereken bir şeydir. Bu bağlamda, toplum refahının her şeyin üzerinde tutulduğu bu toplumda evlilik, akraba ilişkileri ve doğal yollardan üreme yasaktır. Hatta bu kavramların görüldüğü toplumlar uygarlıktan yoksun toplumlar olarak betimlenir. Örneğin bir zamanlar Vahşi Ayrı Bölgesi'nde yaşayan Linda, Pope adında biriyle evlenir ve buna bir anlam veremez. Oraya geziye giden Lenina da bu türden akraba ilişkilerini anlamsız bulur.

Ada'da ise evlilik vardır. İnsanlar evlenirler, çocuk yaparlar ve bu biçimde yaşamaktan mutludurlar. *Pala*'da insanların eşlerinden biri öldüğünde bir başkasıyla evlenmesi de söz konusu olabilir. Örneğin Susila'nın kocası Dugalt ölmüştür ve herkes Susila'nın tekrar evlenmesi gerektiğine inanır. Yine Dr. Robert ve Lakshmi, Shanta ve Vijaya evlidirler. Bunun dışında, evlilik konusuna ayrıca değinilmez.

Evliliğin doğal olduğu *Pala*'da aile, ebeveyn ve çocuk konuları *CYD*'de olduğundan farklıdır. *Pala*'da insanların evlenmesi, aile ve çocuk kavramları önem taşır. İnsanlar kendi ailelerini kurarlar ve çocuk yaparlar. Çocuklarını zaman zaman doğal yollarla doğurup, doğal yollarla yetiştirirken, zaman zaman çocuklarını çeşitli sebeplerden yapay döllene teknikleriyle yaparlar. Huxley'in bu konudaki gelecek öngörüsü, günümüz dünyasına bakıldığında gerçekleşmiş gibi gözükür. Klonlama, sperm bankaları ve laboratuvar ortamında yapay döllene artık günümüz gerçekleri arasındadır. Will, Shanta'yla çocuğunu emzirirken tanıştığında Shanta, Will'e “*umarım Bay Farnaby doğallığa karşı değildir*”¹³⁸ der ve “*bebek annesinin sözlerini haklı çıkarmak istercesine ağzını kahverengi meme başından çekerek geçirdi*”¹³⁹ cümlesi ile de annelik, aile ve doğallık vurgusu yapılır.

¹³⁷ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 250.

¹³⁸ Huxley, *Ada*, s. 208.

¹³⁹ Huxley, *Ada*, s. 208.

Ebeveynler çocuklarını kendi kurdukları aileler dışında KEEK adı verilen “Karşılıklı Evlat Edinme Kulüpleri”¹⁴⁰ içerisinde yetiştirirler. Pala’da aile kavramı ve çocuk yetiştirme işi çok önemli kavramlardır. Çünkü burada, bu mutluluk adasında mutluluğun sürdürülebilmesi için temel olarak insanın sağlığının ve mutluluğunun gerekli olduğu düşünülür. Bu bakımdan, doğal bir aile yapısı içinde yetiştirilen çocukların ailelerin karşılaştığı sıkıntılar sonucunda yanlış edinimler kazanmamaları için kurulan KEEK’lerde yetiştirilmeleri çözüm olarak görülür. Çünkü aile içinde oluşan sorunlardan çocukların ve ebeveynlerin kaçabilecekleri farklı bir aile ortamı aranır. Bu kulüpler aracılığıyla “Yirmi çift ana- baba, sekiz dokuz tane eski anne ve baba, kırk elli tane her yaştan çocuk” daha mutlu ve daha geniş bir aile oluşturur. Huxley’in kendi aile yaşantısında annesinin ölümü ile başlayıp, kardeşinin intiharı ve babasının aileden koparak başka biriyle evlenmesi ile devam eden çalkantılardan dolayı yazar mutlu ailenin önemini vurgulamak ister gibidir. Will’in KEEK’leri Yeni Çin komünlerine benzetmesine karşılık olarak Susila şunları söyler:

“KEEK ile komün arasında dağlar kadar fark var. KEEK devlet eliyle değil, kendi üyelerince yönetilir. Üstelik biz askeri düzenden yana değiliz. Amacımız iyi parti üyeleri değil, iyi insanlar yetiştirmek. Biz dogmalar aşamayız. Ve son olarak, çocukları ailelerinden kopartmayız- tam tersi, çocuklara fazladan ana babalar, ana babalara da fazladan çocuklar veririz. Böylece, bebekliğimizden başlayarak daha geniş bir özgürlük ortamında yaşarız; yaşamımız büyüdükçe özgürlüklerimiz genişler ve yaşam deneyimlerimizi çeşitlendirme olanağımız olur, daha çok sorumluluk yüklenebiliriz”¹⁴¹

Ada’da evlilik, aile ve çocuk kavramları önem taşır ve bireysel mutluluğu arttırma amacıyla düzen bu şekilde işler. CYD’de ise evliliğin olmayışı sebebiyle aile ve çocuk kavramlarına da farklı bir bakış açısı getirilir. Birbirine akrabalık bağları olan aile üyeleri, onların yaşadıkları evler ve çocuk kavramları Dünya Denetçisi tarafından şu şekilde açıklanır:

“Ev, ev- boğucu bir yaşam; bir erkek, düzenli olarak çocuk doğuran bir kadın, her yaştaki erkek ve kız çocuklarından oluşan bir güruhun balık istifi yaşadığı birkaç küçük oda, hava alamazsın, boş yer bulamazsın; mikroptan arındırılmamış bir hapisane; karanlık, salgın hastalıklar ve kötü kokular.”¹⁴²

¹⁴⁰ Huxley, *Ada*, s. 102.

¹⁴¹ Huxley, *Ada*, s. 103.

¹⁴² Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 63.

Evin karamsar bir biçimde betimlenmesi evi önemsizleştirmek, bir başka deyişle aile hayatını yıkmak içindir. Çünkü insanlar kendilerini bir aileye ve akrabalara ait hissedilerse, toplum zararına da olsa kendi aile ve akrabalarının menfaatleri doğrultusunda hareket ederler. Distopyalarda insanların içinde var olan aidiyet arzusu aileye karşı değil topluma karşı olmalıdır ki düzen bozulmasın. Bunun yanında, çocuklar, yani insanlar bir seri üretim fabrikasında yapay yollarla elde edildiğinden hiçbir çocuğun anne ya da babası yoktur. Hatta bu kavramlar toplum içinde argo ve komik sözcükler olarak algılanırlar. Örneğin bir gün Lenina asansörde, herkesin yanında Bernard'a buluşma teklif eder ve bunun üzerine Bernard'ın yüzü kızararak utanır. Lenina ise Bernard'ın bu tepkisi üzerine şunları düşünür: *“açık açık şaka yapmış olsam annesinin adını ya da benzer bir şeyi sormuş olsam bu kadar rahatsız olmazdı.”*¹⁴³

Anneliği böyle komik ve müstehcen gören bir toplum üyesi olan Lenina, Vahşi Ayrı Bölgesi'nde bebeğini emziren bir anne gördüğünde de bu durumu uygarlıktan yoksun ve iğrenç bulur. Bu toplumda anne sözcüğünün yanı sıra baba sözcüğü de oldukça komik ve müstehcendir. Kız arkadaşı olan Linda'nın Vahşi Ayrı Bölgesi'nde kalması ve bir daha ondan haber alamaması üzerine bir çocuğu olduğunu öğrenen Kuluçka Merkezi müdürü Thomas, John'un ona *“babam benim!”*¹⁴⁴ diyerek haykırması üzerine utanarak oradan ayrılır ve tatile çıkar. Ancak bu toplumun dışında yetişen ve doğal yollarla dünyaya gelen John için annesi Linda oldukça önemlidir. Linda'da bu toplumda yetiştiğinden John'a karşı bazen nefret bazen de tanımlayamadığı bir sevgi duyar. Ancak John onu çok sever, Londra'ya geldikten sonra sadece soma alarak odadan dışarı çıkmamasına rağmen sürekli Linda'yı ziyaret eder ve öldüğünü gördüğünde ise çok büyük bir acı duyar. John'un Linda'ya karşı gösterdiği bu tutum bu toplum tarafından oldukça tuhaf karşılanır ve anlaşılamaz. Böylelikle, bu toplumda düzen, insanları aile, ebeveyn gibi güçlü duygular içeren kavramlardan uzak tutularak sağlanır.

Çocukların bile teknoloji ile seri üretim sonucu üretildikleri bu toplumda bilim oldukça gelişmiştir. Ancak, bilim de yönetimin elindedir ve sınırlıdır. Dünya Denetçisi değişimin zarar getireceğine inanmaları ve savaşlardan sonra bilimin kötüye kullanılması sebebiyle bilimin kontrol altına alınmasını şu sözlerle ifade eder: *“[...]/Salt*

¹⁴³ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 89.

¹⁴⁴ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 201.

bilim konusunda yapılan her buluş, yıkıcılık potansiyeli taşır. Bazen de her bilim dalına olası bir düşman muamelesi yapmak gerekir. Evet, bilime bile."¹⁴⁵

Bilim gelişirse insanlar da bilimin geliştirilmesi gerektiğine inanabilirler ve böyle bir durumda istikrar ve düzen tehlikeye gireceğinden bilim sınırlı tutularak sadece amaca hizmet ettiği müddetçe desteklenir. Örneğin nüfusun kontrol altında tutulması düzenin korunmasına hizmet ettiğinden önemli bir konudur ve bilim ve teknoloji sayesinde üst düzey doğum kontrol yöntemleri geliştirilerek nüfus kontrol altına alınır. Nüfus gerektiği kadar ve yeterli sayıda olmalıdır ki, insanlar kontrol altında tutularak düzen korunabilsin. Bir başka deyişle, bilimsel ve teknolojik gelişmelerle kontrol altında üretilen insanların yaşamlarını kontrol altında tutulabilmek için nüfus sabitlenir. Doğum kontrol yöntemleri yöneticiler tarafından sağlanarak, her insanın bu yöntemlere uyması beklenir. Örneğin Lenina cinsel ilişkiden önce soma almasına rağmen, doğum kontrol yöntemlerinin hepsini uygular. Doğum kontrol yöntemleri, nüfusun sabit tutulması, düzenin korunması için hayati önem taşır.

Ada'da bilim ve teknoloji insanlığın yararına kullanılmak üzere geliştirilir. Yani insanların hayatını kolaylaştırmak için bilim ve teknoloji sınırlı tutulur. Çünkü gelişen bilim ve teknoloji halkın mutluluğunu tehlikeye atabileceğinden denetim altına alınır. İnsanların yararına olan gelişmeler ise desteklenir. Örneğin ütopya toplumlarında da bilim ve teknoloji nüfusun sabit ve kontrol altında tutulması için kullanılır. Prezervatif ve maithuna ile korunan insanlar, nüfus kontrolünü önemser. Doğum kontrol araçları devlet tarafından dağıtılır. Ranga, Will'e "*Postacı her aybaşı otuz gecelik gereksinimimizi kapımıza bırakır*"¹⁴⁶ der. Bunun yanında, Dr. Robert nüfus ile ilgili Will'e "*aşırı üreme denetim altına alınmadıkça ekonomik sorunların çözümlenmesi için en ufak bir umut, en küçük bir olasılık yoktur. Nüfus artışı tırmadıkça refah azalır*"¹⁴⁷ der.

CYD'nin son bölümlerinde Dünya Denetçisi'nin John'a oradaki düzeni anlatmasına karşılık "*ben keyif aramıyorum. Tanrı'yı istiyorum, şiiir istiyorum, gerçek tehlike istiyorum, özgürlük istiyorum, iyilik istiyorum, günah istiyorum*"¹⁴⁸ diyerek öğrendikleri ve tecrübe ettikleri arasında kalan John, kendini hiçbir yere ait hissedemez ve teknolojiden uzak kalabileceği ıssız bir fenere gider. Uygarlıktan arınmak için geldiği

¹⁴⁵ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 290.

¹⁴⁶ Huxley, *Ada*, s. 90.

¹⁴⁷ Huxley, *Ada*, s. 163.

¹⁴⁸ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 309.

bu yerde uygarlıktan uzak kalmaya çalışsa da duyduğu suçluluk duygusu yüzünden kendini ziyarete gelen Lenina'yı kırbaçlayarak öldürür ve ertesi gün kendisine gelince yaptıklarından pişman olarak kendini asar. Böylelikle, modern topluma ayak uyduramayan insan toplum tarafından cezasını bulur ve ölüme terk edilir. Modern topluma ayak uydurmayı başarabilen insanlar ise sahte de olsa mutlu olarak, değerlerden uzak, onlar için yeterli olanla yaşamlarına devam ederler. Sonuç olarak, kurgulanan distopik düzen bozulmaz, çarklar dönmeye, makineler çalışmaya, teknoloji üretmeye devam eder. Huxley, yirminci yüzyılda yayınladığı bu eseriyle içinde bulunduğu topluma gelecek ile ilgili uyarıda bulunur.

Ada'nın sonunda ise Pala, Albay Dipa ve Murugan tarafından ele geçirilir. Bu mutluluk adası istilacıların gelmesiyle dünya üzerinde tek olan varlığını yitirir. Böylelikle dünya üzerinde iyi bir yaşamın tecrübe edilebileceği bir uzam kalmaz. Eserin son cümlesinde Myna isimli kuşların dikkat çağrılarını okura algısını açık tutması için yapılan bir uyarı niteliğindedir. Bunun yanında, Huxley'in eserin sonunu yorumla açık bırakması okurun eserin sonunu kendi algısına göre şekillendirmesine olanak tanır.

Ada'nın ütopya geleneğine uymayan bu bitiş sahnesi ve *Ada*'da bulunan ve aşağıda anlatılan birçok örnek sebebiyle eserin anti-ütöpik bakış açısına göre değerlendirilmesi üzerinde durulmalıdır. Anti-ütopya, birinci bölümde de belirtildiği gibi ütopyaların kurgulanma sebebi, kurgulanmalarına sebep olan insan arzuları ve ütopyaların gerçekleştirilebilirliği ve sürdürülebilirliği üzerine sorular sorar. Distopya ya da ütopya yazarın içinde bulunduğu topluma olan hoşnutsuzluğunu eleştirirken; anti-ütopya tam anlamıyla ütopyacılığın veya eutopianın (iyi yer) eleştirisidir. John Huntington *The Logic of Fantasy: H.G. Wells and Science Fiction* isimli eserinde anti-ütopyayı, “*ütopya ve distopyanın tutarlılığına karşı kuşkucu bir tür*”¹⁴⁹ olarak tanımlar. Huntington “*eğer ütopyacı veya distopyacı form sosyal açmazları basit, hatasız yapılar üretmekle çözmeye eğilimli ise anti-ütopyacı form da hatalar arar, sorular sorar ve şüpheler uyandırır*”¹⁵⁰ der. Bir başka deyişle, anti-ütopya, ütopyaların gerçekleşme ihtimalini ya da yazılmalarında ki sebepleri eleştirir.

Ada ütopya geleneğine uygun bir yapı içinde kurgulansa dahi, Huxley'in edebi hayatı boyunca sergilediği tutum ve insanlığın kendi sonunu hazırlamaktaki becerisine olan sabit inancı sebebiyle, kuşkulara neden olur. 20. yüzyılın sıkıntı dolu tarihinden

¹⁴⁹ Huntington, s. 142.

¹⁵⁰ Huntington, s. 143.

haberdar olan ve 21. yüzyılda insanlığın daha da kötü bir durumun içine sürüklendiğini gözlemleyen okurun gözünde ütopyalar hala gerçekleşmesi olanaksız hayali kurgular olarak yer eder. Bunun yanında, Huxley'in eserin sonunu açık bırakarak, yorumu okuyucuya bırakması ise eserin ütopyacı niteliğinin sorgulanmasına yol açar. *Ada*'yı ütopya olarak nitelendiren eleştirmenler eserin açılış ve kapanış sahnelerindeki detaylara değinmez ve sonu ile ilgili bir çıkarımda bulunmazlar.¹⁵¹ Bu bağlamda, eserin incelenmesi sürecinde anti-ütopya özelliği taşıyan unsurların göz ardı edildiği ya da buradaki incelemeden farklı bir bakış açısı ve üslubun kullanıldığı netleşir.

Eser, Aristoteles'den aktarılan bir ifade ile başlar: "*İdeal olanı tasarlarlarken istediklerimizi üstlenmeliyiz; fakat imkânsızlıklardan kaçınmalıyız*"¹⁵² ifadesi eseri ütopya olarak nitelendiren bir bakış açısıyla olumlu bir giriş olarak algılanır. Amacı ideal bir toplum düzenini örneklemek olan bir yazarın kullanacağı bu alıntı, okuyucuya yol gösterici olabilir. Eserin geneli değerlendirildiğinde Doğu ve Batı medeniyetlerinin bir ahenk oluşturacak biçimde harmanlandığı toplum yapısı anlatılır. Bu tür toplum yapısı yüzyıllardan beri insanlığın hayali olmaktan öteye gitmemiştir ve özellikle eserin yazıldığı dönem içerisinde bu seçenek olasılık dâhilinde görünmez. İkinci Dünya Savaşı'nın yıkıcı sonuçlarından hemen sonra, 1950'li yılların başından itibaren dünya üzerindeki genel kanı devletlerin ve milletlerin bir araya gelmesi mümkün olmayan kutuplara ayrıldığı yönündedir. 1956 yılındaki Süveyş Kanalı Krizi İngiltere ve Fransa gibi batılı devletlerin doğudaki sömürgecilik faaliyetlerine devam etmek istediklerinin açık göstergesidir. Batıların aşağılayıp ötekileştirdiği ve 'öteki kimliğini' doğu toplumlarına kabul ettirdiği bir dönemin sonrasında Batı Medeniyeti ile Doğu Medeniyetinin ortak bir paydada yer alabileceği fikri inandırıcı ya da olası görünmez. Bu sebepten Aristoteles'in ifadesindeki 'imkânsızlıklardan kaçınmalıyız' uyarısı bu türden bir ortak Doğu ve Batı Medeniyetinin olanaksızlığına gönderme yaparak ütopyaları eleştiren anti-ütopya bakış açısı ile de değerlendirilebilir. Ayrıca eserin ikinci bölümünde Will'in Mary Sarojini MacPhail isimli bir kız çocuğu ile tanışmasının şu şekilde anlatılması bu eleştirilere bir örnek niteliğindedir:

"Ekvatora beş derece yakınlıkta MacPhail adını taşıyan bu görülmedik çocuk vardı. Will Farnaby gülmeye başladı. Küçük kız da ellerini çırparak gülüyordu.

¹⁵¹ Bknz. Akşit Göktürk, *Ada*, Bknz. William Ward Matter, Aldous Huxley and The Utopian Tradition

¹⁵² Huxley, *Ada*, s. 1.

Bir süre sonra omzunda duran kuş da ormandaki açıklığı dolduran ve ağaçlar arasında yankılanan şeytani kahkahalarla onlara katıldı; sanki tüm evren, kasıklarını tuta tuta bu müthiş varoluş şakasına gülmekteydi.”¹⁵³

Will'in MacPhail ismini duyduğunda alaylıca gülerken verdiği tepki Doğu ve Batı'nın bir araya gelmesinin güç olduğuna inanmasından kaynaklanır. Huxley eserinde Will'i kullanarak okuyucuya bu fikri aktarır.

Eserin birinci bölümü ütopya geleneğiyle örtüşmeyen, hatta distopya geleneğine uygun bir biçimde modern dünyanın bozulmuş, ürkütücü ve karamsar bir açılış sahnesiyle başlar:

“Ölü yaprakların üstünde bir ceset gibi yatan, saçları keçeleşmiş, yüzü kir pas içinde ve bereli, giysileri partal, çamurlu adam, Will Farnaby, irkilerek uyandı. Molly onu çağırıyordu. Kalkmalı. Giyinmeli. Daireye geç kalmamalı.”¹⁵⁴

Böyle bir başlangıç cümlesinden sonra modern insanın bozulmuşluğu, kirlenmişliği ve köleliğinin anlatıldığı bir eser beklentisi oluşur. Will, modern dünyanın çarkları arasında ezilen ve kapitalist patronların kârlarını arttırmak için çabalayan bir köle izlenimi verir. Bu ilk cümlelerde başlayan karamsarlık, ütopyaları kurgulamak için bir sebep kalmadığını, iyi bir yaşam elde etme ve bireysel mutluluğa ulaşma hayalinin beyhude olduğunu gösterir. Bu bağlamda, eserin ütopyacılığa karşı eleştirel bir tutum içinde olduğu görülür.

Bu bölümde, ilerleyen olay örgüsünde, eserin kahramanı Will'in iç dünyası açığa vurulur. Will'in hayatına yön veren ve içerisinde bulunduğu zor durumu anlatan ifadeler yer alır. Eşi Molly ile olan hoşnutsuz ilişkisi ve eşinin ölümüne neden olduğunu düşünmesinden kaynaklanan vicdan azabı okuyucuya aktarılır. Bu vicdan azabının çok daha çekilmez hale gelmesine sebep olan durum, yani Will'in Babs adında bir metresinin olduğu gerçeği paylaşılır. Will, eserin yazıldığı dönemde toplumda sıkça karşılaşılabilecek bir karakter örneğidir. Will, içinde yaşadığı toplumun gereklerini yaptığı sürece mutluluğu yakalayabileceğini düşünen, insanların iyiliğine güvenmeyen, maddi kazanımlar peşinde koşan ve ahlaki değerleri yozlaşmış modern bir insan görüntüsünü yansıtır. Ütopyalarda bu türden karakterler toplumun birliği ve düzeni

¹⁵³ Huxley, *Ada*, s. 21.

¹⁵⁴ Huxley, *Ada*, s. 9.

açısından tehlike yaratacağı için ideal toplumlara girişlerine izin verilmez. Huxley'in Will'in niteliklerinde bir karakteri ideal toplumu gözlemleyecek kişi olarak düşünmesi ideal topluma dışarıdan yapılacak bir müdahale olarak görülür. Huxley, Amerika'da bulunduğu süreçte 'Jazz Age' akımını gözleme şansına sahip olmuş ve bu dönemdeki yaşantı biçiminden etkilenmiştir. Huxley'in gözlemlediği çarpık ilişkiler bu eserde Will karakterinde hayat bulur. Huxley'in bir makalesinde dile getirdiği görüşü Will'in içinde bulunduğu toplumun dayatmalarının ne şekilde sonuçlar verdiğini örnekler:

*“Sefaletlerimizin üçte ikisi insan aptallığı ve kötülüğünden kaynaklanmaktadır. Kötülük, aptallık, ideoloji, dogmacılık ve din propagandacılığı çabaları dini ve siyasi idollerin yararınadır.”*¹⁵⁵

Will'in yaşadığı sefaletin sebebi, içinde bulunduğu toplumun koşullarına ayak uydurması ve bunu kişisel mutluluğuna giden yol olarak görmesidir. Politikacıların toplumları baskılamak ve kontrol etmek için kullandıkları propagandaların sonucu olarak Will, hedonist bir yaşamın ve çarpık ilişkilerin desteklediği bir dönemin insanıdır. Will'in metresi Babs ile olan ilişkisinin anlatıldığı bölümlerde modern insanların çarpık ilişkileri, hedonist tutumları ve cinselliğin gerçeklerden kaçış ve eğlence aracı olarak görüldüğü açıkça sergilenir. Will karakterinin iç dünyasının tam olarak açıklanması anti-ütopya bağlamında incelenen eserin detaylarını vermek açısından önemlidir.

Üçüncü bölümde, Will'in patronu Joe Adelhyde okuyucuya tanıtılır. Medya patronluğunun yanı sıra petrol çıkarma ve bakır madeni işletmeciliği ile ilgilenen Joe küresel bir ekonomik güçtür. Otomobil devriminin yaşandığı dönemlerde yazılan eserde petrol savaşları üzerine kurulan bir olay örgüsü ve bu petrol savaşlarının emperyal kuklaları olan Will gibi karakterlerin nadir yeşeren ideal toplumlara karşı oluşturdukları tehlike büyüktür. Bunun yanında, bölümün sonunda Rani Fatima'nın (Pala Kraliçesi) petrol gelirlerinden faydalanmaya yönelik bakış açısı ideal toplumun sonunu getirecek tohumların atılmasını sağlar. Anti-ütopyacı bağlamda, dış dünyadan gelip ideal toplumu gözlemleyecek olan Will ve dış dünyadan etkilenen Rani ütopyaların gerçekleşebilirliğine ve inandırıcılığına karşı yapılan eleştirinin somut örnekleridir.

¹⁵⁵ Aldous Huxley, *Collected Essays*, Harper and Brothers Publishers, 1959, s. 380.

Beşinci bölümde, Rani'nin oğlu, veliaht Murugan okuyucuya tanıtılır. Murugan, Pala dışında yetişmiş ve Pala kültürünü kabullenmeyen bir karakter olarak adanın karşılaşacağı tehlikelere sebep olacak etkenlerden birisidir. Tüketim toplumunun baş döndüren havası içinde yetişmiş olan Murugan, yönetimini devralacağı toplumu sanayileşme, silahlanma ve çağdaşlaşma hamleleri ile dönüştürme yoluna gidecektir. Örneğin Will ile yaptığı bir konuşmada “*Bin tane kuruluş öneriler getirdi – Güneydoğu Asya Petrolleri, Shell, Hollanda Kraliyet, Kaliforniya Standart... Ama uğursuz ahmaklar onları dinlemeye bile yanaşmadılar*”¹⁵⁶ diyerek onları kendisinin idare edebileceğini ifade eder. Bunun yanında, Murugan Will'e “*Beş yıla kalmaz, gereksindikleri tüm tüfek, top ve cephaneyi üretirler. Tank üretmeleri daha uzun bir süre alır. Ama nasılsa petrol girdileriyle diledikleri kadar tankı Skoda'dan satın alabilirler*”¹⁵⁷ der. Böylece, Murugan attığı sanayileşme adımları ile küresel ekonomilerle rekabete girip daha çok üretim, tüketim ve para arzusuyla toplum üyelerinin bireysel mutluluklarını ve gelişimlerini hiçe sayarak onların modern toplumun kölelerine dönüşmelerine sebep olacaktır. İdeal toplumlarda bireyler düzeni değiştirmeye ya da bozmaya yönelik davranışlarda bulunmazlar. Topluca devletin birliği ve istikrarı için çalışırlar. Murugan'ın Pala toplumunun içinde bulunmasına rağmen, toplumdaki bireyler tarafından kabul gören düzeni değiştirmeyi amaçlaması anti-ütopyacı amaca hizmet eder.

Murugan üretim, tüketim ve parayı desteklediği gibi ideal toplumlarda uzak durulan savaş, ordu gibi kavramlara da farklı bir bakış açısı getirir. Will'in ordu hakkındaki sorusuna “*Güçlendirmek ne demek, oluşturacağım. Pala'nın ordusu yok*”¹⁵⁸ der. Ütopyalarda ideal toplumlar ordu ve savaşın üzüntü, keder ve düzensizliğe sebep oldukları için bunlardan uzak dururlar. Oysa Murugan'ın ordu kurma düşüncesi ideal toplum olarak görülen Pala'ya eleştirel bir bakış açısı getirir.

Bölümün ilerleyen kısımlarında, ideal toplumun varlığını tehlikeye atacak bir diğer karakter, Bahu tanıtılır. Bahu, Pala'nın komşusu olan Rendang'ın büyükelçisi olarak Pala'nın içişlerine müdahalede bulunur. Rendang'ın diktatör yöneticisi Albay Dipa tarafından Pala'nın petrol haklarını alması için görevlendirilir. Rani'nin Bahu'ya iç işlerine karışma hakkını vermesi, dışarıya karşı korunaklı olan ütopya uzamına karşı

¹⁵⁶ Huxley, *Ada*, ss. 50–51.

¹⁵⁷ Huxley, *Ada*, s. 52.

¹⁵⁸ Huxley, *Ada*, s. 53.

bir eleştiri olabilir. Çünkü Pala, içinde ideal toplumu barındıran bir uzamdır. Ancak dışarıdan olan Bahu, bu topluma müdahale eder. Bunun yanında, Rani, Bahu'nun lüks yaşam biçiminden etkilenerek onun maddi özgürlüğüne hayranlık duyar. Will'e Bahu'nun yazlık evini şöyle betimler:

“Bahu soylularının sonuncularındandır. Yazlık evini bir görseniz! Binbir Gece Masalları'ndan çıkmış gibi! Elinizi bir çırpıyorsunuz, o anda altı hizmetçi emirlerinizi yerine getirmek için yarışıyor. Doğum gününüz olsa gece bahçede bir balo düzenleniyor. Müzik, içki, dansözler; meşaleler taşıyan iki yüz uşak. Harun El-Reşit yaşantısı, ama tabii, çağın gerektirdiği tüm teknik kolaylıklarla.”¹⁵⁹

Kısıtlı bir saray yaşamı süren Rani ve Murugan için Bahu ve Albay Dipa gıpta edilecek örneklerdir. Oysa ideal toplum örneklerinde maddi değerler ve özel mülkiyet, kabul gören olgular değildir. Rani ve Murugan'ın maddi arzuları ideal toplum düzenlerine ters düşer ve bu bağlamda, ütopyalara karşı eleştirel bir bakış açısı oluşturur. Bunun yanında, Bahu'nun Pala'ya oradaki toplum mutlu olduğu için hayranlık duyduğunu ifade etmesi üzerine, Rani'nin bunun “sahte bir mutluluk” olduğunu belirtmesi bir paradokstur. Çünkü Rani'nin bir Palalı olarak adadaki mutluluğun sahte olduğunu düşünmesi, kendi içinde bir paradoks içerir. Bu bağlamda, ütopyaların mutlu yaşam kurguları olma özellikleri anti-ütopyacı bakış açısına göre eleştirilir. Bahu, Will'e Pala'nın ‘neden değişmesi gerektiğini’ şu şekilde ifade eder:

“O günlerde Pala daha haritalarda bile gösterilmiyordu. Onu bir özgürlük ve mutluluk adasına dönüştürme ereği akla uygundu. Dış dünyayla bağlantısı olmadığı sürece ideal bir toplum, geçerli bir toplum olabilirdi. Pala'da kurulan sistem aşağı yukarı 1905 yılına kadar geçerli ve gerçekçi sayılabilir. Ama sonra, bir kuşak bile değişmeden dünyanın çehresi değişti. Sinema, arabalar, uçaklar, radyo, kitle üretimi, kitle ölümleri, kitle iletişimi ve hepsinin ötesinde, halk kitlesi – giderek büyüyen gecekondu semtlerinde, varoşlarda giderek çoğalan nüfus. 1930'larda ileri görüşlü her gözlemci insanlığın dörtte üçü için mutluluk ve özgürlüğün erişilmez olduğunu görebilirdi. Bugün, otuz yıl sonra, bunlar tüm insanlık için erişilmez olmuştur. Bu arada, dış dünya durmaksızın, karşı konulmaz biçimde, bu küçük mutluluk ve özgürlük adasının üzerine yürümektedir. Bir zamanlar geçerli, olası olan, artık olası değildir.”¹⁶⁰

¹⁵⁹ Huxley, Ada, s. 55.

¹⁶⁰ Huxley, Ada, s. 65.

Bu paragrafta ilk kez mutluluk adasının var olduğu zaman hakkında bilgi verilir. Zaman 1960'lı yıllardır. Bir başka deyişle, Pala halkının ve Huxley'in aynı zaman diliminde olduğu anlaşılır. Bahu'ya ait olan bu görüşler ışığında dünyanın o yıllarda içinde bulunduğu durumun gerçekte ve kurguda benzer özellikler taşıdığı görülür. Bu bağlamda, Huxley'in aynı görüşleri paylaştığı düşünülebilir. Böylece modern çağda ütopyaların kurgulanmasının ya da gerçekleştirilebilirliğinin eleştirisi yapıldığı ifade edilerek anti-ütopyacı bakış açısı desteklenir.

Altıncı bölümde, Will'in gözlemlediği 'mutluluk adası' Pala'ya olan hayranlığı ilk kez belirtilir; *"İkimizde 20. yüzyılın belalı hastalığının kurbanlarıyız. Kara Veba yerine Gri Yaşam."*¹⁶¹ Modern dünyanın soğuk ve gri havasından kaçışı sonrasında ulaştığı adada iç huzuru ve mutluluğu bulan Will, kendisinin ve dünyanın değişebileceğine inanmaya başlar. İnsanların iyi olabileceğine inancı olmayan Will'in bir ütopya adasında yaşamaya başlamasıyla insanların ve dünyanın ortak bir mutluluğu paylaşabileceğine olan umudu yeşerir. Ancak aynı zamanda, Pala dışında kalan dünyanın bozulmuşlukları ve insanlığın önlenemez hataları, Will'i tüm dünyanın bir ütopyaya dönüşmesine olan inancını kuşkuyla sürükler. Bu kuşkusu şu ifadeler ile belirtilir:

*"Will genç çiftin ardından bakarken vicdanında bir sızı duydu. Ne de sevimliydiler. Oysa o, Bahu ve tarih güçleriyle iş birliği yaparak onların dünyasını alt üst etmeyi kuruyordu. Adam sen de, o yapmasa nasılsa başkası yapacaktı bu işi. Üstelik Joe Adalhyde petrol işletme hakkını elde etse bile, alıştıkları yöntemle sevişmeyi sürdürebilirlerdi. Ya sürdüremezlerse?"*¹⁶²

Bu umut ve kuşku ikilemi eserin sonuna kadar sürer. Will'in ütopyaların devam edebileceğine karşı olan kuşkusu modern dünyada ütopya umudunun eleştirilmesine yol açar. Bölümün devamında, sarp yamaçtan adaya çıkarken yaralanan Will'e iyileşme sürecinde yardımcı olan Ranga *"İşte dünyamızı yönetenler. Üç milyar insanın yazgısı bu bir avuç politikacının, birkaç bin milyonerin, generalin ve tefecinin eline kalmış. Sizler, bu dünyanın siyanürleri –ve siyanür asla, ama asla ağız sulandıran tadını yitirmeyecek"*¹⁶³ ifadesi ile Rani ve Murugan'ın hayalini kurduğu yönetim sistemi ve yaşam biçimine örnek vermiş olur. Böylece dünya üzerinde ütopyanın hayat bulduğu

¹⁶¹ Huxley, *Ada*, s. 75.

¹⁶² Huxley, *Ada*, s. 96.

¹⁶³ Huxley, *Ada*, s. 91.

son kara parçasının akıbeti anlatılır ve dünya üzerindeki son mutluluk adasının yok olmasıyla ütopyaların gerçekleşme umudu son bulacaktır.

On birinci bölümde, Dr. MacPhail'in asistanı olan Vijaya, Will'e Pala toplumunun yaşayışını ve geleneklerini anlatır. Bu sohbetlerden birinde Will ve Vijaya şunları ifade ederler:

“Albay Dipa her şeyi yoluna koyacak. Pala işgal edilip savaş, petrol ve ağır sanayi yerleşince, hiç kuşkusuz edebiyat ve Tanrıbilimde altın çağımızı yaşayacaksınız. ‘Buna gülmek isterdim’ dedi Vijaya. Ama ne yazık ki haklı olabilirsin. İçimden bir ses çocuklarımın senin dediklerinin gerçekleştiğini göreceklarını söylüyor.”¹⁶⁴

Albay Dipa, modern çağın baskıcı yönetimini ve yöneticiliğini simgeleyen bir karakter olarak Pala'nın diğer dış ülkeler gibi baskıcı, sömürülen ve köleleştirilen bir toplum modeli örneği olmasını sağlayacaktır. Böylece ütopyaların eşitlikçi, istikrarlı ve mutlu toplum yapıları Pala ile birlikte sarsılacak ve bu temel unsurlar modern dünya şartlarında geçersiz olacaktır.

On ikinci bölümde, Pala'da evli çiftlerin kendilerine ait tohumlardan olma çocukları haricinde soylarını arıtmak amacıyla başvurdukları yapay dölllenme teknikleri anlatılır. Bu tekniklerle daha önceden fiziksel ve zihinsel açıdan üstünlüğü kanıtlanmış kişilerin tohumları kullanılarak gelecek soyların daha da üstün yeteneklere ve fiziğe sahip olmaları amaçlanır. Örneğin Shanta, Will'in yapay dölllenme teknikleriyle ilgili sorusuna şöyle cevap verir:

“Üçüncü bir çocuk isteyen ailelerin hemen hemen tümü Y.D.'ye başvurur. Hatta iki çocukta kalmak isteyenlerin bile bir bölümünü sayabiliriz. Ailemi ele alalım. Babamın soyunda şeker varmış. Bunun için annemle babam her iki çocuklarını da yapay dölllenme yoluyla yapmayı yeğlemişler. Ağabeyim üç kuşaktır dansçı bir soydan gelir; bense, kalıtsal olarak Dr. Robert'ın birinci dereceden kardeş çocuğu Malcolm Chacravarti MacPlain'in, yani Büyük Raca'mızın özel yazmanının kızıyım.”¹⁶⁵

Bu şekilde yapay döllennemelerin bir soy arıtım tekniği gibi kullanılması anti-ütöpik bakış açısına göre toplumun tek tip topluma doğru sürüklendiğinin bir eleştirisi olabilir.

¹⁶⁴ Huxley, *Ada*, ss. 196-197.

¹⁶⁵ Huxley, *Ada*, s. 209.

Sonuç olarak değerlendirmenin başında da belirtildiği üzere bazı eleştirmenler tarafından bir ütopya örneği olarak görülen *Ada* yukarıda değinilen özellikler sayesinde bir ütopya eleştirisi olarak da değerlendirilebilir. Anti-ütopyalar tamamen ütopya geleneğini ya da iyi bir ütopyayı eleştirirler. Bu bağlamda, *Ada* ütopya geleneğini ve ütopyayı eleştirmesi açısından anti-ütöpic özellikler de içerir. Eserin başlangıcından sonuna kadar devam eden karamsar hava en son bölümde çözüme ulaşır. Sürekli olarak Pala adasının geleceğine dair betimlenen kaygılar ve şüphelerin yerinde olduğu eserin sonunda açığa kavuşur. Eserin sonunun okuyucu yorumuna açık olması da ütopyacı niteliğin sorgulanmasına olanak sağlar ve ütopyacılığa karşı bir eleştiri yapıldığı görüşünü kuvvetlendirir. 20. yüzyıl insanının içinde bulunduğu umutsuz durum ütopyacılığa olan inancı ve umudu da tüketir. Böyle bir düzen içinde yaşayan Huxley'in hayatı boyunca karşılaştığı sıkıntılar ve tecrübe ettiği olumsuzluklar, yazarın karamsar bir bakış açısı ve üslup geliştirmesine sebep olmuştur. Yazarın edebi hayatı boyunca takındığı tavır da göz önüne alındığında ütopya kurgulamanın beyhude bir hayal peşinde koşma uğraşı olduğu düşünülebilir.

Nitekim bu çalışmada ütopya, distopya ve anti ütopya kavramları açıklanmıştır. Bu kavramlar arasındaki benzerlik ve farklılıklar Aldous Huxley'in eserleri olan *Cesur Yeni Dünya* ve *Ada*'da kullanılan söylemler ve imgeler ışığında gösterilmiştir. Sonuçta, *Cesur Yeni Dünya* ve *Ada*'nın, yazarın ironik tutum ve anlatımından, özellikle *Cesur Yeni Dünya* hakkında bu eserin 1946 baskısında yazmış olduğu önsözden, yine yazmış olduğu ve yazacağı eserler ve yaşadığı toplum hakkında yorum yaptığı *Cesur Yeni Dünya'yı Ziyaret*'ten ve *Ada*'da sunduğu ipuçlardan anti-ütopya yazımına örnek oluşturdukları kanısındayız. Aslında Huxley, yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde o ana dek bilimsel yenilik ve gelişmeleri çöşkuyla karşılayıp bu olumlu bakış açısıyla yoğrulmuş eserlerinde umutlu gelecek öngörülerinde bulunan yazarların düşüncelerini yermektedir. Özellikle, bu tip yazarların en önemlisi olarak kabul edilen ve kendisini 'ütopyaracı' (utopiagrapher) olarak tanımlayarak bir bakıma geleceğin mutluluk fotoğrafını sunma çabasında olan, H. G. Wells ve diğer ütopya yazarlarını hicveder. Zaten *CYD*'yi H. G. Wells'in *Tanrı Gibi İnsanlar* isimli eserinin parodisi olarak yazmış olması bunun bir göstergesidir. Yani Huxley eserleri aracılığıyla aslında bir ütopya eleştirisi yapmaktadır. Huxley'in anti-ütopyacı fikri yalnızca modern topluma, yenilikler ve ilerlemelere olan kuşkusundan beslenmez, o bireysel mutluluğun peşindedir. Oysa o dönemlerde yazılan

ütopyalar ideal toplum tasarılarıdır. Huxley'e göre bireysel mutluluğun yakalanması imkansız değilse de zordur, ama herkesin bu mutluluğu yakaladığı bir toplumdan bahsetmek ona göre anlamsızdır. Belki de kendi sözü ideal toplum öngörülerini olan ütopyaların boşa harcanan bir çabadan ibaret olduğunu en iyi biçimde ifade eder: *“Dünyayı değiştirmek istedim, ama sonunda farkettim ki değiştirmeye gücümün yettiği tek şey kendimdim.”*¹⁶⁶

¹⁶⁶Quotes.net, (2010) Erişim Tarihi: 22 Aralık 2010, <http://www.quotes.net/quote/42707>

SONUÇ

Bu çalışmada ütopya, distopya ve anti-ütopya kavramları ile ilgili veriler incelenmiş ve tezin ilk bölümünde incelenen veriler değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, birinci bölümde ütopyanın tanımı, tarihsel gelişimi ve genel özellikleri üzerinde durularak ütopya türünün edebi bir tür olduğu ve bir tür olarak içerdiği özellikler değerlendirilmiştir. Ütopyanın tanımlanmasında karşılaşılan sorunlar ve bu sorunların sebepleri tartışılmıştır. Bunun sonucu olarak ütopyanın, siyaset bilimi, toplum bilimi ve felsefe bilimi gibi farklı alanlarda farklı bakış açılarıyla değerlendirilmesi sonucu tanımların birbirlerine paralellik göstermekten ziyade, karşıt özellikler barındırdıkları görülmüştür. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde ise ütopyanın yirminci yüzyılda değişen toplumla beraber ortaya çıkan ve bir alt türü olan distopya kavramının tanımı ve distopya türünün genel özellikleri üzerinde durulmuştur. Birinci bölümün sonunda ise yine ütopyanın bir alt türü olan anti-ütopya kavramının tanımı üzerinde durulmuştur. Ayrıca, bu bölümde distopya ve anti-ütopya türleri arasındaki farklılıklar değerlendirilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde, ilk bölümde yapılan değerlendirmeler doğrultusunda İngiliz Edebiyatının önde gelen yazarlarından Aldous Huxley'in hayatı ve eserlerin yazımı sırasında yazarın içinde bulunduğu dönem ve toplum özelliklerinin eserlere olan etkileri araştırılmıştır. Bu bağlamda, yazarın içine doğduğu aileden başlayarak ölümüne kadar tecrübe ettiği olay ve durumlar, yazarın yazımına etki etmiştir. Yazarın ailesinden edindiği edebi ve kültürel mirasın yanında, ilgi duyduğu bilim ve içinde yaşadığı toplumun geliştirmesine yardımcı olduğu eleştirel bakış açısı, eserlerinin dünya çapında üne kavuşmasında ve edebi değerinin belirlenmesinde temel rolü oynamaktadır. Dönemin toplumsal ve politik gelişmelerine paralel olarak bulunduğu toplumdan duyduğu hoşnutsuzluğu eserlerinde eleştirel bir yaklaşımla anlatmıştır.

Yine bu bölümde, yazarın *Cesur Yeni Dünya* ve *Ada* isimli eserleri distopik ve ütopik bağlamda incelenmiş ve incelemenin sonunda *Ada* içinde barındırdığı anti-ütopik özellikler bağlamında değerlendirilmiştir. Huxley'in, kaynağını toplum eleştirisinden alan edebi ütopyanın önde gelen isimlerinden birisi olmasını sağlayan eseri *Cesur Yeni Dünya* bilimdeki ve teknolojiadaki hızlı gelişmelerin, insanlığın geleceğine dair bir kâbusu okura aktarması ile distopya türünde önemli bir örnek

olmuştur. Huxley, bu eser ile yirminci yüzyıl sorunlarını okura aktararak ileri ki bir zamanda yaşanması muhtemel olan sorunlar hakkında okura uyarıda bulunmuştur. Hızla gelişen teknoloji ve bilimin insanlığın yararından çok zararına kullanılmaya başlanması ve Huxley'in gelecek ile ilgili korkuları, bu eseri yazmasına neden olmuştur. Hayata ve bilime bakış açısını değiştiren iki dünya savaşı sonrasında seri üretimin ve kontrolsüz teknolojik gelişmelerin insanlığa korku ve acıdan başka bir şey katmadığını gözlemleyen Huxley, mutluluğa ve huzura ulaşmak için insanların maddi kazanımlardan çok ruhani yatırımlara yönelmesini arzulamaktadır.

Kendi yaşamında manevi değerleri yüceltmek için bulunduğu girişimleri özellikle *Ada* adlı romanında okura sunmaktadır. Birçok eleştirmen tarafından modern zamanlarda yazılmış geleneksel ütopya örneklerinin sonuncularından kabul edilen *Ada*, bu çalışmada iki dünya savaşı sonrasında insanlığın mutlu bir geleceğe uzanacağı hususunda endişeye düşen yazarın ütopyaların gerçekleşme ihtimali üzerindeki umutsuzluğunu kanıtlar nitelikte bir ütopya eleştirisi olan anti-ütopya bağlamında incelenmiştir. Örneklerle daha iyi anlaşılması için *Ada*'yı hem eutopia olarak ele alan eleştirmenlerin ışığında, hem de arada ki farkların netleşmesi için anti-ütopya bağlamında incelenmiştir.

KAYNAKLAR

- Arargüç, M. Fikret., "A Dystopic Vision of the Future: Julian Barnes' *England England*" *Interactions*, 14/2, (2005)
- Baccolini, Raffaella, Moylan, Tom, *Dark Horizons Science Fiction and the Dystopian Imagination*, Routledge, Great Britain 2003.
- Ben-Tov, Shorona, *The Artificial Paradise: Science Fiction and American Reality*, University of Michigan Press, 1995
- Bezel, Nail, *Yeryüzü Cennetlerinin Sonu (Ters Ütopyalar)*, Güldikenî Yayınları, Ankara 2001.
- Claeys, Gregory, Sargent Lyman Tower, *The Utopia Reader*, New York University Press, New York 1999.
- Ferns, Chris, *Narrating Utopia Ideology, Gender, Form in Utopian Literature*, Liverpool University Press Liverpool 1999.
- Göktürk, Akşit, *Ada İngiliz Yazınında Ada Kavramı*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2004.
- Hekim, Erol, *Yeni Atlantis, Güneş Ülkesi, Utopia, Yalnızız, Balık İzlerinin Sesi ve Ankara Adlı Eserlerdeki Hayali Dünyaların Karşılaştırılması*, (Yüksek Lisans Tezi), Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya 2006.
- Huntington, John, *The Logic of Fantasy: H.G. Wells and Science Fiction*, Columbia University Press, 1982.
- Huxley, Aldous, *Ada*, (Çev.) Seniha Akar, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1999.
- Huxley, Aldous, *Brave New World Revisited*, Rosetta Books, New York 2000.
- Huxley, Aldous, *Cesur Yeni Dünya*, (Çev.) Ümit Tosun, İthaki Yayınları, İstanbul 2007.
- Huxley, Aldous, *Collected Essays*, Harper and Brothers Publishers, New York 1959.
- Kumar, Krishan, *Modern Zamanlarda Ütopya ve Karşıütopya*, (Çev.) Ali Galip, Kalkedon Yayıncılık, İstanbul 2006.
- Kumar, Krishan, *Ütopyacılık*, (Çev.) Ali Somel, İmge Kitabevi, Ankara 2005.
- Levitas, Ruth, *The Concept of Utopia*, Syracuse University Press, Great Britain 1990.
- Molade, Julie de, *Building Bridges Between Brave New Worlds* (Yüksek Lisans Tezi), Roskilde University, Roskilde 2008.

Morson, Gary Saul, *The Boundaries of Genre Dostoevsky's Diary of Writer and The Traditions of Literary Utopia*, Northwestern University Press, Evanston 1981.

Moylan, Tom, *Scraps of the Untainted Sky*, Westview Press, U.S.A. 2000.

Quotes.net. Erişim: 22 Aralık 2010, <http://www.quotes.net/quote/42707>

The New World Encyclopedia. Erişim: 08 Ağustos 2009, http://www.newworldencyclopedia.org/entry/Dystopia#Origin_of_the_word
[.org/entry/Dystopia#Origin_of_the_word](http://www.newworldencyclopedia.org/entry/Dystopia#Origin_of_the_word)

Urgan, Mina, *Edebiyatta Ütopya Kavramı ve Thomas More*, Adam Yayıncılık, İstanbul 1984.

Usta, Sadık, *Platon'dan Jambulos'a Antikçağ Ütopyaları*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2005.

Wehmeier, Sally, (Ed), *Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English*, Oxford University Press, New York 2000.

Wikipedia. Erişim: 04 Mayıs 2010, <http://en.wikipedia.org/2/dystopia#Etymology>

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Volkan DÜZGÜN
Doğum Yeri ve Tarihi	İzmir -1983
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü
Y. Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri	
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	Adıyaman Üniversitesi Rektörlük Birimi'nde okutman
İletişim	
E-Posta Adresi	
Tarih	

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İNGİLİZ DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

Volkan DÜZGÜN

ALDOUS HUXLEY'İN ÜTOPYA DÜNYASI: *CESUR YENİDÜNYA*
VE ADA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Yrd. Doç. Dr. M. Fikret ARARGÜÇ

ERZURUM-2011

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yrd. Doç.Dr. M.Fikret Arargüç danışmanlığında, Volkan Düzgün tarafından hazırlanan bu çalışma 24 / 01 / 2011 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından. İngiliz Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Yrd. Doç.Dr. M.Fikret ARARGÜÇ

İmza:

Jüri Üyesi : Doç.Dr. Mukadder ERKAN

İmza:

Jüri Üyesi : Yrd. Doç.Dr. Ahmet SARI

İmza:

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. / /

Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM

Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	III
ABSTRACT.....	IV
ÖNSÖZ.....	V
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ÜTOPYA, DİSTOPYA VE ANTI-ÜTOPYA

1.1. ÜTOPYA KAVRAMI.....	6
1.1.1. Ütopyanın Tanımı	6
1.1.2. Ütopyaların Ortaya Çıkışı ve Tarihsel Gelişimi.....	11
1.1.2.1. Onaltıncı Yüzyıl Öncesi Ütopya.....	11
1.1.2.2. Onaltıncı Yüzyıl.....	13
1.1.2.3. Onyedinci Yüzyıl	14
1.1.2.4. Onsekizinci Yüzyıl.....	14
1.1.2.5. Ondokuzuncu Yüzyıl	15
1.1.2.6. Yirminci Yüzyıl	15
1.1.3. Ütopyada Zaman, Uzam ve Kişiler.....	16
1.1.3.1. Ütopyada Zaman.....	16
1.1.3.2. Ütopyada Uzam	17
1.1.3.3. Ütopyada Kişiler.....	19
1.1.3.4. Ütopik Toplamların Genel Özellikleri	20
1.2. DİSTOPYA KAVRAMI	21
1.2.1. Distopyanın Tanımı ve Genel Özellikleri.....	21
1.3. ANTI-ÜTOPYA KAVRAMI.....	27
1.3.1. Anti-ütopyanın Tanımı ve Genel Özellikleri	27

İKİNCİ BÖLÜM

ALDOUS HUXLEY’NİN <i>CESUR YENİ DÜNYA</i> VE <i>ADA</i> İSİMLİ ESERLERİNİN ÜTOPYA, DİSTOPYA VE ANTI-ÜTOPYA BAĞLAMINDA İNCELENMESİ	
2.1. ALDOUS HUXLEY’NİN HAYATI	31

2.2. CESUR YENİ DÜNYA VE ADA İSİMLİ ESERLERİN DİSTOPYA, ÜTOPYA VE ANTI-ÜTOPYA OLARAK İNCELENMESİ.....	34
SONUÇ.....	69
KAYNAKLAR	71
ÖZGEÇMİŞ.....	73

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ALDOUS HUXLEY'İN ÜTOPYA DÜNYASI: *CESUR YENİ DÜNYA* VE *ADA*

Volkan DÜZGÜN

Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. M. Fikret ARARGÜÇ

2011, 73 sayfa

Jüri: Yrd. Doç. Dr. M. Fikret ARARGÜÇ

Doç. Dr. Mukadder ERKAN

Yrd. Doç. Dr. Ahmet SARI

Yirminci yüzyıl İngiliz edebiyatının önde gelen isimlerinden Aldous Leonard Huxley ailesinden ve çevresinden oldukça fazla deneyim edinmiştir, şüphesiz ki bu deneyimlerin onun eserlerindeki etkisi çok fazladır. Yazar içinde yaşadığı ve geleceği hakkında karamsarlığa düştüğü topluma karşı duyduğu hoşnutsuzluğu eserlerine yansıtır.

Birinci bölümde; ütopya kavramı, tanımı, ütopyanın ortaya çıkışı ve tarihsel gelişimi incelenmeye çalışılmış, ütopyalarda zaman, uzam, kişiler ve ütopyik toplumların genel özellikleri değerlendirilmiştir. Son olarak, distopya ve anti-ütopya kavramları açıklanmaya çalışılmış ve bu kavramların çoğunlukla yapıldığı gibi aynı anlamda kullanılmalarından kaynaklanan sorun incelenmeye çalışılmıştır.

İkinci bölümde; Aldous Leonard Huxley'in yaşamı hakkında bilgi verilmiş ve yazarın yaşamını etkileyen olayların eserlerine olan yansımaları araştırılmıştır. *Cesur Yeni Dünya* ve *Ada* isimli eserleri distopya ve ütopya örnekleri olarak incelenmeye çalışılmıştır. Bunun yanında, özellikle, Huxley'in *Ada* isimli eseri üzerinden anti-ütopyacı bakış hakkında örnekler gösterilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ütopya, Distopya, Anti-Ütopya, Aldous Huxley.

ABSTRACT
MASTER THESIS
ALDOUS HUXLEY'S WORLD OF UTOPIA: *BRAVE NEW WORLD* AND
ISLAND
Volkan DÜZGÜN

Advisor: Asist. Prof. Dr. M. Fikret ARARGÜÇ

2011, Pages 73

Jury: Asist. Prof. Dr. M. Fikret ARARGÜÇ

Assoc. Prof. Dr. Mukadder ERKAN

Asist. Prof. Dr. Ahmet SARI

Aldous Leonard Huxley, one of the significant figures in the twentieth century English literature, had gained a great deal of experience from his family and environment. Undoubtedly the impact of these experiences is great in his works in which he reflects his dissatisfaction and pessimistic view about the future of his society in which he lives.

In the first chapter; the term utopia, its definition, emergence and history has been tried to be examined. Time, space, characters in utopias and general features of utopian societies are assessed. Furthermore, the terms dystopia and anti-utopia have been tried to be examined and the problem caused by the misuse of terms 'dystopia' and 'anti-utopia' has been tried to be examined .

In the second chapter; brief information about Aldous Leonard Huxley's life is provided and the reflections of events that affected his life on his works have been examined. *Brave New World* and *Island* have been tried to be examined as the examples of dystopian and utopian traditions. In addition; it has been tried to be given examples about anti-utopian tradition through Huxley's *Island*.

Key Words: Utopia, Dystopia, Anti-utopia, Aldous Huxley

ÖNSÖZ

Aldous Huxley'in Ütopya Dünyası: *Cesur Yeni Dünya* ve *Ada* bu çalışmada ütopya, distopya ve anti-ütopya kavramları ve bu kavramların özellikleri açıklanarak, yazarın iki eseri bu kavramlar bağlamında incelenmiştir.

Zorlu bir çalışmanın sonucu olarak ortaya çıkan bu tez çalışması boyunca hem maddi hem manevi açıdan hiçbir desteği esirgemeyen, bu çalışmanın her aşamasında bana yol gösteren ve samimiyetini benden esirgemeyen çok kıymetli hocam Yrd. Doç. Dr. M. Fikret ARARGÜÇ'e sonsuz teşekkürü borç bilirim. Diğer yandan desteklerini hep yanımda hissettiğim Prof. Dr. Mustafa GÜNDÜZ'e, Doç. Dr. Mukadder ERKAN'a, Doç. Dr. Ahmet BEŞE'ye, Yrd. Doç. Dr. Ruhan KARADAĞ'a, Arş. Gör. Dr. Kubilay GECİKLİ'ye, Arş. Gör. Tuncer YILMAZ'a ve bütün bölüm hocalarıma teşekkür ederim. Ayrıca bu çalışmanın ortaya çıkma sürecinde her türlü yardımlarından dolayı değerli dostum Ali İNCE'ye ve aileme teşekkür borçluyum. Son olarak, maddi ve manevi desteğini hep yanımda hissettiğim ve bu süreçte sürekli sabır gösterip, ilgisini esirgemeyen kıymetli eşim Özge DÜZGÜN'e minnettarım.

GİRİŞ

İnsanlığın toplum bilincine vardığı günden itibaren, içinde yaşadığı topluma ve bu toplumun bir bireyi olarak kendisine ait hayalleri ve arzuları bulunmaktadır. Bu hayaller ve arzular düşünme yeteneğinin bir sonucudur. İnsanı dünya üzerindeki diğer canlılardan ayıran en önemli özelliklerinden birisi düşünebilme yeteneğine sahip olmasıdır. İnsan, yaşadığı ortamı gözlemleyen ve bu ortamdaki değişkenlerden etkilenen; bu sırada karşılaştığı durumları ve olayları yargılayan bir canlıdır. Bu yargıların sonucunda ‘neyin iyi neyin kötü’ olduğuna karar verme süreci, hem kendi hem de toplumun çıkarları doğrultusunda gerçekleşen bir süreçtir. İnsan, bu süreç içinde kendi değerleri açısından hoşnutsuzluk yaratan unsurları ortadan kaldırma ya da bu unsurları kendi değerlerine uygun olan bir başkasıyla değiştirme yoluna gider. Bu bağlamda insan; ütopyacı bir tutum sergiler.

Çalışmanın birinci bölümü, ütopya tasarılarının tarih öncesi dönemlerden günümüze değin insan zihnini meşgul eden bir uğraş olması sebebiyle ütopya kavramı, ütopyanın ortaya çıkışı, tarihsel gelişimi ve ütopyalarda zaman, uzam ve kişi özellikleri, distopya kavramı ve anti-ütopya kavramlarının incelenmesinden oluşur. Birçok kuramcı ve eleştirmen tarafından bu uğraşın tanımlanması ve yorumlanması gereği üzerinde durulmuştur. Ancak ütopya tanımlarındaki çeşitlilik sebebiyle, ütopya olgusunu tanımlamak, sınıflandırmak ve yorumlamak için ele alınan birçok çalışma olmasına rağmen, kuramcılar ve eleştirmenlerin ortak bir paydaya sahip oldukları çok fazla nokta bulunmamaktadır. Kuramcılar ve eleştirmenler, ütopya ya da ütopyacılığı incelerken kısıtlayıcı bir girişimden sakınırlar. Bu tür tanımlama ve sınıflandırma çalışmalarının ortak paydada buldukları noktalardan en önemlileri Sir Thomas More ve türe ismini veren eseri *Ütopya*’nın tür üzerindeki etkisi ve türün ana hatlarının belirlenmesinde More ve eserinin önemidir. Ütopya tanımının keskin çizgileri olmamasının sebebi; More’un *Ütopya*’da oluşturduğu ikilemdir. More’un ‘Ütopya’ kelimesini oluştururken başvurduğu kelime oyunu ile outopia ‘olmayan yer’ ve eutopia ‘iyi yer’ anlamlarını taşıyan türe ait bir temel biçimin oluşturulmasını da zorlaştırır. Kelimenin yalnızca ‘iyi bir yer’ olarak algılanması ve kullanılması, birçok iyi topluluk, yaşam ve toplumları anlatan eserlerin ütopya türü bağlamında değerlendirilmesine yol açar. Bu tür değerlendirmeler, ütopya türünün kendine özgü yapısına aykırı bir yol izlemesine sebep olabilir. Diğer taraftan, kelimenin yalnızca ‘olmayan yer’ olarak algılanması ve

kullanılması, ütopyanın hayalden ibaret bir kurgu olarak değerlendirilmesine ve ütopyaların temel unsurlarından biri olan umudun yok olmasına sebep olabilir. Bu çift anlamlılığın yarattığı olumsuzluklara rağmen, ütopyaların ideal toplum örnekleri verdikleri ortak bir görüşür.

Kuramcılar ve eleştirmenler, ütopyayı şekil bakımından da tanımlarlar. Ütopyaların geniş kapsamlı olmaları değerlendirildiğinde ütopyalara şekil bakımından bir sınır çizmek olanaksızdır. Ancak, More'un Ütopya ülkesini anlatış biçimi ile siyasal kuramlar ve toplum düzenini korumaya yönelik kuralların sıralandığı metinler, şekil bakımından ütopyanın dışında kalır.

Ütopyalar amaçları bakımından değerlendirildiğinde ise 'nelerin ütopya olabileceği' ve 'ütopyaların içeriklerinin neler olacağı' konusunda fikir ayrılıkları olsa da; eleştirmenler ve kuramcılar ütopyaların bir amaç doğrultusunda tasarlandıkları konusunda hemfikirdirler. Bu amaç kimi zaman içinde bulunulan toplumu eleştirmek; kimi zaman ders vermek ve kimi zaman da uyarıda bulunmak olabilir. Sonuç olarak, bu bölüm bu üç yaklaşımın kendi içlerinde tutarlı bir neden-sonuç ilişkisi bağlamında değerlendirilmesini içerir.

Ütopyaların ortaya çıkışı ve tarihsel gelişimi ilk olarak on altıncı yüzyıl öncesi ütopyalar başlığı altında ele alınır. Çünkü onaltıncı yüzyılda, ütopya kelimesi ortaya çıkmadan önce de ütopya özellikleri taşıyan eserler yazılmıştır. İlk ütopyik eserler geçmişteki Altın Çağ, Arkadya gibi suretlerdir. Bunun yanında, ütopyaların ortaya çıkmasında son derece önem taşıyan toplumsal ve siyasal dönemlerden biri olan antikçağın aydınlanma döneminde Platon'un *Devlet*'i ütopya geleneğini etkilemiştir. Onaltıncı yüzyıla kadar ütopya yazımı 'Orta Çağ'ın baskıcı ve bağınaz havasıyla sekteye uğramıştır. Onaltıncı yüzyılda ütopya, tarihinin en verimli zamanlarını yaşamıştır. Çünkü karanlık çağdan sıyrılan Avrupa yeniliklere sahne olmuştur ve bu yenilikler yaşam ve düşünce alanına farklı bakış açıları getirmiştir. More'un türe ismini kazandıran *Ütopya* isimli eserini bu dönemde yazması önemlidir. Onyedinci yüzyıl ütopyaları, bilime yaptıkları vurgu ve gelişim fikrinin aşılması bağlamında önem taşımaktadır. Bunun yanında, bir taraftan roman türünün gelişimi ile ütopya metinlerinde zenginleşme görülürken, diğer taraftan yazarlar öykü biçimini terk ederek fikirlerini doğrudan bir "*düşün kitabı*"¹ olarak sunmayı tercih etmişlerdir. Onsekizinci

¹ Mina Urgan, *Edebiyatta Ütopya Kavramı ve Thomas More*, Adam Yay., 1984, s. 9.

yüzyılda sosyal ve siyasal alanlarda yoğunluk yaşanmıştır. Bu sebepten, bu yüzyılda ütopyaların egemenliği görülür. Ondokuzuncu yüzyıl ütopya yazımı açısından kısır bir dönemdir. Bilim ve sanayideki hızlı ilerlemeler sayesinde oluşan tüketim toplumları, ütopyalara etki eder. Yirminci yüzyıl ise ütopya yazımında değişiklikler içerir. Bu yüzyıla, ütopyaların alt türü olan distopyalar hâkimdir.

Ütopyaların tarihsel gelişimi ile beraber ütopyalarda kullanılan zaman, uzam ve kişilere özgü özellikler dikkat çeker. Ütopyalardaki zaman olgusu sayesinde gerçek toplum ile ideal toplum arasındaki benzerlikler ve farklılıklara vurgu yapılarak, ütopyaların gerçekleşme olasılığının kuvvetlenmesine katkıda bulunulur. Ütopyalarda, hedeflenen ideal toplumların istikrarının korunması ve bu toplumların değişimden etkilenmemesi amacıyla zaman durdurulur. Bunun yanında, ütopyalar da bilinmeyen uzamların kullanılması ile gelecek zamana yönelmeler görülür. Ütopyalarda uzam genellikle gözden uzak olan adalardır. Bu bağlamda, okura ütopyaların hem ‘olmayan yer’ hem de ‘iyi bir yer’ oldukları belirtilir. Toplumdaki gelişmelerle beraber, uzaklara ulaşma olasılıklarının artması okurun merakını pekiştirir. Böylelikle, bilinmeyen uzamlar inandırıcılık kazanmış olurlar. Bunun yanında, uzam olarak adaların kullanılması, buralarda yaşayan toplumların düzenlerinin koruma altında olduğunun göstergesidir. Ütopyalarda bireyler toplum kurallarına uyararak, toplumun menfaati doğrultusunda davranırlar. Bireysel farklılıklar ve benzerlikler eşitlik ilkesi ile göz ardı edilir. Ancak, bu ilke yöneten kesim ve yönetilen kesim ayrımı için geçerli değildir. Bireyler özel yaşamları olmadan, toplumun onlara verdiği özgürlük sınırları içerisinde, düzene uyararak yaşarlar.

Ütopik toplumlar genel olarak huzur ve mutluluk üzerine kuruludurlar. Bu toplumların esas kaygısı, düzenin ve istikrarın korunmasına yöneliktir. Bu sebepten toplum eşitlik üzerine kurulur. Genellikle, topluca yemek yenir, topluca eğlenilir ya da topluca çalışılır. Bir başka deyişle, topluluk bilinci ön plandadır. Toplumların istikrarı için bireylerin devamlılığı esastır. Bu bağlamda, eğitim, üreme ve aile yaşamlarında düzenlemeler yapılır. Bireyler inanç konusunda özgürdürler ve kurallara bağlanmazlar. Bu bölümde, ütopyaların genel özellikleri üzerinde durulacaktır.

Ütopyanın tanımı, ortaya çıkışı ve tarihsel gelişimi, ütopyalarda zaman, uzam ve kişiler incelendikten sonra insanlığın özellikle birinci dünya savaşının ardından içine sürüklendiği kötümser bakış açısıyla değişen ütopyaların alt türlerinden biri olan

distopya incelenecektir. Distopya, ütopyadan beslenir. Distopyanın 'kakotopya', 'ters ütopya' ya da 'anti-ütopya' gibi farklı isimlerle anıldığı görülür. Ancak, bu çalışmada distopya ve anti-ütopyanın aynı anlamda kullanmasının doğurduğu sorunlar üzerinde durularak bu kavramların farklılıklarına dikkat çekilecektir. Ütopya insanı mutlu eden bir düş olarak algılanırsa, distopya görülen kâbus olarak algılanmalıdır. Bir başka deyişle, distopyalardaki toplum baskıcı ve olumsuzdur. Böylelikle, distopya toplumun kötü gidişatına eleştirel bir ayna tutar.

Distopyanın tanımı ve genel özellikleri incelendikten sonra, ütopyanın diğer bir alt türü olan anti-ütopya kavramı açıklanarak, anti-ütopyanın distopyadan ayrılan yönleri ele alınacaktır. Yunanca bir önek olan 'anti-' karşıt ve zıt anlamında kullanılırken; Yunanca bir önek olan 'dys-' kötü ve olağan dışı anlamında kullanılır. Distopya yazarın içinde bulunduğu toplumun olumsuzluklarını eleştirirken; anti-ütopya, ütopyacılığın eleştirisidir.

Çalışmanın ikinci bölümü, Aldoux Huxley'in hayatı, yazarın orijinal ismi *Brave New World* olan *Cesur Yeni Dünya* (Bundan sonra CYD olarak anılacaktır) isimli eserinin ve orijinal ismi *Island* olan *Ada* isimli eserinin distopya ve ütopya türleri bağlamında incelenmesini ve bölümün sonunda *Ada*'nın anti-ütöpik bakış açısına göre değerlendirilmesini içerir. Huxley'in 1932'de yayınladığı *CYD* modern toplumların vazgeçilmez unsurları olan makineleşme, sanayileşme, teknolojinin hızla gelişmesi, sınıf ayrımı, kültür yozlaşması, sınırsız tüketim, yalnızlık ve yabancılaşmanın beraberinde getirdiği sorunlara eleştirel bir ayna tutarken distopya türüne katkıda bulunur. Huxley'in *Ada*'sı ise ütöpik ve anti-ütöpik özellikler içerir. *Cesur Yeni Dünya* isimli eseri ile distopya türünün en önemli örneklerinden birini veren Huxley'in geliştirdiği bakış açısı ve üslubun, bazı eleştirmen ve kuramcılar tarafından bir ütopya örneği olarak kabul gören *Ada* adlı eserde bir değişime uğramış görünmesi sebebiyle ütopya ve anti-ütopya incelemesi için yazarın *Ada* isimli eseri seçilmiştir. Yazarın dünya çapında tanınmasına neden olan eseri *CYD*'nin yazımı sırasında dünyayı ve içinde bulunduğu toplumu algılayışı ve değerlendirmesi onun ütopyaların gerçekleşme ihtimali üzerindeki umutsuzluğunu gözler önüne serer. Yazarın yaşadığı dönemde tecrübe ettiği olaylar, karşılaştığı toplumsal ve siyasal sorunlar, insanlığın akılsızlığı sonucu çektiği sıkıntıları kanıtlar durumdadır. Böylesine karamsar bir süreç sonrasında hayatının son yıllarında olabildiğince iyimser bir portre çizen *Ada* isimli eser yazarın

yazım amacı üzerindeki kuşkuları arttırır. Bu bağlamda, eser, yazıldığı dönemin siyasal, toplumsal ve tarihi gelişmelerinden bir bakış açısı oluşturan bir eleştirmen ya da okur tarafından bir ütopya eleştirisi olarak değerlendirilebilir.

Çalışmanın sonuç bölümünde ise ütopya, distopya ve anti-ütopya kavramlarının birbirleri ile olan ilişkisi incelenerek, bu incelemelerden ortaya çıkan sonuçların değerlendirilmesi ve incelenen eserlerin bu türlere olan katkıları değerlendirilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÜTOPYA, DİSTOPYA VE ANTI-ÜTOPYA

1.1. ÜTOPYA KAVRAMI

1.1.1. Ütopyanın Tanımı

İnsanoğlunun doğasında var olan ve yaradılıştan günümüze kadar gelen birtakım temel özellikler vardır. Bu özelliklerden birkaçı; merak etmek, umut etmek, hayal kurmak ve arzulamaktır. Bu gibi insanî özellikler sayesinde, insanlar en umutsuz zamanlarda dahi kendileri ve yaşam ile mücadele etmekten vazgeçmezler ve yaşamlarına mutlu bir biçimde devam etme yoluna giderler. İnsana özgü bu özelliklerin temelinde arzu unsuru yatar. İnsanın temel gereksinimlerinin karşılanması hiçbir zaman arzularını doyuma ulaştırmada yeterli olmaz. İnsanları yalnızca temel gereksinimlerini karşılayarak memnun etmek ve onların bu şekilde yaşamlarına devam etmelerini sağlamak hayalden öteye gitmez. İnsan, elde ettiğinden fazlasını arzu eden bir canlıdır. Bu yüzden, insanlar daima daha iyi ve daha yeni olanı merak ederler. Merak giderildikten sonra hayal etme evresi başlar. Bu evrede insan, daimi olarak umut içindedir ve arzuladığına ulaşmak için elinden geleni yapar. Bu bağlamda, bu türden bir canlı için ütopya kurgulamaktan daha doğal bir davranış olamaz. Çünkü ütopyaların temelinde merak etmek, umut etmek, hayal kurmak ve arzulamak gibi insanî özellikler vardır. Ütopyalar, bu özelliklere bağlı olarak günümüze kadar kurgulanmaya devam etmişlerdir.

Ütopyalar, insanların nasıl daha iyi bir biçimde yaşayabileceklerinin ya da nasıl bir dünyada yaşamak isteyeceklerinin konu edildiği düşsel anlatımlardır. Ne var ki, bu türden bir açıklama ütopya ya da ütopyacılık tanımları için kısıtlayıcı bir girişim olabilir. Bu yüzden, birçok eleştirmen ütopya ya da ütopyacılığın tanımını yapmaktan kaçınır ve bu tür bir girişimin yararsız olduğunu savunur. Örneğin Ruth Levitas, *The Concept of Utopia* isimli eserinde “*tanımların çeşitli olabileceğini*” ve bazı eleştirmenlerin ütopyayı “*edebi bir kurgu*”, bazılarının ise “*politik bir görüş*” olarak ele aldığını ifade eder.² Krishan Kumar, *Ütopyacılık* isimli eserinde, ütopyanın “*karmaşık ve çok yönlü bir konu*”³ olduğu hususunda ütopyanın çeşitliliğine vurgu yapar. Çünkü ütopyacılık farklı açılardan ele alınması gereken bir olgudur. Ütopyacılık, bir idealin

² Ruth Levitas, *The Concept of Utopia*, Syracuse University Press, 1990, s. 11

³ Krishan Kumar, *Ütopyacılık*, İmge Kitabevi Yay., 2005, s. 7.

anlatıldığı hayalden çok daha kapsamlı olan anlam ve içeriğe sahiptir. Bazı eleştirmenler tarafından hayali kurgu olarak tanımlanan ütopya, diğer eleştirmenler Rousseau, Saint-Simon ve Marx gibi düşünürleri dahil etmemenin imkânsız olduğunu savunurlar. Bu sorunun temelinde ütopyanın ele alınış biçimi yatar. Levitas eserinde “*tarih, edebiyat, teoloji, kültürel antropoloji, siyasal kuram ve psikoloji*”⁴ gibi disiplinlerin ütopya çalışmaları kapsamına girebileceğinden söz eder. Bu sebepten, Thomas More’un *Ütopya*’sı gibi ideal toplumun betimlemesini yapmak ya da Platon’un *Devlet*’i gibi sosyal düzenin sağlanması ve korunmasına yönelik kuralları sıralamak gibi farklı yaklaşımlar karşımıza çıkar. Bu yaklaşımların bazı kuramcılara göre ütopya çalışmaları içerisinde, bazılarına göre ise dışında olmalarını sağlayan sebep, ütopya tanımlarındaki çeşitliliktir. Bu ikilemin doğurduğu bir sonuç olarak ütopya bir sınır çizme gereksinimi ortaya çıkar. Ancak ütopyanın sınırlarının belirlenmesi, hangi eserlerin ütopyacı olduğu konusunda çok net bir tavır olmazken, bu konuda bir varsayımda bulunmak da çok tutarlı bir sonuç ortaya koymaz. Frank E. Manuel ve Fritzie P. Manuel’in *Utopian Thought in The Western World* isimli eserlerinde ütopya çalışmaları olarak örneklendirdikleri eserlerin çeşitliliği, ütopyanın sınırlarından daha çok ütopyacı kuramla benzer ve ütopyanın farklı yönlerinin ifade edilmesinin gerekliliğine işaret eder. Rousseau’nun *The Social Contract*’ı, Turgot’un *Discourses on the Advancement of the Human Race and Mind*’ı, Robert Owen’ın *A New View of Society*’si, Saint-Simon, Comte, Hegel ve Marx’ın eserleri Manuellerin eserinde ütopyacı gelenek içerisinde ele alınır. Kumar’a göre bu eserlerin hiçbiri “*resmen birer ütopya*”⁵ değildir; ancak, “*ütopyacı mizacın ya da ütopyacı eğilimin ürünü oldukları için geleneksel toplumsal teoriden ayrıştırılabilirler.*”⁶ Bu bağlamda, ütopya ve ütopyacı kuramın ortak noktalarından ve farklı yönlerinden söz etmek gerekir.

Kumar, ütopyanın ayırt edici özelliği olarak “*hayali kurguyu*”⁷ öne çıkarır. Bu özelliği sayesinde ütopya, yeryüzünde ya da başka bir uzamda var olsun ya da olmasın, insanların günlük yaşamlarından kesitler sunarak, ideal toplum düzenlerinin olasılığı hakkında örnekler verir. Ütopyacı kuram veya toplumsal kuramda ideal toplum düzeninin sağlanması için belirlenen kuralların uygulanması, ideal toplumun ne derece başarılı olacağını gösterecektir. Bu bağlamda, hayali kurgunun, örneklerini verdiği

⁴ Levitas, s. 2.

⁵ Kumar, *Ütopyacılık*, s. 51.

⁶ Kumar, *Ütopyacılık*, s. 51.

⁷ Kumar, *Ütopyacılık*, s. 49.

toplum düzenini arzulamakla, sosyal düzenin dayattığı kuralları uygulamak arasındaki fark göz önünde bulundurulmalıdır. İleri sürdükleri kurallar ve düzenlemeler bakımından ütopyacı kuram ve toplumsal kuram birbirine yakındırlar. Bu bağlamda, kuramlar ve ütopya arasındaki fark, anlatımlarındaki farklılıktan açıkça anlaşılabilir. Maddî anlamda bolluğun, toplumsal kaynaşmanın, ahlâkî olgunluğun ve düzenin uzak bir ada gibi düşsel bir uzamda ya da zamanda betimlenmesi ütopya anlatımlarının tarzıdır. Ardı ardına sıralanmış kurallardan çok, var olduğuna inanılan bir toplum düzeninden kesitlerin aktarılması daha ilgi çekicidir. Ütopyaların günümüze kadar ulaşmalarının ve halen kurgulanmalarının sebebi budur.

Günümüz sözlükleri incelendiğinde ütopyanın kelime anlamı için iki seçenek ile karşılaşılır. Birincisi, ütopyanın, More tarafından kaleme alınmış hayali ideal bir toplum olduğudur. İkincisi, koşulları, kanunları ve gelenekleri bakımından imkânsız ideal bir yer, durum ya da devlet olduğudur. Sözlüklerdeki bu tanımlar edebi ve toplumsal kuram bağlamında ütopyanın barındırdığı ikilemin yanı sıra, kullanılmaya başlamasından bu yana sözcüğün kendi içinde barındırdığı ikilemi de somutlaştırır. More'un tasarladığı kelime oyunu, yarattığı bu yeni türün ve kelimenin bu ikilemi yaşatmasını sağlar. More'un 1516'da ilk olarak Latince yayınladığı *Utopia* eseri, ona hem ütopya türünün kurucusu hem de kelimenin yaratıcısı unvanını kazandırır. Ütopyanın "iyi yer" anlamına gelen "eutopia" mı yoksa "olmayan yer" anlamındaki "outopia" mı olduğuna dair sorular, kavramın tanımlanmasını zorlaştırır. Kelimenin, yalnızca iyi bir yer anlamında algılanması ve kullanılması birçok iyi yaşam şekillerini, toplulukları ve toplumları anlatan eserleri ütopya türü içinde değerlendirmeye ve ütopya türünün kendine özgü yapısına aykırı bir yol çizmesine sebep olabilir. Aynı şekilde, tek başına olmayan bir yer anlamı da, ütopyanın hayalden ibaret bir kurgu olarak algılanmasına ve böylelikle ütopyaların temel unsurlarından biri olan 'umut'un okurun zihninden silinmesine sebep olabilir. Bu çift anlamlılık sayesinde ütopyalar, canlılıklarını ve inandırıcılıklarını sürdürebilirler. Bu ikilemin yarattığı olumsuzluklara rağmen, ütopyanın iyi bir toplumu örneklediğine dair ortak bir görüş vardır.

Ancak unutulmamalıdır ki her ideal toplum tasarısı ütopya değildir. "Eğer ütopya yalnızca iyi bir toplum olsaydı bu durumda edebi kurguları, eleştirileri, fantastik edebiyatı, bilim kurguyu, politik teorileri, politik programları içerirdi."⁸ Bu bağlamda,

⁸ Levitas, s. 4.

ütopyanın tanımını açıklarken üç farklı açıdan yaklaşmak gereklidir. İlk olarak içerik açısından ele alındığında temel bir varsayım olarak ütopyanın “*iyi bir toplum portresi*”⁹ olduğu görülür. İçeriklerin çeşitli olması ütopyanın tanımlanmasında bazı sıkıntılar yaratır. İyi bir toplum olgusu yer, zaman ve kişilere göre farklılık göstereceğinden bu toplumun nasıl olması gerektiği sıkıntı veren bir konudur. Bu bağlamda içeriğe bağlı bir tanım neticesinde ütopya sayılamayacak birçok eser ütopya olarak ele alınabilir. Bu yüzden içerik bağlamında bir ahlaki seçicilik uygulanırken “*iyi bir toplumun nasıl farklı şekillerde algılanabileceğinden çok nasıl olması gerektiği hususunda örneklerin, kuralların ve değerlendirmelerin*”¹⁰ bulunması gerekir. Ütopyaların kurgulandıkları dönemin sosyal, ekonomik, siyasal ve ahlaki değerleriyle, okuyucuya ulaştığı zaman ve uzamın değer yargıları arasındaki muhtemel farklılıklardan dolayı ütopyaların algılanması noktasında bireysel ve toplumsal farklılıklar ortaya çıkar. Bu sebeple ütopyanın içeriği konusunda bir ön çalışma ve değerlendirmeye gitmek ütopya olarak ele alınacak kurguların doğru seçilmesi hususunda önemli bir sorunu çözmeye yardımcı olur. Bir kurguyu ütopya olarak sınıflandırabilmek için ütopyaların neyi anlattıklarından çok o şeyi nasıl anlattıkları dikkat çeker. Ütopya olarak değerlendirmeye alınacak olan kurguların mevcut düzen üzerine yorumlar ve yargılamalar yapması, bu yorum ve yargılamalar ışığında önerdiği örnek düzenin örneklemelerini göstermesi beklenir.

Ütopyayı tanımlamak için kullanılan bir diğer yol ise ütopyaların şekil bakımından ele alınmasıdır. Şekil bakımından ütopyalar genellikle Thomas More’un *Utopia*’sı gibi edebi bir tür olarak ele alınır. Kumar, *Ütopyacılık* adlı eserinde ütopyaların çok geniş kapsamlı olabilmesine rağmen, “*reform yapmayı amaçlayan toplumsal ya da siyasal bir el kitabını aşan bir metin*”¹¹ olduğunu söyler. Bu açıdan düşünüldüğünde ütopyaya şekil bakımından bir sınır çizmenin zor ya da olanaksız olduğu gözlemlenir. Ancak, Levitas’ın eserinde anlattığı gibi ütopyayı şekil açısından tanımlama yoluna giden kuramcı ve eleştirmenler genellikle edebiyatçı bir geçmişe sahip ve edebi eleştiri alanında çalışma yapan kişilerdir. Bu kişilerin ütopyayı edebi bir tür olarak algılaması ve tanımlaması bu anlamda olağan bir durumdur. More’un Ütopya ülkesini anlatış biçiminin doğurduğu bir sonuç olarak siyasal kuramlar ve toplum düzenini korumaya yönelik kuralların sıralandığı metinler ütopya tanımını yaparken

⁹ Levitas, s. 4.

¹⁰ Levitas, s. 4.

¹¹ Kumar, *Ütopyacılık*, s. 12.

şekil bakımından bu tür metinlerin potanın dışında tutulmasına neden olur. Thomas More'dan önce kurgulanan toplum düzenlemeleri bir edebi tür olarak değerlendirilmeye alınmaz. Bunun sebebi 16. yüzyılın başlarından itibaren nazım biçimindeki öykü yazımının nesir biçiminde görülmeye başlaması sonucunda ortaya çıkan roman türünde bir anlatımın More tarafından kullanılmış olmasıdır. Bu noktadan hareketle ütopyaların edebi bir tür olarak tanımlanması kaçınılmazdır. Bireyi olunan topluma alternatif oluşturan ve detaylar ile tasvir edilen ideal toplum örnekleri dışında kalan kurguların ütopya kavramı dışında kalması ütopyayı bir düşünce biçimi olarak soluklaştırır. Bunun anlamı da toplumda ütopya tasarlamayı gerekli kılacak herhangi bir durumun söz konusu olmadığı zamanlarda yeni ütopyaların da kurgulanmayacakları tehlikesinin olmasıdır.

Üçüncü yaklaşım olarak ütopyaların amaçları bakımından ele alındığı görülür. Bazı eleştirmenler ütopyaların bir amacı olduğu konusunda hemfikirdir. Bu yaklaşım nelerin ütopya olabileceği ve bu ütopyaların içeriklerinden söz etmenin faydasız olduğunu savunur. Ancak bu eleştirmenler ütopyaların bir amaç doğrultusunda tasarlandıkları noktasında birleşir. Bu amaç kimi zaman, içinde bulunulan toplumun olumsuzluklarını eleştirmek, kimi zaman ders vermek ve kimi zaman da geleceğe yönelik bir uyarıda bulunmak olabilir. Bu bağlamda düşünüldüğünde ütopyalar ideolojik yazım türünde düşünülmelidir. More'un *Utopia*'yı yazarken kendi toplumunun içinde bulunduğu durumu göz önüne sermek için kaleme aldığı bilinmektedir. Bacon eseri *Yeni Atlantis*'in önsözünde yazma amacının bir bilim yuvasının propagandasını yapmak olduğunu belirtir. Bu örneklerden hareketle ütopyaların bir ideolojiyi savunmak ya da dayatmak için yazıldığını söylemek yanlış olmaz. Dolayısıyla bu yaklaşıma göre Saint Simon ve Marx'ı ütopyacı olarak ele almamak haksızlık olur.

Sonuç olarak bu üç yaklaşımın kendi içerisinde tutarlı bir neden-sonuç ilişkisi içinde değerlendirildiği görülür. Ütopyaların içerik açısından ele alınması sonucunda sorunun temeli olan 'ideal toplum nasıl olmalı' sorusu irdelenirken, şekil açısından irdeleme sonucunda ütopya olarak kabul edilmeyen Marxist ütopya potanın dışına itilir. Bu durumda insan doğasını ve potansiyelini birçok açıdan diğer ideal toplum tasarılarına göre daha somut şekilde irdeleyen Marxist ütopyanın potanın dışında kalması ne kadar doğru olur sorusu akılları kurcalar. Ütopyaların bir amaç taşıması gerekliliğine olan inanç hiçbir zaman tek başına yeterli değildir. Bu sebeple bu üç

yaklaşımın içinden doğacak ve bu yaklaşımları kapsayacak yeni bir tanım için çalışmalar yapılmaktadır. Bu çalışmalarda bazı tanımları tamamen reddetmekten, iki tanımı ortak paydada buluşturmaya kadar birçok yeni yaklaşım öne sürülmektedir.

Levitas'a göre "içerik, şekil ve amaçlar farklı olabileceği için bu yaklaşımların yerini kalıcı bir şekilde tutacak yeni bir yaklaşım sunulmalıdır."¹² Levitas, bu "yaklaşımların yerini alabilecek unsurun arzu"¹³ olduğunu savunur. Bu bağlamda ütopya için yeni bir tanım ortaya koyar. Bütünleyici ve birleştirici bu yeni tanım "ütopyanın, daha iyi olma arzusunun ifadesi"¹⁴ olarak algılanmasını gerektirir. Kumar, ütopyanın tanımını yaparken ütopyanın "mümkün olmayan, ancak insanın bulunmak için heves ettiği bir dünyada yaşamak"¹⁵ olduğunu söyler. İnsanın böyle bir dünyada yaşama arzusu ve umudu ütopyaları besleyen ana unsurlardır. Bu yüzden umudun ve arzunun yerini alan başka unsurlar olması durumunda ütopya kan kaybetmeye başlar. Ütopyanın birbirinden farklı birçok tanımı olmasına rağmen bütün eleştirmenlerin hem fikir olduğu bir nokta vardır. Herkesin ortak bir görüşe vardığı nokta Sir Thomas More'un *Utopia*'sının, ütopya türünün ortaya çıkmasına sebep olan ve bu yeni türün bir edebi tür olarak anılmasını sağlayan eser olduğudur.

1.1.2. Ütopyaların Ortaya Çıkışı ve Tarihsel Gelişimi

1.1.2.1. Onaltıncı Yüzyıl Öncesi Ütopya

Sir Thomas More ütopya türünün isim hakkını elinde tutan kişi olmasına rağmen ütopya yazan ilk kişi değildir. Aslında, daha iyi uzamlar en azından yazının ilk bulunduğu zamanlardan beri tasvir edilmektedir ve birçok tasvir açıkça daha önceki sözlü geleneğin sonucudur. İlk ütopik eserler geçmişteki " 'Altın Çağ' ya da 'ırk' efsaneleri ve 'Eden' gibi dünyevi cennetlerdi."¹⁶ Çoğu eleştirmen Platon'un *Devlet*'ini ütopya tarihi açısından milat kabul eder. Buna rağmen ütopya özellikleri taşıyan eserler Platon'dan oldukça önce yazılmıştır. M.Ö. yedinci yüzyıla ait Hesiod'un *İşler ve Günler*'inde, insanların kalpleri bütün kederlerden uzak, zor iş ya da acı olmadan, Tanrı'yı gibi yaşadıkları; bereketli toprağın bol ürünü kendiliğinden onlara verdiği ve onların da ülkelerinde birçok iyi şeyle birlikte rahat ve huzur içinde yaşadığı bir altın

¹² Levitas, s. 7.

¹³ Levitas, s. 7.

¹⁴ Levitas, s. 8.

¹⁵ Kumar, *Ütopyacılık*, s. 9.

¹⁶ Gregory Claeys and Lyman Tower Sargent, *The Utopia Reader*, New York University Press, New York, 1999, s. 6.

çağdan söz edilir. Altın Çağ, insanların geçmişte mutlu bir biçimde yaşamış oldukları dönemleri yâd etmek olarak düşünülür. Artık bozulmuş olan bu düzeni ve ona kavuşma arzusunu dile getirmekten başka yapacak bir şey kalmaz.

İnsanların isteklerinin ve gereksinimlerinin aşırılığa kaçmadan ve fazla bir çaba göstermeden karşılandığı ‘Arkadya’lar ütopya olarak kabul görmese bile ütopyalara Altın Çağ özlemi ile birlikte en fazla katkısı bulunan biçim olarak karşımıza çıkar. Arkadya Güney Yunanistan’da Peloponez Yarımadasının ortasındaki dağlık bir bölgedir. Arkadya insanları doğa ile iç içe zahmetsiz ve mutlu bir yaşam sürer. Bu türden tasvirler Virgil’in *Dördüncü Eclogue* ve Ovid’in *Metamorfoz* adlı eserlerinde görülür.

Hesiod’un *Altın Çağ*’ı, Jambulos’un *Güneş Adaları*, Aristophanes’in *Kadınlar Halk Meclisi*, Likurgos’un *Yasalar*’ı, Kadıköylü Phales’in *Eşit Toplum*’u, Miletli Hippodamus’un *Komünal Kenti*, Plutarch’ın *Yaşamlar*’ı ütopya olarak adlandırılmamalarına rağmen ‘klasik ütopya’ olarak adlandırılan More’unkine benzer ütopyalara yol gösteren suretler olarak bilinen kaynaklardan bazılarıdır.

“M.Ö 5. ve 4. yüzyıl, hem antikçağın Rönesans çağıdır, hem de Antik Yunanistan’ın aydınlanma dönemidir. Felsefede, bilimde, edebiyatta sanatta ve siyasette gelişme ve sıçrama dönemidir bu iki yüzyıl. Ama aynı zamanda toplumsal ve siyasal bunalım dönemidir de.”¹⁷

Bilindiği üzere ütopyaların ortaya çıkmasında ve gelişmesinde toplumsal ve siyasi olayların seyri önemi son derece büyüktür. Sıkıntı ve güçlüklerin ardından bir umut ışığı olarak önümüze sunulurlar.

“Geçmiş dönemin ütopyik devletlerini, Herakles, Prometheus, Dionysos, Helios, Mithra, Zerdüş ve Tao kurardı; ancak bunlar dinsel-kutsal motiflerle süslü efsanelerdi. Ama antikçağ onları, iki açıdan dünyalaştırdı. Hem onları laikleştirerek gökten yere indirdi, hem de evrenselleştirerek insanlığın ortak mirası haline getirdi.”¹⁸

Antikçağın ütopya geleneğine katkısı düşünüldüğünde Platon’un *Devlet*’ine ayrı bir yer verilmelidir. Bu eser ütopya geleneğini doğrudan etkilemiştir. Diyaloglar halinde ilerleyen eserde ideal devlet yapısı maddeler halinde sıralanır. İdeal devlet yapısının kurulması ve korunmasında bütünlük ve istikrarı temel alan eserin genelinde bütünlüğün korunmasına ve üst tabakanın tek vücut halinde hareket etmesine dair

¹⁷ Sadık Usta, *Platon’dan Jambulos’a Antikçağ Ütopyaları*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2005, s. 8.

¹⁸ Usta, s. 8.

betimlemeler yer alır. *Devlet*, kendinden sonra yazılacak olan ütopyalara tema bakımından birçok malzeme sağlar. Özel mülkün ortadan kalkması, üreme, ırkların ıslahı, eğitim, altın ve gümüşün değersiz kabul edilmesi gibi temalar daha sonraları kurgulanacak olan ideal toplumlarda tartışılacaktır. Buna rağmen Kumar'a göre *Devlet* tam bir ütopya değildir, ona göre “*en fazla ideal bir devletin ilkelerinin bir betimlemesi olabilir; bu ilkelerin eylemde, somut kurumlarda ve yaşam biçimlerinde örneklendirilmesi değil.*”¹⁹

Antikçağdan sonra, More'a kadar ütopya yazımı sekteye uğrar. Bunun nedeni olarak 'Karanlık Çağ' olarak adlandırılan, insanların kilisenin yoğun baskısı altında yaşamaya devam ettiği Ortaçağ görülür. Kilisenin sanat ve klasik edebiyata karşı olan katı tutumu ve yasaklamaları sonucunda insanlar din adamları, krallar ve soylular tarafından ezilmeye mahkûm olmuş köleler olarak hayatlarını sürdürdüler.

1.1.2.2. Onaltıncı Yüzyıl

Ütopya tarihinin en verimli ve en parlak olduğu zamanlar olarak kabul edilen Onaltıncı yüzyıl, 1516 yılında Latince olarak yayınlanan ve orijinal adı *Libellus vere aureus nec minus salutaris quam festivius de optimo reip[ublicate] statu, deq[ue] noua insula Vtopia* olan More'un *Utopia*'sı ile özdeştir. Bu yüzyılın ütopya tarihi açısından altın dönem olmasının başlıca nedeni Orta Çağ karanlığından sıyrılan Avrupa kıtasının yeniliklere sahne olması ve bu yeniliklerin yaşam ve düşünce alanına farklı bir bakış açısı getirmesidir. “*Onaltıncı yüzyılda tüm Avrupa'yı etkileyen Rönesans, Hümanizm ve Reformasyon, Batı dünyasının ilk sosyalisti olan Sir Thomas More'un kişiliğini de yoğurdu.*”²⁰ Bu çağda More gibi kişiler için aydınlanmanın önünü açan olaylar Katolik Kilisesinin Hristiyanlık üzerindeki baskısını yitirmesi, matbaanın yaygınlaşması sonucu bilgiye herkesin ulaşabilmesi ve coğrafi keşiflerin yol açtığı merak olarak bilinir. Özellikle; kilisenin öğretileri ile dar kalıplara sığdırılmış Skolastik düşüncenin yıkılması insanları özgürleştirmiş ve bunun sonucunda insanlar, etrafında olan biteni incelemeye ve sorgulamaya başlamıştır.

Bu gelişmeler ışığında Sir Thomas More, ülkesi İngiltere'nin içinde bulunduğu durumdan hoşnutsuzdur. Bu hoşnutsuzluk, eserinde dönemin İngiltere'sine yaptığı ağır eleştiriler aracılığıyla hissedilmektedir. More'un *Utopia*'sı iki bölümden oluşur. More,

¹⁹ Kumar, *Ütopyacılık*, s. 66.

²⁰ Urgan, s. 9.

ilk bölümü, ikinci bölümden sonra kaleme almıştır. İkinci bölüm, Utopia adasındaki yaşamı betimlerken, daha sonra eserinin başına eklediği birinci bölümde ise ülkesine ağır suçlamalarda bulunur. Onaltıncı yüzyılın diğer önemli eserleri ise François Rabelais'in *The Abbey of Theleme*'si ve Michel de Montaigne'nin *Of The Cannibals*'ıdır.

1.1.2.3. Onyedinci Yüzyıl

Onyedinci Yüzyıl ütopyaları arasında bahsedilmesi gereken ütopyalar Thomasso Campanella'nın *Güneş Ülkesi*, Francis Bacon'un *Yeni Atlantis*'i ve Johann Valentin Andrea'nın *Christianopolis*'idir. Bu eserler birbirinden farklı olsalar dahi ortak oldukları birkaç önemli nokta bulunur. Bu ortak noktalardan en önemlileri Platon ve More'un takipçileri olan yazarların ideal toplum düzeni içerisinde bilimin önemine vurgu yapmaları ve gelişme fikrinin aşılması hususunda çaba göstermeleridir. Bilimde önemli gelişmelerin yaşandığı bu dönemde ütopyacı gelenekte yalnızca temalar çeşitlenmekle kalmaz; aynı zamanda roman türünün gelişimi ile ütopya metinlerinde de bir zenginleşme görülür. Buna rağmen, Mina Urgan, *Edebiyatta Ütopya Kavramı ve Thomas More* adlı eserinde ideal toplum düzenlerine artan özlemin aksine, “gerçek anlamda More'unkine benzeyen ütopyaların yok olmaya başladığını”²¹ ifade eder. Bunun nedeni, yazarların öykü biçimini terk ederek “görüşlerini doğrudan doğruya ya deneme türünde ya da bir düşün kitabı olarak sunmayı tercih etmeleridir.”²²

1.1.2.4. Onsekizinci Yüzyıl

1776'da Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi'nin açıklanması ve 1789'da Fransız Devrimi bu yüzyıla damgasını vuran olaylar olarak dikkat çeker. Sosyal ve siyasal anlamda böylesine bir yoğunluğun yaşandığı bir yüzyılda ütopyalarla karşılaşmamak mümkün değildir. Onaltıncı ve Onyedinci yüzyıllarda yaşanan baş döndürücü gelişmelerin ardından Onsekizinci yüzyılın da ütopyaların egemenliğinde geçtiği görülür. Bu dönemde yazılmış olan Jonathan Swift'in *Gulliver's Travels*'ı, Lois-Sébastien Mercier'in *The Year 2440*'ı, dönemin öne çıkan eserlerindedir. Bu eserler arasında Mercier'in *The Year 2440* adlı eseri uzakta, bilinmedik bir ada ya da

²¹ Urgan, s. 91.

²² Urgan, s.91.

bilinmedik bir yerde değil de gelecek zamanda geçiyor olması nedeniyle dikkate değerdir.

Bu yüzyıla ait ütopyalar ile devrimler arasında doğrudan bir sebep-sonuç ilişkisinin akıllarda yer etmesi ütopyanın sosyal düzenle olan ilgisini kanıtlamaktadır. Ütopyalar devrimlerin ister sebebi isterse de sonucu olsun, içine doğdukları toplumlarda imkânsız olarak görünen sosyal değişimlere yol açarlar.

1.1.2.5. Ondokuzuncu Yüzyıl

Ondokuzuncu yüzyıl klasik ütopya yazımı açısından kısır geçen bir dönem olarak bilinir. William Morris'in *News From Nowhere*'i hariç More'un kurduğu geleneği gerçek anlamda yaşatan bir esere rastlanmaz. 1803 yılında yayınlanan Thomas Spence'in *The Constitution of Spensonia* ve Etienne Cabet'in 1840 yılında yayınladığı *Un Voyage En Icarie* adlı eserleri bu dönem içinde kendinden söz ettirebilen nadir eserlerdir. Mina Urgan, *News From Nowhere* dışındaki eserlerin gerçek anlamda ütopya geleneğinden uzaklaştığını söyler.

Bilim ve sanayideki hızlı ilerleme sonucunda tüketim toplumlarının oluşmaya başlaması ütopya geleneğine de etki eder. Klasik ütopyaların anlatımlarında sıklıkla karşılaşılan ve mutluluğun kaynağı olarak gösterilen maddi kaygılardan kurtulma çabası artık tamamen maddi anlamda hazların doyurulması yönünde değişir.

1.1.2.6. Yirminci Yüzyıl

Kumar, "*More'un Utopia'sından beri ütopyaların yazılmadığı tek bir yüzyıl, hatta bir on yıl bile olmamıştır*"²³ diyerek ütopya yazımının yaygınlığına vurgu yapar. Ancak yirminci yüzyıl, ütopya yazımı açısından birçok şeyin değiştiği bir yüzyıl olarak dikkat çeker. Yüzyılın başlangıcında H. G. Wells'in *A Modern Utopia*'sı ile başlayıp 1960'ların ortalarına kadar devam eden olumlu ütopya örneklerine rağmen, yüzyıla damgasını vuran ütopyanın alt türü ya da Kumar'ın kullandığı tabirle "*diğer benliği (alter ego)*"²⁴ olarak kabul edilen distopyalardır. Bu türe ait başlıca eserler Yevgeny Zamiatin'in *We*, Aldous Huxley'in *Brave New World*'ü ve George Orwell'in *Nineteen Eighty-four* adlı eserleridir.

²³ Kumar, *Ütopyacılık*, s. 76.

²⁴ Kumar, *Ütopyacılık*, s. 79.

Olumlu olarak nitelendirilen ütopya örneklerinde insanlık, içinde bulunduğu toplumun hoşnutsuzluklarından uzaklaştırılır ve ideal bir toplum düzeni içerisindeki mutlu yaşam biçimi ile tasvir edilir. Distopyaların temelinde yatan düşünce biçimi ise insanları içinde bulunduğu durumdan daha kötüsünü tecrübe edecekleri kâbuslara davet etmektir. Toplum düzenine eleştirel bir yaklaşım sergilemesi ütopya ile izdüşümsel bir yaklaşımı olduğunu gösterir. Buna rağmen distopyalar, ütopyaların tersine bir etki göstererek ütopyacı gelenekte var olan umudu çürütür ve bunun yerine karamsarlığı okurun zihnine sokar. Sergilediği bu tutum sayesinde Yirminci Yüzyıl tasarıları geleneksel ütopya yazımındaki eleştiri unsuruna ek olarak uyarıda bulunma gerekliliğini de savunur.

1.1.3. Ütopyada Zaman, Uzam ve Kişiler

1.1.3.1. Ütopyada Zaman

Gerçek dünya ile tasarlanan ideal toplum arasında var olan bazı benzerlikler sayesinde ütopyaların gerçek olduğuna ya da gerçekleşme imkânı olduğuna inanılır. Ütopyaların gerçekte var olduğu hissini vermek ya da gerçekleşme ihtimalini kuvvetlendirmek için betimlenen toplumların değişime kapalı olması gerekir. Bir toplumun değişimden etkilenmemesi için zamanı durdurmak ya da kendi dünyası dışındaki dünyadan soyutlamak çözüm olabilir. Ütopya yazımında bu iki yol da etkili bir biçimde kullanılır. Bu bakımdan ütopyalarda zaman konusu oldukça önemlidir. Zamanın akması sürekli gelişim içinde olan bir dünyada değişimin de habercisidir. Bu nedenle ütopyaların anlatımı esnasında genellikle duran-zaman biçimi kullanılır. Akşit Göktürk, duran-zaman biçiminin “ütopyaya tarihsel akış dışında bir kalıcılık”²⁵ kazandırdığına vurgu yapar. Tarihsel akışın dışında kurgulanan ideal toplum düzeni bütün gelişmelere kapalı olacak bir biçimde bütünlüğünü ve istikrarını korumaya devam eder.

More ve takipçileri tarafından kurgulanan ideal toplum düzenlerinde dışarıdan müdahaleye mümkün olduğunca izin verilmez; ancak Chris Ferns “*zamanda ya da uzayda, ne kadar ulaşılmaz olursa olsun, ütopyayı en azından bir ziyaretçi ya da gezgin gözlemleyip harikalarını tecrübe etme fırsatını bulacaktır*”²⁶ der. Bu bağlamda ütopyaların anlatımında farklı zaman biçimleri kullanıldığı da dikkat çeker. Toplumun

²⁵ Akşit Göktürk, *Ada-İngiliz Yazımında Ada Kavramı*, Yapı Kredi Yay., 2004, s. 61.

²⁶ Chris Ferns, *Narrating Utopia*, Liverpool Uni. Press, Liverpool, 1999, s. 2.

içinde bulunduğu zaman dilimi ve bu toplumu gözlemleme şansı bulmuş olan dış dünyanın bireyine ait bir zaman biçimi söz konusudur. Gözlemi yapan kişi elbette edindiği tecrübeyi dış dünyaya aktaran kişi olacağı için kendi zaman biçiminde düşünür ve hareket eder. Akıp giden zaman içerisinde sürekli değişen bir dünyadan, değişime kapalı olan bir dünyaya uyum sağlamakta zorlanan yabancı için şaşırtıcı olan, değişimin dışında kalmış olmak ve bu sürekli değişmezliğin sağladığı bütünlük olacaktır.

Coğrafi keşifler sonucunda dünya üzerinde bilinmeyen noktaların azalması ütopya yazarlarının uzam olarak bilinmeyen uzak adalardan uzayın derinliklerine ya da geleceğe yönelmelerine neden olmuştur. Ütopyaların gelecek zaman içinde kurgulanmaları daha sonraları ütopya türüne farklı bir görünüm kazandıracaktır. Özellikle ondokuzuncu ve yirminci yüzyıllarda bilim alanında gerçekleşen hızlı ilerlemeler sonucunda bilim-kurgu olarak adlandırılan yeni bir tür ortaya çıkar. Bunun bir sonucu olarak bazı zamanlarda ütopya ve bilim-kurgu birbirine karışır. Kumar, gelecekçi düşüncenin ütopya türü üzerine etkisini “*dünya ötesi diyarlar ütopyanın coğrafi sınırlarını nasıl deliyor idiyse, gelecekçi düşünce de ütopyanın zamansal sınırlarını aştı. ‘Eutopia’, yani en iyi yer; ‘euchronia’, yani en iyi zaman haline geliyor*”²⁷ biçiminde ifade eder. Bu durumda önemli olan anlatıcının yaşadığı zaman dilimi değil ütopya sakinlerinin içinde bulunduğu zaman dilimidir.

1.1.3.2. Ütopyada Uzam

Klasik ütopyalarda anlatımın geçeceği uzam More’un *Utopia*’sından sonra bir gelenek oluşturmuştur. Bu gelenek, Thomas More’un hikâyesini anlatacağı toplumu ‘Utopia’ adını verdiği adaya yerleştirmesi ile başlar. Iambulus, More’dan çok daha önce ada motifini kullanmıştır; ancak, More’un *Utopia*’sı gözden uzak bu adada daha fazla hayran kitlesine sahip olmuştur. Gözden uzak olan adalar ütopyalara ev sahipliği yaparlar çünkü adalar birçok açıdan ütopyaların amacına hizmet eder. Bu amaçların en başında, ütopyanın kelime anlamında barındırdığı ikilemi yaşatmak gelir.

Daha önce de bahsedildiği üzere ütopya hem iyi bir yerdir, hem de olmayan bir yerdir. Olmayan iyi bir yeri gerçekçi bir biçim de okurun zihnine yerleştirmek için okurun bu yerin varlığına inanması gerekir. Zaten bu amaçla More, *Utopia*’sını bir denizci olan Hythloday’e anlattırır. 1516’da dünya üzerinde bilinmeyen birçok nokta

²⁷ Kumar, *Ütopyacılık*, s. 94.

vardı. Gün geçtikçe coğrafi keşiflerle yeni yerler, yeni toplumlar ve yeni yaşam biçimleri keşfediliyor ve insanlığın bilgisine sunuluyordu. Her geçen gün bir yerin dünya haritasına eklenmesi insanların aklına ‘acaba’ sorusunu düşürmekteydi. Bu açıdan bilinmeyen bir ada üzerinde kurulmuş olan ütopyanın hikâyesine inanmak hiç de saçma olmaz. Çünkü bu bilinmeyen uzam belki de hemen gördüğümüz ufkun arkasındadır. Bu yer gerçekte olmasa da artık okuyucu için en azından hayallerinde mevcuttur. Okur, olmayan bu yerin özlemini duyacak ve o yerde yaşamayı arzulayacaktır. Göktürk, ütopya yazarının amacını şöyle ifade eder;

“Uzak bir adanın duygusal renkliliğini ya da eşine rastlanmadık tehlikelerini anlatmak değil, sunacağı örnek toplum düzeniyle hem kendi toplumunun işleyişindeki aksaklıkları dolaylı olarak gözler önüne sermek, hem de bu aksaklıklara bir çözüm yolu önermektir. Ütopya yazarı bu işi yaparken, önerdiği örnek yaşama düzenini, tepkiyle karşıladığı gerçek düzenden elinden geldiğince apayrı, uzak, soyut düşünmek, örnek-toplumunu okurun kafasına çok kesin, kalıcı çizgilerle yerleştirmek ister.”²⁸

Uzam olarak adanın kullanılması sadece gerçeklik hissini vermekle kalmaz, aynı zamanda ideal toplum düzeninin devamını da garanti altına alır. Günümüze kadar ulaşan ve uzam olarak adayı kullanan ütopyalarda, bir yabancıya adaya girişinin çok zor olduğu görülür. Bu adalar üzerindeki ideal toplumları gözlemleyebilecek olan yabancı, genellikle bir deniz kazası sonucu kendisini adada bulur. Ancak, ideal toplumun gizlendiği bu adaya giriş, yabancılar için bir şekilde önlenir. Kimi zaman adanın etrafında yalçın kayalar sur gibi dikilir, kimi zaman da yerli halktan başka kimsenin girmeye cesaret edemeyeceği doğal bir limandan giriş verilir. Bu dışa kapalılık özelliği, içinde barındırdığı ideal toplumları dış dünyanın bozulmuşluğundan ve yabancıların getireceği felaketlerden korur.

Thomas More’un Utopia adasını diğerlerinden ayıran özellik daha önceden ada olmayışıdır. Mina Urgan bu farkı şu şekilde anlatır; *“Eskiden Utopia bir ada değilmiş; ama bu kusursuz düzeni vaktiyle kuran ve adaya kendi adını veren akıllı ve erdemli Kral Utopus, ele geçirdiği toprakları karaya bağlayan 15 millik kıstağı yardırıp, Utopia’yı bir ada yapmayı, savunma açısından daha doğru bulmuş.”²⁹* Kral Utopus’un adayı anakaradan ayırması sadece bir güvenlik önlemi değildir; aynı zamanda More’un kendi

²⁸ Göktürk, s. 17.

²⁹ Urgan, s.57.

ülkesinin eleştirisini yapmasına da olanak sağlar. Bilindiği üzere More'un ülkesi İngiltere bir ada ülkesidir ve o devirde içinde bulunduğu durum itibariyle bütün Avrupa ülkeleri gibi bozulmuşluklarla doludur. More, ülkesinin tıpkı Utopia gibi yaşlı dünyadan sıyrılıp bir ada olarak kendi içinde huzuru yakalamasını umut eder.

Adaların sınırlı uzamlar olmaları ütopyacının tasarladığı ideal toplum düzeninin dikkatlerden kaçmasına olanak sağladığı gibi nüfus artışını da zorunlu bir şekilde kontrol altında tutar. Birçok 20. yüzyıl distopya yazarı nüfus artışını toplumlar için bir tehlike olarak görür. Özellikle de kontrolsüz büyüyen Hindistan ve Çin gibi ülkelerin nüfuslarının karşılaştığı sorunlar göz önüne alındığında adalar üzerindeki sınırlı alanda barınacak olan nüfusu kontrol altında tutmak ve toplumun istikrarını ve düzenini korumak için en uygun yoldur. Japonya gibi sınırlı bir alan üzerinde yaşayan toplumlar için planlama yapmak zaruri bir ihtiyaçtır ve ideal toplumlar da bu planlamalar gibi önlemler sayesinde devamlılıklarını sağlarlar.

İdeal toplumları üzerinde barındıracak adaların varlığı coğrafi keşifler sonrasında yok olma tehlikesi ile karşılaşmıştır. Dünya üzerinde keşfedilmemiş noktaların hızla azalması sonucunda ideal toplumların varlığını sürdürebilmesi için yeni arayışlar başlar. Bu arayışlardan birisi olan ütopyaların bilinmeyen bir zaman diliminde hayat bulması konusuna bir önceki başlık altında değinildi. Akşit Göktürk, diğer bir arayışı “*çağımız insanı için tıpkı yeniçağ başlarında insanoğlunun gözündeki okyanuslar gibi, büyük kesimiyle bilinmeyen bir alana, uzaya*”³⁰ taşır. H.G. Wells'in *A Modern Utopia*'sı dünya dışı bir uzamda geçen ütopyalara örnektir.

1.1.3.3. Ütopyada Kişiler

Platon'un *Devlet*'inden günümüz ütopyalarına kadar süregelen bir gelenek olarak bireylerin varlıkları düzenin korunmasına ve sürdürülmesine adanır. Ütopyalarda, birey, içinde yaşadığı toplumun kurallarına uymak ve toplumun yararını gözetmekle sorumludur. Platon'un ideal devlet anlayışında, insanların kастlara ayrılması ve bu sisteme göre görevlerini ve sorumluluklarını yerine getirmesi esastır. Eleştirmenlerin More'un *Utopia*'sının Platoncu gelenekten oldukça etkilenmiş olduğunu savunmasına rağmen, More, Platon'un uyguladığı kast sistemini inkâr eder ve Ütopya ülkesi insanların eşitlik ilkesine göre sürdürdükleri yaşamlarını betimler. Bireysel

³⁰ Göktürk, s. 116.

farklılıklar ya da benzerlikler toplum içinde hiçbir ayırımın gözetilmesine olanak sunmaz. Her birey eşit hak ve özgürlüklere sahiptir. Bu özgürlük ve eşitliğin sağlanması için belirli sürelerle iş kollarının değiştirilmesi ve özel mülkiyetin yasaklanması gibi önlemler alınmıştır.

İlk bakışta ideal toplum düşüncesi bireylerin mutlu bir yaşam sürmelerini amaçlayan bir sistem olarak görülür. Buna rağmen bireylerin özgürlükleri toplumun belirlediği sınırların dışına çıkamaz. Düşüncelere ve duygulara yer olmadığı gibi bireylerin özel hayatları da yoktur. Komünal bir anlayışın hüküm sürdüğü ütopyalarda her şey ortak kullanıma açıktır. Ortak kullanım alanına bazen kadınlar ve çocuklar dahi girer. Çoğunlukla bireyler toplum içinde kendilerine düşen görevleri yerine getirmekle sorumludurlar. Toplum tarafından biçilen görevler genellikle bir kast sistemi oluşturmayacak biçimdedir. Ancak bireylerin kastlara ayrıldığı bazı durumlar da söz konusu olur. Bazen en eşitlikçi yapıda olarak görülen ütopya da bile yöneten bir kesim vardır ve bu yöneten kesimin sahip olduğu ayrıcalıklar fazla üzerinde durulmadan geçirilir.

1.1.3.4. Ütopik Toplumların Genel Özellikleri

Ütopik toplumlar huzurun ve mutluluğun hüküm sürdüğü topraklar üzerine kurulurlar. Bu toplumlar için esas kaygı, düzenin ve birliğin bozulmasıdır. Bu sebeple karmaşadan uzak durabilmek için toplumun her üyesi eşit sosyal haklara sahiptir. Toplum eşitlik temeli üzerine inşa edilir. Bazen bu eşitlik o kadar ileriye gider ki, giysiler bile tek tip olur. Her bireyin yaşam standardı bir diğeriyle aynıdır, aynı büyüklükte ev, aynı iş ve aynı aşı paylaşmak durumundadırlar. Genellikle toplu halde hareket edilir, yemek topluca yenir, topluca eğlenilir ve topluca çalışılır.

Özel mülkiyet genel olarak ütopyalarda bulunmayan bir olgudur. More'un ütopyasında evler kura sonucunda her on yılda bir değiştirilir; çünkü bir şeyi uzun süre kullanıp alışmak, ona sahip olma hissini körükler. Özel mülkiyetin olmaması hırsızlık gibi suçların da engellenmesini sağlar. Yaşam alanı içinde bulunan her şey ortak kullanıma açıktır; bu sebepten insanların birbirlerini kıskanmaları mümkün değildir.

Toplumlarda belirgin bir sınıf sisteminin olmayışı, toplumsal hayatın düzenlenmesinde önemli bir rol alır. Üretim ve tüketim aynı kişiler tarafından sağlandığı için gelir dağılımı ve bu dağılımın açacağı sorunlar ortadan kaldırılmıştır. Bu

sebepten insanlar ne doğdukları zaman ne de daha sonra farklı bir statüye sahip olur. Her birey aynı işi yapmasa da aynı yoğunlukta ve sürede çalışır ve *Utopia*'da olduğu gibi belirli zamanlarda iş değişimi yapılır.

İdeal toplumların sürekliliği için sağlıklı bireylerin devamlılığı sağlanır. Bu konuda eğitim, üreme ve aile yaşamında düzenlemelere gidilir. Ütopya insanları için önemli olan bedenlerin çalışması değil, akıllarının işlemesidir. Bu sebepten bireylerin fiziksel gelişimi kadar zihinsel gelişimine de önem verilir. Cahillik kökten terk edilen bir olgudur. Ailelerin bedenen ve zihnen sağlıklı nesiller yetiştirmesi için önlemler alınır. Örneğin, *Utopia*'da kadınlar ve erkekler belirli bir yaşa ve olgunluğa ulaşmadan evlenemezler. Huxley'in *Ada*'sında ise çocukların ruh gelişimini desteklemek için 'karşılıklı evlat edinme kulüpleri' olarak adlandırılan on beş ile yirmi beş aileden oluşan örgütler vardır.

Platon'un *Devlet*'inden beri süregelen ırkları saflaştırma çalışmaları, ideal toplumlarda görülen diğer bir önlem türüdür. Sağlıksız nesillerin yetişmesini önlemek için özellikle üstün özelliklere sahip olan kişilerin yumurta ya da tohumları kullanılarak üreme kontrol altında tutulur.

İnanç konusu ideal toplumlarda genellikle serbest bırakılan bir düzenleme ya da kurala bağlanmadan bırakılan tek olgudur. More gibi koyu bir Katolik bile tasarladığı ideal topluma kendi inancından apayrı bir seçenek sunar. Bireyler inançları konusunda özgür olmalarına rağmen, genel anlamda ateistlik gibi eğilimlerde bulunmazlar.

1.2. DİSTOPYA KAVRAMI

1.2.1. Distopyanın Tanımı ve Genel Özellikleri

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından insanlığın içine sürüklendiği kötümser gelecek duygusu daha da gerçekçi bir şekilde insanların hayatına nüfuz eder. Kumar, 1920'leri, 1930'ları ve 1940'ları 'olumsuz anlamda ütopya', karşı ütopya ya da distopyanın klasik dönemi olarak nitelendirir. Bacon'dan itibaren bilimin ve aklın kurtarıcılığına ve ütopyaların gerçekleşmesine olanak sağlayacaklarına olan inanç bu dönemde neredeyse terk edilir. Özellikle bilimin hızlı gelişiminin ve sonucunda sanayi ve kentleşmenin insan hayatına yön vereceği bir dönemin insanlığa vaat ettiği mutluluktan çok yaşattığı acılar ön plana çıkar. İnsanların bir ada üzerinde bolluk ve mutluluk içinde yaşayacakları günlerin yerini "akıl ve bilimin saptırılmış

*kullanımlarının getirdiği kâbus*³¹ dolu günler alır. Bu kâbus dolu günleri anlatan Yevgeny Zamyatin'in *We*'si, Aldous Huxley'in *Brave New World*'ü, Arthur Koestler'in *Darkness at Noon*'u ve George Orwell'in *1984*'ü bu türe ait önemli eserlerden birkaçıdır. Kumar, bu eserleri, gelecekte tüm umudun yok olduğu ve tüm çıkışların kapatıldığı totaliter bir cehennem olarak niteler. Swift'in *Gulliver's Travels*'ı, Jack London'un *Iron Heel*'i ve Owen Gregory'nin *Meccania: The Super State*'i bu türün ilk örnekleri olarak gösterilir.

Distopya bazen farklı isimlerle de anılarak 'kakotopya', 'ters ütopya', 'karşı-ütopya' ya da 'anti-ütopya' olarak karşımıza çıkabilir. Bu çalışmada Kumar gibi kuramcılar tarafından anti-ütopya teriminin distopya yerine kullanılmasından kaynaklanan sorun ileriki bölümlerde tartışılacaktır. Bu durumda ütopyanın olumsuz yönlerini korkutarak bir uyarı niteliğinde hissettirmeye çalışan distopya ele alınırken farklı terimlerin kullanımı konusuna dikkat çekilmesi gerekir. Kakotopya (kötü yer) kelimesini literatüre kazandıran kişi Jeremy Bentham'dır, daha sonra John Stuart Mill tarafından türetilen distopya kelimesi daha yaygın bir kullanıma sahiptir. 1868 yılında John Stuart Mill Avam Kamarası'ndaki bir konuşması sırasında muhaliflerine hitap ederken onları distopyacı³² olmakla suçlamıştır ve kelime ilk kez burada kullanılmıştır. Mill, yaptığı konuşma sırasında distopya kelimesini kullanarak kastettiği şeyi şu şekilde açıklamıştır:

*“Genelde ütopyacı denilen şey, gerçekleşmesi için fazla iyi olan şeydir; ama onların hoşlanır gördükleri şey gerçekleşmesi için fazla kötüdür.”*³³

Distopya kelimesi “Yunanca'da ‘zor’ ya da ‘kötü’ anlamına gelen bir önek olan ‘dys-’ ve ‘yer’ anlamına gelen Yunanca ‘topos’ kelimesinin”³⁴ birlikte kullanımından meydana gelir.

Ütopya insanı mutlu eden bir düş olarak algılanırsa, görülen kâbus da distopya olarak adlandırılmalıdır. Nail Bezel, ütopyaları “*düşte ve düşüncede kurulmuş eşitlikçi, doğru, mutlu ve güzel toplum düzeni*”³⁵ olarak tanımlamaktadır. Distopya tanımını yaparken bu durumun tam tersini düşünmek gerekmektedir. Bu açıdan bakıldığında ise

³¹ Kumar, *Modern Zamanlarda Ütopya ve Karşıütopya*, çev. Ali Galip, Kalkedon Yay. 2006, s.172.

³²Wikipedia The Free Encyclopedia,(2010), Erişim Tarihi: 04 Mayıs 2010, <http://en.wikipedia.org/wiki/Dystopia#Etymology>

³³Kumar, *Modern Zamanlarda Ütopya ve Karşıütopya*, s.172.

³⁴Julie de Molade, *Building Bridges Between Brave New Worlds*,(Yüksek Lisans Tezi), Roskilde University, 2008, s. 11.

³⁵Nail Bezel, *Yeryüzü Cennetlerinin Sonu (Ters Ütopyalar)*, Güldikeni Yay., 2001, s. 7.

Bezel, distopyaların “*ütopyacı bir eğilim ve amaçlarla yola çıkıldığında ortaya çıkabilecek olumsuz ve baskıcı bir toplum düzeni*”³⁶ olacağını söylemektedir. Platon’un *Devlet*’i ile başladığına inanılan ütopyacı geleneğe ütopyacının asıl amacı, bireyin mutluluğundan ya da özgürlüğünden ziyade devletin ya da toplumun mutluluğu, düzeni ve birliği için uğraş vermektir. Toplumun bireyden üstün tutulması ütopyalardaki yaşamı seçeneksiz kılmaktadır. Ütopya geleneğinden bahsedildiğinde akla gelen iki isim olan Platon ve More’un tasarıları toplumun birliği ve düzeni için bireylerin yaşamlarını kurallar ve düzenlemeler ile denetim altına alır. Her ne kadar More’un ütopyası hümanist bir yaklaşım ile yurttaşlarına eğlenmek ve dinlenmek için çalışma saatleri dışında önemli bir boşluk sağlasa da işleyen düzen bir makinenin çarkları gibidir. Aksamaya meydan vermemek için bireylerin yapacakları her şey önceden belirlenir ve bu düzen özgür iradede yoksun bir biçimde devam ettirilir. Bezel, ütopya türünün ana hatlarını belirleyen bu tür bir kurguda bile yer alan “*eşitlik ve toplum mutluluğu adına bireysel eğilimlerin ve değerlerin geriye itilmesi, bunlara hiç yer tanınmaması*”³⁷ gibi sorunları “*ütopya anlayışını ters ütopyaya dönüştüren kritik adım*”³⁸ olarak niteler.

Ütopya ve distopya birbirinden ayrılamayan iki olgudur. Ütopya ve distopyanın tarihi birbirine paralel bir biçimde gelişmektedir; çünkü distopya, ütopyadan beslenmektedir. Kumar, ütopya ile distopyanın ilişkisini anlatırken “*karşı ütopya malzemesini ütopyadan alır ve onu ütopyanın olumlanmasını reddeden bir tavırla yeniden kurar*”³⁹ demektedir. Ancak Baccolini ve Moylan distopyanın, türdeşi olan eutopia ve ezeli düşmanı anti-ütopyanın farklı olgular olduklarını hatırlamanın gerekli olduğunu savunmaktadır. Bu bağlamda distopya ve eutopianın aynı patikada yol aldıkları ve sosyal düş kurma işini üstlendikleri görülmektedir. Distopya düş kurarken takındığı tavır nedeniyle ütopyanın iyimser havasını yok eder ve kendi karamsarlığını paylaşarak okurun içinde bulunduğu toplumun kötü gidişatını anlatmaktadır. Ütopya gibi distopya da toplumdan duyulan hoşnutsuzluğu dile getirirken eleştirel bir yaklaşım sergilemektedir. Distopya ya da ütopya, her ikisi için de eleştiri topluma tutulan aynadır. Ütopyanın toplumun aksayan yönlerini görüp, önerdikleri ile umutlu bir gelecek vaat etmesi ve distopyanın toplumun aksayan yönlerini tüm gerçekliğiyle gözler önüne

³⁶Bezel, *Yeryüzü Cennetlerinin Sonu (Ters Ütopyalar)*, s. 7.

³⁷Bezel, *Yeryüzü Cennetlerinin Sonu (Ters Ütopyalar)*,s. 7.

³⁸Bezel, *Yeryüzü Cennetlerinin Sonu (Ters Ütopyalar)*, s. 7.

³⁹Kumar, *Modern Zamanlarda Ütopya ve Karşıütopya*, s.172.

sererek karamsar bir tutumla uyarı yapması, aralarındaki en önemli ayrımdır. Distopya, ütopyanın en önemli unsurlarından olan umudu öldürür ve karakterleri için bir kurtuluş ya da aydınlanma sunmaz. Özgür iradeyi ve bireyselliği sosyal düzen uğruna kurban eder. İçinden doğdukları toplumları bir felaket senaryosu biçiminde yansıtır. “*Umudun yok olması olarak ifade edilen kâbus geleceği, modern çağda iki dünya savaşını tecrübe etmiş olan batı toplumunun en baskın kuruntularından birisi olur.*”⁴⁰ Yirminci yüzyılı yani felaketler dönemini kendisine filizlenmeye en uygun zaman olarak seçmektedir.

İnsanın hayallerini oluşturan arzuların yerine kâbuslarını oluşturan korkular, yirminci yüzyılda daha önceki dönemlere göre daha baskın bir karaktere bürünür. On dokuzuncu yüzyılın sosyalist karakteri yerine yirminci yüzyılda yeni yeni insanlığın aklını başından alan kapitalist düzen, daha iyi olma arzusunu daha fazlasına sahip olma arzusu ile bastırmıştır. Bu sebeple yirminci yüzyıl, insanların arzuladıkları iyi bir dünyanın denge ve eşitlik gibi unsurlar üzerine kurulması gereğini gözler önüne seren yüzyıl olarak ütopya yazımına katkıda bulunur. Daha fazlasını elde etmek için güdülen arzular insanlığın temel değerlerine saldırıda bulunup bu değerlerin zayıflamasına ve hatta çökmesine sebep olur. Arzuların doyuma ulaşması için gerekli görülen her yolun hoş görülebilir olması artık kaçınılmazdır. Makine devrimi insanlığın sonunu hazırlamaktadır. Üretim ve tüketim odaklı toplumun karşılamakta en çok zorlanacağı talep, bireyin özgürlüğü ve mutluluğudur. Bu bağlamda distopyanın “*hayal kurma eksikliğinden değil; geç kapitalizmin politik ve entelektüel sonucu*”⁴¹ olarak ortaya çıktığı anlaşılır. “*Distopyacı eğilimin bilim-kurgu ile gelişmesi*”⁴² distopya’nın yirminci yüzyılda ortaya çıktığını netleştirir. Bu noktadan hareketle, yirminci yüzyılda ütopyaların öldüğü düşünülebilir; ancak, ütopyalar yok olmak yerine değişen zaman ve toplumlarla beraber değişime uğrayıp alt dallara ayrılır. Yani, ütopyalar ve en önemli unsurlarından olan “*arzu hala vardır; ancak, umut çok açık değildir.*”⁴³ Distopya ile beraber de umudun karanlık yanı görülür.

Ütopyalar da insanlığın sosyal yaşam ve doğa üzerinde üstünlük sağlamanın Zamyatin, Huxley ve Orwell gibi yazarlar tarafından okura aktarılmasıyla bu ileri kontrol durumunun sonuçlarının neler doğurabileceği gösterilir. Örneğin Huxley,

⁴⁰M.Fikret Arargüç, “A Dystopic Vision of the Future: Julian Barnes’ England England”, [Geleceğin Distopik Bir Görüntüsü: Julian Barnes’in England England], *Interactions*, 14/2, (2005), s. 11.

⁴¹ Raffaella Baccolini, Tom Moylan, *Dark Horizons Science Fiction and the Dystopian Imagination*, Routledge, 2003, s.15.

⁴² Baccolini, Moylan, s. 1.

⁴³ Baccolini, Moylan, s. 16.

tüketimin, toplumu ele geçirmesini anlatırken aslında döneminin korkularını yansıtır. Bu durumda distopyalar ütopyaların sınırları ve sorunlarını bir bakıma farklı bir açıdan üretirler. Ütopya ve distopya arasındaki benzerlikler de bu bağlamda ortaya çıkar. Örneğin her ikisi de hiyerarşik toplumu, toplumda değişmezliğin korunmasını, özel hayatın olmamasını konu edinir. Distopyalarda ütopyalarda olduğu gibi kontrol edici güç olarak devlet vardır ve devlet kişilerin doğumlarından itibaren hayatlarındaki her konuyu kendi yararına kontrol altında tutar.

Cinsel yaşamların bile kontrol altında tutulduğu bir toplumda cinsiyet kavramına değinilmelidir. Distopya toplumlarında elit kesim çoğunlukla erkeklerden oluşmaktadır. Hamileliğin ve doğumların mekanikleşmesi ile annelik kavramı önemsizleşir ve genellikle kadın karakterler yenilgiye uğrarlar. Bunun yanında babalık kavramı da pek çok argo şakalaşmaya malzeme olmaktadır. Sonuç olarak cinsiyetlerin önemsizliğinden dolayı aileye verilen önem de yok denecek kadar azalır.

Distopyalarda okurun eleştirileri aktiftir. Distopyalar gerçek olan ve hayali olan arasındaki benzerlik ve farklılıkları gösterirken okuru, içinde bulunulan durumu görmesi ve eleştirmesi açısından aktif tutar. Bu bağlamda distopya, okurun içinde bulunduğu gerçek zaman ve gelecek zaman arasındaki muhtemel benzerliğe dikkat çekerek okura eleştiri yapma fırsatı vermektedir.

Distopyalarda tekdüzelik dikkati çeken diğer bir noktadır. Distopya vatandaşları üniformalar giyerler ve bu benzer olma durumu bireyselliği saf dışı bırakarak kişileri toplumun parçası olmaya iter. Devletin ve toplumun çıkarı ve bütünlüğü açısından bireysellik ön planda değildir ve bazı karakterlerde görülen bireysel çıkışlar felaketlerle son bulur. Bireyselliği en aza indirirken devleti insanın üzerinde tutar; kişilerin refahları zaten devlet tarafından düşünüldüğünden, insanların akıllarını kullanarak içlerinde buldukları toplumu ve düzeni sorgulamasının ya da eleştirmesinin önüne geçilir. Kişilerin farkındalıklarının köreltilmesi oldukça önem taşır. Devlete karşı herhangi bir ayaklanma söz konusu olmamalıdır ve bu yüzden sanatla ilgilenmek, kitap okumak gibi bireyi düşünmeye iten pek çok davranış devlet tarafından yasaklanır. Kişilerin sürekli uyuşturucu kullanmaları ve bu uyuşturucuların devlet tarafından desteklenmesi de sürekli bir uyuşukluk hali yaratıp farkındalığı azaltmaya yöneliktir. Distopyalarda bu durumun gözler önüne serilmesi okura içinde

bulunduğu dönemi ve düzene ait fikirlerini eleştirmesine olanak sağlayarak gerçek ve hayali olan arasındaki benzerlik ve farklılıkları ortaya çıkarır.

Ütopya kurgularının sorunsuz bir şekilde devam eden toplum düzenini korumaları için baskıcı ve katı bir tutum sergilemeleri gerekir. Sanayi Devrimi sonrasında hızla değişen ve gelişen toplumlarda farklı gereksinimler ve farklı eğilimler ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu yeni gereksinimler ve eğilimlerin doyurulabilmesi için teknolojik gelişmelerden faydalanılmıştır. Teknolojinin amacı dışında kullanılması, insanları rahatlatacak boş vakitler yaratmaktan çok onları köleleştirecek bir düzenin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Distopyalarda toplum düzeninin korunması istikrara bağlıdır ve “*bir kez mükemmelliğe ulaştıktan sonra ‘değişiklik’ bir tehdit*”⁴⁴ olarak görülür. Bu noktada geçmiş önem kazanır. Distopyalarda geçmiş önemli değildir ve sorgulanmasına izin verilmez; çünkü geçmiş ve içinde bulunulan zaman arasında farklılıklar vardır ve kişilerin bu değişikliği görmesi yapılan uygulamaları eleştirmesine yol açabileceğinden tehdit olarak görülür. Bunun yanında eski olan bir şey güzel de olabileceğinden ve bunun sonucu şimdi ve geçmiş arasındaki fark gözler önüne serilebileceğinden geçmiş, devletler tarafından yasaklanır.

Distopyalarda devletin ve kontrol edicilerin tüm tutumlarına karşın, bazı karakterler tarafından başkaldırılar görülebilir. “*Başkaldırılar kırsalda görülür; çünkü, pastoral yaşam bireye özgürlük verir.*”⁴⁵ Ancak başkaldırılar felaketlerle sonuçlanır. Bir başka deyişle, düzenin değişmesi ya da bu durumdan etkilenmesi söz konusu olmaz. Bu tür direnişler boşunadır. Zaten yapılan başkaldırılar da kendisini ortaya çıkaran toplumun ve devletin izin verdiği kadardır.

Anlaşıldığı üzere distopya yirminci yüzyılda değişen toplumun korkunç yüzü olarak ortaya çıkmıştır ve ütopya ile halen iç içedir. Kumar, distopya için “*içeriğiyle olmasa bile biçimiyle elbette ki ütopya borçludur*”⁴⁶ der. İçerik olarak olmasa da ütopya gelenek biçim itibarıyla yirminci yüzyılda da varlığını devam ettirir. Ütopyanın sonunun geldiğine inananlar için distopya en azından şimdilik ütopya geleneği canlı tutmaya ve farklı görünümde de olsa işlevini sürdürmesine yardımcı olmaktadır.

⁴⁴Baccolini, Moylan, s.119.

⁴⁵Baccolini, Moylan, s.120.

⁴⁶ Kumar, *Ütopyacılık*, s. 157.

1.3. ANTI-ÜTOPYA KAVRAMI

1.3.1. Anti-ütopyanın Tanımı ve Genel Özellikleri

Çalışmanın bir önceki bölümünde anti-ütopya kelimesinin distopya kelimesi yerine kullanılmasından kaynaklanan sorunsallık ifade edilmiştir. Kumar ve Ferns gibi eleştirmen ve kuramcılar tarafından distopya ile aynı anlamda kullanılan anti-ütopya, ütopyanın farklı bir alt türüdür. Çeşitli kuramcılar ve eleştirmenler, kelimelerin birbirine yakın anlamlar taşıdıklarını savunur. Ancak kelimelerin yakın anlamlı olmaları köken bilimsel açıdan mümkün görünmez ve kelimelerin birbirleri yerine kullanımları söz konusu olamaz. Çünkü Yunanca bir önek olan ‘dys-’ “*hasta, kötü ve olağandışı*”⁴⁷ anlamlarına gelirken, Yunanca bir önek olan ‘anti’ “*karşıt, muhalif ve zıt*”⁴⁸ gibi anlamlara gelir. ‘Yer’ anlamına gelen ‘topos’ kelimesinin önüne eklenen önekler sayesinde farklı anlamlar ve yaklaşımlar sunulur. Bu bağlamda Lyman Tower Sargent, Raffaella Baccolini, Tom Moylan, John Huntington ve Irving Howe gibi kuramcılar, anti-ütopyanın, distopyadan farklı bir tür olduğunu savunurlar. Sargent, ütopyanın tanımını yaparken anti-ütopya ve distopyayı ayrı tutar ve farklı şekilde tanımlar. Sargent’ın tanımına göre distopya “*yazarın çağdaşı bir okurun kendi yaşadığı toplumdan daha kötü bir toplumu gözlemleyeceği bir ütopya*”⁴⁹dır. Sargent, anti-ütopyayı “*yazarın çağdaşı bir okurun ütopyacılığı ya da okurun yaşadığı toplumdan daha iyi bir toplumun eleştirisini gözlemleyeceği bir ütopya*”⁵⁰ olarak tanımlar.

John Huntington *The Logic of Fantasy: H.G. Wells and Science Fiction* isimli eserinde anti-ütopyayı, “*ütopya ve distopyanın tutarlılığına karşı kuşkucu bir tür*”⁵¹ olarak tanımlar. Huntington “*eğer ütopyacı veya distopyacı form sosyal açmazları basit, hatasız yapılar üreterek çözmeye eğilimli ise anti-ütopyacı form da hatalar arar, sorular sorar ve şüpheler uyandırır*”⁵² der. Bu bağlamda anti-ütopya, ütopyaların kurgulanma sebebi, kurgulanmalarına sebep olan insan arzuları ve ütopyaların gerçekleştirilebilirliği ve sürdürülebilirliği üzerine sorular sorar. Kumar’a göre ütopya geleneği, Hristiyan inancına sahip Batı toplumlarına özgü ve olgunlaşma evresinde Hristiyanlığın Bin Yıl inancından görünüm taşıyan bir olgudur. Hristiyan inancında

⁴⁷The New World Encyclopedia, (2010), Erişim Tarihi: 08 Ağustos 2009,

http://www.newworldencyclopedia.org/entry/Dystopia#Origin_of_the_word.org/entry/Dystopia#Origin_of_the_word

⁴⁸ Sally Wehmeier, *Oxford Advanced Learner’s Dictionary of Current English*, Oxford University Press, 2000.

⁴⁹ Claeys, Sargent, s. 2.

⁵⁰ Claeys, Sargent, s. 2.

⁵¹ John Huntington, *The Logic of Fantasy: H. G. Wells and Science Fiction*, Columbia Uni. Press, 1982, s. 142.

⁵² Huntington, s. 143.

insanın doğuştan kusurlu olduğuna inanılır. Doğuştan kusurlu bireyler tarafından kurulmuş olan toplumun, ister ideal toplumun isterse içinde yaşadığımız kâbus toplumunun, ideal bir toplum düzenine dönüşme olasılığı anti-ütopyanın sorgulama sürecindeki dayanak noktalarından birisidir. Tarihin kaydedilmeye başlandığı zamanlardan itibaren aktarılan bilgilere göre, insanlık çeşitli dönemlerde kendi varlığını tehlikeye sokabilecek hatalar yapmıştır. İnsanlık, kendi akılsızlıkları ve dikkatsizlikleri sonucu savaş ve kitlesel katliamlar gibi felaketleri tecrübe etmiştir. Anti-ütopya, insanlık tarihindeki bu gibi hatalar ve bozulmuşlukların varlığından yola çıkarak, ütopyaları gerçekleşme ihtimali olmayan hayali kurgular olarak değerlendirir.

Irving Howe, *The Fiction of Anti-utopia* isimli eserinde anti-ütopya metinlerinin eleştirmenler tarafından nasıl okunması gerektiğini maddeler halinde sıralar. Anti-ütopyanın “*kendi önermelerinin ve sınırlarının*”⁵³ olduğunu göz önüne alarak değerlendirilmesi gerekliliğine de vurgu yapar. Howe, anti-ütopya türüne ait olan özellikleri şu şekilde sıralar:

1. *Mükemmelin mükemmelleştirilmesinde ‘bir aksaklık’ ortaya koyar...*
2. *Önemli ölçüde basit ve tarihsel olarak karmaşık bir fikrin kontrolünde olmalıdır: etkili bir tutkuya dönüşecek olan bir fikir.*
3. *Somutlaştırıcı detaylarının düzenlenmesinde akılcı olmalıdır.*
4. *İnanılır olanla bağımızı ihlal etmeden olasılık duygumuzu çarpıtmalıdır.*
5. *Henüz tamamlanmamış olan tarihin kâbusunu sunarken, okuyucusunun tarihsel anımsamalara kalkışma yeteneğine güvenmelidir.*⁵⁴

Gary Saul Morson, *The Boundaries of Genre* isimli kitabında anti-ütopyayı tanımlarken, türün bir anti-tür olduğunu ifade eder ve ilk olarak bir anti-türün doğasının anlaşılması gerekliliğine işaret eder. Anti-türlerin özelliklerinden bahsederken “*anti-türün, karşıtı olduğu türde önceden yazılmış olan eserlerin geleneğinde yazılmasının gerekli olduğunu*”⁵⁵ belirtir. Diğer taraftan, “*anti-tür özelliğindeki bir eserin hedef türün parodisini yapması gerekliliğine*”⁵⁶ işaret eder. Bu bağlamda türün parodisini yapan anti-tür; karşı türe ait sadece bir eseri değil, türün tamamının itibarını düşürmelidir. Her iki türün geleneği üzerine kurulu olması itibariyle, anti-tür olarak

⁵³Tom Moylan, *Scraps of the Untained Sky: Science Fiction, Utopia, Dystopia*, Westview Press, 2000, s. 125.

⁵⁴Moylan, s. 125.

⁵⁵Gary Saul Morson, *The Boundries of Genre: Dostoevsky’s Diary of a Writer and the Traditions of Literary Utopia*, Northwestern University Press, 1981, s. 115.

⁵⁶Morson, s. 115.

kurgulanmış bir metin, hem hedef türün motiflerini hem de anti-türün karşı-motiflerini gösterebilecek bir özellikte kurgulanabilir. Morson, burada anti-ütopya söz konusu olduğunda parodi için ayrı bir parantez açmanın gerekli olduğunu savunur ve bu anlamda parodiyi tanımlarken parodinin bazı kıstaslarının göz ardı edildiğine işaret eder. Örneğin parodi sıklıkla başka bir edebi eseri abartma yöntemi kullanarak taklit eden güldürü edebiyatı eseri olarak tanımlanır; ancak Morson, her zaman parodinin güldürü olarak düşünülmemesi gerektiğini belirtir. Buna ek olarak, parodide abartı yöntemini kullanmakta şart değildir, bu yalnızca yazarın eserin bir parodi olduğunu göstermek için kullandığı yöntemlerden birisidir. Yerme işlemi çok çeşitli şekillerde yapılabileceği için, parodinin de sayısız tonları vardır. Parodinin yönü ve tonu, parodi yapanın orijinal esere karşıtlık ya da hoşnutsuzluk bağlamındaki mizacına ve karşı olduğu ya da hoşnutsuz olduğu bakış açısına bağlıdır. Bu bağlamda, Tynyanov'un saptaması parodinin mizacının ve bakış açısının önemli olduğuna vurgu yapar. Tynyanov, “eğer bir trajedinin parodisi komedi olarak ortaya çıkarsa bir komedinin parodisi de trajedi olarak oluşmalıdır”⁵⁷ der.

Tanımlardan anlaşılacağı üzere anti-ütopya ve distopya terimleri arasında belirgin bir fark söz konusudur. Bu bağlamda, iki terimi birbiri yerine kullanmak mümkün olamaz. Sargent, *Dark Horizons* isimli eserde, “anti-ütopya savının insanlığın yaradılışında kaçınılmaz bir kusurun, bir çaba başarısızlığının olduğu[na]”⁵⁸ dikkat çeker. Bu sav üzerine, ütopyacıların ilk olarak gelecek için bir plan ya da taslak geliştirdiklerini, daha sonra planı uygulamaya koyduklarını ve işe yaramadığını gördüklerini ifade eder; çünkü diğer insanlar açısından planları akla yatkın değildir. Bu durumda ütopyacılar haklı olduklarını savunarak planı insanlara uyarlamaktansa, insanların plana uymalarını sağlamaya çalışırlar. Dördüncü evre olarak tanımlanabilecek olan insanları plana uydurma evresi şiddete başvurulmasına yol açacaktır. Son evrede ise plan ya da diğer deyişle ütopya başarısızlıkla sonuçlanır. Böylece ütopya, insan mevcudiyetinin ulaştığı en yüksek başarısızlıktır ve sürekli olarak iyi bir yaşam umudunu ve başarısızlıklarını devam ettirir. Anti-ütopyanın eleştiren yanını kuvvetlendiren, bu başarısızlıklardır; çünkü Kumar’ın deyişiyle “ütopya olanaksız mükemmellik âlemidir.”⁵⁹

⁵⁷Moylan, s. 111.

⁵⁸Baccolini, Moylan, s. 226.

⁵⁹Kumar, *Ütopyacılık*, s. 123.

Anti-ütopya söz konusu olduğunda, distopyanın ve ütopyanın içinde barındırdığı eleştirel kimlik farklı bir yol izler. Distopya ya da ütopya, yazarın içinde bulunduğu topluma hoşnutsuzluğunu eleştirirken; anti-ütopya tam anlamıyla ütopyacılığın veya eutopianın (iyi yer) eleştirisidir. Bir başka deyişle, anti-ütopya, ütopyaların gerçekleşme ihtimalini ya da yazılmalarında ki sebepleri eleştirir. Anti-ütopyayı, distopyadan ayıran en önemli özellik, anti-ütopyanın bir toplum düzeni önermemesi ya da içinde bulunulan topluma karşı bir eleştiride bulunmayışıdır. Anti-ütopyanın ilgi alanına giren olgular ütopyacılık ve bir eutopia örnekleyen eser olabilir.

Son olarak bahsedilmesi gereken nokta ise bir eserin ütopya, distopya ya da anti-ütopya olarak tanımlanması sırasında okurun önemi ve yeridir. Moylan, “*ütopyacı ya da distopyacı niteliğin yargısı hiç kuşkusuz belirli bir duruşu (belirli bağları ve prensipleri) olan okur ya da eleştirmene bağlıdır*”⁶⁰ der. Böylelikle, kurmaca toplumun, okurun ve eleştirmenin ya da yazarın toplumundan daha iyi ya da daha kötü olduğu kanaatine varmak okuyucuya ya da eleştirmene kalır. Julie de Molade, kurmaca bir eserin tanımlanması için okurun değerlendirme yapması gerekliliğine vurgu yapar ve işte bu noktada okurun ve yazarın sosyal gerçeklikleri işin içine girer.⁶¹ Yazarın yaşamı ve içine doğduğu toplumun koşulları göz önüne alınmadan yapılacak olan değerlendirmeler, tanımları sıkıntıya sokabilir. Aynı durum okurun ya da eleştirmenin algısı ve özgeçmişini için de geçerlidir. Okuyucu ve eleştirmenin geliştirdiği bakış açısı ve taşıdığı geçmiş deneyimler, tanımı gerçek anlamda doğrulayan öğelerdir.

⁶⁰ Moylan, s. 155.

⁶¹ Julie de Molade, s. 11.

İKİNCİ BÖLÜM

ALDOUS HUXLEY’NİN *CESUR YENİ DÜNYA* VE *ADA* İSİMLİ ESERLERİNİN ÜTOPYA, DİSTOPYA VE ANTI-ÜTOPYA BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

2.1. ALDOUS HUXLEY’NİN HAYATI

20. yüzyıl önemli İngiliz düşünür ve yazarlarından olan Aldous Leonard Huxley, 1894 yılında, İngiltere’nin edebiyat ve bilim açısından en zengin ailelerinden birinde dünyaya gelmiştir. Huxley, Darwin’in ateşli savunucularından ünlü biyolog Thomas Henry Huxley’in torunu, yine ünlü biyolog Sir Juilan Huxley’in kardeşidir. Annesi, şair ve edebiyat eleştirmeni Matthew Arnold’ın yeğenidir ve o yıllarda bayanların pek okula gidememelerine rağmen Oxford’dan iyi bir derece ile mezun olmuştur. Bunun yanında, halası Viktorya Dönemi roman yazarlarından olan Humphrey Ward’dır. Babası Leonard Huxley ise Thackeray tarafından kurulmuş olan *Cornhill Magazine* dergisinin sahibi ve yöneticisidir. Ailenin bir tarafının bilim, diğer tarafının ise edebiyat dünyasından olması Huxley’in bilim ve edebiyatın harmanlandığı eserleri üzerinde etkili olmuştur.

Yazarın ailesi İngiltere’nin entelektüel ve aristokrat ailelerinden biri olarak görülürdü. Böylesine ünlü bir aileden olmanın yarattığı beklentiler onun ve kardeşinin üzerinde büyük bir baskı yaratmıştır. Bu baskının yarattığı sıkıntılar yüzünden depresyona girip kronik vicdan azabı sonucunda intihar eden kardeşi Trev’in tersine, yazar insanın kendisini gerçekleştirmesine vurgu yapan eserler yazmayı tercih etmiştir.

*“Kronik vicdan azabı, tüm ahlakçıların hemfikir olduğu gibi, hiç de istenmeyen bir duygudur. Eğer kötü bir davranışta bulduysanız, pişmanlık duyun, elinizden geldiği kadar durumu düzeltin ve bir daha ki sefere daha iyi davranmaya bakın. Ne sebeple olursa olsun hatanızın üzerinde kara kara düşünmeyin. Temizlenmenin yolu çamurda yuvarlanmak değildir.”*⁶²

Ütopya gibi gelişmesine rağmen son anda distopyaya dönüşen *Ada* isimli eserindeki gibi Huxley *CYD*’ye yazmış olduğu bu önsözdeki olumlu tavrın tersine bir kurgu oluşturarak sıkça başvurduğu ironiyi kullanmıştır. Böylelikle, aile içerisinde ilk eğitimini alan Huxley daha sonra İngiltere’nin köklü okullarından Eton’da eğitimini sürdürmüştür. Burada İngiliz dili üzerindeki hâkimiyetini geliştirmesinin yanında bilimde yaşanan en son gelişmeleri de yakından takip etmiştir. Ancak, bu yıllarda yaşadığı birkaç talihsiz olay, sonraları da birçok kez belirttiği gibi, hayatı üzerinde

⁶² Aldous Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, çev. Ümit Tosun, İthaki Yayınları, İstanbul, 2007, s. 5.

silinmez izler bırakarak genel karamsar Weltanschauung'unun oluşmasına etki etmiştir. Bunlar; annesinin ölümü, babasının Londra'ya taşınarak tekrar evlenmesiyle ömrünün sonuna kadar maddi ve manevi anlamda yok denecek kadar zayıflayan baba-oğul ilişkisi, göz rahatsızlığı neticesinde neredeyse kör olup insanlara bağımlı kalması ve yukarıda da değinilen kardeşi Trev'in intiharıdır.

Özellikle, geçirmiş olduğu göz rahatsızlığı Huxley'i çok istediği tıp eğitiminden alıkoymuştur. Ancak yine bu hastalık sebebiyle Birinci Dünya Savaşı'na katılmak zorunda kalmamıştır, zaten ileriki yıllarda Huxley savaş karşıtı organizasyonlarda aktif olarak rol almıştır. Birkaç yıl boyunca neredeyse hiç görememesine neden olan rahatsızlığı kısmi şekilde düzeldiğinde Oxford'da İngiliz Edebiyatı okumuştur. Her ne kadar büyütece bağı kalmış olsa da bilgisi ve okumuşluğuyla herkesi büyüleyerek burada çok başarılı olmuştur. Diğer tüm arkadaşları dünya savaşından dolayı silahlı altına alınırken, o kendisini çalışmalarına verip ilk şiir kitaplarını üniversite yıllarında yayınlamıştır.

Oxford'dan dereceyle mezun olduktan sonra birçok işte çalışmaya başlayan yazar geçim sıkıntısı çekiyor olmasına karşın, ancak maddi olarak batmak üzereyken babasından borç almıştır ve hemen geri ödemiştir. Daha öncede bahsedildiği üzere bu olaydan sonra babasıyla arasındaki bağlar ömrünün sonuna kadar kopmuştur. Belki de eserlerindeki aile bağlarını sorgulayan yaklaşımın sebebi babasıyla olan bu ilişkisidir.

Zamanla İngiliz burjuvazisini eleştiren yazılar yazmaya başlayan Huxley, kendisine bir edebi kimlik oluşturmaya başlamıştır. Bir ara kendisi gibi bir ütopya yazarı olan George Orwell'ında hocalığını yapan Huxley yine bu yıllarda D. H. Lawrence, T. S. Eliot, Virginia Woolf, E. M. Forster gibi entelektüellerle de tanışmıştır. Edebiyat ve bilim alanlarındaki bilgisini eleştirel bakış açısı ile birleştiren yazar ilk olarak *Crome Yellow* isimli romanını yayınlamıştır. F. Scott Fitzgerald tarafından büyük bir övgüyle karşılanan bu romanda yukarıda bahsedilen entelektüellerin bazıları karikatürize edilmiştir. Bu arada evlenen ve bir çocuğu olan Huxley ailesinin geçimini sağlamak için *Crome Yellow* ile başlayan sekiz yıllık bir süreçte aralarında *Point Counter Point* ve *Do What You Will*'in de olduğu yaklaşık bir düzine kitap yazmıştır.

Yazar 1920'li yıllarda konu bağlamında birbirleriyle ilintili olan birçok başarılı eser yazmıştır, ancak kendisini dünya çapında asıl üne kavuşturan eseri 1932 yılında yayınlanan, orijinal adı *Brave New World* olan *Cesur Yeni Dünya* olmuştur. Amerika

gezisi sırasında okumuş olduğu Henry Ford'un *My Life and Work* isimli kitabından etkilenerak California'da yaşadıkları ve bu kitapta okudukları arasında bir bağ kurmuştur. Öyle ki, burada her şey Ford'un seri üretim, taşıyıcı bantlı montaj hattı ve sınırlı iş dağılım ilkeleriyle muhteşem bir uyum içerisinde. Bu sebepten *Cesur Yeni Dünya*'nın Amerikan yaşama biçiminin küresel yayılışına bir yergi olarak düşünöldüğü açıktır. Zaten Huxley de bu eserin F.S. 632 den ziyade 20. yüzyılın ikinci yarısına yönelik endişeli bir bakışı temsil ettiğini ve hatta bu tehlikenin bizi “*hemen köşeyi döner dönmez*”⁶³ beklediğini ifade etmiştir. Yaşadığı dönemde toplumun içinde bulunduğu duruma ağır eleştirilerde bulunan yazar, bilimin kötüye kullanımının insan hayatına getireceği ağır yükü açıkça gözler önüne sermiştir. Kumar'a göre H. G. Wells'in *Men Like Gods* isimli ütopyacı eserinden etkilenen Huxley, Wells'in gelecek hakkında umut dolu anlatımı karşısında kendi umutsuzluğunu yansıtan bu eseri kaleme almıştır. Seri üretimin ve Pavlovcu koşullandırmanın yönetimi şekillendirmesini, kapitalizm ve bunun neticesinde tüketimin ve böylelikle materyalist bir yaşantının insan üzerindeki yıkıcı etkisini, kısacası yabancılaşmayı konu alan uyarı niteliğindeki bu eser distopya türünün en önemli örneklerindedir. Zaten Aldous Huxley gerek kendi yaşamı gerekse fikir ve edebiyatında çoğunlukla önemli modernist bir kaygı olan kimlik arayışıyla alakadar olmuştur.

1937'de California ikliminin kendisine iyi geleceğini düşünerek ailesiyle oraya yerleşir. Bu sırada Amerikan vatandaşlığına başvurusu Amerika'yı savunacağına yönelik dinsel yemini agnostik olduğundan yapmadığı için reddedilmiştir. Kapitalizm etkisiyle oluştuğunu düşündüğü manevi boşluğu özellikle 1938 yılında tanıştığı J. Khrisnamurti'nin öğretileriyle gidermeye çalışmıştır. Mistik dünyanın öğretilerine değindiği *The Perennial Philosophy* isimli eseri bu etkileşimin neticesinde yazılmıştır. Kitabında mutlak gerçeğin beş duyu ile algılanan dünyanın ötesinde gizli olduğunu ve ona ancak içsel mutluluğun elde edilmesiyle ulaşılacağını dile getirmiştir. ‘Mutluluğu bulma’ yolunda halüsinasyon yaratan uyuşturucu ilaçlara olan ilgisini *Cesur Yeni Dünya*'ya da konu eden yazar, 1955 yılında ilk LSD dozunu almıştır ve aldığı ilaçların etkilerini *The Doors Of Perception* isimli makalesinde anlatmıştır. Bu makale 1960'lı yılların sonuna doğru bütün dünyayı saran Hippiler tarafından “kutsal kitap” olarak algılanmıştır.

⁶³ Aldous Huxley, *Brave New World Revisited* [Elektronik Sürüm] ,Rosetta Books, New York, 2000, s. 7.

1958 yılında yayınlanan ve makalelerden oluşan *Brave New World Revisited*'de Huxley *Cesur Yeni Dünya*'daki karamsarlığından az da olsa uzaklaşmış gibi görünür ve özellikle bu eserin son bölümünde insanın kendisini gerçekleştirme ve dolayısıyla da toplumun düzelmesi için kimi önerilerde bulunur. Bu fikirler temelinde yazar 1962 yılında son önemli romanı olan ve bütün diğer distopik eserlerin tersine birçok eleştirmence klasik ütopya geleneğine uygun görünen *Ada* isimli eserini kurgular.

Özellikle bilim ve teknolojiadaki hızlı gelişmeler karşısında insanlığın içine düşeceği sıkıntıları önceden sezinleyen yazar, kendi hayatında yakalamaya çalıştığı ancak bir türlü yakalayamadığı bireysel mutluluğun ve içsel huzurun peşindeki serüvenini az tanınan *Ada*'ya yansıtmış gibidir. *Cesur Yeni Dünya*'daki sorunlar *Ada*'da çözülmüş gibi görüldüğü için birçok eleştirmen tarafından ütopya olarak değerlendirilen bu eserin kanımızca bilim ve ilimin harmanlandığı ütopya izlenimi kazandırılmış bir ütopya eleştirisi olarak değerlendirilmesi gerekmektedir.

Aldous Huxley 22 Kasım 1963'te, Los Angeles'de kanserden ölmüştür; ancak, onun ölüm haberi Amerikan Başkanı John F. Kennedy'nin aynı gün suikast sonucunda öldürülmesi yüzünden basında gerekli yankıyı bulamamıştır.

2.2. CESUR YENİ DÜNYA VE ADA İSİMLİ ESERLERİN DİSTOPYA, ÜTOPYA VE ANTI-ÜTOPYA OLARAK İNCELENMESİ

On sekiz bölümden oluşan *Cesur Yeni Dünya*'da olay örgüsü F.S. 632 yılında Londra'da geçer. Burada yaşayan toplumun genel özellikleri zaman zaman her şeyi bilen anlatıcı tarafından, zaman zaman ise karakterler arasında geçen konuşmalarla ifade edilir. Totaliter bir yönetim yapısı olan bu toplumda, bireyler toplumun istikrarı için çalışırlar. Görünüşte, insanlar bir dizi mekanik evreden geçerek, yöneticilerin istediği gibi üretilip yetiştirildiklerinden oldukça mutludurlar. Ancak, bu toplumda üretilmeyen ve topluma Amerika'da Kızılderililerin yaşadığı Vahşi Ayrı Bölgesi'nden gelen ana karakter John Savage için durum farklıdır. Huxley, Savage'in her iki uzamı da tecrübe etmesinden dolayı bu karakter aracılığıyla uygar olarak betimlenen Londra ve uygarlıktan uzak olarak betimlenen Vahşi Ayrı Bölgesi arasında karşılaştırma yaparak, okura dünyanın içinde bulunduğu durum ve insanlığın geleceği hakkındaki karamsar bakış açısını ironik bir anlatımla sunar. Eser, bu toplumda kendine bir yer bulamayan John'un intihar etmesi ile son bulur.

On beş bölümden oluşan *Ada*'nın olay örgüsü bilinmeyen bir zamanda Pala isimli bir adada geçer. Burada yaşayan toplum hem karakterler arasında geçen konuşmalarla, hem de tanrısal bakış açısından betimlenir. Anayasal monarşi ile yönetilen Pala'da bireyler huzur, bolluk ve zenginlik içinde yaşarlar. Olaylar bir gazeteci olan Will Farnby'nin bakış açısıyla anlatılır. Çünkü dış dünyadan bir kaza sonucu bu adaya gelen ana karakter Will hem dış dünyayı hem Pala'yı tecrübe eder. Eser Will'in bu topluma uyum sağlaması ve Albay Dipa'nın Pala'yı işgali ile son bulur. Bunun yanında, Doğu ve Batı sentezinin yapıldığı eserde Huxley eserin sonunu yorumla açık bırakarak okurun kendi sonucunu oluşturmasını sağlar.

Cesur Yeni Dünya'nın ilk bölümü, üzerinde “*Londra Merkez Kuluçka ve Şartlandırma Merkezi*”⁶⁴ yazan ve “*Cemaat, Özdeşlik, İstikrar*”⁶⁵ sloganını taşıyan binanın betimlenmesi ile başlar. Daha birinci bölümde, uzamın modern dünyayı temsilen Londra olarak belirtilmesi bir distopya örneği olan eser için rastlantı değildir. Çünkü Londra sanayi devriminin ana yurdu olan İngiltere'nin başkentidir ve böylece sanayileşmenin, teknolojinin, tüketimin ve bunların beraberlerinde getirdikleri modern sorunların merkezidir. Ayrıca, İngiltere'nin seçilmesi onun ada oluşundan kaynaklanır, çünkü ada dünyadan soyutlanmış ama yine onun kıyısında varlığını sürdüren küçük bir yeryüzü parçasıdır ve bu yapısıyla insanlara sanki yeryüzü üzerinde herhangi bir yerde olduğu hissini verir. Dolayısıyla amacı Amerika'yı ve dönemin Amerikan yaşantısını eleştirmek olan Huxley⁶⁶ bu eleştirisini Amerika'yı doğrudan kullanıp tepki çekmek yerine (ki buna rağmen tepki görmüştür) benzerlikleriyle bu yer ve yaşantıyı anımsatan ve gerçek bir uzam olan Londra'yı tercih eder. Yazar ada seçimiyle, gelecek hakkındaki karamsar bakış açısını gerçek bir yer seçerek somutlaştırmaya çalışır; öte yandan, ideal bir toplum tasarımını gerçek olmayan hayali bir yerde kurgulayarak böyle bir yerin fazla ideal olduğu için ancak tasarı olarak kalabileceğini ve hayalden ibaret olduğunu ifade eder. Bu bakış açısı Huxley'in ütopyalara olan kuşkulu yaklaşımını yansıtır.

Eserin başındaki bina betimlenirken anlatıcının binanın “sadece otuz dört katlı” olmasına vurgu yapması, okurun ne denli gelişmiş bir toplulukla karşı karşıya olduğunu göstermeye yöneliktir ve onu karşılaşacağı akıl almaz teknolojilere hazırlar. Gerçekten

⁶⁴Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 23.

⁶⁵Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 23.

⁶⁶Kumar, *Modern Zamanlarda Ütopya ve Karşıütopya*, s. 391-392.

de ilk karşılaşılan inanılması güç olay, bu binada tıpkı bir fabrikada bir malın üretildiği gibi insanların üretilmesidir.

“Zemin kattaki devasa oda kuzeye bakıyordu. Odanın kendisinin bütün tropik ısısına karşın pervazların ötesinde tüm yaz boyunca soğuk kalan ince sert bir ışık; pencerelerden süzülüp aç gözlerle, üzerine kumaş örtülü bir figür, soğuktan titreyen soluk silüetli bir akademisyen arıyor, ancak yalnızca bir laboratuvarın cam, nikel ve solukça parıldayan porselenini buluyordu. Kış donukluğuna yine kış donukluğu karşılık veriyordu. Elleri soluk ceset rengi lastik eldivenler giymiş işçilerin tulumları beyazdı. Işık bir hayaletti, donuk ve ölü. Sadece mikroskopların sarı gövdelerinden belli bir parlak ve canlı töz ödünç alıyordu, çalışma masaları boyunca cilalı tüplerin arasında uzun bir silsile halinde birbirini izleyen enfes çizgiler tereyağı gibi duruyordu. “ Burası da”, dedi müdür kapıyı açarak, “Dölleme Odası.”⁶⁷

Özellikle bu betimlemedeki laboratuvar, mikroskop, nikel, lastik eldiven, tüp gibi teknolojik uzamlara ait terimlerin soğuk, soluk, donuk ve ölü gibi sıfatlarla nitelenmesi ve hayalet, ceset, silüet gibi cansızlığı ifade eden olguların çokluğu Huxley’in bu konudaki ironik tutumunu açığa vurur. Çünkü soğuk ve cansız ortamıyla bu fabrika aslında yeni canların dünyaya geldiği doğumhaneden başka bir şey değildir. Bu eserde insan yaşamında doğal bir süreç olan üremenin bile insanlıktan uzak yapay ve mekanik bir hale geldiğinin vurgulanması Huxley’in insanoğlunun gittikçe robotlaşıp makineleştiği kaygısının abartılı bir ifadesidir. Sonraki bölümlerde görüleceği üzere yazarın *Ada* isimli eserinde her ne kadar bazı yapay dölleme teknikleri kullanılsa da insanlar yapay olarak fabrikalarda üretilmezler.

Ütopya geleneğinde uzamın ada olarak seçilmesinin bir başka sebebi adanın yapısı gereği tehditlere karşı korunaklı olmasıdır. Akşit Göktürk bu durumu şöyle ifade eder:

“Bütün düşsel adalar bir denizle ya da suyla çevrilidir, hepsi dışarıya kapalıdır. Dışarıdan içeriye, içeriden dışarıya bir giriş çıkış güçtür. Dışarıdan bu ayrılmışlık, Atlantis’te adanın çevresindeki kanallarla, dev duvarlarla, St. Brendan’ın adasında adayı bir örtü gibi saran sis bulutuyla pekiştirilirken, More’un Utopia’sında yarım ay biçimindeki adaya giriş çıkışın sıkı bir denetim altında bulunan tek limana bağlanmasıyla dile gelir. Böylece dışarıya kapalılık her çağın

⁶⁷ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 23.

özlenen adasında, hem adanın içindeki örnek düzenin korunmasına, hem de dışarıdan içeriye sızacak bozucu etkilerin önlenmesini sağlar.”⁶⁸

Hem *Cesur Yeni Dünya*'da hem de *Ada*'da bu dışa kapalılık mevcut düzenin korunması ve 'kötülüğün' içeriye sızmasını engellemek içindir. İronik bir biçimde *CYD*'de korunmaya çalışılan düzen aslında 'kötü' olandır, ama o bile kimileri için ütopyadır. Buradan da anlaşıldığı gibi ütopyalar yoruma açıktır ve birinin ütopyası başkası için distopya olabilir.⁶⁹ İster ütopya isterse distopya olsun, ada her türlü ütopya için hem özgürlük ve umut hem de tutsaklık ve korku anlamına gelir. Çünkü kurtuluş ve sürgün işlevi bakış açısına göre değişir. Öyle ki, *CYD*'deki mevcut düzene başkaldıran birkaç kişi düzene karşı çıkararak yeni bir düzen, yani kendileri açısından yeni bir ideal toplum tasarısı peşinde oldukları için başka adalara gönderilerek zararsız hale getirilirler. Böylece, mevcut düzen için 'yıkıcı" olabilecek fikirler, gönderildikleri adalara hapsedilir. Ancak ironik olan, bu fikirlerin sürgüne gönderildikleri adaların kendilerinin birer ütopyaya dönüşmeleridir. Huxley bu ironiyi bir adım daha öteye taşır ve bunu *CYD*' de ki düzenin liderine bu düzene tehdit oluşturduğu için başka bir adaya sürgüne gönderilecek olan bir kişiye gideceği yerin aslında bir ütopya olduğunu imgeleyen sözler söyleyerek vurgular.

“Duyan da boğazı kesilecek sanır, oysa birazcık akli olsa, cezasının aslında bir ödül olduğunu anlardı. Bir adaya gönderiliyor. Anlamı şu, dünyanın her tarafından gelen en ilginç erkek ve kadınlarla tanışacağı bir yere gönderiliyor. Şu ya da bu nedenle cemaat hayatına aykırı düşecek kadar bireyselliğin farkına varmış bir sürü insan. Düzendeki memnun olmayan, kendi bağımsız düşünceleri olan insanlar. Kısacası, biri olmayı başaran herkes. Size neredeyse imreniyorum.”⁷⁰

Demek ki ada, dışındaki dünyanın karşıtıdır, böylelikle de aykırı bir kimliktir, bir fikir damıtma uzamıdır. Kendi dışındaki bir kimliği kabul edemeyecek kadar dışlayıcı bir sistemdir aslında. Bu yüzden dışarıdan gelenlere tehdit olabilecekleri sebebiyle kapalıdır ve dışarıdan sızıntılara mümkün olduğunca izin verilmez. Ancak ütopyanın yol gösterici olma kaygısından dolayı bu korunaklı uzamları ve buradaki 'ideal' toplumları gözlemleyip dış dünyaya aktarabilecek kişiler gerekir ve bu kişiler de ancak olağanüstü bir durum sonucunda bu adalara ulaşabilirler.

⁶⁸ Göktürk, s. 171.

⁶⁹ Levitas, s. 21.

⁷⁰ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 293.

Genelde bu kişiler gemi batması gibi bir kaza sonucu daha önceden varlığından haberdar olmadıkları bir adaya ulaşırlar. “*Farnaby’nin mutlu adaya fırtına sonucunda bir deniz kazasıyla düşmesi, eski ada yazını geleneğini andırır.*”⁷¹

Ada isimli eserde düşsel adanın ismi Pala’dır ve Sanskritçede ‘koruyucu’ anlamına gelir. Eserden anlaşıldığı üzere, burada dış dünyanın zıttı bir dünyanın korunması söz konusudur. Dışarıdan gelebilecek tehditlere karşı son derece korunaklı bir coğrafyaya sahip olan Pala’ya Will’in ulaşması ilginçtir. Diğer ütopyalarda olduğu gibi Will, varlığından haberdar olmadığı bir adaya rastlantısal bir biçimde ulaşmaz. Will, daha önce Pala’ya gidip petrol çıkarma hakları konusunda patronu adına görüşme yapması için görevlendirilmiştir. Bu sebeple sürekli olarak adaya girebilmenin yollarını aramaktadır. Anlatıcı bu durumu şu cümlelerle ifade eder:

“...Yine de rezil herifin aşağılık gazetesinde çalışıyor ve bir avuç para uğruna aşağılık herifin pis işlerini üstleniyordu. Şimdiyse, inanılır gibi değil ama Pala topraklarındaydı. Şansa bakın ki, Tanrı onunlaydı hem de yazgıya özgü o uğursuz oyunlardan birini sergilemek amacıyla.”⁷²

Will isminin gelecek zaman anlamına gelmesi bu bakımdan da Will Farnaby’nin, Pala’nın geleceği ile ilişkili olması ilgi çekicidir. Will’in girmeye çalışmadığı bir anda bir deniz kazası sonucu Pala’ya çıkmış olmasına rağmen, amacı önceden belli olduğundan o ada için bir tehdit olduğu açıktır. Pala, Will için geldiği dünyadaki acılarının son bulması anlamını taşısa da ve Will bu adadaki düzeni benimseyip buradaki insanlar gibi yaşamayı öğrense de büyü artık bozulmuştur. Huxley’e göre ütopya bir kurtuluşu simgeliyorsa yalnızca Pala’daki insanların mutlu olmaları, diğerlerinin ise mutsuzluğa terk edilmeleri bir haksızlık olacaktır. Her ne kadar agnostik biri olarak yaşamış olsa da Huxley’in bütün yaşamı, eserlerinden de anlaşılacağı üzere, kendisini gerçekleştirme için bir çabadan ibarettir. Bu kendini gerçekleştirme olgusu inanç ile ilintili olsa da Huxley’in bu eserde anlatıcısı aracılığıyla Pala gibi bir cennetin olmaması gerektiğini ya da olacaksa en azından bu dünyada olmaması gerektiğini vurgulamasının nedeni bir inanca mı, yoksa ütopyalara karşı bir inançsızlığa mı şekillenmiş açık değildir.

⁷¹ Göktürk, s. 162.

⁷² Aldous Huxley, *Ada*, Çev: Seniha Akar, Ayrıntı Yayınları, 1999, s.30.

“[...] Kesinlikle yanlış yoldalar çünkü ülkeyi çok iyi yönetiyorlar. Çünkü seçtikleri yol bu güzel adada yaşayan tüm erkek, kadın ve çocuklara olabildiğince kusursuz bir özgürlük ve mutluluk ortamı sağlamaya yeterli. Ama Pala çevresini saran mutsuz dünyada ayrıcalıklı olmayı sürdüremez ve ayrıcalıklı olması doğru da değil. Bunca acı karşısında ayrıcalıklı gösteriş yapmaları- bu açıkça kibir, insanlığı hiçe saymak, Tanrıyı reddetmektir.”⁷³

Ütopyalarda toplum düzeninin korunması amaçlanır. Düzenin korunması için toplumu oluşturan insanların mutluluğu önemlidir. *“Ütopyacı nasıl düşünürse düşünsün mükemmellik vardır, herhangi bir ütopyada insan ırkının mükemmelleştirilmesinin beklenen sonucu mutluluktur.”⁷⁴* Esas olan insanın mutluluğu değilse de insanlar toplum düzeninin korunmasına yönelik bir tutum sergilemek zorunda olduklarından, onların mutlu ve özgür oldukları savunulur. *CYD*'de insanlar oldukça mutludurlar, ancak mutlulukları farkındalıklarının azlığından kaynaklanır. Yöneticiler insanların farkındalıklarının ne kadar az olursa o kadar mutlu olabileceklerini savunurlar. Aksi takdirde, insanlar karşılaştıkları bir sorunda düzeni sorgulama ve başkaldırma eğiliminde bulunabilirler. Örneğin Bernard Marx isimli kişi üretim aşamasında kullanılan kimyasalların azlığı veya çokluğu sebebiyle diğer toplum üyelerinin dışında bir takım davranışlarda bulunur. Tam bir farkındalık olmasa da düzene karşı bir tehdit oluşturabileceğinden Kuluçka Merkezi müdürü onun öldürülmesi gerektiğini düşünür.

“...Hiçbir suç, davranış bozukluğu kadar bağışlanamaz değildir. Cinayet sadece insanı öldürür- sonuçta insan nedir ki?” Elinin tersiyle, sıra sıra mikroskobu, deney tüpünü ve kuluçka makinesini işaret etti. “Kolayca yeni bir insan üretebiliriz- hem de istediğimiz kadar. Uyumsuzluk, bir tek insanın hayatından çok daha fazlasını tehdit etmektedir; doğrudan, Toplum'un kendisi için tehlike oluşturur”⁷⁵

Bu eserde toplumu oluşturanların insan olduğu tamamen bir yana bırakılarak toplum bir çeşit makine gibi görülmektedir. Toplum burada çarklarıyla, dişlileriyle hata kabul etmeyen bir makine gibidir. İnsanın kutsal ve özsel olandan uzaklaştırılarak insanlığını kaybetmesi ve teknolojinin kölesi haline gelmesi bu eserin günümüz modern

⁷³ Huxley, *Ada*, s.65.

⁷⁴ Sharona Ben-Tov, *The Artificial Paradise: Science Fiction and American Reality*, University of Michigan Press, 1995, s. 74.

⁷⁵ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s.197.

insanın durumunu anımsatması yanında modern kapitalist dünyanın bir taşlaması ve alegorisi olduğunu gösterir. Ayrıca yazıldığı dönemde arı bir ırk yaratma girişimi sonucunda bütün sakat veya farklı olan toplum bireylerini elimine ederek bir düzen kuran Nazizm ve bunun gibi tek tip model insan üretmeye çalışan politik açılımları da eleştirir. *CYD*'deki toplumda farkındalığa yer olmadığı açıktır. Totaliter rejimlerdeki gibi insanlar düzen hakkında ne kadar az bilirler ve düzeni ne kadar az sorgularlarsa kendileri için kurulduğuna inandıkları düzende o kadar mutlu olurlar. Kuluçka Merkezi müdürünün toplum üyeleri için “*toplumun iyi ve mutlu üyeleri olacaklarsa ne kadar az bilirlerse o kadar iyi olurdu*”⁷⁶ ifadesi bu duruma bir örnektir.

Ada'da diğer ütopyalardan farklı olarak insanlara önceden belirlenmiş görevler ve sıfatlar yüklenmez. *CYD*'dekinin tam tersi olarak Pala'daki toplum üyelerinin insan olmaları ve bireyselliklerinin farkında olmaları istenir. Burada toplumsal mutluluktansa bireysel mutluluk ön plandadır. Aslına bakılırsa *CYD*'de ve onun gibi totaliter rejimlerin hâkim olduğu dünyalarda da toplum refahı için eşitlik öne sürülürken, bazılarının ötekilerden daha eşit olduğu gözlemlenir. Yani bu gibi toplumlarda belli bir oligarşi söz konusudur. Pala gibi bir uzamın mümkün olması, herkesin kendisini gerçekleştirilmesiyle mümkündür. Ancak insanı insan yapan onun ihtiraslarıdır ve ihtiraslar her zaman çatır. Huxley insanın bencilliğini göz önünde tutarak Pala'daki gibi bir toplumun ancak Pala gibi bir düşsel adada, yani kurguda var olabileceğini dile getirir gibidir. Maddi fetişizme odaklanmış bir dünyanın temsilcileri olarak askeri birliklerin romanın sonunda adaya çıkması, hem buradaki düzenin sonuna hem de *Ada*'nın temsil ettiği ütopyanın geçersizliğine işaret eder.

CYD'de yöneticiler insanların farkındalıklarını belirli bir sınırdan tutmak için birtakım öğretilere yer verirler. Bu öğretiler sayesinde insanlara mutlu oldukları ve mutlu olmaları için gereken her şeyin yöneticiler tarafından kendilerine verildiği ve başka bir şeye ihtiyaç duymamaları gerektiği öğretilir. Kuluçka Merkezi müdürü bu durumu şöyle açıklar:

“...Sonunda çocuğun zihni bu öğretilerle dönüşene dek ve bu öğretilerin toplamı çocuğun zihnini oluşturana dek. Yalnızca çocuğun zihnini değil. Yetişkinin zihnini de-tüm yaşamı süresince. Yargılayan, arzulayan ve karar veren zihin- bu öğretilerden oluşacak. Ama bütün öğretiler bizim öğretilerimizdir!”⁷⁷

⁷⁶ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 24.

⁷⁷ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, ss. 53-54.

Yöneticiler bu öğretileri günümüz kapitalistlerinin ellerindeki televizyon gibi propaganda araçları olarak kullanırlar. *CYD*'de sistem ancak Propaganda Binası'nda üretilen güçlü propagandalarla işleyebilir. Büyük reklam panoları, ses kaydından sürekli olarak dinletilenler, radyolar, gazeteler hep propaganda araçları olarak yöneticilere hizmet ederler. Bu araçlarla insanlara bilmeleri gerektiği kadar bilgi verilir. Bu öğretiler insanların bilinçaltlarına birtakım şartlandırma yöntemleriyle yüklenirler. İnsanlar üretim aşamalarından başlayarak yaşamları boyunca bu öğretiler sayesinde mutlu olduklarına inanırlar ve daha fazla bir şey öğrenme ihtiyacı hissetmezler. Kuluçka Merkezi müdürü şartlandırmaların amacını şu şekilde açıklar: "*Yapmak zorunda olduğun şeyi sevmek mutluluk ve erdemdir. Tüm şartlandırmaların amacı budur: İnsanlara, kaçınılmaz toplumsal yazgılarını sevdirmek.*"⁷⁸ Bu öğretinin amacına ulaştığı Lenina isimindeki bir kişinin ona öğretildiği gibi sürekli "*artık herkes mutlu*"⁷⁹ ifadesini kullanmasıyla açıklanır. Yine çıkan bir isyanda topluma dinletilen bir ses kaydında: "*Hepinizin mutlu olmanızı isterim, lütfen iyi olun*"⁸⁰ ifadesi, yöneticilerin toplumdaki insanların mutluluklarına verdikleri sözde önemi gösterir. Yöneticilerin insanların bilinçaltlarını bu öğretilerle doldurup onları mutlu olduklarına inandırarak düzeni sağlamaya çalıştıkları açıktır. Beyin yıkama bu tür şartlandırmalarla gerçekleşir. Bebeklere elektrik vererek onların kitaplardan nefret etmelerini sağlamak, şartlandırma yöntemlerine verilecek örneklerden biridir. Yine, hipnopedya denilen uykuda öğrenme yöntemi ile uyurken bebeklerin yastıklarının altında öğrenmeleri istenilenler saatlerce tekrarlanır. Böylece yöneticiler insanlara kendi istediklerini öğretirler. *Ada*'da ise öğretiler *CYD*'deki gibi değildir ve öğretileri kazandırmak için insanlara şartlandırma yöntemleri uygulanmaz. Sadece Büyük Raca'nın "*Gerçeklerin Gerçekliği ve Gerçekler Konusunda Akılcılıkla Neler Yapılabileceği Üzerine Notlar*"⁸¹ isimli eseri düzenin korunması adına birtakım ilkelerden oluşur, ancak bu ilkeler insanlara zorla kazandırılması gereken öğretiler niteliğinde değildirler. Bunun yanında, *CYD*'deki insanların bastırılması gerekliliğinin tersine, *Pala*'daki insanların öz varlık bilincine vararak kendilerini geliştirmeleri istenmektedir. Örneğin eski Raca'nın eserindeki bir madde şu cümleleri içerir: "*Eğer öz varlığımın bilincine varabilseydim, kendime yakıştırdığım kişiliğin gereklerine göre davranmayı bir yana bırakır ve böylece öz*

⁷⁸Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 39.

⁷⁹Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 110.

⁸⁰Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 279.

⁸¹Huxley, *Ada*, s. 43.

varlığını bulurdum.”⁸² Yine, *Ada*’daki Myna kuşları zaman zaman “*dikkat*”⁸³ “*burada ve bu anda, çocuklar*”⁸⁴ diye haykırarak insanların zihinlerini açık tutmak amaçlı bir çeşit propaganda yapar.

CYD’de insanların eğitimi öğretilerle sınırlı tutulur. İnsanların böylesine az bilmeleri ve farkında olmadan yaşamaları üzerine kurulu bir toplumda eğitim tabii ki sınırlıdır. Yüksekokullar ve üniversiteler vardır, ancak buralarda zaten belirli bir kapasitede üretilen insanlara, sadece gerekli görüldüğü kadar eğitim verilir ve nasıl eğitim verildiği üzerinde durulmaz. İnsanlar düzenin farkında olmadıklarından kendilerine öğretilenlerle yetinirler ve daha fazlasını isteme ihtiyacı duymazlar. Bu bağlamda, eğitim ancak yöneticilerin isteği ile sınırlıdır. Örneğin, John’a Eton’da bir yüksekokulu gezdirirlerken, müdürün “*Penitente Yerlileri*”⁸⁵ ile ilgili izlettiği bir belgesele herkes kahkahalarla güler ve sorgulama ihtiyacı hissetmezler. Çünkü onlara sadece uygarlıktan uzak olan toplumların komik olduğu öğretilmiştir. Bunun yanında, bu toplumda kitaplar da yasaktır. Yasak olmasının bir sebebi insanların istenilenler dışında bir şey öğrenmelerini engellemektir ve yöneticiler bunun toplum yararına olduğunu savunurlar. Tarihin de yine kitaplardan öğrenilebileceği göz önünde bulundurulursa, bu toplumda insanların özellikle tarih konusunda bilgi sahibi olmamaları gerekir. Dünya Denetçisi tarihin gereksizliği üzerinde durur ve tarihin saçmalık olduğunu ileri sürer. Çünkü insanlar tarihteki örnekleri göz önünde bulundurarak içlerinde buldukları düzeni sorgulamamalıdır, insanlara mevcut düzende tecrübe ettikleri yetmelidir. Bu toplumun dışında yetişerek Shakespeare’in eserlerini okuyan John öğrendikleri ve tecrübe ettikleri arasında ikilemde kalır ve çıkmaza girer. Örneğin John, Lenina’yı gördüğünde aklına Shakespeare’nin *Romeo ve Juliet* isimli eserinden bir dörtlük gelir:

*“Konabilir sevgili Juliet’in mucizevi beyaz eline
Ölümsüz saadeti çalabilirler dudaklarından
O dudaklar ki saf ve bakir iffetlerinde bile
Kızarırlar hala, kendi öpüşlerini günah sayar gibi.”*⁸⁶

⁸²Huxley, *Ada*, s. 44.

⁸³Huxley, *Ada*, s. 9.

⁸⁴Huxley, *Ada*, s. 15.

⁸⁵Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 214.

⁸⁶Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 193.

John bu eserde sevgilisine duyduğu iffetli arzuyu öğrenir, ancak Lenina'dan beklediği iffetli davranışları bulamaz. Çünkü Lenina bu toplumun kurallarına göre yetişmiştir. Öte yandan Lenina aklına John geldiğinde ona öğretildiği gibi şunları söyler:

“Sımsıkı sar, tatlım, uçur beni;
 Öp beni komalara gireyim:
 Sarıl bana tatlım sar beni;
 Aşkın alır somanın yerini.”⁸⁷

Öğretilenler ve tecrübe edilenler arasındaki fark oldukça açıktır. Yöneticiler, bu örnekteki gibi bireysel mutluluğu bozabileceğinden kitapları yasaklarlar ve daha önce de bahsedildiği üzere insanların kitaplardan nefret etmelerini şartlandırma yöntemleriyle sağlarlar. Aldous Huxley'in Amerika gezisi sırasında Henry Ford'un hayatı ile ilgili bir kitap okuduğu ve *CYD*'yi bu kitaptan esinlenerek yazmış olabileceğinden daha önce bahsedilmişti. Bu eserde de Dünya Denetçisi'nin odasında Ford'un hayatını anlatan “*üstü yumuşak, siyah taklit deriyle kaplanmış, iri, altın rengi T harfiyle damgalanmış büyük bir cilt duruyordu. HAYATIM VE ESERLERİM, YAZAN FORDUMUZ*”⁸⁸ bir kitap bulunması, Huxley'in tecrübesini esere yansıtması olarak yorumlanabilir.

Ada'da ise eğitime verilen önem *CYD*'den farklıdır. *Pala*'da insanların gelişimleri ön planda tutulduğundan eğitim önemlidir. Burada eğitimin amacı “*kızlar ve oğlanlar neye yararlar?*”⁸⁹ sorusunun cevaplanmasıyla belirlenir. *Pala*'da kızlar ve oğlanlar toplu tüketime ya da devleti güçlendirip ayakta tutmaya değil “*olabilirlik durumundan olmuşluk durumuna geçirilmeye, tam anlamıyla insana dönüştürülmeye yararlar.*”⁹⁰ *Pala*'daki eğitim sistemi, Will'in Eğitim Bakan Yardımcısı olan Bay Chandra Menon'a buradaki eğitim sisteminin nasıl olduğu ile ilgili bir soru sorması üzerine açığa kavuşur.

“Gençlere iki türlü eğitim aynı zamanda verilir. Bütün duyarlı varlıklara olan deneyüstü bütünlüklerinin yaşam deneyleriyle bilincine varmalarını sağlarız; aynı zamanda da ruhbilim ve fizyoloji derslerinde her insanın özgün bir yapısı olduğunu, kimsenin kimseye benzemediğini öğretiriz onlara.”⁹¹

⁸⁷ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 220.

⁸⁸ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 281.

⁸⁹ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 223.

⁹⁰ Huxley, *Ada*, s. 224.

⁹¹ Huxley, *Ada*, s. 224.

Bu bağlamda, Pala'daki eğitim sistemi toplum düzeninin korunmasını amaçlayan insanlar yetiştirmekten farklı olarak bireyselliğin ve insani değerlerin ön planda tutulduğu bir sistemdir. Bireyselliğin ve insani değerlerin böylesine ön planda tutulduğu bir toplumda sınıf ayrımının önüne eğitim ile geçildiği açıktır. Pala'da sınıf ayrımı yoktur. Her toplumda olduğu gibi burada da insanlar birbirinden farklı zihinsel ve fiziksel özelliklere sahiptir. Ancak bu farklılıklar bir sorun oluşturmayacak biçimde eğitim ile yok edilmeye çalışılır ve insanlar arasındaki farklılıklardan çok benzerlikler ön plana çıkarılarak düzenin korunması amaçlanır. Pala'daki eğitim bakanı yardımcısı, Will'e Pala'da sınıf ayrımı olmadığını şu sözlerle anlatır:

“Her çocuğun bedensel ve ruhsal yapısını ayrıntılı olarak araştırırız demiştim. Araştırma sonuçlarına göre en çekingen, en gergin, en kolay etkilenebilir ve en içine kapanık çocukları ayırarak bir tek grupta toplarız. Sonra yavaş yavaş bu grup genişletilir. Önce arkadaş canlısı birkaç çocuk katılır aralarına. Daha sonradan bir iki iri kıyım erkek ya da kız; yani saldırganlık ve güç tutkunluğu eğilimi olan çocuklar. Üç karşıt uçtan küçük kız ve oğlanların birbirlerini tanımalarını ve birbirlerine hoşgörü göstermelerini sağlamanın en iyi yolu budur. Birkaç ay süreyle özenli bir denetim altında kaynaştırılan karşıt uçlar, bambaşka kalıtsal yaradılıştaki insanların da kendileri kadar yaşama hakkına sahip olduğunu kabul ederler.”⁹²

CYD'de ise sınıf ayrımı düzenin korunmasına yönelik alınan bir tedbirdir. Çünkü istikrarın ve düzenin korunması için insanların mutlu olması gerekir. İnsanlar kendi özelliklerinin farkında olup, o özelliklerle mutlu olurlarsa istikrar korunur. CYD'de sınıf ayrımı daha insanlar üretilirken belirlenir ve yöneticiler onların yazgılarını ve toplum içindeki yerlerini önceden belirlerler. Alfa, Beta, Delta, Gama ve Epsilon üretilen insan türleridir ve her birinin görevleri diğerlerinden farklıdır. Böylelikle insanlar kendilerine yüklenen özellikler ile mutlu bir yaşantı sürerler. Dünya Denetçisi'nin sınıf ayrımının gerekliliği hakkındaki fikirleri şöyledir:

“Mutluluğa ve istikrara inanıyoruz. Alfalardan oluşan bir toplum, eninde sonunda istikrarsız ve sefil olmaya mahkûmdur. Çalışanlarını yalnızca Alfaların oluşturduğu bir fabrika düşünün- yani ayrı olan ve akrabalık

⁹² Huxley, *Ada*, s. 228.

bağları olmayan, iyi bir mirasa sahip, özgür (sınırlar dâhilinde) iradesiyle seçim yapabilecek ve sorumluluk alabilecek bireylerden oluşsun. Bir düşünün!”⁹³

Bunun yanında, birbirlerinden farklı olan bu insan türleri kendi görevlerini yerine getirerek yaşamaktan memnundurlar ve hiçbir tür birbirine özenmeden yaşar. Hatta hipnopedya yöntemiyle birbirlerini sevmeleri bile engellenir, böylelikle herkes kendi bulunduğu konumdan mutlu olacaktır. Ayrıca sınıf ayrımı şu ifadelerle daha da açık hale gelir: “*Alt sınıflara ait dev barakalar ve bir ayırma duvarının diğer tarafında Alfa ve Beta üyelerine tahsis edilmiş daha küçük evler. Alt sınıflar siyah karınca sürüleri gibi kıpırdaşarak tek raylı istasyonuna yaklaşmaktaydılar.*”⁹⁴ Alt sınıflar sürü gibi karmaşık olarak betimlenirken, üst sınıfların daha düzenli oluşları ve alt sınıfları yadırgamaları bu toplumdaki eşitliğin birileri için daha fazla eşitlik olduğunu gözler önüne serer. Bu manzarayı gören ve bir Alfa olan Lenina’nın “*bir Epsilon olmadığımı memnunum*”⁹⁵ demesi ve bir Gama gördüğünde “*iyi ki Gama değilim*”⁹⁶ demesi sınıf ayrımının şartlandırmalarla kişilerin bilinçaltlarına başarılı bir biçimde yüklenmesinin bir örneğidir. Yine, Beta bebeklerine hipnopedya yöntemiyle şunlar öğretilir:

“ [...]ve Delta çocukları haki giyerler. Yo, hayır, ben Delta çocuklarıyla oyun oynamak istemiyorum. Epsilonlar daha da kötüler. Okuyup, yazamayacak kadar aptallar. Üstelik siyah giyerler ki siyah canavarca bir renktir. Beta olduğum için öyle mutluyum ki. Alfa çocukları gri giyerler. Bizden çok daha sıkı çalışırlar, çünkü korkulacak kadar zekidirler. Gerçekten de Beta olduğum için öyle mutluyum ki. Çünkü o kadar çok çalışmıyorum. Üstelik biz Gamalar ve Deltalardan çok daha iyiyiz. Gamalar aptaldırlar. Hepsi yeşil giyerler. Delta çocukları da haki giyerler. Yo, hayır, Delta çocuklarıyla oyun oynamak istemiyorum. Epsilonlar daha da kötüler. Okuyup yazamayacak kadar...”⁹⁷

CYD’de tüketimi desteklemek için de insanlara şartlandırma teknikleri kullanılarak birtakım öğretiler sunulur. Örneğin kitaplar hem yukarıda değinildiği gibi insanlara istenilen dışında bir şey öğretmemek içindir; hem de yöneticilerin kitap okuyarak vaktini geçiren bir insanın tüketimden uzak duracağından korktukları içindir. Tüketim, üretimin istikrarı için gereklidir ve bu davranış insanlara şartlandırmalarla

⁹³Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 287.

⁹⁴Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 107.

⁹⁵Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 109.

⁹⁶Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 95.

⁹⁷Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 52.

kazandırılır. Örneğin, Lenina sürekli hipnopedya yöntemiyle öğretildiği gibi “*Atıp kurtulmak onarmaktan iyidir. Yama artarsa refah düşer*”⁹⁸ cümlesini tekrarlayarak tüketim hakkındaki öğretilerin ne denli işe yaradığını doğrular. Hayatının bir kısmını Vahşi Ayrı Bölgesi’nde geçiren Linda da, orada yaşayan insanların eskiyen kıyafetlere yama yapmasını şaşkınlıkla karşılar. Çünkü ona bu toplumda yamanın refahı bozan bir şey olduğu öğretilmiştir. Linda, Lenina’ya şunları söyler:

“*Şu giysilere bak. Bu hayvan yünü asetata hiç benzemez. Yıllar geçse de bir şey olmuyor. Yırtılırsa yamaman gerekiyor. Fakat ben bir Beta’yım; Dölleme Odası’nda çalışıyordum; hiç kimse bana böyle bir şey öğretmedi. Benim işim bu değildi. Üstelik elbise yamamaya hiçbir zaman iyi gözle bakılmazdı. Delinince at ve yenisini al. Yama artarsa refah düşer. Doğru değil mi? Onarmak anti sosyaldir.*”⁹⁹

Tüketim, makinelerin çalışıp fabrikaların üretmesi için vazgeçilemeyecek bir şarttır. Yöneticiler ürün tüketimini ne pahasına olursa olsun desteklerler. Bunun yanında, çocukların tüketime katkı sağlamayacak oyunlar oynamasına dahi izin verilmez. Müdür’ün “*insanların, tüketimi arttırmaya hiçbir katkısı olmayan oyunları oynamasına izin vermenin ne kadar ahmakça olduğunu bir düşünsenize. Delilikten başka bir şey değil*”¹⁰⁰ ifadesi tüketimin toplumun her alanında yer aldığı ve vazgeçilmez olduğunun diğer bir göstergesidir. *Ada*’da ise tüketim konusu desteklenmez. Çünkü üretim ihtiyaç duyulan kadar yapılır. Böylelikle insanlar aşırı tüketime ihtiyaç duymazlar. Üretim ve tüketim arasında düzenli bir denge olduğundan tüketimi arttırmak için herhangi bir yöntem kullanılmaz. Toplumdaki insanlar ihtiyaçları kadar tüketirler ve bu biçimde mutlu yaşarlar. *Pala*’da Dr. MacPhail “*nüfusumuz çok olmadığı için bolluk içinde yaşıyoruz. Ancak, bolluk içinde olmamıza karşın, bugün Batıya boyun eğdiren kışkırtmaya -aşırı tüketime- karşı durabildik*”¹⁰¹ ifadesiyle tüketimi destekleme gereği duymadıklarını belirtir. Ancak *Ada*’da tüketimin desteklenmesi gerektiğini düşünen, *Pala* dışında yetişen Murugan vardır. Murugan, komşu ülke Rendang Lobo’da gördüğü yaşam biçimini *Pala*’da uygulamak ister. Örneğin Rendang’da gördüğü motosiklet ve otomobil gibi teknolojik oyuncakların hayaliyle yaşar. Bu türden hayallerinin karşılanabilmesi içinde *Pala*’nın petrol satışı

⁹⁸Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s.79.

⁹⁹Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 165.

¹⁰⁰Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, ss. 55-56.

¹⁰¹Huxley, *Ada*, s. 163.

yapmasının, ağır sanayiye ve teknolojik yenilikleri kabul etmesinin gerekli olduğunu savunur. Aşırı sanayileşme ve bunun sonucu aşırı tüketim, istikrarı sağladığı için distopik toplumlarda insanları refaha ulaştırırken, ütopyik toplumlarda köleliğin sebebi olarak görülen bu olgular mutsuzluğu ve yitikliği temsil eder. Mutlu olmayan insanlar ideal toplum düzenine ve birliğine karşı bir tehdit oluşturur. Bu da ütopyalarda ki kaçınılması gereken en büyük sorun olarak görülür.

Tüketim toplumlarını eleştiren distopyalarda tüketim, düzenin bir parçası olarak yaşamın her alanına nüfuz eder. Tüketimin böylesine önem taşıdığı bu distopyalarda boş zamanı doldurmak için bile çok ciddi bir planlama ve yatırım göze çarpar. Bu toplumlarda insanların boş zamanlarını eğlenerek geçirmeleri kapitalist sistemin kusursuz çalışabilmesi ve bu insanların sistem için daha ‘verimli’ olmaları açısından çok önemlidir. Bu yolla insanlar hoş vakit geçirerek tüketime katkı sağlarlar. Böylelikle de çalışmaları karşılığında sistemin onlara verdiği parayı yine sistem eğlenmeleri karşılığında onlardan geri toplar. Bu toplumlarda iş hayatı ve boş zaman arasında öylesine mükemmel bir denge oluşturulur ki insan, kendisini bu boş zamanı değerlendirme etkinliklerinden ‘zevk almak’ zorundaymış gibi hisseder. Özellikle daha çok tüketimin daha çok mutluluk getireceği fikri üzerine dayanan reklam kampanyaları bir çeşit propaganda gibi tüketim toplumu ideolojisinin sorunsuzca yayılmasını sağlar. Aslında bu toplumlarda insan tüketmez, insan içinde bulunduğu sistem tarafından tüketilir, ancak bunun farkında değildir. Bu sözde eğlenceler insanların çalışma saatleri dışında istediklerini yapabilecekleri, iş sorumluluğu taşımadıkları vakitlerini eğlenerek geçirmeleri üzerine kurulur dolayısıyla bu zamanlarda insanlar sistem açısından tehlike olan düşünmeden uzaktırlar ve düzen hakkında düşünmeyecek ya da onu sorgulamayacaktırlar.

CYD’de de birçok boş zaman etkinliği vardır ve insanlar çalışmadıkları zamanlarda bu etkinliklerle vakit geçirirler. Örneğin; Lenina çalışma zamanları dışındaki vaktini “*Engelli Golf*”¹⁰² ya da “*Hareketli Zemin-Roketli Duvar Tenisi*”¹⁰³ oynayarak, “*Calvin Stopes ve On altı Seksofoncusu*”¹⁰⁴na giderek dans edip şarkı söyleyerek geçirir. Oysa Lenina bir defasında Kuzey Kutbu’na gitmiştir ve

¹⁰² Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 95.

¹⁰³ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 140.

¹⁰⁴ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 110.

“[...] orayı sıkıcı bulmuştu. Yapabilecekleri hiçbir şey yoktu ve otel umutsuz denecek kadar eski tarzdı- yatak odalarında televizyon yoktu, kokulu org da yoktu, sadece en iğrencinden sentetik müzik ve iki yüzün üzerindeki konuk için yalnızca yirmi beş tane Hareketli Zemin-Duvar Tenisi Kortu vardı. Hayır, kesinlikle tekrar Kuzey Kutbu’nu görmek istemiyordu.”¹⁰⁵

Tüketim toplumlarında kişiler yalnızca teknolojiye değil, o toplumun düzenine artık o kadar bağımlı bir hale gelmişlerdir ki, ne zaman ne yapacaklarını sistemin kendileri için belirlemesini isterler. Lenina da sistemin dışına çıktığında çaresizdir. Yine, Bernard Marx’la buluştuğu bir gün bütün gününü onunla baş başa yürüyüş yaparak geçirmek zorunda kalır ve boş zamanını bu şekilde geçirmek ona oldukça anlamsız gelir, sonunda Bernard’ı “*Kadınlar Ağırsıklet Güreş Şampiyonasının Yarı-Yarı Finallerini*”¹⁰⁶ izlemeye ikna eder. *CYD*’de kişilerin vakitlerini bu tür etkinliklerle geçirdikleri, bu yolla tüketime de katkı sağladıkları ve bu etkinlikleri vazgeçilemeyecek bir eğlence aracı olarak gördükleri açıktır. *Ada*’da ise ne tüketmek ne de insanları sıkıntılardan uzak tutmak amaçlı etkinlikler yoktur. *Pala*’daki insanlar düzenden ve yaşamlarından zaten memnun olduklarından böyle etkinliklere ihtiyaç duymazlar.

Distopyalarda zaman zaman çalışma hayatından ve düzenden bunalan insanlar, boş vakit geçirmenin dışında uyuşturucu kullanırlar. Böylelikle, hem bunalan insanın farkındalığının önüne bir set çekilmiş olur hem de insan tekrar mutluluğa sürüklenir. *CYD*’de yönetim tarafından “*soma*”¹⁰⁷ adı verilen uyuşturucu iş çıkışlarında yorgunluklarını atıp ertesi gün tekrar çalışabilmeleri için işçilere, cinsel ilişkiden önce zevk almak ve sorunlardan bunaldıklarında kaçış için insanlara dağıtılır. Soma ile insanların duygu ve düşünceleri bastırılarak sadece düzenden zevk almaları sağlanır. Dünya Denetçisi, soma için “*gevşeticiydi, uyuşturuyordu ve keyifli halüsinasyonlar sağlıyordu*”¹⁰⁸ diyerek insanları uyuşturucu kullanımı hakkında cesaretlendirir. Yine şartlandırma yöntemiyle insanlara öğretilen “*bir santimetreküpe bin musibet savuşturur*”¹⁰⁹ ifadesi insanların birbirlerine sık sık tavsiye ettikleri soma için kullanılır. Soma artık öylesine sıradan bir tüketim maddesi olmuştur ki ona sakız tabletleri ya da başka gıda türleri olarak rastlamak mümkündür. Böylelikle, kişiler bu uyuşturucu maddeye sistemin teşviki yüzünden kolaylıkla ulaşabilirler.

¹⁰⁵ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 124.

¹⁰⁶ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 126.

¹⁰⁷ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 84.

¹⁰⁸ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 84.

¹⁰⁹ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 85.

John'un geldiği Vahşi Ayrı Bölgesi'nde de sorunlardan kaçmak için "*meskal*"¹¹⁰ isminde bir uyuşturucu çeşidi kullanılır. Soma, uygarlığın uyuşturucusuyken, meskal, uygarlıktan uzak bir toplumun uyuşturucusudur ve sanki amaçları aynı değilmiş gibi bu farklılık vurgulanır. Sorunlarından uzaklaşmak için yüksek dozda soma alarak ölen John'un annesi Linda, Vahşi Ayrı Bölgesi'nde yaşarken soma bulamadığından meskal kullanır ve meskal'i şöyle betimler:

*"Sanırım John size anlatmıştır. Neler çektiğimi- tek bir gram soma yoktu ki alayım. Arada bir Pope getirdiği zaman içilen bir başka meskal. Pope tanıdığım çocuktuktu. Ama sonrasında o kadar kötü oluyorsun ki, meskalden sonra, peyotl alınca da hasta oluyorsun; üstelik o berbat utanç duygusu, içtiğinin ertesi günü daha da kötü oluyor."*¹¹¹

Vahşi Ayrı Bölgesi'nde de uyuşturucu bulunmasına rağmen, Linda'nın bunu kullandıktan sonra utanç duyması, o toplumda uyuşturucunun olmasına rağmen ayıp olabileceği izlenimini verir. Bu bağlamda, Londra ve Vahşi Ayrı Bölgesi'nde yaşayan insanlar kendi ütopyalarının sürekliliği için uyuşturucu kullanırlar. Bunun aksine, toplum düzenine karşı farkındalığı diğer insanlara göre biraz daha yüksek olan Bernard Marx, Lenina ile buluşmaya ilk başladığı zamanlarda ve bu zamanlardan önce somaya karşıdır. Somanın insanı kendisi dışında biri yaptığını savunarak soma kullanmayı "*Suratsız da olsam kendim olayım. Ne kadar neşeliyse de başka biri olmak istemem*"¹¹² diyerek reddeder. Örneğin Lenina'nın Henry'nin yanına gitmesinden dolayı üzüldüğü bir anda Benito Hoover'ın onun bu sıkıntılı haline karşılık "*Ama bence sen çok somurtkansın! Sana bir gram soma lazım*"¹¹³ diyerek soma kullanmasını önerdiğinde oldukça sinirlenerek oradan uzaklaşır. Ancak Lenina'yla buluşmaları arttıkça kendisi de sorunlardan kaçma yolu olarak görerek soma kullanmaya başlar.

Ada'da da uyuşturucu kullanımı yaygındır, ancak kullanım amacı farklıdır. Zehirli mantarlardan elde edilen ve "*Mokşa*"¹¹⁴ adı verilen bu uyuşturucu CYD'dekinin aksine insanları uyuşturmaktan çok onların gerçeklerin farkına vararak aydınlanmalarını sağlamak için kullanılır. Dr. Robert mokşa için:

"Avrupa'da yetiştirilme talihsizliğine uğradığından Murugan bunu uyuşturucu diye adlandırıyor [...] Oysa biz, tam tersine, bu nesneye güzel adlar takmışız:

¹¹⁰ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 163.

¹¹¹ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, ss. 163-164.

¹¹² Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 127.

¹¹³ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 92.

¹¹⁴ Huxley, *Ada*, s. 153.

mokşa, gerçeklerin açıklayıcısı, hakikat ve güzellik ilacı. Ve bu adların uygunluğunu kişisel deneylerimiz bize kanıtlamıştır”¹¹⁵

ifadesini kullanarak onun kullanım amacını ve gerekliliğini açıklar. Dr. Robert mokşa'nın gerçeklikle ilgisi olmadığını savunan Murugan'a da şunları tavsiye eder:

“Sana bizi yanılısamalar ve düzmece uyanışlar içinde yüzen bir sürü keyfine düşkün uyuşturucu tutkunu olarak tanıtmışlar. Dinle, Murugan- kafana sokuşturulan bu yalanları unut. Dört yüz miligram bağımsızlaşma ilacı al, etkilerini kendi gözlerinle gör. Kendi kişiliğin hakkında, içinde yaşadığın, öğrendiğin, acı çektiğin ve sonunda da öleceğin bu anlaşılmasız dünya hakkında sana neler öğretebileceğini gör. Öyle ya, sen de bir gün öleceksin- belki elli yıl sonra, belki yarın. Kim bilir? Ama ölüm bir gerçek, hazırlıklı olmamak ise aptallık.”¹¹⁶

Soma, CYD'de dini ayinlerde de kullanılır. Bernard Marx *“Fordson Cemaat İlahievi”*¹¹⁷ ne gider. Burada toplantılar düzenli olarak yapılır ve Bernard geç kalmaktan korktuğundan telaş içerisinde. Bu bağlamda, dinin de kontrol ve baskı altında yapıldığı açıktır. Ayin, on iki kişinin yuvarlak bir masa etrafında oturması ile başlar. *“İçinde çilek dondurmalı soma bulunan kupa elden ele dolaştırılır ve benliğimin silinişine içiyorum duasıyla on iki kez büyük yudumlarla içilir.”*¹¹⁸ Ayinde soma kullanılması yüce varlık olan Ford'u hissedebilmek için insanların kendilerinden geçmelerini kolaylaştırmaktır. Müzik sürekli olarak çalarken ellerinde dolaştırdıkları kupayı içerler ve içerken ilk ilahiyi okurlar:

*“Fordum, on ikiyiz biz; bizi bir eyle,
Sosyal Nehir'deki damlalar misali;
Ah, güç ver bize koşalım birlikte
Parlak Dört-tekerin gibi çevikçe.”*¹¹⁹

Bu ilahi ile Hristiyanlık'taki İsa peygamberin on iki havarisine vurgu yapılmış olabilir. Böylelikle, din teknoloji, peygamber Ford, on iki havari ise bu insanlardır. İkinci ilahi ise kupanın *“Yüce Varlık'a içiyorum”*¹²⁰ denilerek içilmesi ile okunur:

“Gel, Yüce Varlık, Sosyal Dost,

¹¹⁵ Huxley, *Ada*, s. 153.

¹¹⁶ Huxley, *Ada*, s. 157

¹¹⁷ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 114.

¹¹⁸ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 117.

¹¹⁹ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 117.

¹²⁰ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 117.

*On ikiyi silip bir eyleyen!
Ölmeye can atarız, çünkü sonunda,
Daha yüce hayattır bizi bekleyen.”¹²¹*

Bu ilahi ile soma etkisini daha da göstermeye başlar ve üçüncü ilahi “*Yüce Varlık’ın gelmek üzere oluşuna içiyorum*”¹²² diyerek okunur:

*“Hisset Yüce Varlık’ın gelişini!
Neşelen ve neşe içinde öl!
Davulların müziğinde eri!
Bende seni, sende beni gör.”¹²³*

Bu son ilahi ile birlikte kendilerinden iyice geçen insanlar, Ford’u hissettiklerini düşünerek “*Toplu seks-poplu seks*”¹²⁴ haykırıları içerisinde dans ederler. Tanrının ve aşkın askıya alındığı bu dünyada din dahi cinsellikle bağdaştırılmıştır. Bu sanayi toplumunda Ford’un tanrılaştırılması gözler önüne serilir. Zaten eserin zamanı Ford’dan Sonra 632’dir. Yani, Ford milat olarak kabul edilir. Bunun yanında, Kuluçka Merkezi müdürü, Dünya Denetçisi’nin odasında kitaplar bulunmasından duyduğu korkuyu “*Ford bilir daha neler vardı*”¹²⁵ ifadesiyle belirterek Ford’un tanrısallığına vurgu yapar. John, Dünya Denetçisi’ne Tanrı’yı bu toplumdaki insanlara neden anlatmadıklarını sorduğunda, Dünya Denetçisi dinlerin de tıpkı tarih gibi eski olduğunu ve Tanrı’nın eskide kaldığını ileri sürer. Ayrıca, insanların yaşlandıkça Tanrı’ya ilgi duyduklarını ve bu toplumda yaşlılık olmadığından buna gerek olmadığını belirtir. Aslında insanlar üretim, tüketim, cinsellik ve uyuşturucu karmaşasında din, aşk ve ölüm gerçeklerini yadsıyacak kadar mekanikleşip özünden uzaklaşmış, yani insan olmaktan çıkmıştır.

Bunun yanında, Dünya Denetçisi Tanrı’ya inandığını ancak Tanrı’nın farklı zamanlarda kendini farklı biçimlerde gösterdiğini düşünür. Örneğin modern zamanda Tanrı “*kendini yokluk şeklinde gösteriyor, sanki hiç yokmuş gibi*”¹²⁶ diyerek Tanrı sorununun modern dönemle ilgili olduğunu savunur. Dünya Denetçisi’nin bu cevaplarına karşılık John “*fakat Tanrı, yüce, güzel ve kahramanca olan her şeyin*

¹²¹ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 117.

¹²² Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 118.

¹²³ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 118.

¹²⁴ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 121.

¹²⁵ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 61.

¹²⁶ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 302.

gerekçesidir"¹²⁷ der. Ancak Dünya Denetçisi, düzenli uygarlıklarda kimsenin toplum içinde bunlara ihtiyacı olmadığını savunur. Yani, modern dönemde Tanrı'ya gerek yoktur, onun yerine Tanrı gibi her şeye kadir olan teknoloji vardır.

Genelde ütopyalarda din biraz daha farklı ele alınır. Farklı dinsel grupların çizdiği ütopyaların yanı sıra, bazen farklı inançtan insanların uyumu da söz konusu olur.

*"Ütopya toplumlarında din konusunda, geneli itibariyle bir özgürlük anlayışı vardır. Yani yazarlar, ütöpik sistemin ne kadar hoş görülü ve halkı mutlu etme gayreti içinde olduğunu anlatmak için, insanların din konusunda kendi hür iradeleriyle hareket ettiklerini göstermek istemektedirler. Din konusunda serbestlik olduğunu belirten yazarların yine de bağlı buldukları inanç doğrultusunda tasarladıkları toplumların dinlerini belirledikleri söylenebilir. Din seçme konusunda gösterilen bu hoşgörü dinsizlik tercihinde ise asla gösterilmeyip cezalandırılma yoluna gidilmiştir."*¹²⁸

Bir ütopya olarak ele alındığında *Ada*'daki toplumda da insanların dinlerini seçmeleri hoşgörü ile karşılanır. Bu toplum genel itibariyle Budizm'in bir kolu olan ve kuzey Budizm'inin farklılaşmış ve geliştirilmiş bir biçimi olan Mahayana'ya inanır. Bununla birlikte, *Pala*'daki Budizm'e ilaveten Hinduizm'in bir kolu olan Tantra'ya da inanılır. *Pala*'da Ranga isiminde bir kişi, Will'e kendi dinlerini şu şekilde açıklar:

*"Budizm aşağı yukarı bin iki yüzyıl önce Pala'ya gelmiş. Hem de bize daha yakın olan Seylan'dan değil de, Bengal'den ve Bengal kanalıyla Tibet'ten. Sonuç: Bizler Mahayana kolundayız ve bizim Budizmimiz Tantra ile iç içedir."*¹²⁹

Seçtikleri bu din ile kendi benliklerine ulaşma yolunda daha da özgürleştiklerini düşünürler. İsteklerine karşı koymaktan çok isteklerini doyuma ulaştırırlar. *CYD*'dekine benzer olarak *Ada*'da da dini ayinlerde, mokşa kullanılır. Ancak, mokşa, somanın benliğin silinişinde kullanılmasından çok, benliğin farkına varma ve öz benliğe ulaşma adına kullanılır. Dr. Robert, dinlerini nasıl uyguladıklarını Will'e şöyle anlatır:

"Bizim ayinimiz dinsel laf kalabalığı düzeyini aşar. Mokşa ilacının yardımıyla sözlerin ötesindeki somut gerçek yaşanır. Somut gerçek bir önerme değildir; bir var olma duyarlılığıdır. Biz çocuklarımıza dualar ezberletip, duygusal simgelere tapınmayı öğretmeyiz. Dinin en derin gerçeklerini öğrenme zamanı geldiğinde

¹²⁷ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 305.

¹²⁸ Erol Hekim, *Yeni Atlantis, Güneş Ülkesi, Ütopya, Yalnızız, Balık İzlerinin Sesi ve Ankara Adlı Eserlerdeki Hayali Dünyaların Karşılaştırılmaları*, (Yüksek Lisans Tezi) Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya, 2004, s. 15.

¹²⁹ Huxley, *Ada*, s. 85.

onları bir uçuruma salar, ardından her birine dört yüz miligram gerçek açıklayıcısı veririz. Kafası çalışan herhangi bir oğlan ya da kıza gerçeğin özü konusunda bir fikir veren bir çift dolaysız somut gerçek yaşantısı.”¹³⁰

Pala’da dinin özgürce yaşandığı açıktır. Bununla birlikte, Tantrik inançta var olan isteklerin doyuma ulaştırılması cinsellikle de ilgilidir. Aşk Yogası adı verilen “Maithuna” kutsal ve bedensel bir yogadır. Ranga’ya göre “*Maithuna yaptığınızda bedensel aşk kutsal aşkla özdeşleşir.*”¹³¹ Bunun yanında maithuna, Freud’un çocuk cinselliği hakkındaki görüşleriyle de ilgilidir.

“Hepimizde doğuştan var olan ve tüm bebeklik ve çocukluk döneminde yaşadığımız cinsellik, cinsel organlar üzerine yoğunlaşmamıştır; tüm ergenliğimize yayılmış bir cinselliktir. Kalıtsal cennetimiz. Ama çocuk büyüdükçe cennet yitilir. Maithuna bu yitik cenneti yeniden bulmak, yaratmak için geliştirilmiş bir yöntemdir.”¹³²

Böylelikle, Pala’da cinsellik öz benliğin aranışı yani bir tür aydınlanmadır. Murugan ismindeki kişi Pala da yetişmemiş olması sebebiyle maithuna’nın anlamsız olduğunu düşünür ve Palalıların sürekli olarak bu anlamsızlık doğrultusunda yaşadıklarına inanır. Ona göre bu bir tür mutluluk değil, “*olsa olsa aptallık, pislik. Kalkınma dururken seks, seks, seks.*”¹³³ Avrupa’da yetişen Murugan, mutluluğun yollarından birinin seks olduğuna karşı çıkar, ona göre asıl mutluluk kalkınma ile sağlanır. Zaten, petrol zenginliği olan Pala petrolden para kazanmalıdır. Yani, onun bakış açısına göre mutluluk paradır.

CYD’de cinsellik ne bir benlik arayışıdır ne de mutluluk aracıdır. Orada cinsellik hayatın sıradan bir parçasıdır ve çocuklara erotik oyunlar oynatmanın gerekliliği üzerinde durulur. Özellikle kadınlar cinsel birer obje olarak görülürler ve kadınların fiziksel görünümleri oldukça önemlidir. Yaşamlarında onları ilgilendiren tek şey, cinsellik adına güzel ve temiz görünmek ve güzel kıyafetler giymektir. Örneğin Lenina ve Fanny bir araya geldiklerinde sadece erkeklerden ve kıyafetlerden bahsederler. Hatta Lenina’nın tek bir kişi ile uzun süre beraber olması toplum tarafından yadırganır. Çünkü bu toplumda “*herkes herkese aittir*”¹³⁴ ve kadınlar diğer erkekleri cezp etmek için kendilerine özen göstermelidir. Bunun yanında, erkekler de kadınlara sadece fiziksel yönden ihtiyaç duyarlar ve rahatlıkla kendi kız arkadaşlarını birbirlerine tavsiye ederler.

¹³⁰ Huxley, *Ada*, s. 178.

¹³¹ Huxley, *Ada*, s. 86.

¹³² Huxley, *Ada*, s. 87.

¹³³ Huxley, *Ada*, s. 152.

¹³⁴ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 67.

Bu durum toplum için oldukça olağandır. Cinsellik hayatın vazgeçilmeyen bir parçasıdır ve soma sayesinde bir rahatlama aracı olarak görülür. Örneğin Henry Foster kendi kız arkadaşı olan Lenina hakkında bir başka arkadaşına şunları söyler: “*Ah, muhteşem bir kız. Harika, etine dolgun. Daha önce onunla birlikte olmadığına şaşırırım*”¹³⁵ Bu konuşmadan sonra ise Lenina’yla mutlaka birlikte olması gerektiğini, nasılsa herkesin herkese ait olduğunu vurgular. Farkındalığı diğerlerinden biraz daha fazla olan Bernard Marx ise iki erkeğin arasında geçen bu konuşma karşısında şunları düşünür: “*Lenina’dan bir et parçasıymış gibi bahsediyorlar. Burada onunla birlikte ol, orada onunla birlikte ol. Koyun eti misali. İyice koyun etine indiriyorlar onu.*”¹³⁶

Gerçekten de bu toplumda kadınlar birer et parçasıdır ve kendileri bu durumdan rahatsız değildir. Hatta Lenina, her fırsatta Bernard’a kendisini güzel bulup bulmadığını, etine dolgun olup olmadığını sorar. Modern toplumlarda, medya aracılığıyla kadınlara güzel görünmenin önemini sık sık hatırlatan propagandalar sebebiyle kadınlar yaşamlarının merkezine dış görünümü koyarak, kendi içsel değerlerinden vazgeçerler. Farkında olmadan ya da sonraları farkında olsalar da umursamayarak kendilerini cinsel obje olarak görmekten memnundurlar. Cinsellik oldukça olağandır ve daha önce de değinildiği gibi toplu seks yapılır. Bu toplumda cinselliği cesaretlendirici duygusal filmler gösterilir ve bu filmlere gösterilen rağbet oldukça fazladır. İnsanlar iş çıkışlarında boş zamanlarını geçirmek için bu erotik filmlere giderler. John için ise durum farklıdır. Shakespeare’den öğrendiklerine göre eğer iki insan arasında duygusal bir bağ varsa bu kişiler evlenmelidirler ve birbirleri adına asilce şeyler yapmalıdırlar. Bu sebepten, Lenina’dan çok hoşlanmasına rağmen Lenina’nın ona seks teklif etmesine kızar ve onu fahişelikle suçlar, oysa Lenina buna bir anlam veremez. Çünkü onun toplumunda bu oldukça olağandır. Diğer bir kadın karakter olan Linda, Vahşi Ayrı Bölgesi’nde yaşarken erkeklerle beraber olur ve oradaki kadınlar onu erkeklerini ellerinden almakla suçlayarak döverler. Bu duruma anlam veremeyen Linda, o toplum için kötü kadın ilan edilir. Eserin sonunda da John kendini kırbaçlarken iffetsiz olduğunu düşündüğünden Lenina’yı da kırbaçlayarak öldürür. Onun çektiği acıdan zevk alan bir grup insan ise büyük bir toplu seks gerçekleştirirler.

Kadınların metalaştırıldığı ve cinselliğin anlamsız olup sadece doğal bir ihtiyaç olduğu bu toplumda evlilik kavramı da tabii ki anlamsızdır. İnsanlar herkesin herkese

¹³⁵ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 72.

¹³⁶ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 74.

ait olduğu görüşünden öyle memnundurlar ki evliliğe gerek olmadığını ve evliliğin uygar olmayan toplumlara ait olduğu görüşünü savunurlar. Örneğin Lenina, John'un evlenme teklifini “*korkunç bir fikir!*”¹³⁷ olarak değerlendirir. Bunun yanında, evlilik beraberinde tek eşliliği getireceğinden bu toplum için sakıncalıdır da. Tek eşlilik duyguları harekete geçirir, aile olmayı arzulayan insan çocuk yapar, akrabalar edinir ve böylelikle de toplumun refahından çok kendinin ve kendine ait olanın refahını düşünür. Yani tek eşlilik bireyselliği tetikler, ki bu distopya da kaçınılması gereken bir şeydir. Bu bağlamda, toplum refahının her şeyin üzerinde tutulduğu bu toplumda evlilik, akraba ilişkileri ve doğal yollardan üreme yasaktır. Hatta bu kavramların görüldüğü toplumlar uygarlıktan yoksun toplumlar olarak betimlenir. Örneğin bir zamanlar Vahşi Ayrı Bölgesi'nde yaşayan Linda, Pope adında biriyle evlenir ve buna bir anlam veremez. Oraya geziye giden Lenina da bu türden akraba ilişkilerini anlamsız bulur.

Ada'da ise evlilik vardır. İnsanlar evlenirler, çocuk yaparlar ve bu biçimde yaşamaktan mutludurlar. *Pala*'da insanların eşlerinden biri öldüğünde bir başkasıyla evlenmesi de söz konusu olabilir. Örneğin Susila'nın kocası Dugalt ölmüştür ve herkes Susila'nın tekrar evlenmesi gerektiğine inanır. Yine Dr. Robert ve Lakshmi, Shanta ve Vijaya evlidirler. Bunun dışında, evlilik konusuna ayrıca değinilmez.

Evliliğin doğal olduğu *Pala*'da aile, ebeveyn ve çocuk konuları *CYD*'de olduğundan farklıdır. *Pala*'da insanların evlenmesi, aile ve çocuk kavramları önem taşır. İnsanlar kendi ailelerini kurarlar ve çocuk yaparlar. Çocuklarını zaman zaman doğal yollarla doğurup, doğal yollarla yetiştirirken, zaman zaman çocuklarını çeşitli sebeplerden yapay döllene teknikleriyle yaparlar. Huxley'in bu konudaki gelecek öngörüsü, günümüz dünyasına bakıldığında gerçekleşmiş gibi gözüktür. Klonlama, sperm bankaları ve laboratuvar ortamında yapay döllene artık günümüz gerçekleri arasındadır. Will, Shanta'yla çocuğunu emzirirken tanıştığında Shanta, Will'e “*umarım Bay Farnaby doğallığa karşı değildir*”¹³⁸ der ve “*bebek annesinin sözlerini haklı çıkarmak istercesine ağzını kahverengi meme başından çekerek geçirdi*”¹³⁹ cümlesi ile de annelik, aile ve doğallık vurgusu yapılır.

¹³⁷ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 250.

¹³⁸ Huxley, *Ada*, s. 208.

¹³⁹ Huxley, *Ada*, s. 208.

Ebeveynler çocuklarını kendi kurdukları aileler dışında KEEK adı verilen “*Karşılıklı Evlat Edinme Kulüpleri*”¹⁴⁰ içerisinde yetiştirirler. Pala’da aile kavramı ve çocuk yetiştirme işi çok önemli kavramlardır. Çünkü burada, bu mutluluk adasında mutluluğun sürdürülebilmesi için temel olarak insanın sağlığının ve mutluluğunun gerekli olduğu düşünülür. Bu bakımdan, doğal bir aile yapısı içinde yetiştirilen çocukların ailelerin karşılaştığı sıkıntılar sonucunda yanlış edinimler kazanmamaları için kurulan KEEK’lerde yetiştirilmeleri çözüm olarak görülür. Çünkü aile içinde oluşan sorunlardan çocukların ve ebeveynlerin kaçabilecekleri farklı bir aile ortamı aranır. Bu kulüpler aracılığıyla “*Yirmi çift ana- baba, sekiz dokuz tane eski anne ve baba, kırk elli tane her yaştan çocuk*” daha mutlu ve daha geniş bir aile oluşturur. Huxley’in kendi aile yaşantısında annesinin ölümü ile başlayıp, kardeşinin intiharı ve babasının aileden koparak başka biriyle evlenmesi ile devam eden çalkantılardan dolayı yazar mutlu ailenin önemini vurgulamak ister gibidir. Will’in KEEK’leri Yeni Çin komünlerine benzetmesine karşılık olarak Susila şunları söyler:

*“KEEK ile komün arasında dağlar kadar fark var. KEEK devlet eliyle değil, kendi üyelerince yönetilir. Üstelik biz askeri düzenden yana değiliz. Amacımız iyi parti üyeleri değil, iyi insanlar yetiştirmek. Biz dogmalar aşamayız. Ve son olarak, çocukları ailelerinden kopartmayız- tam tersi, çocuklara fazladan ana babalar, ana babalara da fazladan çocuklar veririz. Böylece, bebekliğimizden başlayarak daha geniş bir özgürlük ortamında yaşarız; yaşamımız büyüdükçe özgürlüklerimiz genişler ve yaşam deneyimlerimizi çeşitlendirme olanağımız olur, daha çok sorumluluk yüklenebiliriz”*¹⁴¹

Ada’da evlilik, aile ve çocuk kavramları önem taşır ve bireysel mutluluğu arttırma amacıyla düzen bu şekilde işler. CYD’de ise evliliğin olmayışı sebebiyle aile ve çocuk kavramlarına da farklı bir bakış açısı getirilir. Birbirine akrabalık bağları olan aile üyeleri, onların yaşadıkları evler ve çocuk kavramları Dünya Denetçisi tarafından şu şekilde açıklanır:

*“Ev, ev- boğucu bir yaşam; bir erkek, düzenli olarak çocuk doğuran bir kadın, her yaştaki erkek ve kız çocuklarından oluşan bir güruhun balık istifi yaşadığı birkaç küçük oda, hava alamazsın, boş yer bulamazsın; mikroptan arındırılmamış bir hapisane; karanlık, salgın hastalıklar ve kötü kokular.”*¹⁴²

¹⁴⁰ Huxley, *Ada*, s. 102.

¹⁴¹ Huxley, *Ada*, s. 103.

¹⁴² Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 63.

Evin karamsar bir biçimde betimlenmesi evi önemsizleştirmek, bir başka deyişle aile hayatını yıkmak içindir. Çünkü insanlar kendilerini bir aileye ve akrabalara ait hissedilerse, toplum zararına da olsa kendi aile ve akrabalarının menfaatleri doğrultusunda hareket ederler. Distopyalarda insanların içinde var olan aidiyet arzusu aileye karşı değil topluma karşı olmalıdır ki düzen bozulmasın. Bunun yanında, çocuklar, yani insanlar bir seri üretim fabrikasında yapay yollarla elde edildiğinden hiçbir çocuğun anne ya da babası yoktur. Hatta bu kavramlar toplum içinde argo ve komik sözcükler olarak algılanırlar. Örneğin bir gün Lenina asansörde, herkesin yanında Bernard'a buluşma teklif eder ve bunun üzerine Bernard'ın yüzü kızararak utanır. Lenina ise Bernard'ın bu tepkisi üzerine şunları düşünür: *“açık açık şaka yapmış olsam annesinin adını ya da benzer bir şeyi sormuş olsam bu kadar rahatsız olmazdı.”*¹⁴³

Anneliği böyle komik ve müstehcen gören bir toplum üyesi olan Lenina, Vahşi Ayrı Bölgesi'nde bebeğini emziren bir anne gördüğünde de bu durumu uygarlıktan yoksun ve iğrenç bulur. Bu toplumda anne sözcüğünün yanı sıra baba sözcüğü de oldukça komik ve müstehcendir. Kız arkadaşı olan Linda'nın Vahşi Ayrı Bölgesi'nde kalması ve bir daha ondan haber alamaması üzerine bir çocuğu olduğunu öğrenen Kuluçka Merkezi müdürü Thomas, John'un ona *“babam benim!”*¹⁴⁴ diyerek haykırması üzerine utanarak oradan ayrılır ve tatile çıkar. Ancak bu toplumun dışında yetişen ve doğal yollarla dünyaya gelen John için annesi Linda oldukça önemlidir. Linda'da bu toplumda yetiştiğinden John'a karşı bazen nefret bazen de tanımlayamadığı bir sevgi duyar. Ancak John onu çok sever, Londra'ya geldikten sonra sadece soma alarak odadan dışarı çıkmamasına rağmen sürekli Linda'yı ziyaret eder ve öldüğünü gördüğünde ise çok büyük bir acı duyar. John'un Linda'ya karşı gösterdiği bu tutum bu toplum tarafından oldukça tuhaf karşılanır ve anlaşılamaz. Böylelikle, bu toplumda düzen, insanları aile, ebeveyn gibi güçlü duygular içeren kavramlardan uzak tutularak sağlanır.

Çocukların bile teknoloji ile seri üretim sonucu üretildikleri bu toplumda bilim oldukça gelişmiştir. Ancak, bilim de yönetimin elindedir ve sınırlıdır. Dünya Denetçisi değişimin zarar getireceğine inanmaları ve savaşlardan sonra bilimin kötüye kullanılması sebebiyle bilimin kontrol altına alınmasını şu sözlerle ifade eder: *“[...]/Salt*

¹⁴³ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 89.

¹⁴⁴ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 201.

bilim konusunda yapılan her buluş, yıkıcılık potansiyeli taşır. Bazen de her bilim dalına olası bir düşman muamelesi yapmak gerekir. Evet, bilime bile."¹⁴⁵

Bilim gelişirse insanlar da bilimin geliştirilmesi gerektiğine inanabilirler ve böyle bir durumda istikrar ve düzen tehlikeye gireceğinden bilim sınırlı tutularak sadece amaca hizmet ettiği müddetçe desteklenir. Örneğin nüfusun kontrol altında tutulması düzenin korunmasına hizmet ettiğinden önemli bir konudur ve bilim ve teknoloji sayesinde üst düzey doğum kontrol yöntemleri geliştirilerek nüfus kontrol altına alınır. Nüfus gerektiği kadar ve yeterli sayıda olmalıdır ki, insanlar kontrol altında tutularak düzen korunabilsin. Bir başka deyişle, bilimsel ve teknolojik gelişmelerle kontrol altında üretilen insanların yaşamlarını kontrol altında tutulabilmek için nüfus sabitlenir. Doğum kontrol yöntemleri yöneticiler tarafından sağlanarak, her insanın bu yöntemlere uyması beklenir. Örneğin Lenina cinsel ilişkiden önce soma almasına rağmen, doğum kontrol yöntemlerinin hepsini uygular. Doğum kontrol yöntemleri, nüfusun sabit tutulması, düzenin korunması için hayati önem taşır.

Ada'da bilim ve teknoloji insanlığın yararına kullanılmak üzere geliştirilir. Yani insanların hayatını kolaylaştırmak için bilim ve teknoloji sınırlı tutulur. Çünkü gelişen bilim ve teknoloji halkın mutluluğunu tehlikeye atabileceğinden denetim altına alınır. İnsanların yararına olan gelişmeler ise desteklenir. Örneğin ütopya toplumlarında da bilim ve teknoloji nüfusun sabit ve kontrol altında tutulması için kullanılır. Prezervatif ve maithuna ile korunan insanlar, nüfus kontrolünü önemser. Doğum kontrol araçları devlet tarafından dağıtılır. Ranga, Will'e "*Postacı her aybaşı otuz gecelik gereksinimimizi kapımıza bırakır*"¹⁴⁶ der. Bunun yanında, Dr. Robert nüfus ile ilgili Will'e "*aşırı üreme denetim altına alınmadıkça ekonomik sorunların çözümlenmesi için en ufak bir umut, en küçük bir olasılık yoktur. Nüfus artışı tırmadıkça refah azalır*"¹⁴⁷ der.

CYD'nin son bölümlerinde Dünya Denetçisi'nin John'a oradaki düzeni anlatmasına karşılık "*ben keyif aramıyorum. Tanrı'yı istiyorum, şiiir istiyorum, gerçek tehlike istiyorum, özgürlük istiyorum, iyilik istiyorum, günah istiyorum*"¹⁴⁸ diyerek öğrendikleri ve tecrübe ettikleri arasında kalan John, kendini hiçbir yere ait hissedemez ve teknolojiden uzak kalabileceği ıssız bir fenere gider. Uygarlıktan arınmak için geldiği

¹⁴⁵ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 290.

¹⁴⁶ Huxley, *Ada*, s. 90.

¹⁴⁷ Huxley, *Ada*, s. 163.

¹⁴⁸ Huxley, *Cesur Yeni Dünya*, s. 309.

bu yerde uygarlıktan uzak kalmaya çalışsa da duyduğu suçluluk duygusu yüzünden kendini ziyarete gelen Lenina'yı kırbaçlayarak öldürür ve ertesi gün kendisine gelince yaptıklarından pişman olarak kendini asar. Böylelikle, modern topluma ayak uyduramayan insan toplum tarafından cezasını bulur ve ölüme terk edilir. Modern topluma ayak uydurmayı başarabilen insanlar ise sahte de olsa mutlu olarak, değerlerden uzak, onlar için yeterli olanla yaşamlarına devam ederler. Sonuç olarak, kurgulanan distopik düzen bozulmaz, çarklar dönmeye, makineler çalışmaya, teknoloji üretmeye devam eder. Huxley, yirminci yüzyılda yayınladığı bu eseriyle içinde bulunduğu topluma gelecek ile ilgili uyarıda bulunur.

Ada'nın sonunda ise Pala, Albay Dipa ve Murugan tarafından ele geçirilir. Bu mutluluk adası istilacıların gelmesiyle dünya üzerinde tek olan varlığını yitirir. Böylelikle dünya üzerinde iyi bir yaşamın tecrübe edilebileceği bir uzam kalmaz. Eserin son cümlesinde Myna isimli kuşların dikkat çağrılarını okura algısını açık tutması için yapılan bir uyarı niteliğindedir. Bunun yanında, Huxley'in eserin sonunu yorumla açık bırakması okurun eserin sonunu kendi algısına göre şekillendirmesine olanak tanır.

Ada'nın ütopya geleneğine uymayan bu bitiş sahnesi ve *Ada*'da bulunan ve aşağıda anlatılan birçok örnek sebebiyle eserin anti-ütöpik bakış açısına göre değerlendirilmesi üzerinde durulmalıdır. Anti-ütopya, birinci bölümde de belirtildiği gibi ütopyaların kurgulanma sebebi, kurgulanmalarına sebep olan insan arzuları ve ütopyaların gerçekleştirilebilirliği ve sürdürülebilirliği üzerine sorular sorar. Distopya ya da ütopya yazarın içinde bulunduğu topluma olan hoşnutsuzluğunu eleştirirken; anti-ütopya tam anlamıyla ütopyacılığın veya eutopianın (iyi yer) eleştirisidir. John Huntington *The Logic of Fantasy: H.G. Wells and Science Fiction* isimli eserinde anti-ütopyayı, “*ütopya ve distopyanın tutarlılığına karşı kuşkucu bir tür*”¹⁴⁹ olarak tanımlar. Huntington “*eğer ütopyacı veya distopyacı form sosyal açmazları basit, hatasız yapılar üretmek çözmeye eğilimli ise anti-ütopyacı form da hatalar arar, sorular sorar ve şüpheler uyandırır*”¹⁵⁰ der. Bir başka deyişle, anti-ütopya, ütopyaların gerçekleşme ihtimalini ya da yazılmalarında ki sebepleri eleştirir.

Ada ütopya geleneğine uygun bir yapı içinde kurgulansa dahi, Huxley'in edebi hayatı boyunca sergilediği tutum ve insanlığın kendi sonunu hazırlamaktaki becerisine olan sabit inancı sebebiyle, kuşkulara neden olur. 20. yüzyılın sıkıntı dolu tarihinden

¹⁴⁹ Huntington, s. 142.

¹⁵⁰ Huntington, s. 143.

haberdar olan ve 21. yüzyılda insanlığın daha da kötü bir durumun içine sürüklendiğini gözlemleyen okurun gözünde ütopyalar hala gerçekleşmesi olanaksız hayali kurgular olarak yer eder. Bunun yanında, Huxley'in eserin sonunu açık bırakarak, yorumu okuyucuya bırakması ise eserin ütopyacı niteliğinin sorgulanmasına yol açar. *Ada*'yı ütopya olarak nitelendiren eleştirmenler eserin açılış ve kapanış sahnelerindeki detaylara değinmez ve sonu ile ilgili bir çıkarımda bulunmazlar.¹⁵¹ Bu bağlamda, eserin incelenmesi sürecinde anti-ütopya özelliği taşıyan unsurların göz ardı edildiği ya da buradaki incelemeden farklı bir bakış açısı ve üslubun kullanıldığı netleşir.

Eser, Aristoteles'den aktarılan bir ifade ile başlar: "*İdeal olanı tasarlarlarken istediklerimizi üstlenmeliyiz; fakat imkânsızlıklardan kaçınmalıyız*"¹⁵² ifadesi eseri ütopya olarak nitelendiren bir bakış açısıyla olumlu bir giriş olarak algılanır. Amacı ideal bir toplum düzenini örneklemek olan bir yazarın kullanacağı bu alıntı, okuyucuya yol gösterici olabilir. Eserin geneli değerlendirildiğinde Doğu ve Batı medeniyetlerinin bir ahenk oluşturacak biçimde harmanlandığı toplum yapısı anlatılır. Bu tür toplum yapısı yüzyıllardan beri insanlığın hayali olmaktan öteye gitmemiştir ve özellikle eserin yazıldığı dönem içerisinde bu seçenek olasılık dâhilinde görünmez. İkinci Dünya Savaşı'nın yıkıcı sonuçlarından hemen sonra, 1950'li yılların başından itibaren dünya üzerindeki genel kanı devletlerin ve milletlerin bir araya gelmesi mümkün olmayan kutuplara ayrıldığı yönündedir. 1956 yılındaki Süveyş Kanalı Krizi İngiltere ve Fransa gibi batılı devletlerin doğudaki sömürgecilik faaliyetlerine devam etmek istediklerinin açık göstergesidir. Batıların aşağılayıp ötekileştirdiği ve 'öteki kimliğini' doğu toplumlarına kabul ettirdiği bir dönemin sonrasında Batı Medeniyeti ile Doğu Medeniyetinin ortak bir paydada yer alabileceği fikri inandırıcı ya da olası görünmez. Bu sebepten Aristoteles'in ifadesindeki 'imkânsızlıklardan kaçınmalıyız' uyarısı bu türden bir ortak Doğu ve Batı Medeniyetinin olanaksızlığına gönderme yaparak ütopyaları eleştiren anti-ütopya bakış açısı ile de değerlendirilebilir. Ayrıca eserin ikinci bölümünde Will'in Mary Sarojini MacPhail isimli bir kız çocuğu ile tanışmasının şu şekilde anlatılması bu eleştirilere bir örnek niteliğindedir:

"Ekvatora beş derece yakınlıkta MacPhail adını taşıyan bu görülmedik çocuk vardı. Will Farnaby gülmeye başladı. Küçük kız da ellerini çırparak güliüyordu.

¹⁵¹ Bknz. Akşit Göktürk, *Ada*, Bknz. William Ward Matter, Aldous Huxley and The Utopian Tradition

¹⁵² Huxley, *Ada*, s. 1.

Bir süre sonra omzunda duran kuş da ormandaki açıklığı dolduran ve ağaçlar arasında yankılanan şeytani kahkahalarla onlara katıldı; sanki tüm evren, kasıklarını tuta tuta bu müthiş varoluş şakasına gülmekteydi.”¹⁵³

Will'in MacPhail ismini duyduğunda alaylıca gülerken verdiği tepki Doğu ve Batı'nın bir araya gelmesinin güç olduğuna inanmasından kaynaklanır. Huxley eserinde Will'i kullanarak okuyucuya bu fikri aktarır.

Eserin birinci bölümü ütopya geleneğiyle örtüşmeyen, hatta distopya geleneğine uygun bir biçimde modern dünyanın bozulmuş, ürkütücü ve karamsar bir açılış sahnesiyle başlar:

“Ölü yaprakların üstünde bir ceset gibi yatan, saçları keçeleşmiş, yüzü kir pas içinde ve bereli, giysileri partal, çamurlu adam, Will Farnaby, irkilerek uyandı. Molly onu çağırıyordu. Kalkmalı. Giyinmeli. Daireye geç kalmamalı.”¹⁵⁴

Böyle bir başlangıç cümlesinden sonra modern insanın bozulmuşluğu, kirlenmişliği ve köleliğinin anlatıldığı bir eser beklentisi oluşur. Will, modern dünyanın çarkları arasında ezilen ve kapitalist patronların kârlarını arttırmak için çabalayan bir köle izlenimi verir. Bu ilk cümlelerde başlayan karamsarlık, ütopyaları kurgulamak için bir sebep kalmadığını, iyi bir yaşam elde etme ve bireysel mutluluğa ulaşma hayalinin beyhude olduğunu gösterir. Bu bağlamda, eserin ütopyacılığa karşı eleştirel bir tutum içinde olduğu görülür.

Bu bölümde, ilerleyen olay örgüsünde, eserin kahramanı Will'in iç dünyası açığa vurulur. Will'in hayatına yön veren ve içerisinde bulunduğu zor durumu anlatan ifadeler yer alır. Eşi Molly ile olan hoşnutsuz ilişkisi ve eşinin ölümüne neden olduğunu düşünmesinden kaynaklanan vicdan azabı okuyucuya aktarılır. Bu vicdan azabının çok daha çekilmez hale gelmesine sebep olan durum, yani Will'in Babs adında bir metresinin olduğu gerçeği paylaşılır. Will, eserin yazıldığı dönemde toplumda sıkça karşılaşılabilecek bir karakter örneğidir. Will, içinde yaşadığı toplumun gereklerini yaptığı sürece mutluluğu yakalayabileceğini düşünen, insanların iyiliğine güvenmeyen, maddi kazanımlar peşinde koşan ve ahlaki değerleri yozlaşmış modern bir insan görüntüsünü yansıtır. Ütopyalarda bu türden karakterler toplumun birliği ve düzeni

¹⁵³ Huxley, *Ada*, s. 21.

¹⁵⁴ Huxley, *Ada*, s. 9.

açısından tehlike yaratacağı için ideal toplumlara girişlerine izin verilmez. Huxley'in Will'in niteliklerinde bir karakteri ideal toplumu gözlemleyecek kişi olarak düşünmesi ideal topluma dışarıdan yapılacak bir müdahale olarak görülür. Huxley, Amerika'da bulunduğu süreçte 'Jazz Age' akımını gözleme şansına sahip olmuş ve bu dönemdeki yaşantı biçiminden etkilenmiştir. Huxley'in gözlemlediği çarpık ilişkiler bu eserde Will karakterinde hayat bulur. Huxley'in bir makalesinde dile getirdiği görüşü Will'in içinde bulunduğu toplumun dayatmalarının ne şekilde sonuçlar verdiğini örnekler:

*“Sefaletlerimizin üçte ikisi insan aptallığı ve kötülüğünden kaynaklanmaktadır. Kötülük, aptallık, ideoloji, dogmacılık ve din propagandacılığı çabaları dini ve siyasi idollerin yararınadır.”*¹⁵⁵

Will'in yaşadığı sefaletin sebebi, içinde bulunduğu toplumun koşullarına ayak uydurması ve bunu kişisel mutluluğuna giden yol olarak görmesidir. Politikacıların toplumları baskılamak ve kontrol etmek için kullandıkları propagandaların sonucu olarak Will, hedonist bir yaşamın ve çarpık ilişkilerin desteklediği bir dönemin insanıdır. Will'in metresi Babs ile olan ilişkisinin anlatıldığı bölümlerde modern insanların çarpık ilişkileri, hedonist tutumları ve cinselliğin gerçeklerden kaçış ve eğlence aracı olarak görüldüğü açıkça sergilenir. Will karakterinin iç dünyasının tam olarak açıklanması anti-ütopya bağlamında incelenen eserin detaylarını vermek açısından önemlidir.

Üçüncü bölümde, Will'in patronu Joe Adelhyde okuyucuya tanıtılır. Medya patronluğunun yanı sıra petrol çıkarma ve bakır madeni işletmeciliği ile ilgilenen Joe küresel bir ekonomik güçtür. Otomobil devriminin yaşandığı dönemlerde yazılan eserde petrol savaşları üzerine kurulan bir olay örgüsü ve bu petrol savaşlarının emperyal kuklaları olan Will gibi karakterlerin nadir yeşeren ideal toplumlara karşı oluşturdukları tehlike büyüktür. Bunun yanında, bölümün sonunda Rani Fatima'nın (Pala Kraliçesi) petrol gelirlerinden faydalanmaya yönelik bakış açısı ideal toplumun sonunu getirecek tohumların atılmasını sağlar. Anti-ütopyacı bağlamda, dış dünyadan gelip ideal toplumu gözlemleyecek olan Will ve dış dünyadan etkilenen Rani ütopyaların gerçekleşebilirliğine ve inandırıcılığına karşı yapılan eleştirinin somut örnekleridir.

¹⁵⁵ Aldous Huxley, *Collected Essays*, Harper and Brothers Publishers, 1959, s. 380.

Beşinci bölümde, Rani'nin oğlu, veliaht Murugan okuyucuya tanıtılır. Murugan, Pala dışında yetişmiş ve Pala kültürünü kabullenmeyen bir karakter olarak adanın karşılaşacağı tehlikelere sebep olacak etkenlerden birisidir. Tüketim toplumunun baş döndüren havası içinde yetişmiş olan Murugan, yönetimini devralacağı toplumu sanayileşme, silahlanma ve çağdaşlaşma hamleleri ile dönüştürme yoluna gidecektir. Örneğin Will ile yaptığı bir konuşmada “*Bin tane kuruluş öneriler getirdi – Güneydoğu Asya Petrolleri, Shell, Hollanda Kraliyet, Kaliforniya Standart... Ama uğursuz ahmaklar onları dinlemeye bile yanaşmadılar*”¹⁵⁶ diyerek onları kendisinin idare edebileceğini ifade eder. Bunun yanında, Murugan Will'e “*Beş yıla kalmaz, gereksindikleri tüm tüfek, top ve cephaneyi üretirler. Tank üretmeleri daha uzun bir süre alır. Ama nasılsa petrol girdileriyle diledikleri kadar tankı Skoda'dan satın alabilirler*”¹⁵⁷ der. Böylece, Murugan attığı sanayileşme adımları ile küresel ekonomilerle rekabete girip daha çok üretim, tüketim ve para arzusuyla toplum üyelerinin bireysel mutluluklarını ve gelişimlerini hiçe sayarak onların modern toplumun kölelerine dönüşmelerine sebep olacaktır. İdeal toplumlarda bireyler düzeni değiştirmeye ya da bozmaya yönelik davranışlarda bulunmazlar. Topluca devletin birliği ve istikrarı için çalışırlar. Murugan'ın Pala toplumunun içinde bulunmasına rağmen, toplumdaki bireyler tarafından kabul gören düzeni değiştirmeyi amaçlaması anti-ütopyacı amaca hizmet eder.

Murugan üretim, tüketim ve parayı desteklediği gibi ideal toplumlarda uzak durulan savaş, ordu gibi kavramlara da farklı bir bakış açısı getirir. Will'in ordu hakkındaki sorusuna “*Güçlendirmek ne demek, oluşturacağım. Pala'nın ordusu yok*”¹⁵⁸ der. Ütopyalarda ideal toplumlar ordu ve savaşın üzüntü, keder ve düzensizliğe sebep oldukları için bunlardan uzak dururlar. Oysa Murugan'ın ordu kurma düşüncesi ideal toplum olarak görülen Pala'ya eleştirel bir bakış açısı getirir.

Bölümün ilerleyen kısımlarında, ideal toplumun varlığını tehlikeye atacak bir diğer karakter, Bahu tanıtılır. Bahu, Pala'nın komşusu olan Rendang'ın büyükelçisi olarak Pala'nın içişlerine müdahalede bulunur. Rendang'ın diktatör yöneticisi Albay Dipa tarafından Pala'nın petrol haklarını alması için görevlendirilir. Rani'nin Bahu'ya iç işlerine karışma hakkını vermesi, dışarıya karşı korunaklı olan ütopya uzamına karşı

¹⁵⁶ Huxley, *Ada*, ss. 50–51.

¹⁵⁷ Huxley, *Ada*, s. 52.

¹⁵⁸ Huxley, *Ada*, s. 53.

bir eleştiri olabilir. Çünkü Pala, içinde ideal toplumu barındıran bir uzamdır. Ancak dışarıdan olan Bahu, bu topluma müdahale eder. Bunun yanında, Rani, Bahu'nun lüks yaşam biçiminden etkilenerek onun maddi özgürlüğüne hayranlık duyar. Will'e Bahu'nun yazlık evini şöyle betimler:

“Bahu soylularının sonuncularındandır. Yazlık evini bir görseniz! Binbir Gece Masalları'ndan çıkmış gibi! Elinizi bir çırpıyorsunuz, o anda altı hizmetçi emirlerinizi yerine getirmek için yarışıyor. Doğum gününüz olsa gece bahçede bir balo düzenleniyor. Müzik, içki, dansözler; meşaleler taşıyan iki yüz uşak. Harun El-Reşit yaşantısı, ama tabii, çağın gerektirdiği tüm teknik kolaylıklarla.”¹⁵⁹

Kısıtlı bir saray yaşamı süren Rani ve Murugan için Bahu ve Albay Dipa gıpta edilecek örneklerdir. Oysa ideal toplum örneklerinde maddi değerler ve özel mülkiyet, kabul gören olgular değildir. Rani ve Murugan'ın maddi arzuları ideal toplum düzenlerine ters düşer ve bu bağlamda, ütopyalara karşı eleştirel bir bakış açısı oluşturur. Bunun yanında, Bahu'nun Pala'ya oradaki toplum mutlu olduğu için hayranlık duyduğunu ifade etmesi üzerine, Rani'nin bunun “sahte bir mutluluk” olduğunu belirtmesi bir paradokstur. Çünkü Rani'nin bir Palalı olarak adadaki mutluluğun sahte olduğunu düşünmesi, kendi içinde bir paradoks içerir. Bu bağlamda, ütopyaların mutlu yaşam kurguları olma özellikleri anti-ütopyacı bakış açısına göre eleştirilir. Bahu, Will'e Pala'nın ‘neden değişmesi gerektiğini’ şu şekilde ifade eder:

“O günlerde Pala daha haritalarda bile gösterilmiyordu. Onu bir özgürlük ve mutluluk adasına dönüştürme ereği akla uygundu. Dış dünyayla bağlantısı olmadığı sürece ideal bir toplum, geçerli bir toplum olabilirdi. Pala'da kurulan sistem aşağı yukarı 1905 yılına kadar geçerli ve gerçekçi sayılabilir. Ama sonra, bir kuşak bile değişmeden dünyanın çehresi değişti. Sinema, arabalar, uçaklar, radyo, kitle üretimi, kitle ölümleri, kitle iletişimi ve hepsinin ötesinde, halk kitlesi – giderek büyüyen gecekondu semtlerinde, varoşlarda giderek çoğalan nüfus. 1930'larda ileri görüşlü her gözlemci insanlığın dörtte üçü için mutluluk ve özgürlüğün erişilmez olduğunu görebilirdi. Bugün, otuz yıl sonra, bunlar tüm insanlık için erişilmez olmuştur. Bu arada, dış dünya durmaksızın, karşı konulmaz biçimde, bu küçük mutluluk ve özgürlük adasının üzerine yürümektedir. Bir zamanlar geçerli, olası olan, artık olası değildir.”¹⁶⁰

¹⁵⁹ Huxley, Ada, s. 55.

¹⁶⁰ Huxley, Ada, s. 65.

Bu paragrafta ilk kez mutluluk adasının var olduğu zaman hakkında bilgi verilir. Zaman 1960'lı yıllardır. Bir başka deyişle, Pala halkının ve Huxley'in aynı zaman diliminde olduğu anlaşılır. Bahu'ya ait olan bu görüşler ışığında dünyanın o yıllarda içinde bulunduğu durumun gerçekte ve kurguda benzer özellikler taşıdığı görülür. Bu bağlamda, Huxley'in aynı görüşleri paylaştığı düşünülebilir. Böylece modern çağda ütopyaların kurgulanmasının ya da gerçekleştirilebilirliğinin eleştirisi yapıldığı ifade edilerek anti-ütopyacı bakış açısı desteklenir.

Altıncı bölümde, Will'in gözlemlediği 'mutluluk adası' Pala'ya olan hayranlığı ilk kez belirtilir; *"İkimizde 20. yüzyılın belalı hastalığının kurbanlarıyız. Kara Veba yerine Gri Yaşam."*¹⁶¹ Modern dünyanın soğuk ve gri havasından kaçışı sonrasında ulaştığı adada iç huzuru ve mutluluğu bulan Will, kendisinin ve dünyanın değişebileceğine inanmaya başlar. İnsanların iyi olabileceğine inancı olmayan Will'in bir ütopya adasında yaşamaya başlamasıyla insanların ve dünyanın ortak bir mutluluğu paylaşabileceğine olan umudu yeşerir. Ancak aynı zamanda, Pala dışında kalan dünyanın bozulmuşlukları ve insanlığın önlenemez hataları, Will'i tüm dünyanın bir ütopyaya dönüşmesine olan inancını kuşkuya sürükler. Bu kuşkusu şu ifadeler ile belirtilir:

*"Will genç çiftin ardından bakarken vicdanında bir sızı duydu. Ne de sevimliydiler. Oysa o, Bahu ve tarih güçleriyle iş birliği yaparak onların dünyasını alt üst etmeyi kuruyordu. Adam sen de, o yapmasa nasılsa başkası yapacaktı bu işi. Üstelik Joe Adalhyde petrol işletme hakkını elde etse bile, alıştıkları yöntemle sevişmeyi sürdürebilirlerdi. Ya sürdüremezlerse?"*¹⁶²

Bu umut ve kuşku ikilemi eserin sonuna kadar sürer. Will'in ütopyaların devam edebileceğine karşı olan kuşkusu modern dünyada ütopya umudunun eleştirilmesine yol açar. Bölümün devamında, sarp yamaçtan adaya çıkarken yaralanan Will'e iyileşme sürecinde yardımcı olan Ranga *"İşte dünyamızı yönetenler. Üç milyar insanın yazgısı bu bir avuç politikacının, birkaç bin milyonerin, generalin ve tefecinin eline kalmış. Sizler, bu dünyanın siyanürleri –ve siyanür asla, ama asla ağız sulandıran tadını yitirmeyecek"*¹⁶³ ifadesi ile Rani ve Murugan'ın hayalini kurduğu yönetim sistemi ve yaşam biçimine örnek vermiş olur. Böylece dünya üzerinde ütopyanın hayat bulduğu

¹⁶¹ Huxley, *Ada*, s. 75.

¹⁶² Huxley, *Ada*, s. 96.

¹⁶³ Huxley, *Ada*, s. 91.

son kara parçasının akıbeti anlatılır ve dünya üzerindeki son mutluluk adasının yok olmasıyla ütopyaların gerçekleşme umudu son bulacaktır.

On birinci bölümde, Dr. MacPhail'in asistanı olan Vijaya, Will'e Pala toplumunun yaşayışını ve geleneklerini anlatır. Bu sohbetlerden birinde Will ve Vijaya şunları ifade ederler:

“Albay Dipa her şeyi yoluna koyacak. Pala işgal edilip savaş, petrol ve ağır sanayi yerleşince, hiç kuşkusuz edebiyat ve Tanrıbilimde altın çağımızı yaşayacaksınız. ‘Buna gülmek isterdim’ dedi Vijaya. Ama ne yazık ki haklı olabilirsin. İçimden bir ses çocuklarımın senin dediklerinin gerçekleştiğini göreceklarını söylüyor.”¹⁶⁴

Albay Dipa, modern çağın baskıcı yönetimini ve yöneticiliğini simgeleyen bir karakter olarak Pala'nın diğer dış ülkeler gibi baskıcı, sömürülen ve köleleştirilen bir toplum modeli örneği olmasını sağlayacaktır. Böylece ütopyaların eşitlikçi, istikrarlı ve mutlu toplum yapıları Pala ile birlikte sarsılacak ve bu temel unsurlar modern dünya şartlarında geçersiz olacaktır.

On ikinci bölümde, Pala'da evli çiftlerin kendilerine ait tohumlardan olma çocukları haricinde soylarını arıtmak amacıyla başvurdukları yapay dölllenme teknikleri anlatılır. Bu tekniklerle daha önceden fiziksel ve zihinsel açıdan üstünlüğü kanıtlanmış kişilerin tohumları kullanılarak gelecek soyların daha da üstün yeteneklere ve fiziğe sahip olmaları amaçlanır. Örneğin Shanta, Will'in yapay dölllenme teknikleriyle ilgili sorusuna şöyle cevap verir:

“Üçüncü bir çocuk isteyen ailelerin hemen hemen tümü Y.D.'ye başvurur. Hatta iki çocukta kalmak isteyenlerin bile bir bölümünü sayabiliriz. Ailemi ele alalım. Babamın soyunda şeker varmış. Bunun için annemle babam her iki çocuklarını da yapay dölllenme yoluyla yapmayı yeğlemişler. Ağabeyim üç kuşaktır dansçı bir soydan gelir; bense, kalıtsal olarak Dr. Robert'ın birinci dereceden kardeş çocuğu Malcolm Chacravarti MacPlain'in, yani Büyük Raca'mızın özel yazmanının kızıyım.”¹⁶⁵

Bu şekilde yapay döllennemelerin bir soy arıtım tekniği gibi kullanılması anti-ütöpik bakış açısına göre toplumun tek tip topluma doğru sürüklendiğinin bir eleştirisi olabilir.

¹⁶⁴ Huxley, *Ada*, ss. 196-197.

¹⁶⁵ Huxley, *Ada*, s. 209.

Sonuç olarak değerlendirmenin başında da belirtildiği üzere bazı eleştirmenler tarafından bir ütopya örneği olarak görülen *Ada* yukarıda değinilen özellikler sayesinde bir ütopya eleştirisi olarak da değerlendirilebilir. Anti-ütopyalar tamamen ütopya geleneğini ya da iyi bir ütopyayı eleştirirler. Bu bağlamda, *Ada* ütopya geleneğini ve ütopyayı eleştirmesi açısından anti-ütöpic özellikler de içerir. Eserin başlangıcından sonuna kadar devam eden karamsar hava en son bölümde çözüme ulaşır. Sürekli olarak Pala adasının geleceğine dair betimlenen kaygılar ve şüphelerin yerinde olduğu eserin sonunda açığa kavuşur. Eserin sonunun okuyucu yorumuna açık olması da ütopyacı niteliğin sorgulanmasına olanak sağlar ve ütopyacılığa karşı bir eleştiri yapıldığı görüşünü kuvvetlendirir. 20. yüzyıl insanının içinde bulunduğu umutsuz durum ütopyacılığa olan inancı ve umudu da tüketir. Böyle bir düzen içinde yaşayan Huxley'in hayatı boyunca karşılaştığı sıkıntılar ve tecrübe ettiği olumsuzluklar, yazarın karamsar bir bakış açısı ve üslup geliştirmesine sebep olmuştur. Yazarın edebi hayatı boyunca takındığı tavır da göz önüne alındığında ütopya kurgulamanın beyhude bir hayal peşinde koşma uğraşı olduğu düşünülebilir.

Nitekim bu çalışmada ütopya, distopya ve anti ütopya kavramları açıklanmıştır. Bu kavramlar arasındaki benzerlik ve farklılıklar Aldous Huxley'in eserleri olan *Cesur Yeni Dünya* ve *Ada*'da kullanılan söylemler ve imgeler ışığında gösterilmiştir. Sonuçta, *Cesur Yeni Dünya* ve *Ada*'nın, yazarın ironik tutum ve anlatımından, özellikle *Cesur Yeni Dünya* hakkında bu eserin 1946 baskısında yazmış olduğu önsözden, yine yazmış olduğu ve yazacağı eserler ve yaşadığı toplum hakkında yorum yaptığı *Cesur Yeni Dünya'yı Ziyaret*'ten ve *Ada*'da sunduğu ipuçlardan anti-ütopya yazımına örnek oluşturdukları kanısındayız. Aslında Huxley, yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde o ana dek bilimsel yenilik ve gelişmeleri çöşkuyla karşılayıp bu olumlu bakış açısıyla yoğrulmuş eserlerinde umutlu gelecek öngörülerinde bulunan yazarların düşüncelerini yermektedir. Özellikle, bu tip yazarların en önemlisi olarak kabul edilen ve kendisini 'ütopyaracı' (utopiagrapher) olarak tanımlayarak bir bakıma geleceğin mutluluk fotoğrafını sunma çabasında olan, H. G. Wells ve diğer ütopya yazarlarını hicveder. Zaten *CYD*'yi H. G. Wells'in *Tanrı Gibi İnsanlar* isimli eserinin parodisi olarak yazmış olması bunun bir göstergesidir. Yani Huxley eserleri aracılığıyla aslında bir ütopya eleştirisi yapmaktadır. Huxley'in anti-ütopyacı fikri yalnızca modern topluma, yenilikler ve ilerlemelere olan kuşkusundan beslenmez, o bireysel mutluluğun peşindedir. Oysa o dönemlerde yazılan

ütopyalar ideal toplum tasarılarıdır. Huxley'e göre bireysel mutluluğun yakalanması imkansız değilse de zordur, ama herkesin bu mutluluğu yakaladığı bir toplumdan bahsetmek ona göre anlamsızdır. Belki de kendi sözü ideal toplum öngörülerini olan ütopyaların boşa harcanan bir çabadan ibaret olduğunu en iyi biçimde ifade eder: *“Dünyayı değiştirmek istedim, ama sonunda farkettim ki değiştirmeye gücümün yettiği tek şey kendimdim.”*¹⁶⁶

¹⁶⁶Quotes.net, (2010) Erişim Tarihi: 22 Aralık 2010, <http://www.quotes.net/quote/42707>

SONUÇ

Bu çalışmada ütopya, distopya ve anti-ütopya kavramları ile ilgili veriler incelenmiş ve tezin ilk bölümünde incelenen veriler değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, birinci bölümde ütopyanın tanımı, tarihsel gelişimi ve genel özellikleri üzerinde durularak ütopya türünün edebi bir tür olduğu ve bir tür olarak içerdiği özellikler değerlendirilmiştir. Ütopyanın tanımlanmasında karşılaşılan sorunlar ve bu sorunların sebepleri tartışılmıştır. Bunun sonucu olarak ütopyanın, siyaset bilimi, toplum bilimi ve felsefe bilimi gibi farklı alanlarda farklı bakış açılarıyla değerlendirilmesi sonucu tanımların birbirlerine paralellik göstermekten ziyade, karşıt özellikler barındırdıkları görülmüştür. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde ise ütopyanın yirminci yüzyılda değişen toplumla beraber ortaya çıkan ve bir alt türü olan distopya kavramının tanımı ve distopya türünün genel özellikleri üzerinde durulmuştur. Birinci bölümün sonunda ise yine ütopyanın bir alt türü olan anti-ütopya kavramının tanımı üzerinde durulmuştur. Ayrıca, bu bölümde distopya ve anti-ütopya türleri arasındaki farklılıklar değerlendirilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde, ilk bölümde yapılan değerlendirmeler doğrultusunda İngiliz Edebiyatının önde gelen yazarlarından Aldous Huxley'in hayatı ve eserlerin yazımı sırasında yazarın içinde bulunduğu dönem ve toplum özelliklerinin eserlere olan etkileri araştırılmıştır. Bu bağlamda, yazarın içine doğduğu aileden başlayarak ölümüne kadar tecrübe ettiği olay ve durumlar, yazarın yazımına etki etmiştir. Yazarın ailesinden edindiği edebi ve kültürel mirasın yanında, ilgi duyduğu bilim ve içinde yaşadığı toplumun geliştirmesine yardımcı olduğu eleştirel bakış açısı, eserlerinin dünya çapında üne kavuşmasında ve edebi değerinin belirlenmesinde temel rolü oynamaktadır. Dönemin toplumsal ve politik gelişmelerine paralel olarak bulunduğu toplumdan duyduğu hoşnutsuzluğu eserlerinde eleştirel bir yaklaşımla anlatmıştır.

Yine bu bölümde, yazarın *Cesur Yeni Dünya* ve *Ada* isimli eserleri distopik ve ütopik bağlamda incelenmiş ve incelemenin sonunda *Ada* içinde barındırdığı anti-ütopik özellikler bağlamında değerlendirilmiştir. Huxley'in, kaynağını toplum eleştirisinden alan edebi ütopyanın önde gelen isimlerinden birisi olmasını sağlayan eseri *Cesur Yeni Dünya* bilimdeki ve teknolojiadaki hızlı gelişmelerin, insanlığın geleceğine dair bir kâbusu okura aktarması ile distopya türünde önemli bir örnek

olmuştur. Huxley, bu eser ile yirminci yüzyıl sorunlarını okura aktararak ileri ki bir zamanda yaşanması muhtemel olan sorunlar hakkında okura uyarıda bulunmuştur. Hızla gelişen teknoloji ve bilimin insanlığın yararından çok zararına kullanılmaya başlanması ve Huxley'in gelecek ile ilgili korkuları, bu eseri yazmasına neden olmuştur. Hayata ve bilime bakış açısını değiştiren iki dünya savaşı sonrasında seri üretimin ve kontrolsüz teknolojik gelişmelerin insanlığa korku ve acıdan başka bir şey katmadığını gözlemleyen Huxley, mutluluğa ve huzura ulaşmak için insanların maddi kazanımlardan çok ruhani yatırımlara yönelmesini arzulamaktadır.

Kendi yaşamında manevi değerleri yüceltmek için bulunduğu girişimleri özellikle *Ada* adlı romanında okura sunmaktadır. Birçok eleştirmen tarafından modern zamanlarda yazılmış geleneksel ütopya örneklerinin sonuncularından kabul edilen *Ada*, bu çalışmada iki dünya savaşı sonrasında insanlığın mutlu bir geleceğe uzanacağı hususunda endişeye düşen yazarın ütopyaların gerçekleşme ihtimali üzerindeki umutsuzluğunu kanıtlar nitelikte bir ütopya eleştirisi olan anti-ütopya bağlamında incelenmiştir. Örneklerle daha iyi anlaşılması için *Ada*'yı hem eutopia olarak ele alan eleştirmenlerin ışığında, hem de arada ki farkların netleşmesi için anti-ütopya bağlamında incelenmiştir.

KAYNAKLAR

- Arargüç, M. Fikret., "A Dystopic Vision of the Future: Julian Barnes' *England England*" *Interactions*, 14/2, (2005)
- Baccolini, Raffaella, Moylan, Tom, *Dark Horizons Science Fiction and the Dystopian Imagination*, Routledge, Great Britain 2003.
- Ben-Tov, Shorona, *The Artificial Paradise: Science Fiction and American Reality*, University of Michigan Press, 1995
- Bezel, Nail, *Yeryüzü Cennetlerinin Sonu (Ters Ütopyalar)*, Güldikenî Yayınları, Ankara 2001.
- Claeys, Gregory, Sargent Lyman Tower, *The Utopia Reader*, New York University Press, New York 1999.
- Ferns, Chris, *Narrating Utopia Ideology, Gender, Form in Utopian Literature*, Liverpool University Press Liverpool 1999.
- Göktürk, Akşit, *Ada İngiliz Yazınında Ada Kavramı*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2004.
- Hekim, Erol, *Yeni Atlantis, Güneş Ülkesi, Utopia, Yalnızız, Balık İzlerinin Sesi ve Ankara Adlı Eserlerdeki Hayali Dünyaların Karşılaştırılması*, (Yüksek Lisans Tezi), Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya 2006.
- Huntington, John, *The Logic of Fantasy: H.G. Wells and Science Fiction*, Columbia University Press, 1982.
- Huxley, Aldous, *Ada*, (Çev.) Seniha Akar, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1999.
- Huxley, Aldous, *Brave New World Revisited*, Rosetta Books, New York 2000.
- Huxley, Aldous, *Cesur Yeni Dünya*, (Çev.) Ümit Tosun, İthaki Yayınları, İstanbul 2007.
- Huxley, Aldous, *Collected Essays*, Harper and Brothers Publishers, New York 1959.
- Kumar, Krishan, *Modern Zamanlarda Ütopya ve Karşıütopya*, (Çev.) Ali Galip, Kalkedon Yayıncılık, İstanbul 2006.
- Kumar, Krishan, *Ütopyacılık*, (Çev.) Ali Somel, İmge Kitabevi, Ankara 2005.
- Levitas, Ruth, *The Concept of Utopia*, Syracuse University Press, Great Britain 1990.
- Molade, Julie de, *Building Bridges Between Brave New Worlds* (Yüksek Lisans Tezi), Roskilde University, Roskilde 2008.

Morson, Gary Saul, *The Boundaries of Genre Dostoevsky's Diary of Writer and The Traditions of Literary Utopia*, Northwestern University Press, Evanston 1981.

Moylan, Tom, *Scraps of the Untainted Sky*, Westview Press, U.S.A. 2000.

Quotes.net. Erişim: 22 Aralık 2010, <http://www.quotes.net/quote/42707>

The New World Encyclopedia. Erişim: 08 Ağustos 2009, http://www.newworldencyclopedia.org/entry/Dystopia#Origin_of_the_word
[.org/entry/Dystopia#Origin_of_the_word](http://www.newworldencyclopedia.org/entry/Dystopia#Origin_of_the_word)

Urgan, Mina, *Edebiyatta Ütopya Kavramı ve Thomas More*, Adam Yayıncılık, İstanbul 1984.

Usta, Sadık, *Platon'dan Jambulos'a Antikçağ Ütopyaları*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2005.

Wehmeier, Sally, (Ed), *Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English*, Oxford University Press, New York 2000.

Wikipedia. Erişim: 04 Mayıs 2010, <http://en.wikipedia.org/2/dystopia#Etymology>

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Volkan DÜZGÜN
Doğum Yeri ve Tarihi	İzmir -1983
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü
Y. Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri	
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	Adıyaman Üniversitesi Rektörlük Birimi'nde okutman
İletişim	
E-Posta Adresi	
Tarih	